

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1933-1947, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Mihnea Bâlici, Maria Chiorean, Alex Ciorogar, Jessica Brenda Codină, Bianca Crăciun, Teona Farmatu, Andreea Mîrț, David Morariu, Ovio Olaru, Cătălina Rădescu, Alexandrina Savin, Cătălina Stanislav, Ana-Maria Stoica, Nicoleta Strugari, Andrei Terian, Snejana Ung, Radu Vancu, Dragoș Varga, Alex Văsieș. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1933-1947*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2021. https://revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947.

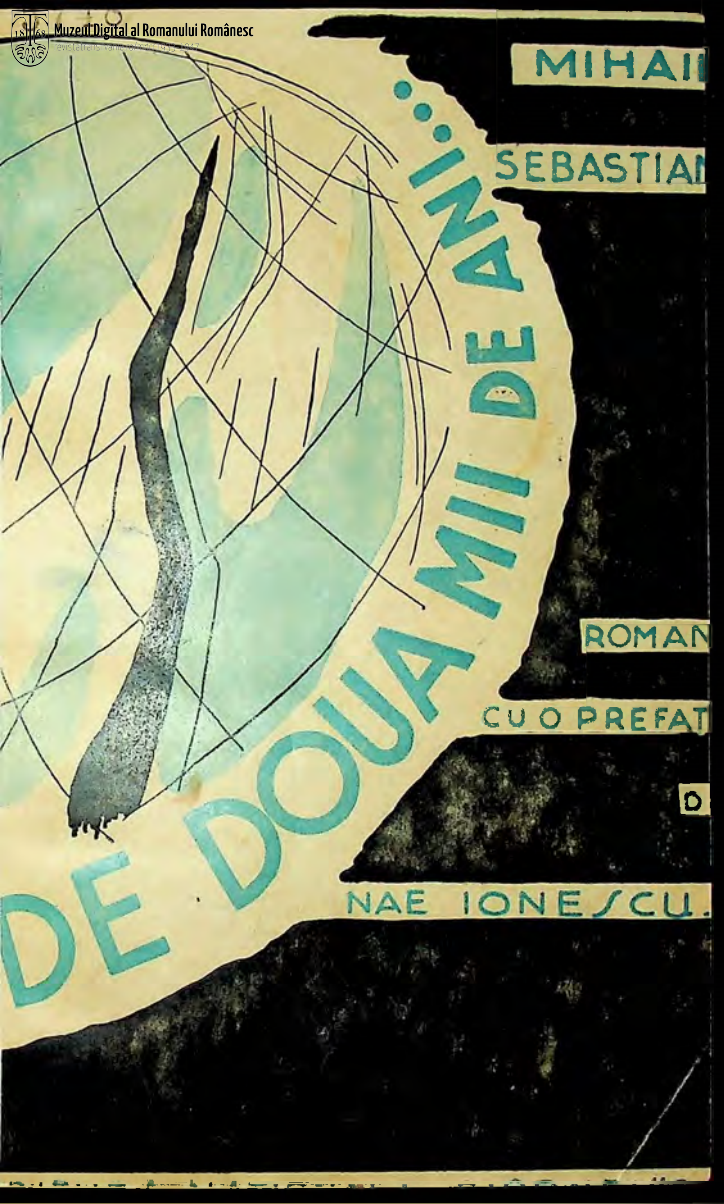
This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1933-1947, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Mihnea Bâlici, Maria Chiorean, Alex Ciorogar, Jessica Brenda Codină, Bianca Crăciun, Teona Farmatu, Andreea Mîrț, David Morariu, Ovio Olaru, Cătălina Rădescu, Alexandrina Savin, Cătălina Stanislav, Ana-Maria Stoica, Nicoleta Strugari, Andrei Terian, Snejana Ung, Radu Vancu, Dragoș Varga, Alex Văsieș. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1933-1947*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2021. https://revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947.

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ndrr1933-1947

De acelaş autor:

„Fragmente dintr'un carnet găsit" (Colecţia „Cartea cu semne").

„Femei", roman, ediţia II-a (Editura Naţionala-Ciornei).

Vor apare:

„Oraşul cu salcâmi", roman (Editura Universala-Alcalay).

„Romanul românesc", studiu critic, 2 volume, (Ed. Fundaţia pentru Artă şi Literatură Regele Carol II).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

MIHAIL SEBASTIAN

DE DOUĂ MII DE ANI

ROMAN

CU O PREFAȚĂ DE NAE IONESCU

COPERTA DE MARGARETA STERIAN

BCU Cluj-Napoca
4060 003 1607

EDITURA NAȚIONALA-CIORNEI S. A. BUCUREȘTI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr/1933-1947

5748

BIBL. UNIV. CLUJ-SIBIU
Vol. 2178 - 1932

Nº 01923

Tip. „Carteа de Aur", Smârdan 4.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr-1933-1947

PREFAȚĂ

Mihail Sebastian s'a hotărât să desbată problema judaismului. Și o face pe un caz concret. El alege un moment oarecum istoric, cam cei zece ani ultimi ai frământărilor noastre politice, și încearcă a stabili în acest cadru viața de nădejdi, de luptă și de suferință a unui Evreu neprevenit — dar pentru asta nu mai puțin Evreu — care e o ființă originară, poate chiar ființa lui originară, Iosef Hechter. Iosef Hechter se chinuiește. Dar pentrucă Mihail Sebastian vrea să rezolve o problemă, în sensul că el vrea să înțelcagă de ce se chinuiește și dacă nu poate fi și altfel, Iosef Hechter trăiește lucid, adică dedublat, drama aceasta a judaismului. Punctul de ajungere a acestui Iosef e oarecum surprinzător: pornit pe calea raționalistă — specific judaică — a lui DE CE?, eroul nostru sfârșește prin a adopta, metodic, atitudinea statică a lui Ghiță Blidaru, care, întrucât e orientală, poate fi însușită și de Evrei (cel puțin de Evreul mistic) de îndată ce ea face fondul gândirii aritmetizante a lui Spinoza, dar nu e mai puțin străină Evreului de azi care, încleștat în lupta cu problematica rasei lui, vrea să fie un lup-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tător. Rezultatul? Iosef Hechter nu isbuteşte să explice nimic. In schimb, el constată; constată că Juda suferă şi se chinueşte; şi că nu se poate altfel.

Numai că, constatarea aceasta e lipsită de necesitate. E adevărat că de când e lumea şi de când sunt Evrei — căci în adevăr Evreii sunt decând lumea — neamul acesta a suferit. Din faptul suferinţei lui permanente, însă, nu se poate scoate decât inductiv, adică hipotetic, sub beneficiu de inventar, caracterul necesar al suferinţei lui. Şi asta e insuficient. Pretinzând, deci, ca şi Iosef Hechter că *Juda va agoniză până la sfârşitul lumii*, eu cred să pot *demonstrà* că nu se poate altfel. Şi pentrucă Iosef Hechter nu o face, să îngădue Mihail Sebastian lui Ghiţă Blidaru să spună aci ceea ce nu a spus lui Iosef Hechter.

A căutà problemei judaismului o soluţie generală în ordinea politică, este o operaţie lipsită de sens. Căci de îndată ce Juda suferă şi *trebue* să sufere, e de la sine înţeles că ori de câte ori se va pune undeva, într'un conflict, problema judaismului, ea se va rezolvà în sensul suferinţei Evreilor. (Ceea cc nu e o soluţie!) Şi se va rezolva astfel, nu pentrucă oamenii sunt răi sau nedrepţi, ci pentru simplul motiv că Juda trebue să sufere. Aşa fiind, drama judaismului nici nu este o *problemă* politică; o asemenea problemă implicând întotdeauna o soluţie; — ci pur şi simplu *un fapt*. Evreii pot da, politiceşte, material pentru o problemă, popoarelor în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mijlocul cărora locuiesc sau cu cari sunt în contact. Aceste probleme îşi au, de sigur, soluţiile lor; bune sau rele, — dar soluţii. Astfel, Spania a rezolvat, sau a crezut că rezolvă, la sfârşitul veacului XV, problema evreiască, isgonind pe Evrei din ţară. Dar asta nu rezolvă problema judaismului ca atare; ci, din potrivă, confirmă numai *faptul* dramai judaice.

Asta înseamnă: drama judaică nu poate fi deslegată; pentrucă ea nu e o problemă, ci un fenomen. Fenomenul acesta poate fi însă cunoscut, adică înţeles. Pe ce cale, şi prin ce metodă? Dacă drama judaică ar putea fi deslegată într'un fel oarecare, ea ar fi un fenomen de relaţie; conflictul s'ar ivi dintr'o defectuoasă luare de contact între Evrei şi ceilalţi oameni, — contact care ar puteă fi amendat, ajustat. Cum însă conflictul acesta e permanent, indiferent de timp şi loc, sau mai exact, *dacă* conflictul acesta e permanent — aşa cum constată şi eroul nostru şi cum o cred şi eu — atunci trebue să conchidem cu necesitate că pricinile conflictului sunt *în* Evreu. Aşa fiind, indicaţia metodică e precisă: dacă Evreul *trebue* să sufere, suferinţa lui trebue să-şi aibă originea în el însuşi; iar cum suferinţa e boală, pentrucă rupe armonia creaţiei lui Dumnezeu, Evreul trebue să fie substanţial bolnav. De aci urmează că pentru a deslega taina suferinţei permanente a lui Juda, e nevoe să ştim ce înseamnă a fi Evreu.

Eu ştiu că metoda obicinuită în cercetarea „chestiu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nii Evreeşti" nu e aceasta. Antisemiţii, de pildă, procedează tocmai pe dos: în chip empiric. Eu stabilesc anume că există un conflict statornic între Evrei şi celelalte neamuri, conflict care la anumite momente, caută deslegări tari. De pe urma acestor deslegări Evreii suferă, de sigur; dar vina e numai a lor, pentrucă de când există ei nu au făcut decât blestemăţii. E inutil să stăruiesc prea mult asupra lipsei de valoare a acestei metode. Voiu spune numai că ea nu poate fi concludentă; căci rezultatele ei pot fi tot aşa de bine întrebuinţate de Evrei în potriva antisemiţilor. In adevăr: cum stabilesc antisemiţii vina Evreilor? In cazul cel mai bun — în care nu se mulţumesc numai cu afirmaţii — prin enumeraţie: se citează cazuri, unu-două-o mie, în care Evreii s'au dedat la blestemăţii. E asta o dovadă? Nu. Pentrucă la o mie de fapte vinovate, Evreii pot aduce oricând o mie de fapte de laudă. Sunt răufăcători? Da. Dar sunt şi binefăcători ai omenirii. Sunt jecmănitori? De sigur. Dar sunt şi filantropi. Sunt trădători în războiu? Se poate. Dar sunt şi atâţia cari au murit simplu şi cinstit. Şi aşa mai departe. Deci dară, dacă antisemiţii spun: e drept să suferiţi, pentrucă sunteţi răi, — Evreii pot răspunde: nu e drept să ne chinuiţi, pentrucă suntem buni. Cine are dreptate? Şi unii şi alţii. Asta însemnează însă: nici unii, nici ceilalţi. Cum asta? Pentrucă metoda lor de dovadă prin enumeraţie nu poate fi concludentă.

Inapoi deci la cealaltă metodă: Juda se chinueşte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

De ce? Nu există aci un „de ce". Juda se chinuieşte, pentrucă... e Juda. In acelaş fel în care soarele luminează, calul are patru picioare, sau suma unghiurilor interioare ale unui triunghiu plan este egală cu 180 de grade, Evreul suferă, — adică e substanţial bolnav. Dar atunci, — ce este un Evreu?

Chestiunea nu e chiar aşa de simplă. Răspunsurile trebuesc în orice caz pregătite. De aceea, mai întâiu: când e cineva Evreu? Problema asta am mai desbătut-o odată; într'o discuţie cu dl. I. Frollo, asupra aşa zişilor români-catolici. Discuţia nu a dus la o concluzie unică. Pentrucă punctele de plecare ale fiecăruia din noi erau deosebite. Şi anume, nu ne înţelesesem atunci asupra întrebării: când este cineva român. Să reiau deci lămurirea punctului meu de vedere. Cu atât mai mult, cu cât elucidarea acestei chestiuni este esenţială pentru cele ce ne preocupă aci. Calitatea de român, evreu, turc sau neamţ e o chestie de apartenenţă: faci, anume, parte dintr'o colectivitate, dintr'o comunitate. Asta se poate întâmpla în două feluri: subiectiv, printr'un act de mărturisire; obiectiv, prin aceea că eşti vehicul al unei istorii. Prima modalitate nu este efectivă. Căci nu e suficient să faci mărturisire de credinţă judaică, de pildă, ca să fii Evreu. Mai mult încă, poţi declara, poţi simţi, poţi crede că nu eşti Evreu, şi totuş să fii. Aşa spuneam eu şi altă dată; că apartenenţa la o comunitate oarecare nu e un act de voinţă individuală; şi aşa cred şi acum. Cineva poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc

sta în slujba unei colectivităţi, îi poate face servicii eminente, îşi poate jertfi chiar viaţa pentru această colectivitate; asta nu îl apropie în fond cu nimic de ea. Germania a purtat războiul graţie activităţii a doi Evrei: Haber şi Rathenau. Prin asta însă Haber şi Rathenau nu au devenit Germani. Au slujit; dar din afară; de dincolo de zidurile comunităţii spirituale germane. E nedrept? Intrebarea nu are nici un sens; *e un fapt*. Aşa fiind, singurul fel real de a fi evreu, francez sau mai ştiu eu ce, e să fii purtător al istoriei respective. Da sigur, precizarea aceasta e făcută mai mult din imponderabile; şi ca atare ea va fi acceptată greu; mai ales în epoca noastră care abia acum începe să recapete sensul imponderabilelor. Nu e vina mea însă. Eu nu pot judeca fără imponderabile; şi nici nu vreau; căci numai ele sunt în stare a exprima şi transmite direct realităţile mai complexe. Eşti, deci, român sau evreu sau german, dacă eşti fructul unei istorii. Fructul firesc şi normal. Căci ca în orice proces de viaţă, se pot ivi şi aberaţiuni; congenitale sau altfel. Actul de conştiinţă, prin care să te recunoşti a fi membru al unei comunităţi spirituale — expresiune a unei aceleiaşi istorii — poate cel mult *adăuga* la rumânitatea ta, şi încă numai la intensitatea şi preciziunea acestei rumânităţi. Poţi fi însă foarte rumân, şi fără a-ţi da seamă de asta. In acelaş fel, în care un stejar e stejar... fără să o ştie. Prin urmare: eşti rumân, sau evreu sau grec, nu printr'o mărturisire de credinţă, ci prin vehicu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

larea unei istorii; calitatea aceasta nefiind — încă odată — un act individual de voință, ci *o stare naturală.*

Iosef Hechter nu ignorează aceste adevăruri fundamentale. El are prilejul să le descopere în chiar familia lui. In fiecare evreu sunt active două momente: unul al tradiției judaice, altul al solului natal. Tradiția judaică e una singură; solul natal — diferit. Există un evreu-rus, după cum există un evreu-român; sau un evreu-german. Asta e un fapt, dar un fapt creator de confuziuni. Că e fapt, se poate dovedi ușor. Sunt atâția evrei cari au părăsit țara românească. Și au părăsit-o de nevoe; în necazuri; că doară nimeni nu ia lumea 'n picioare de plăcere. Au plecat, deci, de cele mai multe ori ocărându-ne. S'au așezat prin străinătăți; și dacă au isbutit în viață, au continuat să ne ocărască. Ciudat însă: în casele lor vei găsi aproape întotdeauna o odaie românească; pe masa lor adesea mămăligă și sarmale... de porc; iar în suflet, nu arareori o umbră nostalgică. Va să zică solul natal lucrează. Dar lucrează, cum? Cu intensități deosebite. In neamul lui Iosef Hechter de pildă, oamenii din partea tatălui, negustori de grâne în schela Brăilei, în contact permanent cu realitățile concrete, stau precumpănitor sub semnul locului; în cei dinspre partea mamei, meseriași în contact cu materia moartă și talmudiști trăind în abstracțiuni, capabili deci a se sustrage specificului geografic, precumpănește tradiția judaică. Iosef Hechter o știe. In această discriminare însă stă și originea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mcrr1933-1947

confuziunilor. Căci gândul alunecă. In adevăr, iată cum gândesc unii: dacă în fiecare evreu există două momente, cel al tradiţiei şi cel al locului, atunci diagrama fiecărui individ va fi dată de proporţia în care se amestecă cele două momente constitutive. Cari sunt însă limitele între cari variază aceste două momente? Teoretic ele cresc şi descresc în semn contrar; iar limita descreşterii poate fi zero. Descreşte momentul geografic până la zero în favoarea tradiţiei, evreul-român devine evreu pur; descreşte din potrivă până la zero momentul tradiţiei judaice, atunci evreul-român devine român pur. Este iluzia asimilistă; şi este iluzia atâtor evrei cari se cred sincer români, şi pe cari mişcările pasionale antisemite îi surprind până la disperată năucire. Pe nedrept însă. Căci, într'un fel, antisemitismul nu e pentru ei decât o chemare la ordine: adu-ţi aminte că eşti evreu! Ştiu, Iosef Hechter va protesta; el va spune: numeşte-mă cum vrei, eu ştiu însă că sunt un om de la Dunăre, şi că Dunărea Brăilei face parte din fiinţa mea. Face? Nu o vom contesta. Dar în ce măsură? Sunt în elementele constitutive ale fiinţei omeneşti momente esenţiale şi accidentale; de adânc, şi superficiale. Eşti tu, Iosef Hechter *om* dela Dunărea Brăilei? Nu. Ci *evreu* dela Dunărea Brăilei. Asta e de reţinut: cresc şi descresc cele două momente, al tradiţiei şi al locului, în fiinţa unui evreu; dar pe când climatul geografic se poate închirci până la foarte aproape de zero, cel spiritual observă o limită sensibil deasupra lui zero, sub care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nu coboară nici odată. Ceea ce face ca evreul să fie evreu, ori unde ar fi el. Aşa este. Şi aşa trebue să fie. Aş zice chiar, aşa e bine.

Naţionalitatea este, deci, o stare organică. Cu cât un om este mai viu, cu atât el e şi mai naţional. Mărturisirea de credinţă de care aminteam mai sus e şi insuficientă şi ineficace. Probă: sunt atâţia oameni cari se declară categoric români, şi cari cu toată genealogia lor fără cusur, au încetat de a fi români; cari nu sunt nimic. Acestea sunt exemplarele hibride, în degenerescenţă ale naţiunii; cari în ordinea vieţii publice nu crează nimic, sau crează valori formale, pline de artificialitate; şi a căror vitalitate e aşa de redusă, încât de cele mai multe ori, în ordinea fiziologică, nu au copii. Să observăm că hibriditatea aceasta nu atacă de loc inteligenţa. Am zice, chiar, din potrivă: ascute, uneori până la morbid, instrumentul inteligenţei; dar numai pe cel al inteligenţei formale, care despică, analizează, şi neputând *înţelege*, nici nu poate creà. Să reţinem această corelaţie: logica luată ca instrument de creaţie, nu de transmitere a adevărurilor — lipsă de solidaritate cu viaţa — incapacitate creatoare sub orice raport — caracter anaţional. Exemple? S'ar putea căutà între oamenii cari fac politica statului nostru de astăzi, o politică aşa de puţin naţională, adică aşa de puţin în legătură cu structura neamului rumânesc.

Să nu mai insistăm însă. Exemplele acestea nu sunt interesante. Ca ori ce hibrid. Şi să ne întoar-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933_1947

cem la chestiunea noastră: *când e,* deci, *cineva evreu?* După cele spuse, răspunsul se desprinde suficient de clar: *când trăieşte istoria evreiască;* indiferent dacă e conştient de asta sau nu, indiferent dacă o vrea sau nu. Asta însemnează însă că pentru a înţelege ce e un evreu, e nevoe să ştim ce e istoria evreiască.

Desbaterea acestei chestiuni comportă — recunosc — un efort de obiectivitate. Dar mă socotesc în stare să-l fac. Şi de aceea mă incumet a duce desbaterea până la capăt. Istoria evreilor e, pentru ei, un şir lung de suferinţe nejustificate. Pentru „ceilalţi", suferinţele evreilor nu sunt decât rezultatul unei reacţiuni îndreptăţite, la tot răul pe care evreii îl aduc în mijlocul neamurilor cu cari trăiesc. Fiecare din „părţi" socoteşte, deci, că dreptatea e de partea ei. Ce e de făcut? Eu cred că cel mai simplu e să lăsăm, deocamdată, afară din preocupările noastre chestiunea dreptăţii; să nu mai vorbim, deci, de suferinţe „nejustificate" şi reacţiuni „îndreptăţite"; să vorbim numai de suferinţe, de suferinţele Evreilor.

Aşa dar: *Jehuda patet.*

De ce?

Să pornim de la faptul brut, aşa cum e trăit şi înfăţişat el chiar de către evrei, încercând a stabili în ce constă această suferinţă. Se constată că între evrei şi popoarele în mijlocul cărora trăiesc, au existat întotdeauna nepotriviri şi neînţelegeri;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mcr/1933-1947

de pe urma cărora evreii au fost supuşi la un regim deosebit, din care pentru ei a isvorât întotdeauna suferinţe. Regimul acesta s'a aplicat evreilor şi individual şi colectiv; după împrejurări. Nu se poate nega, de pildă, un sentiment general de ură şi despreţ al popoarelor faţă de evrei, sentiment care crează acestora, fie şi numai moralmente, o situaţie de paria, şi care stă la baza tuturor acţiunilor de pe urma cărora evreii au să sufere. Să observăm însă că încordarea dintre evrei şi celelalte neamuri nu e un fenomen constant; şi că sunt adesea perioade în care domneşte linişte deplină şi în care neamul evreesc prosperă. Când suferă evreii? Când sunt evreii — ca să întrebuinţez o expresiune a lor — persecutaţi? In momente de criză. Această criză poate fi de două feluri: provocată de evrei, şi provocată de alte pricini oarecari. Marile şi sângeroasele mişcări antisemite din Anglia la începutul timpurilor moderne, de pildă, îşi au explicaţia în acţiunea evreilor. In adevăr: purtători ai spiritului capitalist, evreii au întreprins atunci în Anglia disoluţia economiei agrare; nimic mai firesc, deci, ca cei păgubiţi — posesorii şi lucrătorii de pământ —, beneficiarii regimului de economie agrară, să reacţioneze. Faptul nu e de altfel specific Angliei, ci general; şi asupra lui am avut prilejul să insist şi altădată. Sunt, însă, cazuri în care evreii nu au nici o vină. Se întâmplă, de exemplu, în Rusia veche, ca oridecâte ori guvernul se găsea în dificultăţi, şi avea nevoe de o diversiune, — să organizeze câte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

un pogrom; local sau mai întins, după nevoe. Mai ales aceste fapte le subliniază evreii, ca să arate că sunt persecutați, și încă pe nedrept. Căci, zic ei, justificare obiectivă pentru asemenea pogromuri nu există. Există numai o ură subiectivă împotriva noastră, și această ură e și pricina suferințelor noastre.

Să cercetăm obiectiv această afirmație. Mai întâiu, pogromurile nu sunt o invenție rusească, și nu s'au exercitat numai împotriva evreilor. Dacă ne aducem bine aminte, Roma imperială cunoștea și ea asemenea procedee, iar victime ale lor erau foarte adesea creștinii. Ca să nu luăm decât un exemplu. Exemplul acesta e suficient însă pentru a stabili un fapt: anume, că nu există la ne-evrei o singură direcție de destindere a unei situații încordate — înspre evrei; deci nu calitatea de evreu este ceea care lucrează asupra ne-evreilor ca o cârpă roșie asupra taurului. Nu calitatea de evreu, ci altceva. Ce anume? Să încercăm a înțelege.

Este adevărat că procedeul amintit mai sus era foarte întrebuințat în Rusia. E, iarăș, adevărat că un asemenea procedeu ar putea fi întrebuințat și în alte țări cu climaturi politice și de ethos asemănătoare. Dovedește însă asta că pricina unor asemenea agitații e subiectivă? Greu de admis! Vedeți, când diavolul a vrut să ispitească pe cei dintâi oameni în raiu, el nu s'a îndreptat către Adam, ci către Eva. De ce? Pentrucă el știa că Eva va sucombă mai ușor ispitei. La fel și poliția rusească care organizà pogromurile; ea ofereà mâniei publice ca țintă pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

evrei. De ce? De ce oare agitatorii aceştia nu ridicau lumea în potriva tătarilor sau a ungurilor sau a francezilor? De ce — presupunând că premisa evreilor (evreii, cal de bătae pentru toţi agitatorii) este adevărată — de ce toate instigaţiile acestea au ca obiect evreimea? E simplu, se va spune: pentru că asemeni instigaţii prind întotdeauna, şi pentru că agitatorii o ştiu. O ştiu agitatorii antisemiţi astăzi, aşa după cum cu vreo 18 veacuri în urmă o ştiau agitatorii anticreştini. Foarte bine; numai că, în acest caz trebue să existe în evreii de azi şi de totdeauna, trebuia să existe în creştinii de acum 18-19 veacuri, *un element obiectiv*, care să-i facă apţi de a aprinde mânia publică; exact în acelaş fel în care slăbiciunea congenitală a Evei o făcea aptă să sucombe ispitelor diavolului. Care e acest element?

Datele de mai sus încadrează o elementară problemă a psihologiei mulţimilor. Pentru ca o categorie de oameni să poată deveni obiectul de descărcare a patimii masselor, e nevoe de mai multe elemente. Ţinând în seamă faptul că asemenea descărcări, întrucât sunt fapte de psihologie colectivă, nu îşi au de cele mai multe ori decât origini neraţionale, vom spune că o categorie de oameni nu e aleasă ca victimă de către agitatori de cât:

1. Când ea constitue o grupă fundamental deosebită de massele în mijlocul cărora trăieşte;

2. Când deosebirile acestea, devenite conştiente şi înţelese ca tot atâtea motive de superioritate asupra neamurilor din jur, au ca urmare un proces *voit* de

*

Muzeul Digital al Romanului Românesc

secesiune, care duce la izolarea numitei grupe în lăuntrul chiar a societăţii respective;

3. Când de pe urma acestei izolări, viaţa înlăuntrul grupei ia anumite forme esoterice, pline de mister pentru cei din afară;

4. Când grupa aceasta reprezintă o primejdie permanentă pentru ordinea celor din afară, pentru structura spirituală, politică, socială sau economică a aşezării lor.

Aceste patru momente se verifică complect pe cazul persecuţiei creştinilor în imperiul roman. In adevăr: atât prin felul lor de viaţă, cât şi prin ethosul lor, prin înţelegerea lumii şi prin sensul general pe care îl dădeau ei existenţei şi acţiunilor omeneşti, creştinii erau fundamental deosebiţi de stăpânitorii Romei. Mai mult de cât atât însă; conştienţi de valoarea adevărului absolut în stăpânirea cărora erau ca închinători ai lui Cristos, ei duceau o viaţă separată de a celorlalţi, cu o practică a cotidianului care distonă categoric nu numai în cele religioase, şi care îi silea să se izoleze dacă nu pentru altceva cel puţin pentru a se feri de ispita vieţii păgâne; de aci traiul în comunităţi, şi topografic închise, adevărate ghetto-uri, înlăuntrul cărora nu pătrundea nici ochiul cel mai indiscret — dacă nu era al unui iniţiat —, şi tot de aci taina care învăluia această viaţă şi care făcea posibile legendele cele mai fantastice. Există un basm cu omorul ritual? Există. Dar de ce se plâng evreii? Nu a existat un basm cu creştinii otrăvitori de fântâni? Şi evreii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

nu au ei oare nici o vină, n'au avut ei nici un rol în răspândirea acestor basme? Iată dară, istoria nu face de cât să se repete. Faţă de imperiul roman creştinii însă mai îndeplineau o funcţiune; aceea de element disolvant al aşezării romane. Va fi spus Cristos: daţi Cesarului ce e al Cesarului. Asta însă nu apără imperiul împotriva dinamitei creştinismului. Iar primejdia aceasta o simţeau stăpânii, — şi reacţionau. Reacţionau prin... pogromuri. Incercând să explice acest fapt, unii spun: pentrucă creştinii erau purtătorii unei mişcări revoluţionare Evreii înşişi spun despre ei: pe noi nu ne pot suporta numai retrograzii; numai retrograzii sunt antisemiţi. — şi anume pentrucă evreii sunt revoluţionari, aducători de progres. E inexact. Evreii nu sunt aducători de progres; între altele şi pentrucă... progresul nu există. Evreii aduc *schimbare*, nu progres; şi încă nici asta întotdeauna. Iată, de pildă, astăzi. Singura ţară revoluţionară în Europa e azi Germania. (Italia nu e *încă* revoluţionară. Iar Rusia, care cu Lenin a fost *formal* revoluţionară — în fond nu, pentru că marxismul nu e faţă de raţionalismul cortesian în nici un fel revoluţionar — deci, Rusia, care cu Lenin a fost formal revoluţionară, a încetat să mai fie, în momentul în care — sau: *dacă* — omul de stepă Voroşilof a capitulat în faţa lui Stalin care devine din ce în ce mai mult omul technicei, adică *moştenitorul lui Petru cel Mare*, în aşa măsură în cât urmează sugestiile Franţei şi *se întoarce înapoi în Europa)*. Deci singura ţară revoluţionară azi în Eu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromaneasca.ro/mdrr1933-1947

ropa e Germania, — iar Germania de azi e antisemită. Nu e adevărat, deci, că Evreii sunt întotdeauna şi peste tot un ferment revoluţionar. Şi chiar dacă ar fi aşa, asta încă nu ar explica pasiunile deslănţuite în potriva lor. Căci nu e adevărat că popoarele se ridică în potriva oricărei revoluţii. Nu. Ci: popoarele se ridică în potriva revoluţiilor, atunci când acestea atacă geniul lor naţional, ethosul lor. Le suportă însă, — mai mult: le susţine, atunci când merg înspre o potenţare a acestui ethos. Intorcându-ne la cazul nostru: Creştinismul, reprezintă faţă de geniul roman o formulă dacă nu chiar diametral opusă — ceea ce totuş s'ar putea susţine — în orice caz o formulă fundamental deosebită. Roma trebuia să înţeleagă, şi instinctul ei nu a înşelat-o, că ideea de stat romană nu putea decât să sucombe prin înflorirea creştinismului. Şi de aceea a reacţionat. (Cu cât succes, — s'a văzut. Dar asta e o altă chestiune). Iată, deci, originea sau explicaţia persecutării creştinilor sub imperiu.

Intrebarea e: au fost şi sunt evreii oare, faţă de toată lumea, în situaţia în care se aflau creştinii faţă de imperiul roman?

Să vedem.

Evreii sunt poporul ales. Asta trebue să o mărturisească nu numai orice evreu, ci şi orice creştin. Evreii sunt poporul ales, pentrucă cu ei a făcut Dumnezeu primul legământ. Ei ştiu asta. Un popor ales are însă de împlinit o funcţiune; căci el nu e

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rndr1933-1947

ales *din cauza* a ceva, ci — şi mai vârtos încă — *pentru* ceva, într'un anumit scop. Dar pentru ca să-şi poată împlini misiunea lui, el trebue să se păstreze ca popor ales. Asta iarăş au înţeles-o Evreii. De aceea în istoria lor, încă de la început, se poate identifica extrem de lesne o tendinţă constantă nu numai de a-şi sfinţi viaţa, dar şi de a o păstra pură de orice contact cu cei de altă credinţă. In ţara lor, când aveau una, în toate celelalte ţări unde îi aruncau nenorocirile lor naţionale sau numai neliniştea lor scormonitoare care îi punea mereu pe drumuri — căci de fapt foarte mulţi din evrei au trăit în diaspora chiar în vremea independenţei statului lor — ei trăiau despărţiţi de ceilalţi oameni, în comunităţi rigid închise. Conştiinţa superiorităţii credinţei lor, conştiinţa superiorităţii lor de popor ales nutreă în ei un imens orgoliu care astăzi, după atâtea nenorociri şi suferinţe, e tot aşa de intact cum era în timpurile de cea mai mare strălucire naţională (căci au fost şi momente de astea). De sigur, evreii au fost întotdeauna un corp străin în mijlocul neamurilor cu cari au venit în atingere; şi dacă e adevărat că „différence engendre haine", — au fost şi urâţi. Să se recunoască însă că dacă procesul acesta de diferenţiere, de singularizare, de izolare este aşa de departe dus astăzi încât între evrei şi celelalte neamuri nu se mai pot arunca punţi statornice, apoi el a fost iniţiat nu de celelalte neamuri, ci chiar de evrei. Vechiul testament este o lege care e şi a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

noastră a creştinilor; întrucât şi noi o mărturisim, ar trebui deci ca între noi şi evrei să fie ceva comun: vechiul testament. Şi totuş nu e. Pentrucă ceea ce face fondul ethosului evreu nu e legea cea veche, ci *comentariul* ei. Stă scris doară că thora e apă, şi mishra e vin. Şi asta îşi are însemnătatea ei; enormă. S'a întâmplat cu vechiul testament la evrei, ceeace trebuia să se întâmple mai târziu cu evanghelia la catolici; care nu era valabilă decât sub garanţia bisericii (Augustin), adică în lumina comentariilor. Nu insistăm. Căci chestiunea e cunoscută: Talmudul a luat locul Thorei. Nu chiar dintr'o dată. Ci cu lupte grele, cari nu s'au terminat decât când a fost arsă opera lui Maimonide, More Nebuchim. Asta însemnează însă, veacul al 14. Până după 1300 deci au luptat urmaşii fariseilor pentru impunerea spiritului exclusivist, în virtutea căruia evreii trebuiau să se ţină departe de orice atingere cu celelalte neamuri; fie că era vorba de perşi sau de romani, de greci sau de alexandrini, de arabi sau de creştini. La această dată însă isbânda Rabaniţilor era desăvârşită; separaţia între evrei şi celelalte neamuri complect realizată.

Când însă cineva vrea să se ţină departe de tine pentrucă te despreţuieşte, pentru că te socoteşte mai jos de el şi nu demn de a-i fi o legătură, reacţiunea ta e firească: începi a-l socoti drept duşman; sau în orice caz de altă natură decât a ta. Procesul de separaţie iniţiat de evrei, continuă să fie adâncit de ceilalţi. La aceasta a contribuit, dacă mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

era nevoe, încă un fapt, de ordin strict concret. Evreii sunt de sigur mistici; dar sunt în acelaş timp raţionalişti. Probă: Kabbala. (Chassidismul, care e, în lăuntrul judaismului, faţă de raţionalismul talmudiştilor cam ceea ce e în catolicism franciscanismul faţă de scolastica thomistă, nu e nici pe departe un element hotărâtor în plămădeala ethosului judaic). De la talmudist, însă, până la zaraful cântăritor de aur şi împrumutător de bani, nu e nici măcar un pas: e unul şi acelaş lucru. Evreii au fost, deci, în toate timpurile excepţionali mânuitori de bani. Calitatea asta a lor i-a dus în apropierea regilor şi ai mai marilor tuturor neamurilor; cărora le-au făcut servicii adesea eminente. Evreii nu au ştiut însă, nu au înţeles niciodată — cu toate necazurile cari au căzut pe capul lor — că nu există mai mare nenorocire decât aceea de a sluji contra răsplată pe cei mari. Căci ceea ce-ţi pot da stăpânitorii neamurilor în plată sunt privilegii, iar privilegiile nu pot fi decât isvor de nenorocire. Privilegii pentru neamul lor. Asta merge o bucată de vreme. Şi le-a mers şi lor. In Alexandria, de pildă, ca şi mai târziu în Spania, privilegiile de cari se bucurau evreii erau aşa de însemnate, încât mulţi treceau la judaism numai ca să se bucure de foloasele calităţii de a fi evreu. Asta nu merge însă la nesfârşit. Căci într'un anumit moment intervine o criză publică, şi atunci pasiunea populară merge tocmai împotriva celor privilegiaţi. Să te apere cei mari? Cei mari dau cel mult privilegii — şi încă?—;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

de apărat însă împotriva mişcărilor de opinie publică, — asta nu. Evreii uită mereu că ei au fost isgoniţi din Spania la scurtă vreme după ce făcuseră eminente servicii lui Ferdinand şi Isabela, cărora le refăcuseră finanţele publice! Iată, deci, în situaţia lor privilegiată — şi unde nu au avut privilegii evreii? — încă un element al procesului de izolare a evreilor, proces care de data aceasta nu mai porneşte dela evrei, ci dela ceilalţi, deşi de fapt nu e decât o consecinţă a secesiunii rabanite. Nu explică asta destule lucruri? Destule, — dar nu pe toate.

Desigur, evreii sunt poporul ales. Dar ales — la ce? Ei spun, ca să stăpânească pământul. E o afirmaţie care face orice discuţiune imposibilă. Căci ce înseamnă oare, domeniul realităţilor concrete, a stăpâni pământul? Socotesc, deci, indicat să alegem un alt punct de plecare. Un punct de plecare care să fie ceva mai precis şi posibil de a fi acceptat de toată lumea. Care e, după chiar părerea Evreilor, momentul în care ar fi să înceapă stăpânirea lor asupra lumii? Momentul în care va apare Messia. Prin urmare, deplasând puţin problema, fără a-i schimba însă punctul de ajungere, vom spune: Evreii sunt poporul ales, pentru că dintre ei trebuia, după hotărârea lui Dumnezeu, să se nască Messia. Asupra acestora suntem toţi de acord; evrei şi creştini. Imediat după aceasta însă se deschide controversa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

Noi spunem: Messia a venit. Prin întruparea Logos-ului. El e Cristos. Evreii au fost poporul ales; ales pentru întruparea lui Dumnezeu. Dar în momentul în care aceasta s'a întâmplat, în momentul în care el şi-a împlinit misiunea deci, poporul evreu a încetat a mai fi poporul ales. Căci, e adevărat, legea cea veche era un legământ între Dumnezeu şi poporul evreu; legea cea nouă însă, e un legământ între Dumnezeu şi toate neamurile pământului. In legământul cel nou devine, deci, oarecum ales oricine primeşte legea cea nouă; ales între pierzanie şi mântuire. Prin urmare: sau Evreii recunosc că Messia a venit sub chipul lui Cristos, şi atunci din acest moment ei încetează de a mai fi poporul ales (sub pedeapsa de a făptui cel mai greu păcat — al orgoliului); sau ei contestă autenticitatea lui Cristos-Messia, şi atunci ei se refuză dela funcţiunea lor de popor ales, aceea de a fi instrumentul lui Dumnezeu întru mântuirea lumii, păcătuind nu numai în potriva misiunii lor, dar chiar direct împotriva lui Dumnezeu.

La aceasta evreii răspund statornic: Christos a fost de sigur *cineva*. Poate chiar un profet. Dar dacă el pretinde a fi chiar fiul lui Dumnezeu, sau în orice caz Messia, atunci el e un impostor. Messia nu a venit încă. El va veni, sigur, pe un cal alb, şi atunci va începe şi stăpânirea lui Israel asupra pământului.

Cele două poziţiuni sunt ireductibile. Dacă am încerca, dintr'un punct de vedere exterior amândorora,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.ro/mdrr1933-1947

să stabilim cine are dreptate, ar trebui să ne recunoaştem neputinţa. Din fericire, însă, pentru problema noastră e absolut indiferent să se ştie de care parte e dreptatea. Căci în chiar caracterul ireductibil al celor două poziţii stă miezul problemei noastre. Să ne amintim, în adevăr, că ceea ce vrem să lămurim noi nu e cine e vinovat în conflictul permanent dintre evrei şi celelalte neamuri, ci care este explicaţia permanenţei suferinţelor lui Israel.

Prin urmare: poziţia evreilor e clară; ei sunt poporul ales; care va stăpâni pământul în ziua în care se va ivi Messia. Iată însă că din Israel s'a născut cineva care se pretinde a fi Messia. Acest cineva, Christos, care nu e decât un impostor, a sfârşit totuş prin a fi recunoscut ca fiu al lui Dumnezeu de atâtea neamuri în mijlocul cărora trăiesc evreii. El a creat o nouă înţelegere a lumii, o nouă structură spirituală şi nu numai o nouă scară de valori, dar chiar valori nouă. O aşezare *creştină* a lumii.

Aci începe dificultatea. Evreii trăiesc în mijlocul *acestei* lumi, creştine. După care lege? După legea creştină? După obicinuinţele create de legea creştină? După indicaţiile climatului creştin? Dacă da, atunci evreii au renunţat la legea lor, au trădat legământul lor cu Dumnezeu, au încetat de a fi poporul ales, — mai mult, au încetat de a fi evrei. Nimic din toate acestea nu s'a întâmplat însă. Evreii continuă a fi evrei. Ce înseamnă asta? Că în mijlocul unor popoare creştine, ei îşi fac aşezările lăuntrice

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

şi îşi duc viaţa după o lege a lor, alta de cât cea creştină, protivnică celei creştine — operă a unui impostor. Concluzia? Urmând legea lor, evreii trebuc să saboteze aşezările şi valorile creştine.

Nu este vorba aci numai de o problemă religioasă. Este adevărat că necazurile şi suferinţele evreilor sunt mai adânci şi mai frequente în acele timpuri şi în acele regiuni în cari popoarele odihnesc într'un creştinism mai categoric. După cum iarăş e adevărat că situaţia lor e incomparabil mai uşoară în ţările protestante, protestantismul — mai ales în anumite forme ale lui — fiind formula cea mai puţin creştină în creştinism, şi cea mai aproape de structura judaică. Dar încă odată, problema nu e în primul rând religioasă. Sau mai exact: justificarea formală a conflictului acesta permanent nu e de natură religioasă. E vorba de altceva: judaism sau creştinism sunt mai mult decât religii; ele sunt principii formative ale vieţii; există o aşezare judaică şi o aşezare creştină a lumii, indiferent dacă în conştiinţa oamenilor şi a instituţiilor apare în chip explicit Christos şi Iehova, sau nu. Aşa fiind există valori creştine şi valori judaice în oricare ordine a vieţii; fie că ne gândim la organizarea politică a unei naţii, fie că ne preocupăm de crearea şi circulaţia bunurilor materiale, fie că nu e vorba decât de înţelegerea sensului general al existenţei. Pe orice teren ne-am afla deci, există o categorică „incompatibilitate de umoare" între creştini şi evrei.

Aşa fiind însă, deosebirea pe care am identificat-o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramps.vanilla.md/mdr/1933-1947

ca existând între evrei şi creştini, merge mai departe: aceştia din urmă îi simt pe cei dintâi nu numai izolaţi voluntar, dar şi — ştiţi, a patra condiţie din cele de mai sus — primejdioşi ordinei creştine. Creştini şi evrei, două corpuri străine unul altuia, cari nu pot fuziona într'o sinteză, între cari nu poate exista pace decât... prin dispariţia unuia din ele.

Juda suferă.

De ce?

Pentrucă Juda trăieşte în mijlocul unor popoare pe care nu poate să nu le duşmănească chiar dacă ar voi altfel;

pentrucă din momentul în care a refuzat să recunoască pe Christos-Messia, ancorându-se şi mai departe — pe drept sau pe nedrept — în calitatea lui de popor ales, el e dator faţă de el însuş să-şi împlinească funcţiunea care îi revine, aceea de dissolvant al valorilor creştine.

Juda suferă pentru că a născut pe Christos, l-a văzut şi nu a crezut. Şi asta încă nu ar fi fost prea grav. Dar au crezut alţii, — noi.

Juda suferă — pentrucă e Juda.

Există totuşi o acţiune prin care Evreii au încercat să se smulgă soartei lor. E ţionismul. Incercarea mi se pare însă cu totul confuză. De sigur, Ierusalimul rămâne polul magnetic al judaismului. Dar un pol, aş zice, mistic. Căci urarea nostalgică „la anul la Ierusalim" nu are nimic pozitiv în ea, ci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

e mai degrabă unul din acele mituri despre care vorbeşte Sorel, în acelaş fel mit cum mit e hiliasmul, evenimente cari nu se vor întâmpla nici odată, dar cari polarizeaza omenirea şi au asupra oamenilor o înrâurire extrem de puternică, obligându-i să-şi reguleze viaţa în vederea acelor evenimente, *ca şi cum ele s'ar întâmpla.*

Intoarcerea la Ierusalim e, netăgăduit, o realitate pentru Evrei. E cea mai puternică realitate judaică. Certitudinea aceasta mistică după care Israel se va regăsi odată şi odată la umbra templului, este aşa de adânc înrădăcinată în fiinţa evreilor, încât aceştia nici nu-şi socotesc viaţa în diaspora decât ca un provizorat. Mai mult, ca o ficţiune. Căci dacă evreii au temple şi case de rugăciune prin toate aşezările lor, nu e totuş mai puţin adevărat că singurul loc de rugăciune şi de jertfă rămâne Ierusalimul, şi că *în fond* adevăratul templu — nu surogatele din diaspora — acolo este. Stranie stare de spirit, în care conceptul-limită al dorinţelor, obiectul tendinţelor dureroase ale unui popor întreg, devin adevărata realitate, pe când viaţa de toate zilele se destramă în transparenţe iluzionale, — ficţiuni!

Înţelegeţi dară ce departe de realitatea judaică a fost gândul lui Theodor Herzl atunci când a lansat ideea ţionismului. Stat judaic? Evident, dacă cineva ar isbuti să adune la un loc pe toţi evreii de pe faţa pământului şi să-i constitue în stat, problema suferinţelor evreilor ar lua o altă înfăţişare; poate chiar că ar fi rezolvată. Dar întrebarea e: cum să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

constitui un stat evreesc? Evreii au mai avut doară un stat. L-au avut chiar de mai multe ori. Unde e? Să fi aşteptat oare evreii pe Theodor Herzl ca să descopere ideea unui stat evreesc? E cel puţin ciudat. Un popor obicinuit, normal, tinde înspre viaţa de stat în chip firesc, fără nici un plan conştient; exact în acelaş fel în care moleculele dintr'o soluţie suprasaturată tind spre cristal. Asta la evrei însă nu se vede. Ba din potrivă, ori de câte ori au avut un stat, nu s'au liniştit până nu l-au făcut în bucăţi. Să înceteze viaţa în diaspora? Non sens. Căci viaţa în diaspora este însăş starea naturală a evreilor.

De sigur, viaţa în diaspora nu ar fi fost posibilă, împrăştierea nu ar fi putut să păstreze intact poporul evreu aşa cum l-a păstrat, dacă fiecare evreu în parte şi toţi la un loc nu ar fi trăit într'o halucinantă încordare viziunea mistică a Ierusalimului pământesc. Ierusalimul a împlinit însă, după cum am spus, funcţiunea de polarizator nu a indivizilor concreţi, ci a spiritualităţii judaice şi a ethosului judaic. Atât. Suficient pentru a păstra poporul; dar insuficient pentru a lega pe indivizi într'un stat.

Şi acum, ce a vrut Theodor Herzl, şi ce vrea ţionismul? Să ia Ierusalimului nimbul lui mistic, caracterul lui de mit de până acum şi să transforme acest oraş într'o capitală de stat cu ministere şi cu siguranţă generală? Se poate. Numai că nu s'ar realiza decât o experienţă cu totul trecătoare, cum au fost întotdeauna aşezările politice judaice, iar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdr1933-1947

pe de altă parte concretizându-se Ierusalimul, s'ar lua evreilor din împrăştiere singurul centru de raliare al lor care le-a făcut posibilă viaţa până astăzi.

Ţionismul este, fără îndoială, o încercare de a rupe cercul de suferinţă al fatalităţii judaice, — dar o încercare care nu poate duce de cât cel mult la un rezultat: pierderea evreilor ca popor, prin sfărămarea mitului ierusalimit.

Ţionismul? Sinucidere! Şi asta trebuia să fie o soluţie!

Iată-ne, deci la sfârşit. Iosef Hechter simte că Juda suferă, şi că nu se poate altfel. Dar Iosef Hechter nu înţelege de ce. Am încercat să i-o lămurim noi. In forma cea mai strânsă şi mai didactică de care am putut să dispunem. Cu elemente luate nu din literatura şi orientarea antisemită; ci cu ceea ce ar avea la îndemână ca repereuri în judecată un evreu; un evreu obiectiv şi lucid.

Suferi pentrucă eşti evreu; ai înceta să fii evreu în momentul în care nu ai mai suferi; şi nu ai putea scăpa de suferinţă decât încetând a fi evreu. Este, de sigur, o apăsătoare fatalitate. Dar tocmai de aia nu e nimic de făcut: Juda va agoniza până la sfârşitul veacului.

Revoltă? Nu e bună la nimic. Nu slujeşte la nimic. In acelaş fel în care nimeni nu poate sări peste umbra lui, — evreul nu-şi poate depăşi suferinţa; decât... ne mai fiind evreu. Situaţie cu atât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

mai tragică, cu cât nimeni nu poate înceta a fi ceea ce este!

Iosef Hechter tu eşti bolnav. Tu eşti substanţialmente bolnav pentrucă nu poţi decât să suferi; şi pentru că suferinţa ta e înfundată. Toată lumea suferă, Iosef Hechter. Suferim şi noi creştinii. Dar pentru noi e o ieşire, pentru că noi ne putem mântui. Ştiu, tu nădăjduieşti; nădăjduieşti că va veni odată cel aşteptat, Messia, pe calul alb, şi atunci vei stăpâni pământul. Nădăjduieşti, Iosef Hechter. E singurul lucru ce-ţi mai rămâne.

Eu însă nu pot face nimica pentru tine. Pentru că eu ştiu că Messia acela nu va veni. Messia a venit, Iosef Hechter, — şi tu nu l-ai cunoscut. Atâta ţi se cerea în schimbul tuturor bunătăţilor pe cari Dumnezeu le-a avut pentru tine: să veghezi. Şi nu ai veghiat. Sau nu ai văzut — pentru că orgoliul ţi-a pus solzi pe ochi.

...Iosef Hechter, tu nu simţi că te cuprinde frigul şi întunerecul?

NAE IONESCU

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

J'ose non seulement parler de moy, mais parler seulement de moy; je fourvoye quand j'écris aultre chose, et me desrobe à mon sujet. Je ne m'aime pas si indiscretement et ne suis si attaché et meslé a moy, que je ne me puisse distinguer et considerer à quartier, comme un voysin, comme un arbre.

Montaigne

(De l'art de conférer)

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

PARTEA INTÂIA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

I

Cred că nu m'am temut nici odată de oameni sau de lucruri, ci numai de semne şi simboluri. Copilăria mea a fost otrăvită de al treilea plop din curtea bisericii Sfântului Petru, misterios, înalt, negru, cu umbra căzând în nopţile de vară, prin fereastră, până deasupra patului meu — panglică neagră tăindu-mi în dungă cuvertura, — prezenţă care mă înfiora, fără să înţeleg, fără să întreb.

Dar am umblat cu capul gol pe străzile deşarte ale oraşului ocupat de nemţi: pete albe arătau pe cer trecerea avioanelor, bombele cădeau departe sau aproape, aici, la doi paşi, cu un sunet sec şi scurt întâiu, pe urmă cu o rezonanţă largă de câmp.

Dar am privit netulburat, cu o rece curiozitate de copil, carele cu turci îngheţaţi, trecând în Decembrie prin faţa porţii şi nici odată înaintea acelor piramide de trupuri aşezate ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

butucii într'o stivă de lemne, nu m'a cutremurat prezența morții.

Dar am trecut Dunărea, într'o luntre spartă, în baltă, spre sate lipovenești și mi-am sumecat simplu mânecile cămășii, când mi se părea că fundul putred n'are să mai țină. Și Dumnezeu știe cât de prost înotam.

Nu, nu cred să fi fost vreodată fricos, deși grecii de la grădina mare, care ne aruncau cu pietre când ne prindeau pe acolo, mi-au strigat-o zilnic de când mă știu și deși am crescut în strigătul ăsta, svârlit din urmă ca un scuipat: jidan fricos.

Știu însă ce e spaima. Asta da. Am fost terorizat până la încleștare, până la paralizie, de mici nimicuri pe lângă care toată lumea cealaltă trecea nesimțitoare, dar care în viața mea năvăliau cu mari dimensiuni, cu adânci presimțiri. Degeaba mă apropiam ziua de plopul de peste drum, degeaba îi pipăiam coaja neagră și rupeam cu unghia însângerată aschii din lemnul descoperit printre crăpături. „Nu e decât un plop", îmi spuneam rezemat cu spatele de el, ca să-l simt aproape și să nu-l uit. Îl uitam totuși seara, când rămâneam singur în odaie, culcat ca totdeauna la ceasurile zece: din stradă se mai auziau pași de trecători, voci înăbușite, strigări rare. Pe urmă, liniștea urma cunoscută, după un ritm și cu o gradație pe care o știam. Cu un efort, ași isbuti

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

poate și acum, să-mi amintesc cele trei-patru svâcniri interioare cu care începea noaptea mea, adevărate trepte ce mă coborau fizic în întuneric și în tăcere. Atunci umbra plopului mă regăsia încleștat, cu pumnii strânși, cu ochii deschiși mari, voind să strig și neștiind cum și după cine.

Curioasă descoperire eri la anticar. George Gissing: La rançon d'Eve. Volum de pe la 1900. cred. Nici un detaliu despre autor (englez probabil). Au fost patru ceasuri bune.

După ce am terminat-o, m'am dus pe stradă să iau ziarele de seară. Au fost iar bătăi, la medicină mai ales și la noi. N'am fost nici azi. La ce?

M'a oprit pe stradă Marcel Winder, ca să-mi spună că iar l-au bătut.

„E a opta" mi-a spus, fără să precizeze dacă e a opta bătaie sau numai a opta rană. Avea într'adevăr o vânătaie neagră sub ochiul stâng. Era volubil, aproape vesel, oricum superior. Sigur, eu n'am fost vrednic de asta. M'am ferit. Se pare că băeții se pregătesc pentru 10 Decembrie, dar Winder n'a vrut să-mi dea detalii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromanului.ro/mdr1933-1947

— Nu e pentru tine, băiatule. Tu ai preocupări superioare. Şi întâmplător, o, nu mai întâmplător, preocupările tale superioare te opresc să vii cu noi la primejdie. Simplă coincidenţă.

Winder îşi pierde vremea. A greşit coarda: n'am asemenea vanităţi.

Dintr'o scrisoare a mamei primită azi.

„...Şi mai ales nu te duce la facultate. Am citit în jurnal că iar au început bătăile mari şi băiatul şepcarului, care a venit acasă, mi-a spus că la voi e mai greu decât oriunde. Lasă pe alţii să facă pe grozavii. Tu ascultă pe mama ta şi stai acasă".

„Lasă pe alţii să facă pe grozavii". Dacă ar şti mama cum sună vorba asta.

Asta să fie tot? Am intrat dimineaţa la cursul de drept roman. Nu mi-a spus nimeni nimic. Am luat febril note, ca să nu fiu obligat să ridic capul deasupra pupitrului meu. Pela jumătatea cursului, un mototol de hârtie cade pe bancă, lângă mine. Nu o văd, nu o deschid. Cineva mă strigă tare pe nume, din spate. Nu întorc capul. Vecinul din stânga se uită la mine atent, fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

un cuvânt. Nu pot suferi privirea asta fixă şi ridic ochii.

— Ieşi!

Mi-a spus vorba scurt, tăios. Se ridică dela locul lui, îmi face loc şi aşteaptă. Simt în jurul meu o tăcere încordată. Nu răsuflă nimeni. Un gest din partea mea şi liniştea asta ar plesni.

Nu. Mă strecor din bancă şi păşesc nesigur spre uşe între două şiruri de privitori. Totul se petrece cuviincios, ritual. Doar cineva lângă uşe îmi repede pieziş un pumn, care mă loveşte numai pe jumătate. Un pumn întârziat, camarade.

Sunt în stradă. Uite o femeie frumoasă. Uite o trăsură goală care trece. Totul e la locul cuvenit: o dimineaţă rece de Decembrie.

M'a căutat Winder să mă felicite pentru isprava de eri. Nu ştiu cine i-a povestit-o. Şi mi-a lăsat un bilet ca să viu poimâine la cămin. Se organizează pentru fiecare facultate câte un grup. Băeţii ţin neapărat ca de 10 Decembrie să fie prezenţi la cursuri. Chestiune de principiu, spune Winder.

Şi toate astea mă plictisesc de moarte. Aşi vrea o carte limpede, mare, severă, de gândire opusă mie, o carte pe care s'o citesc cu vehemenţa întâii mele lecturi din Descartes. Fiecare capitol era o luptă personală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Dar nu: uite-mă angajat într'o „chestiune de principiu". Caraghios.

10 Decembrie. Să umblu drept, cu capul gol, în ploaie, orbește, înainte, să nu mă uit nici la dreapta, nici la stânga, nici înapoi, să nu strig, o, mai ales să nu strig, să las să treacă peste mine larma străzii, privirea oamenilor, ceasul ăsta, învălmășit. Așa. Dacă închid ochii, nu rămâne decât ploaia măruntă: îi simt picăturile mici pe obraz, șerpuind dinspre arcada ochiului spre nară și căzând de acolo brusc pe buze. Dece nu știu, dece nu pot trăi adânca, neînfiorata liniște a unui cal, ducând după el o căruță goală, în noroi, sub furtună?

Sunt un om bătut. Asta e tot ce mai rămâne. Nu mă doare nimic și afară de pumnul de sub șold, n'a fost nici o lovitură tare. Omul avea o figură curioasă, sub șapcă. Până nu i-am văzut mâna ridicată, nu crezusem că are să dea. Era un străin: mă vedea pentru întâia oară poate.

Sunt un om bătut și lumea nu stă în loc pentru atâta lucru. Banca Italo-Română, capital vărsat 50.000.000. Unde Minimax păzește, focul nu se răspândește. Capitala Islandei este... Leibovici Isidor unde o fi rămas? Dacă a găsit portița dela secretariat, a scăpat. Dacă nu... Dar unde dracu o fi capitala Islandei? Nu Cris-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

liania, dommule, şi nici Oslo că e acelaş lucru...

Dacă plâng, sunt pierdut. Imi mai rămâne atâta cunoştinţă de mine însumi, ca să ştiu lucrul ăsta. Dacă plâng, sunt pierdut. Strânge pumnii, dobitocule, dacă e indispensabil, crede-te un erou, roagă-te lui Dumnezeu, spune-ţi că eşti fiul unui neam de martiri, da, da, spune-ţi asta, dă-te cu capul de pereţi, dar dacă vrei să te mai poţi privi în ochi şi dacă vrei să nu-ţi crape obrazul de ruşine, nu plânge. Iţi cer atâta: nu plânge.

■

Dacă aşi şti că asta rezolvă ceva, aşi rupe pagina scrisă alaltăeri. Incă o asemenea isbucnire patetică — şi renunţ la jurnal. Intrebarea este dacă pot să înţeleg liniştit, critic, ceace se întâmplă acum cu mine şi cu ceilalţi. Incolo...

Se zice că după masă se decide închiderea nelimitată a facultăţilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

II

Eri, pe peron, când am coborât din tren, sub becurile slabe din gară, mi s'a părut că mama e mai slabă decât oricând şi îmbătrânită. Era probabil numai emoţia ei de totdeauna, în primul ceas de revedere.

Emoţia ei... „Ai toate pachetele? N'ai uitat nimic în tren? Incheie-te bine la gât. Numai de am găsi trăsură...“ Vorbeşte mult, grăbită, despre atâtea lucruri mărunte şi nu-şi şterge lacrima din gene, de teama să n'o văd eu.

■

Intâie plimbare în oraş. Trecere triumfală pe Strada Mare, între două şiruri de negustori ovrei, care mă salută zgomotos, fiecare din pragul prăvăliei respective, cu un ascuns semn de înţelegere.

— Nu e nimic, băeţi, ţineţi-vă tare, bun e Dumnezeu, are să treacă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

„De două mii de ani...", încearcă să-mi explice domnul Moritz Bercovici (manufactură și încălțăminte) cauzele prigoanei împotriva noastră.

La bărbier, patronul reclamă pentru el onoarea de a-mi tăia părul și mă întreabă în timpul operației, dacă mai păstrez urme, cicatrice... în fine... „înțelegeți Dvs."

— Nu, nu înțeleg nimic.

— Dar bătaia?

— Care bătaie?

— Bătaia dela Universitate... N'ați fost bătut?

— Nu.

— De loc?

— De loc.

Omul e contrariat. Mă tunde în silă, fără entuziasm.

Seară de familie. S'a întors vara mea Viky cu bărbatul ei din voiajul de nuntă. Se pare că e însărcinată. Un unchiu se amuză de întâmplare.

— Dar, harnici ați mai fost.

Viky e rușinată, bărbatul ei grav.

— Ehe băiatule, acu e acu. S'a sfârșit cu binele. Vrei, nu vrei, ai poftă, n'ai poftă, trebue... știi povestea cu trenul?...

Și spune povestea cu trenul. Toată lumea râde

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromana.ro/mdrr1933-1947

zgomotos. Dintr'un colţ, mama mă priveşte încurcată...

S'ar fi putut să fiu ca ei toţi, un negustor gras, însurat, mulţumit, jucând Duminică seara poker şi spunând porcării însurăţeilor tineri. O ştii pe aia cu trenul?

Uneori, mă întreb cu spaimă dacă evadarea mea dintre ei este întreagă.

Am rugat-o pe mama să stăm acasă. Ea lucrează, eu citesc. Mă uit uneori peste carte, să o văd frumoasă, calmă, cu fruntea cea mai liniştită pe care o cunosc, cu ochii puţin obosiţi de vârstă. 43? 44? Mi-e frică s'o întreb.

— Cum trăeşti tu la Bucureşti?

— Bine. Da, pentru ce întrebi?

— Pentru nimic.

Lucrează mai departe, fără să mă privească.

— Ştii, mamă, dacă 4000 e prea greu să-mi trimeţi...

Nu răspunde nimic. Trec de partea cealaltă a mesei, îi iau mâna dreaptă într'a mea şi i-o strâng întrebător.

— E târziu, băiatule. Hai la culcare.

Ar fi trebuit să bănuesc mai de mult. Lucrurile au mers prost acasă. Nu mai sunt bani.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

I-am spus că de aici încolo două mii pe lună au să-mi ajungă. O să stau la cămin. E bine şi acolo, e cald, e curat, e comod. (Nu pare să mă creadă — şi îi vorbesc repede, mirat şi eu de calităţile, pe care le descopăr de odată barăcii ăleia din Văcăreşti).

■

O aud cum respiră dincolo în odaia ei. Ştiu bine că nu doarme şi că răsuflarea asta intenţionat ritmată de om adormit, e făcută să mă înşele pe mine şi să mă liniştească.

Ce copilărie, de care ar trebui să-mi fie ruşine şi nu-mi este. La vârsta mea, să nu pot pleca de acasă pentru trei luni, fără această strângere de inimă, fără dorul ăsta mare care mă cuprinde înainte chiar de a o fi îmbrăţişat pentru rămas bun. Dacă nu mi-ar fi ruşine, m'aşi duce să o sărut acum, cum făceam pe vremuri noaptea, când mă treziam în mijlocul unui vis rău. Visul rău: valiza asta gata de călătorie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistafranciscana.ro/mdr 1933-1947

III

Voluptatea de a fi singur într'o lume, care te crede al ei. Nu orgoliu. Nici timiditate măcar. Ci fireasca, simpla, involuntara rămânere a ta, în tine. Uneori aşi vrea să mă pot depărta de mine fizic şi să mă pot privi dintr'un colţ al odăii, cum vorbesc, cum mă agit, cum sunt vesel, cum sunt trist, ştiind că nu sunt nimic din toate acestea. Dublu joc? Nu. Altceva, altceva.

■

Am mâncat la cantină între un rus care mirosia urât şi vorbia tare şi o fată slabă, cu mâinile jupuite şi cu buzele prost vopsite. Ciment pe jos, frig, paltonul aruncat peste umeri, farfuria de metal zmălţuit înainte, furculiţa de cositor căzută pe jos.

N'am să fiu nici odată un revoltat social, eu care găsisem în acel moment, nu ştiu de unde, un surâs fără melancolie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Suntem, cu mine, 11 băeți în odaie. Sadigurski Liowa, vecinul meu din dreapta, se rade cu lamele vechi pe care i le dă Ionel Bercovici, vecinul din stânga. Limitez deocamdată relațiile mele aici. Mă tem să trec mai departe.

Spre dimineață, când se întâmplă să mă trezesc, îmi place să ascult în camera asta lungă și rece, răsuflarea polifonică a ăstor zece oameni, care mă înconjoară; respirația răstlită a politechnicianului de lângă ușe, șuerul de flaut al vecinului lui, oftarea lui Liowa, zumzetul de bărzăune pe care îl face nu știu cine mai spre fund, la fereastră și deasupra tuturora, greu, zoologic, stăpânitor, sforăitul lui Ianchelevici Șapsă, uriașul.

Îi văd cum se întorc seara dela facultate, răsleți, unul către unul, obosiți. Și își numără fiecare bătăile, cu îndârjire, ca pe niște puncte de biliard, nu cumva să pună adversarul două mai mult.

Marcel Winder e la a cincisprezecea. Alaltăeri, i s'a rupt și pălăria, ceeace îl face cu totul superior pe drumul martirajului. Își indică, tare, în mijlocul curții, locul loviturilor. Aici și aici și aici...

Muzeul Digital al Romanului Românesc

I-au scos azi salteaua lui Ianchelevici Şapsă. N'a plătit taxa de trei luni şi se iau măsuri. El privia liniştit, rezemat de perete, fără să protesteze. Seara s'a trântit pe scândurile patului, cu o înjurătură bună. I-am aruncat una din pernele mele, ca să şi-o pună la căpătâiu. Mi-a svârlit-o înapoi, înalt de era să spargă lampa şi s'a întors cu faţa la perete.

■

A fost o zi grea. Se hotărâse să intrăm neapărat la civil, unde era vorba să se marcheze frecvenţa. Până acum, nu ne-am dus decât izolaţi, în grupuri de cel mult trei. Asta evită încăierările mari, dar nu serveşte la nimic, pentrucă de obicei ne identifică pe toţi şi ne dau afară.

Deci astăzi trebuia să schimbăm tactica. Intrăm în grup compact. Ne aşezăm în băncile din faţă, lângă catedră. Nu răspundem la provocări mărunte, dar ne apărăm în caz de atac. „Până la urmă" — asta a fost lozinca.

E o strategie greşită, cred, dar n'am s'o spun băeţilor, prea excitaţi de succesul lor de azi. Au mâncat şi ceilalţi bătaie poate, dar cine l-a văzut pe Leibovici Isidor strivit în colţul de lângă tablă, cu paltonul sfâşiat şi cu buza ruptă, plină de sânge? Ianchelevici Şapsă a făcut minuni: era palid şi serios, ţinând în mână

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

piciorul de scaun, pe care-l rupsese pentru luptă.

Seara, Marcel Winder a făcut lista celor bătuți, ca s'o dea la gazetă. I-am spus să mă șteargă: nu cred să fi primit mai mult de două palme și mai ales nu e nevoie să afle mama.

Front calm. Se crează poate un stil al adversității.

— Domnule coleg, sunteți bun să-mi arătați carnetul dumneavoastră?

M'au înconjurat trei și așteaptă. Scot carnetul și îl întind celui care m'a întrebat.

— Aha! vă rugăm să părăsiți sala, Pe aici.

Imi indică drumul.

L-au bătut foarte rău pe Leibovici Isidor. Iar. Eu n'am fost de față, dar mi-a povestit Marga Stern, care fusese acolo. E predestinat băiatul ăsta.

Și mi-e dragă discreția lui țeapănă, mândră, retezată.

— Iar Leibovici?

— Ce iar?

— Iar te-au bătut.

— Nu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Ba da.

— Ei, ba da.. Ştii tu mai bine dacă m'au bătut sau nu.

Se întoarce pe călcâie şi pleacă îmbufnat, cu capul îndesat între umeri.

Mi-am pierdut în învălmăşeală sau mi s'au luat mănuşile. Şi e un ger... Ce mizerie.

■

Nu, nu sunt un tip tare. Unde sunt jurămintele pe cari mi la făceam cu doi ani în urmă, pe coperta abia închisă a lui Zaratustra? Dece am umblat eri noaptea pe stradă, singur, într'aiurea, nenorocit că nu pot plânge şi înspăimântat în acelaş moment de gândul că s'ar putea totuşi? Dece seara, când îmi pun capul pe pernă, mă înduioşează oboseala acestei aplecări, ca pe o piatră de drum până la care am fost fugărit?

Imbecil, de trei ori imbecil.

Ceeace mă dezolează mai ales este senzaţia de a pierde pe fiecare zi siguranţa singurătăţii mele, de a mă vedea solidar cu Marcel Winder şi Ianchelevici Şapsă, de a coborî pe scara înduioşării în comun, de a deveni odată cu ei, la fel cu ei, un individ care se compătimeşte şi se mângâie. Cordialitate ovreiască, pe care o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr/1933-1947

urăsc. Mă tentează gândul de a repezi un cuvânt brutal la întâiul prilej, pentruca să se ştie că aşa cum sunt aici între zece oameni, care mă cred „fratele lor de suferinţă", eu sunt singur, absolut singur, definitiv singur.

Ascultă, Marcel Winder, dacă mă mai baţi o singură dată pe umăr, te pleznesc. Treaba mea dacă sunt lovit, treaba ta dacă ţi se sparge capul, n'am nimic de împărţit cu tine, n'ai nimic de aflat dela mine, vezi-ţi de drum şi am să-mi văd de al meu.

De trei zile nu se mai face foc. S'au terminat lemnele şi se aşteaptă o subvenţie promisă.

Liowa e bolnav. 39 de grade. A fost un intern dela Caritas să-l vadă şi a promis să-l ia acolo, îndată ce are să se libereze un pat.

Politechnicianului i-au degerat urechile şi s'a bandajat cu o pânză mare îngălbenită, care-i acoperă tot obrazul şi care îmi face rău la masă, în cantină când o văd cu vata şi gutaperca zdrenţuite.

Ianchelevici Şapsă şi-a spălat ciorapii şi i-a întins la marginea patului să se zvânte. L-a căutat astăzi o fată, venită mi se pare dela el din târg şi i-a aduc un săculeţ cu nuci. El a râs încurcat: cred că i-a fost ruşine să le ia de faţă cu noi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Nu sunt un caraghios cu care am aici, între ei, scrupule critice şi îmi controlez „ţinuta"? Un estet. Asta sunt. „Decenţă, discreţie, sinceritate" — valori de cinci parale, în numele cărora îi cer durerii să fie o persoană politicoasă.

Nebărbierit de patru zile. E prea frig ca să stau un sfert de ceas în faţa oglinzii.

■

A fost azi o cursă, care putea să sfârşească rău. Coboram dela administrativ, unde mă dusesem să mă încălzesc şi eram la doi paşi de uşe, când mi-a eşit înainte Ştefăniu. Nu mă observase. Abea acum îmi dau seama că el nu mă observase. Dar n'am avut atunci destul calm ca să înţeleg asta şi am făcut prostia de a mă întoarce ca să-l ocolesc şi în momentul acela m'a văzut. Nu m'a ajuns decât cu bastonul (o lovitură bună pe umărul stâng). Am fugit pe lângă el, deşi astfel riscam să atrag atenţia altora şi am luat-o la stânga pe culoar. El după mine. Am trecut prin galeria de sus spre senat, socotind să mă opresc în cancelarie. N'am găsit însă cheia în uşe şi s'o ţin cu umărul n'aşi fi putut până la urmă. Noroc că era deschisă uşa ce dă spre scara senatului. Odată ieşit în stradă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

bănuiam că n'are să mă mai urmărească. Într'adevăr.

Şi ar trebui să-i scriu astă seară mamei. Ce?

Zece seara. A adus adineauri medicinistul basarabean două bucăţi de lemne în buzunarele paltonului. Dar, cum nu s'a făcut de mult foc, soba scoate fum şi acum când s'a răcit iar, e un miros acru în odaie, care îl înăbuşe pe Liowa.

A eşit cineva pe uşe şi a lăsat-o deschisă. Nu se ridică nimeni s'o închidă. Ionel Bercovici joacă poker pe patul lui, cu Marcel Winder şi încă doi pe care nu-i cunosc.

Se aude din când în când tusea lui Liowa. Cineva bate din palme, pentrucă asta îl enervează sau pentrucă îi e frig.

Sâmbătă seara
Fiecare evreu este un rege
Şi fiecare colţ de casă râde
Şi tot omul e vesel.

Cântă Ianchelevici Sapsă. Rezemat de perete, cu paltonul pe umeri, cu mâinile în buzunar. Are o voce tărăgănată, greoaie, care urcă

Muzeul Digital al Romanului Românesc

greu şi se poticneşte puţin la fiecare sfârşit de vers.

...*a ieider i-id a melăh*... fiecare evreu un rege...

E o melodie pe care am mai auzit-o undeva, de mult. Acasă poate, pe vremea bunicului.

Imi simt ochii calzi. Nu e nimic, băiatule. Nu te vede nimeni. Şi nu simţi că asta face bine, o, infinit mai bine decât orgoliul de a-ţi strânge pumnii şi a te opri?

Cântă, Ianchelevici Sapsă. Tu eşti un băiat mare de 25 de ani, care n'ai cetit în viaţa ta o carte, care ai trecut prin lume dumirit de tot ce se întâmplă şi liniştit pe picioarele tale de animal bun, tu îţi speli singur ciorapii şi mănânci la prânz un sfert de pâine cu trei nuci, tu spui porcării şi râzi singur de ele, tu n'ai privit de când eşti un tablou şi n'ai iubit o fată, tu înjuri de mamă şi scuipi pe jos, dar uite acum, când noi ăştealalţi suntem aici tăcuţi ca la o margine de drum, tu singur, Ianchelevici Şapsă, aşa cum eşti, necăjit, ursuz şi înfometat, tu singur cânţi.

Mă dusesem la rectorat să cer o informaţie, La întoarcere, vestibulul, pe care îl lăsasem cu zece minute înainte gol, era invadat. N'am recunoscut pe nimeni. Dar părea să fie o bătaie cruntă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

Baricadat deci. Mă observă cineva sau mi se pare mie că m'a observat. O iau pe scară în sus. Sar câte trei trepte deodată, trântesc după mine uşile întâlnite, mă lovesc de pereţi la cotituri. La etajul II, spre stânga, simt că n'am să mai duc mult aşa; mă lipesc de perete şi caut cu mâna înfrigurată o uşe. Apăs pe clanţă încordat, e deschisă.

O sală mică, incomodă. Zece-doisprezece ascultători. Pe catedră un om foarte tânăr: student sau asistent. Vorbeşte. Probabil o lucrare de seminar.

Sunt încă buimăcit. Nu ştiu: mi-e teamă de cei de afară? mi-e ruşine de ăştia dinăuntru? Trebuie să fac ceva care să mă preocupe şi să mă domine. Imi scot creionul şi blocul: iau note. Mecanic, absent, pentru simpla nevoie de a face mişcări organizate, care să-mi stăpânească emoţia. Nu ştiu ce vorbeşte omul depe catedră. Inregistrez ca un stenograf, ca un mecanism. Preocupat numai de mersul creionului pe hârtie, indiferent la tot ce se spune, absent dela tot ce se întâmplă.

Şi iată-mă, acuma, seara, cu hârtia asta curioasă în mână:

„*Este ceva profund artificial în întreg*
„*sistemul de valori, pe care se sprijină*
„*viaţa noastră. Nu numai în economie poli-*
„*tică unde deformările sunt vizibile şi răul*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/ramuri/1933-1947

„ușor de localizat. Tulburările monetare „sunt numai cele mai evidente, dar nu și „cele mai acute ale lumii vechi. Sunt alte „descompuneri mai grave, sunt alte agonii „mai triste. Nu vom pricepe nimic din „criza economică pe care o studiem, dacă ne „vom opri la aspectele ei technice. Ele sunt „secundare, absolut secundare. Nu un sis- „tem financiar cade astăzi, ci un sistem isto- „ric. Nu câteva forme se lichidează, câteva „fapte câteva detalii, ci o întreagă struc- „tură. Dacă există o criză a noțiunii de „valoare în economie și finanțe, ea nu este „un fapt particular, ci se integrează într'o „criză generală a valorilor pe toate planurile „vieții moderne. Trăim cu prea multe ab- „stracții, cu prea multe năluci. Am pierdut „pământul de sub picioare. Nu numai ra- „portul dintre hârtie-monedă și aur s'a rupt, „ci raportul dintre toate simbolurile noa- „stre și noi. Este o prăpastie între om și „cadru. Formele acestea de viață pe care „le vedeți, s'au desumanizat. Ași spune mai „bucuros pe românește că s'au desomenit.

„Luați câte una instituțiile noastre, ideile, „deprinderile, deșteptăciunile și prostiile „noastre, luați-le una câte una și ciocăniți-le. „Veți vedea că sună a gol. Viața a evadat „din ele, spiritul s'a dus. De ce? Nu știu „de ce. Din abuz de inteligență poate. Nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

„glumesc. Ni s'a creeat o cultură şi o ci-
„vilizaţie pornind dela inteligenţă ca primă
„valoare, ceeace este un lux scump şi mai
„este o îndrăzneală exagerată. Între noi şi
„viaţă, am crezut că noi decidem. Asta este
„o tragică semeţie. Noi nu suntem nimic şi
„a fost unul Descartes care a crezut altfel.
„Uite, îi plătim oalele sparte cu trei sute de
„ani în urmă.

„Mă tem că astăzi a venit timpul proşti-
„lor. Adică nu mă tem deloc. Mă bucur.
„Că inteligenţa am văzut ce a ştiut să facă
„şi unde să ne ducă. Ne întoarcem acum
„pocăiţi, amărâţi şi cu oboseala a trei vea-
„curi, ne reîntoarcem în pădurile prostiei
„şi ale vieţii vii.

„Asta s'o fi chemând obscurantism. Cu
„atât mai bine".

■

Nu e nici student, nici asistent. E profesor de economie politică. Face anul ăsta un curs despre „noţiunea de valoare în istoria doctrinelor economice". Îl chiamă Ghiţă Blidaru. Băeţii îi spun scurt, Ghiţă. Vine dela München sau de la Berlin, nu ştiu bine. E mai bătrân decât arată şi mai tânăr decât este: 35 de ani. Are un obraz tras, lung, nesimetric, ceva timid în surâs şi o îmbinare poruncitoare a sprâncenelor. Vorbeşte cu neglijenţă, târâgănat şi se

Muzeul Digital al Romanului Românesc

întrerupe uneori cu un „nu?“ ca un punct de foc.

Din prelegerea de azi, un pasagiu care a fost doar o paranteză:

„A fi logic? A fi logic nu este, cum o fi „scriind în cărțile voastre, a gândi după „formule și după ecuații, ci a gândi după „firea lăuntrică a lucrurilor. Dacă țineți „morțiș să aveți o definiție, uite-o pe asta: „logica este o sistematizare a intuiției.“

Și râde.

■

Lecție despre Adam Smith:

„Dacă m'ați întreba ce facem noi aici, în„tr'un curs în care parantezele sunt mai „mari decât tratarea propriu zisă a progra„mului, v'aș răspunde poate așa: destituim „valori. Le scuturăm ca pe niște arbori us„cați. Inteligență, individualism, liber ar„bitru, positivism... Și căutăm o singură „va„loare, una care trece cu mult peste toate. „Ea se cheamă, dacă nu mă înșel, viața.“

■

Miercuri și Vineri, dela 6 la 7, cursul lui Blidaru. Suntem câțiva obișnuiți care ne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

cunoaştem, fără să ne vorbim. Uneori o figură nouă apare în băncile din fund. Îmi place să întorc din când în când capul şi să urmăresc, pe măsură ce omul depe catedră vorbeşte, surpriza noului venit.

Vorbia azi despre o superioritate a fiziocraţilor asupra tuturor şcolilor economice moderne. Prea amplu, ca să transcriu aici notele mele de curs. Vorbia avântat, cu un accent de violenţă, care promitea o întorsătură bruscă în şirul argumentelor. (Are asemenea efecte de cabotin inteligent). Aşteptam intrigat desnodământul — când deodată a isbucnit sub ferestrele noastre un marş militar. O companie cu drapel care trecea.

A sărit de pe catedră, s'a repezit la fereastră, a deschis-o şi a rămas acolo să privească şi să ritmeze cu capul bătaia tobei mari.

Pe urmă, s'a întors către noi.

— Vouă nu vă place strada?

A treia lecţie despre fiziocraţi. Cursul lui Blidaru schimbă ierarchiile cele mai liniştite. Numai trei cuvinte despre ceeace în manuale este sacrosanct şi dimpotrivă zece prelegeri des-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ric/1933-1947

pre ceeace manualul disprețuește cu mai multă furie.

„*Este în economia fiziocrată un element*
„*mai puternic decât toate naivitățile ei. De-*
„*sigur, bătrânii ăștia dela 1750 habar nu*
„*aveau de mecanismul circulației bunurilor*
„*și ceeace au imaginat ei în materia asta*
„*nu e numai fals, dar e romantic și fante-*
„*zist. Peste toate aceste erori, rămâne însă*
„*o intuiție care valorează nesfârșit mai*
„*mult decât o statistică exactă. Economia*
„*lor pleacă dela pământ și se întoarce la*
„*pământ. Iată o ideie țărănească, o ideie*
„*simplă de viață, o ideie care vine din bio-*
„*logie, din cele mai firești intuiții ale o-*
„*mului de toată ziua. Asemenea adevăr*
„*scurt, simplu, clar nu poate fi dărâmat*
„*de nimic.*

„*Dezorientați cum suntem, vom regăsi*
„*poate într'o zi acest adevăr, care ne va*
„*readuce spre pământ, ceeace va simplifica*
„*totul și va instaura o nouă ordine, nu*
„*scornită de noi, ci crescută din noi.*"

Se vorbește iar de închiderea universității. Bătăile se încing. Facultatea e ocupată militărește de o săptămână.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Mai rămâne cursul lui Ghiţă Blidaru, ascuns în sala asta obscură dela etajul II, unde nu vine nimeni, pentrucă nu ştie nimeni.

Seara la cămin e o tăcere de maidan înzăpezit. Numai din când în când pe culoare, paşi obosiţi, o uşe care se închide, o chemare ce rămâne fără răspuns.

Se lucrează bine în tăcerea asta. Recitesc un tratat de economie cu notele lui Ghiţă în mână. Pasionantă confruntare.

■

E îngrijorător. Au fost prea mulţi oameni noui la curs. Feţe necunoscute, ostile în primele bănci.

Blidaru scânteietor. Succesul poate, inevitabil la urma urmelor. Dar dacă e altceva? Om vedea.

Nu, la asta n'am să renunţ. Am plecat dela civil, am plecat dela estetică, am plecat de unde aţi vrut şi am să plec de unde vreţi, dela istorie, dela sociologie, dela chineză, dela germană, dar nu renunţ la cursul lui Ghiţă Blidaru

Deocamdată am primit doi pumni în timpul prelegerii de azi şi am luat opt pagini de note. Pentru doi pumni, nu e puţin.

M'au oprit câţiva la uşe.

— Carnetul!

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Ar fi fost stupid să-l dau. Am încercat să trec printre ei brusc, prin surpriză. M'au repezit în peretele din față cu un singur pumn. Îi privesc din colțul ăsta, în care m'au îmbrâncit. Ușa e întredeschisă. Se aud dinăuntru râsete, voci, strigări dela o banca la alta. Șease fără cinci. Acum are să intre Ghiță. Dacă m'ar lăsa și pe mine... Dacă m'aș apropia de dobitocii ăștia de la ușe să le vorbesc, poate că ar înțelege. Ce Dumnezeu un loc în ultima bancă... nu s'ar prăpădi lumea... Nu, e idiot... S'a făcut tăcere. Aplauze. A intrat desigur. Se închide ușa. Unul, singurul care a rămas pe sală de pază, se uită lung la mine.

— Ce e, mă?

— Ce este? Este că mi-e o teribilă rușine de tine și de ceilalți, este că mă simt cu un cap mai înalt decât voi, este că nici odată n'ai să cunoști mândra tristețe de a fi învins singur între zece mii și mai este că mâine dimineață am să-l văd pe Ghiță Blidaru și am să-i vorbesc.

Nu pot reconstitui scena. Acum, mi-e cu neputință să mi-o amintesc în totul. A fost bruscă. Două trei cuvinte, o uitătură nedumerită și gata.

Ghiță ieșia dela secretariat. M'am apropiat și i-am vorbit. Numai știu ce. Jur că nu mai știu și că asta nu este un truc, ca să-mi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

cruţ un moment mai mult de silă personală.

M'a întrerupt.

— Ce vrei dumneata, domnule?

— Domnule Profesor, m'au dat afară şi...

— Ei şi ce vrei să-ţi fac eu?

A plecat, fără să aştepte răspuns.

Ar trebui să alerg pe străzi un ceas, două, trei, ar trebui să mă bat cu zece mii deodată, ar trebui să tai cu toporul un vagon cu butuci, ca să cad seara dârâmat pe pat şi să dorm şi să uit.

A treia noapte de poker. Jucăm în bibliotecă, în jurul unui sfeşnic, până dimineaţa la trei, patru.

Am câştigat eri 216 lei şi i-am dat pe urmă pe toţii la dame, unde ne-am dus în rând câte doi.

Ionel Bercovici m'a pupat, „vezi mă, eu te credeam un ţâfnos."

Este o cârciumă infectă. Vinul ăla alb oţeţit, e o băutură respingătoare când îl priveşti. Închid ochii la primele pahare. Pe urmă merge.

Şi noaptea se termină târziu, în Cruce, la Mizzi, curva din Cernăuţi, care pentru zece lei în plus face orice.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Am umblat toată ziua între baionete. Ne găsiam un grup mic, jos, la secretariat, când au venit cetele compacte dela medicină. Eram prinşi din toate părţile şi n'am ieşit de acolo decât între jandarmi, încadraţi în cerc dublu. Ne-au dus aşa pe străzi, urmăriţi de aproape, schimbând de câteva ori drumul, grăbind pasul, oprindu-ne într'o curte sau alta, doar-doar au să ne piardă urma. Până seara. Până acum.

Dacă n'ar fi gustul amar, consolator al nopţilor de joc, dacă n'ar fi bucuria ameţită a pokerului, ce ar mai fi?

Mai e ceva totuşi. E voluptatea de a fi murdar, orgoliul ascuns de a cădea, de a renunţa azi să-ţi ştergi pălăria, mâine să-ţi schimbi cămaşa, poimâine să-ţi dregi tocurile tocite. Să intrii adânc, afund, irevocabil în mizerie şi s'o iubeşti pentru nămolul ei, pentru aroma ei familiară, pentru colţurile de pâine uscată, pentru căldura intimă a umilinţii. Şi să ştii că ai pierdut definitv cârma vieţii, că ai lăsat-o din mâini, într'o dimineaţă când nu ţi-ai schimbat gulerul, pentruca ţi-era tot una.

Nu mi s'a spus de atâtea ori că suntem un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

neam murdar? Poate că e adevărat. Poate că mistica noastră, asceza noastră, sfinţenia noastră este asta — murdăria. Un fel de a te îngenunchia, un fel de a te mutila lent, voluptos, tot mai departe de steaua albă a purităţii.

Mi-a spus Marga Stern, dimineaţa, în curtea căminului, încurcată, ca şi cum ar fi fost o veste care nu mă privia:

— Vezi, vine primăvara.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

IV

Am fugit. Acum două săptămâni, într'o zi în care mi-am spus că trebue să aleg între a fi al patrulea la poker şi între a trăi. Am fugit şi-mi pare bine că a fost greu.

E o cameră mică. O mansardă. Dar e a mea. Un scaun, o masă, un pat. Patru pereţi albi şi o fereastră înaltă, peste care se văd vârfuri de copac din Cişmigiu.

Socoteala e uşoară şi mă întreb cum de n'am descoperit-o mai devreme.

2000 de lei pe lună: 1000 camera, 300 de lei treizeci de pâini, 300 de lei treizeci de litri de lapte, 400 restul.

Am să-i scriu mamei să-mi brodeze pe un şervet, sentinţa asta pe care am descoperit-o: *VIAŢA ESTE SIMPLĂ!*

Patrusprezece zile singur. Aşi vrea să ştiu precis, statistic, câţi oameni sunt în oraşul ăsta, în lumea asta largă, mai liberi decât mine.

Am găsit la anticar, pe 60 lei, un Montaigne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

superb, de pela 1760, cu hârtie subţire mată, cu adnotări uluitoare. Pasionant. Cu atât mai pasionant cu cât el este libertin, sceptic şi artist şi eu sunt numai torturat.

Ce bună odihnă. Şi nu bănuiam, nu bănuiam dobitocul de mine, că vacanţa asta poate să existe.

Am bătut în peretele din faţa patului o hartă mare a Europei. Mi-ar trebui un glob pământesc, dar n'am destui bani.

E copilăros poate, dar am nevoie de simbolul ăsta al unei hărţi de care să mă reazim şi pe care să citesc oraşe şi ţări. Asta îmi aduce zilnic aminte că pământul există. Şi că orice evadare e posibilă.

Era frumos adineauri în Cişmigiu, cu soarele ăsta metalic, alb, cu apa de verde vegetal, cu arborii fără frunze încă şi goi ca o turmă de adolescenţi la recrutare.

Ce urâţi sunt oamenii în pardesiurile lor întârziate, cu pălăriile roase de iarnă, cu surâsurile intimidate de soare, cu paşii grei, înămoliţi. I-am privit cum treceau şi mi-a fost milă de inconştienţa lor lipsă de graţie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

Era o fată tânără, îmbrăcată curat, care se oprise pe Bulevard în faţa unei vitrine cu fructe. I-am vorbit stupid despre ce mi-a trecut prin cap, fără se aleg. A râs şi a primit să se plimbe cu mine.

Nu m'a întrebat unde o duc, a urcat scările şi după ce am închis uşa, s'a desbrăcat fără dificultate. Un corp mic, plăcut, fără frumuseţe, foarte tânăr. Ne-am iubit ziua înamiază mare, cu fereastra deschisă, goi amândoi. Fata plângea de plăcere şi pe urmă se plimba prin odaie cu haina mea pe umeri, curioasă, căutând prin hârtiile depe masă, deschizând cărţile, închizându-le zgomotos.

— Mai vii?

— Mai viu.

Nu mi-a cerut nimic. Şi am uitat s'o întreb cum o cheamă.

Bucuria asta de a fi gol! Să simţi exact, precis, anatomic, echilibrul tău de animal regăsit, să asculţi bătaia sigură a sângelui, să cunoşti voluptatea de ridica un braţ şi de a-l lăsa să cadă, să ai senzaţia amănunţită a vieţii tale fizice, singura.

De înscris asta în elogiul iubirii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Curioasă întâlnirea cu Pârlea D. Ştefan. El m'a oprit. Eu n'aşi fi îndrăznit, deşi îi păstram din liceu, fără să ştiu bine dece, un dram de simpatie.

Băiat osos, dur, încruntat, cu o strângere de mână zdravănă, cu ochi vulturești, cu o urâțenie virilă, care este aproape un fel de a fi frumos.

— Uite, mă, soarele...

Am umblat amândoi, spre mahalaţle, miraţi că nu dăm de Dunărea noastră de acasă. Mi-a povestit ce se mai întâmplă la cursul lui Blidaru, pe care şi el l-a descoperit de mult.

Am vorbit mult, despre o mie de lucruri, cărţi amintiri, femei. Ne-am oprit la o brutărie, dincolo de capul podului, să cumpărăm covrigi cu susan şi am mâncat pe stradă de se uita lumea după noi.

— Vezi, Pârlea, am putea fi prieteni, dacă n'ar fi atâtea prostii să ne despartă.

— Nu. Te înşeli. Prieteni noi doi nu putem fi nici azi şi nici niciodată. Tu nu simţi că eu miros a pământ?

Avea în ochi ceva absurd, cutremurător.

Nu simt că el miroase a pământ? Ba da. Simt. Şi pentru asta îl invidiez.

Mi-e un dor imens de simplicitate şi inconştienţă. Dacă aşi putea să regăsesc de undeva din fundul veacurilor câteva senzaţii simple şi tari — foame, sete, frig — dacă aşi putea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.ro/muzeul-digital-al-romanului-romanesc

să trec peste două mii de ani de talmudism și melancolie, să am încă odată, presupunând că cineva din neamul meu a avut-o vreodată, bucuria limpede de a vieţui...

Dar fericirea mea, când e, este tumultuoasă, obscură, făcută din nesfârșite ocoluri, amenințată la fiecare pas de o cădere.

Eram fericit acum trei zile. Sunt deprimat azi. Ce s'a întâmplat? Nu s'a întâmplat nimic. A căzut undeva o proptea interioară. S'a deschis undeva o amintire prost închisă.

La 20 de ani, sănătos fiind și fără poveri personale, să te simți purtătorul unor destine care te împart în zece și te anulează în fiecare din aceşti zece.

Nu, nu suntem un neam comod. Mă simt atât de prost în tovărășia mea; cât de prost trebue să se simtă în tovărășia asta un străin. Suntem impulsivi. Suntem excedaţi de noi înșine. Suntem mai ales impuri.

Suntem: adică eu, Ianchelevici Șapsă, Marcel Winder.

El miroase a pământ, fericitul.

Imi pare rău că în această confruntare cu mine însumi, îmi mai păstrez oarecare simpatie. Imi pare rău că mă surprind iubindu-mi destinul. Aşi vrea să mă pot detesta violent, fără nici o scuză, fără nici o înţelegere. Aşi vrea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

să fiu cinci minute antisemit. Să simt în mine un dușman care trebuie suprimat.

A venit fata de acum o săptămână. N'am primit-o.

— Nu mi-ai spus să viu?

— Ba da. Și acum îți spun să te duci.

Ceva îmi spune că suntem incapabili să trăim până la capăt un moment de viață. Oricare. Că rămânem veșnic alături de ce se întâmplă, puțin mai sus, puțin mai jos de lucruri, nici odată însă în miezul lor. Că lăsăm sentimentele și evenimentele pe jumătate neterminate, să atârne după noi, nedesăvârșite. Că n'am fost nici odată deplin canalii sau deplin îngeri. Că rugurile sufletești pe care am ars, s'au stins la jumătate. Că am trăit în eterne tranzacții cu norocul și nenorocul.

E mai bine așa. Patrusprezece ceasuri de muncă. Examenul care se apropie n'o fi decât un pretext. Eu mă simt însă bine în închisoarea asta de cărți, până la care nu mai ajunge nimic, nici de afară, nici dinăuntru.

Aș fi avut acum nevoie de o febră tifoidă. Poate că examenul ăsta o va înlocui. Important este să uit de mine, să dau dracului toate pro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

blemele din lume şi să fac ceva mecanic, istovitor, care să mă domine deplin.

Marga Stern, a trecut prin mansardă prietenește. Purta o rochie albă, avea mâna caldă, liniştită şi mi-a pus-o pe frunte, ca să glumească.

Prea puţin pentru o seducere, dragă fată.

Marcu Klein, eşti un măgar şi dacă te-aş avea aici, aproape de mine, te-aşi îmbrăţişa şi pe urmă ţi-aşi trage patru zdravene palme, ca să nu le uiţi.

Nu erai singur. Eram 40—60, odată cu tine, să aşteptăm examenul de civil. Dela 8 dimineaţa, când am fost chemaţi, până la 11 seara, când a intrat însfârşit Mormorocca, profesorul. Se vedea bine că era beat şi pe jumătate adormit. Am văzut-o cu toţii, odată cu tine, deşteptule. Eram cu toţii obosiţi de ziua asta lungă, pierdută inutil. Dar am intrat în bănci supuşi, poate puţin scârbiţi. Numai tu ai strâns pumnii şi ai rămas încruntat.

Omul după catedră a mormăit o întrebare şi a aţipit. Băiatul de lângă tine a răspuns foarte liniştit şi foarte exact. Când a terminat, a fost o clipă de tăcere. Mormorocea a grohăit, supărat că tăcerea asta îi întrerupse somnul.

— N'ai învăţat nimic. Să spuie ălălalt.

„Ălălalt" erai tu. Te-ai ridicat. Am închis

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ochii, pentrucă știam, — înțelegi? — știam ce are să urmeze.

— Domnule profesor asta e o neruşinare.

Dece, Marcu Klein, n'ai tăcut? Cine te împinge pe tine, om nebun, singur între patruzeci, să vorbeşti pentru toți, să condamni şi să răzbuni? Din ce nevoie absurdă de a denunța nedreptatea, vine strigătul tău? Din ce ancestrală educație a mizeriei şi a revoltei? Ce instinct pervertit nu te lasă să treci pe lângă o mizerie fără să te opreşti şi să o descoperi? Ştii tu ce uşor se face o listă de desolidarizare? Mi-e un necaz imens pe tine, fiindcă nu te pot urî suficient, şi fiindcă sunt odată cu tine, dintr'un neam care nu ştie să accepte şi să tacă.

Telegramă către mama:

Trecut examenele. Sunt fericit.

Sunt fericit? Nu ştiu. Ştiu numai că există acasă, pe malul drept al Dunării, douăzeci de metri de nisip cald şi în faţa mea, un fluviu întreg pentru înot.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

PARTEA DOUA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

I

Noembrie, cea mai frumoasă lună! Ploaia asta mărunță, generală, indiferentă, care te închide pe stradă în tine, care te distrage dela incidentele din jur și te face impermeabil, singur... Pleci de acasă cu o pipă și cu un gând și umblii ceasuri întregi prin oraș, fără să vezi pe nimeni, te lovești de oameni, de pomi, de vitrine, ca să te întorci târziu ca o navă în portul ei.

E anotimpul meu, Noembrie. Luna când recitesc cărți, când răsfoesc hârtii, când strâng note. E un fel de foame de lucru, de agitație, de începere din nou a tuturor treburilor.

Și mirosul ăsta de vegetale ude, dimineața când plec — și cercul cald de lumină al lămpii, seara când mă întorc...

■

Intr'o librărie, unde intrasem să răsfoesc revistele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Mă bate cineva pe spate. Mă întorc: Ghiță Blidaru.

— N'ai fost la lecția de deschidere...

Sunt uimit, sau sunt foarte vesel, sau mă tem să nu răspund cu o impertinență: oricum tac.

— Nu vrei să mă vizitezi? Uite, Joia după masă, la 4 jumătate, acasă la mine. Da?

Salută băețește cu un deget la pălăric, și pleacă.

■

Are trei camere pline cu cărți și o a patra goală, în care stă el: un pat simplu, aproape „pat de campanie" — și nimic mai mult. Pe peretele dinspre ușe, o reproducere mică și exactă după o iarnă de Breughel.

Aproape jumătate din peretele din față este tăiat de o fereastră imensă dreptunghiulară, cu un geam gros, masiv, mai mult cristal decât sticlă.

Este un interior nud, precis, sumar, cu un inexplicabil aer de intimitate totuși și de căldură.

Sunt intimidat până la nemișcare. Omul acesta pe care l-am iubit cu ciudă, iată-l. Atâtea cercuri izolatoare de legendă au crescut în jurul lui, într'un an, din seara în care l-am ascultat prima oară, sus, la universitate.

Cu ochiul lui de stăpân predestinat, cu aspra

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

lui îmbinare de sprâncene, cu mâna lui jumătate lenește, jumătate ordonatoare, uite-l aici, în casa asta care-i seamănă întocmai, liniară ca el, precisă în fiecare obiect, strictă în fiecare detaliu.

In halat lung de casă, cu un fular de lână la gât, cu capul puțin aplecat în bătaia lămpii din dreapta, — e ceva călugăresc în ținuta lui, în încruntarea lui, ușor îmblânzită acum de un surâs ce arde potolit în umbră.

Il ascult cu oarecare panică. Panica de a nu-l vedea dintr'un moment într'altul tăcând, moment de tăcere, când va trebui să vorbesc eu, să vorbesc ce? Dumnezeule, să-i răspund, să povestesc, să spun, să spun ce? să spun cum? sub apăsarea prezenței lui, care mă neliniștește mai mult decât mă bucură, deși știu că mă bucură atâta.

A simțit ceva din panica asta? Se ridică, trece să caute tutun pentru pipă, și-o aprinde, pe urmă, se apropie de fereastră și privește afară atent, de parcă ar urmări ceva anume în seara ce se lasă.

Aș vrea să nu-l revăd. Mi-e rușine. Rar am fost așa de stupid, de opac, de categoric prost. Inteligența mea! Oarecare bună dispoziție mintală de om tânăr — și nimic mai mult. Iar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

când nu e nici asta, nu mai e nimic. Altfel, cum s'ar scuza, totala mea absență de eri. Două ceasuri a vorbit și două ceasuri am tăcut. Am luat parte cu „da" și „nu" la o convorbire, dela care așteptam totul. Nu știu ce vrea să spună acest „totul", dar trebue să spună foarte mult, de vreme ce simt atât de ascuțit cât am ratat, ratând vizita de eri la Blidaru.

A vorbit Luni la Fundație, în ciclul Institutului Social. Nu riscam să fiu văzut în mulțimea aceia imensă, în locul meu dela balconul doi.

Ce miragiu și ce simplicitate în omul ăsta. Vorbește noduros, cu colțuri, cu asperități, cu ocoluri. Aruncă aici un cuvânt, deschide dincolo o poartă secretă, lovește dincoace o piatră găsită în drum. Totul la întâmplare, oarecum în voia hazardului. Și pe urmă, pe la sfârșitul ceasului, când te uiți cu dezolare la câmpul de gândire pe care l-a devastat în halul ăsta, deodată lucrurile încep să se ordoneze, nu știu cum, nu știu prin ce întoarcere de resort. Ideile aruncate în trei sferturi de oră în dreapta și stânga fără legătură, se întorc în ultimul sfert acasă, liniștite, clare, necesare, într'o stringență, uluitoare, încheind un ciclu de cugetare, cum ar încheia o construcție simfonică.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdr/1933-1947

Voi ști altă dată, mai târziu, când voi îmbătrâni, în ce măsură este Blidaru un gânditor. Știu însă de pe acum cât e de mare artist.

M'a găsit pe sală, când ieșia dela curs și m'a luat de braț, cu simplicitate, ca un camarad.

— Hai, să umblăm.

L-am dus până acasă, pe jos, spre șosea și am încercat, pe drum, de câteva ori să-i vorbesc. Dar n'a mers, nu din vina mea de astădată, ci din a lui, căci nu avea chef să discute, ci să umble pur și simplu, cu mâinile în buzunarele pardesiului lung, cu pălăria pe ochi și cu nasul în vânt, adulmecând mirosul de ploaie, de copaci uzi, de Noembrie pe sfârșite.

Umblam lângă el agitat, pândind o spărtură în lucrurile mărunte pe care le spunea, spărtură prin care să arunc brusc cele câteva întrebări pe care vreau să i le pun, pe care nu le știu lămurit, dar pe care le simt atât de necesare. De câteva ori am încercat un început de frază și am renunțat. De câteva ori am răsucit în gând trei cuvinte și n'am știut cum să le duc mai departe.

Trebue să fi simțit cât mă frământ, acolo, la dreapta lui, stingherit de tăcere și chinuit de nevoia de a-i vorbi, căci s'a oprit dintr'odată la lumina unei vitrine și m'a privit drept, prin surprindere.

Ferdinand I. din Cluj • Biblioteca Universitară Regele • ROMÂNIA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromaniei.ro.ro/mdrr1933_1947

— Ce e cu dumneata?

— Domnule profesor, aşi vrea să vă spun... Şi n'am mai continuat.

— Ştiu ce vrei să spui. Vrei să spui *„totul"*. Adică cel mai simplu şi mai greu lucru, din lume. Lasă asta. E urgent? Nu este, crede-mă. Acum am pornit să ne plimbăm: hai să ne plimbăm. Om vorbi altădată, când s'o întâmpla. Numai lucrurile care „se întâmplă", numai ele se fac bine.

Mi-a dat o ţigare, m'a luat de braţ, şi m'a dus mai departe, schimbând imediat vorba.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

II

Universitatea a fost închisă de alaltăieri 9 Decembrie, în aşteptarea lui 10. Zile liniştite totuşi: câteva rare încăerări şi o manifestaţie banală pe stradă.

Oricum, s'au potolit lucrurile. Am recitit în caetul verde, pagina de anul trecut.

Ce tânăr eram! Într'o zi voi izbuti să fiu lovit, fără ca asta să schimbe nimic, absolut nimic, din liniştea sau neliniştea mea intimă. E poate singurul fel de a fi tare. Şi aşa sau altminteri, lovituri îmi mai sunt probabil multe rezervate.

...Mă întreb, dacă a fi fugit dela cămin, dintre ei, fie şi pentru a duce viaţa aspră pe care o duc, — a fost în totul un act de curaj sau unul de laşitate?

Mă întreb dacă am cu dreptul, în numele singurătăţii mele, să-mi râd de croismul eftin al lui Marcel Winder, care îşi numără şi astăzi cu voluptate bătăile pe care le primeşte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

El flecar şi eu sobru, nu e mai puţin adevărat că el primeşte din faţă adversitatea, în timp ce eu îi întorc spatele. O fi mai elegant; este însă şi mai just?

Dar să nu-l uit pe Leibovici Izidor, care rămâne mai departe în prima linie, răbdător şi tăcut, fără gesturi, fără iluzii, fără vanitate.

Vizită la cămin. Neagră, neagră mizerie. Nu s'a schimbat nimic aici. Aceleaşi sobe ori reci, ori fumegânde, aceleaşi săli lungi cu ciment crăpat, aceiaşi oameni. Câteva feţe noui, — băieţii din anul întâiu.

Lipseşte Liowa. A murit peste vară. Avea ceva făcut pentru moarte copilul ăsta şi mi se pare că el s'a împlinit pe sine însuşi în tuberculoză, cum alţii se împlinesc scriind o carte, ridicând o casă, sfârşind o lucrare. Am vorbit cu foştii noştri camarazi de cameră, de anul trecut, despre el. Nimeni nu ştia să spună mare lucru.

„Avea nişte ghete galbene, aproape noui, — mi-a spus Ianchelevici Şapsă — şi când a plecat le-a lăsat aici. Da nu-s bune: sunt mici."

Liowa băiatule, nici la atâta lucru nu va fi fost bună moartea ta.

Ce curioasă toropeală, ce oribil îngheţ, în casa asta, care se numeşte totuşi aşa de cald „cămin" ...Şi trăesc aici câteva sute de oameni tineri. O singură cameră, una singură, vie, a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

gitată, respirând pasiune: „camera problemelor sociale". I se spune așa, ironic, pentrucă aici își are patul Winkler, medicinist bătrân, pe care l-a întârziat în examene sionismul și S. T. Haim, politechnician temut în matematici și marxist violent în discuție.

Amândoi se ceartă interminabil.

— Am să vă reclam, țipă Bercovici Ionel, disperat că nu poate duce până la capăt o pagină în drept constituțional.

— Dobitocule, replică S. T. H. (cum i se spune abreviat nu știu de ce), vrei să oprim în loc mersul istoriei, până ai să treci tu examenul?

Nici Winkler nici S. T. H. nu trebuie să mă privească cu ochi buni. M'au simțit străin. In orice caz m'au simțit dat de o parte, trecător care observă, spectator fără înclinare pentru o cauză sau alta. Am ascultat liniștit, dintr'un colț fără să intervin, o dispută confuză și am rezistat cu îndârjire privirilor, pe care mi le aruncau, crunt, fulgerător, peste umăr.

— Diletanți, asta sunteți, țipă S. T. H., diletanți în orice faceți, în orice simțiți, în orice vi se pare că simțiți, diletanți în amor, când aveți impresia că faceți amor, diletanți în știință când vă amestecați în știință, diletanți în sărăcie, când trăiți în sărăcie. Nimic până la capăt. Nimic eroic. Nimic pentru moarte. Totul pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc

viaţă, pentru o viaţă conservată, târguită, tolerată. Tu care îţi zici sionist, habar n'ai că există într'adevăr un pământ care se chiamă Zion. Eu nu cred în el, dar tu crezi. Atunci dece nu te duci acolo, să calci pe el? Stai aici şi faci propagandă adică tai chitanţe de cotizaţii pentru alţi 10.000 de deştepţi ca tine, care şi ei rezolvă la fel o dramă cu o carte de membru.

— Şi tu? întreabă Winkler mereu calm.

— Eu? Eu sunt aici unde trebuie. Eu ori unde voi fi, voi fi unde trebue: fiindcă eu fac revoluţie. Prin simplul fapt că exist, prin simplul fapt că gândesc. Fiecare cuvânt al meu e un protest, fiecare tăcere a mea e o chemare care trece de chitanţierele tale, o chemare care trece de surâsul lui...

...Şi se întoarce brusc spre mine, arătându-mă ameninţător cu degetul, scoţându-mă astfel din colţul meu retras, pentru că rezerva mea îl irită vizibil şi pentru că până la urmă, n'a mai putut răbda, o prezenţă străină, nici ostilă, nici prietenă — ci numai atentă. Îi trebue public lui S. T. H., îi trebue combatanţi, îi trebue rezistenţă.

Acum că mi-a aruncat cuvântul provocător, mă aşteaptă să-i ies înainte, şi ochii îi lucesc cu flacări scurte, flacări reci, care vin „din cap", sunt convins, nu din inimă. E încordat ca o lamă îndoită, vibrând în aşteptarea destin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

derii. Dar îi primesc privirea, i-o suport, deşi simt cât arde, şi tac mai departe, lăsându-i suspendat elanul deasupra unei tăceri, în care se va prăvăli inevitabil.

Aşteaptă din partea mea un gest, un semn, un început de replică, ceva însfârşit care să-i permită să exploadeze fără ridicul, dar m'am încăpăţânat să nu-l ajut cu nimic, cu absolut nimic şi toată violenţa lui, toată furia lui rămâne în gol, frântă, inutilă.

Dar S. T. H. nu pierde partida. Oricine în locul lui ar fi pierdut-o. Numai el nu. Se scutură odată, din încruntarea în care s'a oprit, îşi trece liniştit mâna prin cap, face un pas spre mine şi cu o voce amicală, surprinzător de melodioasă pentru vehemenţa lui de până acum, mă întreabă:

— Mergi cu mine la cinematograf diseară?

S. T. Haim, bunul meu prieten, ce bine jucăm noi ce avem de jucat, ce trist jucăm.

■

M'am despărţit azi noapte de S. T. H. şi dimineaţa mi-a bătut în uşă pela 7 jumătate (când a dormit? când s'a sculat?) ca să mă facă atent că mi-a strecurat pe jos, prin încheietoarea pragului un bilet... L-am auzit pe urmă, coborând furtunos scările.

„*Aşi vrea să te neliniştesc. Impăcarea dumi-*

Muzeul Digital al Romanului Românesc

tale mă înspăimântă. Montaigne, de care îmi vorbiai astă noapte e o erezie. Stendhal o frivolitate. Dacă atâta îţi ajunge ca să dormi liniştit, cu atât mai rău pentru dumneata. Îţi doresc insomnii lungi, întunecate insomnii".

„Aşi vrea să te neliniştesc". Dacă asta a luat-o din Gide, atunci e un caraghios. Dacă o spune dela el, e un dublu caraghios.

S. T. Haim trimis de destin ca să mă cheme la ordine! S. T. Haim venit să mă turbure şi să-mi redeştepte tragediile, dela care am dezertat cu Montaigne sub braţ!

Messianismul şi psihologia sunt două lucruri care nu merg împreună. S. T. H. este un misionar, care n'are habar de ce se întâmplă cu oamenii lângă care umblă.

Ar vrea să mă neliniştească. Eu aşi vrea să găsesc o piatră, pe care să-mi pun capul.

Dacă aşi avea şi eu, ca el, instinctul unei misiuni, aşi încerca să liniştesc în jurul meu cât mai multe lucruri, cât mai multe conştiinţe. Pe a lui în primul rând, pe a lui S. T. H. pe a lunatecului ăsta obosit, pe a copilului ăsta apăsat de năluci.

„S. T. Haim, i-aşi spune, tu eşti un om osteni. Opreşte-te, stai un ceas locului. Priveşte. Pune mâna pe asta şi vezi că e o bucată de piatră, ia în mâna asta şi vezi că e o bucată de lemn. Uite aici un cal, uite aici o masă, uite aici o pălărie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr/1933-1947

Crede în lucrurile acestea, trăește cu ele, deprinde-te să le privești cumsecade, fără să cauți dincolo de ele tremurătoare fantome. Întoarce-te la aceste lucruri simple și sigure, resemnează-te să viețuești cu ele, în orizontul lor scăzut, în familia lor modestă. Și privește în afară, lasă-te pe tine în grija anotimpurilor, a foamei, a setei: viața se va descurca cu tine, cum se descurcă liniștit cu un pom, cu un animal."

Dar cine îmi va spune mie însu-mi aceleași lucruri? Și cine mă va învăța cum să le învăț eu cel dintâiu?

■

Adversitatea lor, a antisemiților, ar fi la urma urmelor suportabilă. Ce ne facem însă cu adversitatea noastră, cu propria noastră adversitate intimă.

Cu ei ne vom împăca poate — cine știe?, — într'o zi. Cu noi însă, când?

■

Să fugi de tine, o zi, două, douăzeci, nu e ușor, dar nici imposibil. Faci matematici și marxism ca S. T. H., faci sionism ca Winkler, citești cărți ca mine, umblii după femei sau joci șah, sau te dai cu capul de pereți. Dar într'o zi, într'un minut de neatenție, te întâlnești cu tine însuți la un colț de suflet, cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc

te-ai întâlni la un colţ de stradă, cu un creditor de care te-ai ferit zadarnic. Dai ochii cu tine şi atunci înţelegi cât de inutile sunt toate evadările, din această închisoare fără ziduri, fără porţi şi fără gratii, din această închisoare care este însăşi viaţa ta.

Nu există vigilenţă suficientă. Unii simulăm mai bine, alţii mai prost, unii câţiva ani, alţii numai câteva ceasuri! La capătul lor, vine însă irevocabil întoarcerea la tristeţe, ca o reîntoarcere la pământ.

Mi-am amintit aseară, nu ştiu decc, după atâţia ani, de bunicul meu din partea mamei. Îl văd, la masa lui de lucru, între miile lui de arcuri, resorturi, şuruburi, rotiţe, cadrane şi minutare. Îl văd aplecat deasupra lor, cu un ochian prins mereu în arcada ochiului drept, descântând cu mâinile lui lungi aceea lume de minuni mecanice, pe care o stăpânia cu asprime, supunând-o, impunându-i mişcare.

Din masa aceea monstruoasă, de care, copil, nu aveam dreptul să mă apropiu, fiindcă o rotiţă rătăcită însemna un început de haos, din acele minuscule puncte de metal, el organiza mici lumi autonome, mici fiinţe abstracte, care îşi împreunau sutele de glasuri ritmate, într'o muzică măruntă şi dinţată, care făcea o armonie strictă, severă, supusă. Sub fiecare geam de ceasornic se afla o planetă cu o viaţă personală, indiferentă la tot ce se petrecea dincolo

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

și geamul era parcă anume făcut să o despartă de acest „dincolo".

Bătrânul, neliniștit, cum simțiam că este, trebue să fi invidiat nu odată liniștea acelor ființe de metal, ieșite din mâna lui. Trăia între ele absorbit, ore, zile, ani. Meseria lui tot o evadare trebue să fi fost, tot un refugiu. Și el fugia poate de el, și el a suferit de spaima de a nu se întâlni cu sine însuși.

Căci seara, când se făcea întuneric, și când se ridica deodată, cu o tresărire subită, dela masa deasupra cărcia tăcuse ziua întreagă, nu era nici o oprire, nici un surâs de odihnă, pe fața lui de om atât de blând totuși. Era mereu grăbit. Grăbit de ce? grăbit spre ce?

Își căuta pălăria, haina, bastonul, spunea în treacăt un cuvânt și fugia, fără să închidă ușa, în stradă, spre sinagoga de peste drum, unde năvălia cu acelaș aer de om fugărit, strângea câteva mâini întinse și se opria însfârșit în fața pupitrului său, unde își regăsia, aplecat peste o carte deschisă, încordata lui tăcere din fața rotițelor de ceasornic. L-am privit de multe ori cetind acolo. Părea adâncit în construcția altor mici mecanisme și literele din carte — sălbatec de mici — păreau să fie alte piese minuscule, pe care ochiul lui trebuia să le organizeze, chemându-le din neant, din nemișcare. Acasă erau ceasornice, aici erau idei — și unele și altele abstracte, reci, exacte,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

sub controlul lui de om care încerca să uite de sine însuşi. Izbutia? Nu ştiu. Avea uneori priviri care luminau de departe, în aşteptarea nu ştiu căror lucruri, în deznădejdea nu ştiu cărora.

Intre el şi mine sunt cel puţin 60 de ani de viaţă şi 20 de ani de moarte. Mai mulţi chiar — mult mai mulţi. El trăia în evul mediu, eu trăiesc azi: câteva secole ne despart. Citesc alte cărţi decât a celit el, cred în alte lucruri decât în cele în care a crezut, umblu între alţi oameni, sufăr de alte întrebări, şi totuşi mă simt azi aşa de mult nepotul lui, coborâtorul lui direct, coborâtorul melancolici lui fără leac.

■

Noi care ne răzvrătim de atâtea ori, pentru atâtea lucruri, dece nu ne ridicăm o singură dată împotriva gustului nostru pentru catastrofă, împotriva simpatiei noastre pentru durere?

E o prietenie eternă între noi şi faptul de a suferi şi nu odată, în cele mai lamentabile momente ale mele, îmi surprind tresăriri de orgoliu pentru suferinţa aceasta care îmi măgulеşte o îndepărtată vanitate. E poate ceva tragic în asta, dar este cu siguranţă, cel puţin în măsură egală, o înclinare spre cabotinaj. Da, da, în chiar ceasul acesta, când sunt aşa de adânc trist, simt undeva, dincolo de conştiinţă, ieşirea la rampă a tenorului metafizic, pe care îl port în suflet.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Sunt rău poate gândind aşa, dar nu voiu fi niciodată îndeajuns de rău cu mine, nu-mi voi administra niciodată destule palme, destui pumni.

Ce i-aşi reproşa antisemitismului, înainte de orice, dacă mi-aşi recunoaşte calitate de judecător, ar fi lipsa lui de imaginaţie: „masonerie, cămătărie, omor ritual“ — Şi pe urmă?

Vai cât e de puţin! vai cât e de sărac!

Cea mai scăzută conştiinţă de evreu, cea mai de rând inteligenţă ovreească, îşi descoperă sie însăşi, păcate nesfârşit mai grave, obscurităţi nemăsurat mai grele, catastrofe incomparabil mai răsturnătoare.

Ei n'au împotriva noastră decât piatra, uneori revolverul. Noi avem, în lupta pe care o ducem etern cu noi înşine, vitriolul acesta subtil care consumă încet, dar ireparabil şi care este propria noastră inimă.

Înţeleg foarte bine de ce un renegat evreu este mai crunt decât orice specie de renegat. El duce cu sine o umbră, care, cu cât o va călca mai rău în picioare, cu atât va fi mai aproape de el. Şi faptul de a se dezice de neamul lui, faptul propriu zis al renegării, este încăodată un act judaic, fiindcă noi toţii în sinea noastră, ne lepădăm de noi, de zece ori, de o mie de ori, reîntorşi însă mereu a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

casă, din vrerea cuiva care trebuie să fie Dumnezeu însuşi.

Eu nu sunt credincios desigur şi problema aceasta este undeva, în afară de mine, fără să-mi creeze dificultăţi serioase.

Nu ţiu să mă pun de acord în privinţa asta şi îmi accept fără ruşine toate inconsecvenţele. Ştiu, sau spun, că Dumnezeu nu există, şi îmi aduc aminte cu plăcere de manualul de fizică şi chimie din liceu, care nu-i făceau lui, nicăeri, loc în univers. Asta nu mă împiedică să mă rog. Când primesc vreo veste rea sau când vreau să preîntâmpin vreuna. E un Dumnezeu familiar, căruia îi ofer din când în când sacrificii, după un cult cu reguli stabilite de mine şi — cred — confirmate de el. Îi propun o febră tifoidă pentru mine, în schimbul unei gripe pe care avea de gând să o dea cuiva, care mi-e scump. Îi indic în ce anume aşi primi mai bucuros să mă lovească şi în ce aşi voi să mă cruţe şi dealtminteri ceeace îi dau este mult mai mult decât ce păstrez, căci ce îi dau e dela mine, iar ce păstrez este dela alţii, puţinii alţii pe care îi iubesc.

Şi mi se pare că nu-l supără convorbirea aceasta între noi doi, că nu o ia drept o târguială şi că ţine seama de gândul bun cu care viu spre el.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

Şi totuşi... Simt uneori că dincolo de asta mai e ceva: Dumnezeul cu care i-am văzut pe bătrâni războindu-se în sinagogi, Dumnezeul, pentru care şi eu mă băteam în piept, de demult, copil fiind, Dumnezeul acela, a cărui singurătate o strigam în fiecare dimineaţă, citindu-mi rugăciunea.

„Dumnezeu e unul, Dumnezeu e unic."

Dumnezeu e unul, nu înseamnă că Dumnezeu e singur? Singur ca noi poate, de o singurătate pe care dela el o deţinem şi pentru el o păstrăm.

Asta lămureşte atâtea lucruri şi întunecă atâtea altele...

Muzeul Digital al Romanului Românesc

III

Lungă convorbire cu Ghiţa Blidaru. I-am spus însfârşit „totul", acel totul de care mi-era frică şi pe care el îl ghicise aşa de uşor, dintr'o privire. Tot ce am gândit în ultimul timp, tot ce am scris aici în caiet, tot ce n'am scris...

Am vorbit îmbulzit, repede, mult, cu opriri mari, cu sărituri dela una la alta, cu întoarceri, am vorbit prost, tulbure, dezordonat. Dar are un fel de te asculta, care îţi simplifică parcă propriile tale gânduri, oricât de rău le-ai spune. Simpla lui prezenţă ajunge pentru a pune ordine în jur.

„Tu ar trebui să faci ceva, care să te lege de pământ. Nu ştiu încă bine ce. Nu drept în orice caz, nu filosofie, nu ştiinţe economice. Ceva care să-ţi redea simţul materiei, dacă l-ai avut vreodată, să ţi-l înveţe de aici încolo, dacă nu l-ai avut. O meserie făcută din certitudini."

Am ridicat din umeri, dezolat de un remediu atât de vag. Şi, în fond, eu remediu, căutam?

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Dar a continuat:

— Desenezi?

— Da.

— Bine?

— Destul de prost în „desenul artistic", cum se zice la şcoală. Destul de bine în desenul liniar.

— Cu matematicile cum stai?

— Nu-mi plac enorm. Mă pricepeam în liceu, fără pasiune însă.

Nu înţelegeam nimic din întrebările lui şi răspundeam, mai degrabă intrigat, decât curios. Ce a urmat a fost uluitor.

— Nu vrei să te face arhitect?

Am tăcut. Glumeşte? Încearcă o experienţă? Vrea să-mi arăte astfel, cât sunt de deşarte „problemele" mele? Îmi întinde o cursă?

Tac, încurcat — şi el nu insistă, căci schimbă imediat vorba, nu fără a lăsa posibilă pentru viitor o revenire.

„În orice caz, gândeşte-te serios la asta. Merită."

Îmi dau foarte bine seama că propunerea profesorului este plină de riscuri. Nu mi-am făcut nici o dată o problemă din „cariera" mea, căci am certitudinea că voi rămâne mereu sărac şi accept cu inimă bună asta, — dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc

oricum ceeace îmi propune el este dacă nu deadreptul o aventură, în orice caz o imprudenţă... Raţiunile de psichologie, pentru care mă îndeamnă să încerc o asemenea săritură de viaţă, să fie într'adevăr atât de tari, încât să merite efortul de a o face?

Sunt încurcat şi mi-e aproape necaz că mi-a crecat din senin greutăţi de felul ăsta.

■

„Săritură de viaţă". Vechi apucături patetice, de care nu mă pot desvăţa. In fond e mult mai simplu ce-mi cere el. Am apucat să cred că voi fi advocat. De ce? Nu ştiu. Din obişnuinţă, din lene de a alege, din indiferenţă pentru profesie, pentru orice profesie.

Cu puţină silinţă, m'aşi deprinde să mă văd architect. Simplă chestiune de educaţie mintală.

N'aşi fi făcut mare lucru în tribunal, nu voi face lucruri mari pe şantier. Dar n'ar fi imposibil să găsesc aici, ceeace dincolo cu siguranţă mi-ar fi lipsit: sentimentul de a servi pământul, piatra, fierul.

Trebuie să fie o senzaţie de împlinire, de calm. Poate liniştea după care alerg.

■

Nu, nu pot primi. Am în urmă examene, frequenţe, lucrări, toate prea multe că să le las

Muzeul Digital al Romanului Românesc

în drum și să o iau dela început, dela alt început.

M'am dus să-i spun lui Ghiță hotărîrea mea, dar nu l-am găsit acasă, ceeace trebuie să recunosc că mi-a făcut plăcere, fiindcă oricât eram de hotărît să resping propunerea lui, îmi părea rău că voi suprima, cu răspunsul meu categoric, orice posibilitate. „Il faut qu'une porte soit ouverte où fermée."

Nu l-am găsit acasă și asta îmi mai dă dreptul să țiu această ușă nici bine deschisă, nici cu totul închisă.

Totuși am primit. N'am avut curajul să spun limpede „nu" și am încercat tot felul de obiecții. El le-a înlăturat, una câte una.

Nu e prea târziu, acum la jumătatea lui Decembrie, două luni dela închiderea înscrierilor?

Nu, nu e târziu. Își ia el asupră-și sarcina de a mă înscrie. Are prieteni buni la arhitectură și va izbuti.

Nu va fi prea greu să mă pun la curent cu programul? Cursurile nu sunt prea înaintate? Examenele nu sunt prea apropiate?

Nu, nu va fi greu. Și dacă va fi greu, cu atât mai bine.

Hotărît lucru, nu i se poate replica nimic. Sunt câștigat pentru arhitectură. Mi-a strâns mâna zdravăn.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Să știi că sunt mulțumit de ce am făcut. Vei învăța să umblii pe pământ. Foarte important pentru viață. Ai să vezi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

IV

Cu cât mă gândesc mai bine, cu atâta întâlnirea de eri din tren mi se pare miraculoasă. Omul acela scund, viu, cu privirea neliniştită, cu tresăriri ciudate în mijlocul vorbei, ca în mijlocul unui somn agitat, omul acela îngrămădit de pachete în colţul compartimentului de-a treia, era Ahasverus în persoană.

In primul moment, când a intrat pe uşe precedat de două geamantane şi urmat de alte vreo trei, plus nenumărate pachete mari şi mici, prost legate în foi zdrenţuite de ziar, în acest prim moment, am simţit o subită furie împotriva lui.

„Cine l-a mai adus şi pe ăsta". Tocmai mă felicitasem de a fi găsit un loc atât de bun, într'o zi ca asta, în plină vacanţă de Crăciun, într'un tren asaltat de studenţi şi militari plecând în provincie, când iată-l pe ovreiul ăsta, ducând după el o întreagă gospodărie, deschizând larg uşa ca să intre tot frigul înăuntru, dându-mi

Muzeul Digital al Romanului Românesc

deoparte valiza, călcându-mi galoşii, trântindu-şi paltonul peste al meu şi îmbulzindu-se apoi pe bancă, între mine şi vecinul meu, cerându-şi iertare din ochi, dar nu mai puţin tenace în hotărîrea lui de a-şi cuceri un loc, în numele biletului de tren, pe care îl ţinea demonstrativ între degete.

Era o apariţie comică şi toată lumea surâdea, ceeace am încercat să fac şi eu, cu destulă silă, căci pe deoparte mi-era milă de ridicolul lui, dar pe de altă parte aşi fi suferit crunt, dacă aşi fi fost bănuit de simpatie pentru el. Nu pot să-mi explic bine de ce, dar aveam un ciudat sentiment de complicitate, de care simţiam nevoia urgentă să mă dezic. Mi-am căutat în grabă agenda şi m'am arătat foarte adâncit în socoteli, absent dintr'odată la tot ce se petrecea lângă mine. Dar îl urmăriam pe nefericitul meu vecin cu coada ochiului.

Se calmase, sigur de poziţia ocupată, şi trimetea acum în recunoaştere priviri speriate în jurul lui, fixând cu atenţie pe ficcare tovarăş de compartiment şi oprindu-se într'un sfârşit la mine, nu definitiv liniştit în ce mă priveşte, dar adresându-mi oricum un început de surâs cordial: semn că mă recunoscuse.

Asta m'a înfuriat odată mai mult. Mi se părea că privirea aceasta, intenţia aceasta de familiaritate, mă solidarizează cu el, cu ridicula lui apariţie, cu incomoda lui prezenţă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr/1933-1947

Am ridicat capul şi l-am fixat fioros, ca să priceapă că nu vreau să am de afacere cu el. Simţiam că voi muri de jenă, dacă-mi va vorbi.

Dar duşmănia mea nu l-a dezarmat, căci m'a privit mai departe, clătinând din cap şi clipind des.

— Nu trebue să te superi, tinere. Ovreiul e un om cu pachete. Câte necazuri, atâtea pachete.

L-am iubit dintr'odată pentru cuvintele acestea şi m'a cuprins un val de ruşine pentru cât de poltron fusesem cu el şi cu mine, încât am simţit nevoia să mă pedepsesc imediat, exemplar.

I-am răspuns pe loc cu o bruscă vioiciune, într'adins exagerată, vorbind tare, ca să mă audă toţi călătorii din compartiment şi să înţeleagă că nu mă jenez de bătrânul acesta incomod, că recunosc în el un prieten, că accentul lui ovreesc nu mă supără, că de ghetele lui pline de zăpadă puţin îmi pasă, că pachetele lui insolente nu mă deranjează, că dimpotrivă totul mi se pare obişnuit şi nu înţeleg ce ar putea fi comic aici şi de cine s'ar putea râde.

Bătrânul vorbia româneşte curat, cu uşoare inflexiuni de ovreiu moldovean şi atunci printr'un efort asupra mea m'am silit să vorbesc şi eu cu acelaş accent întrebător, luat din idiş, ceeace nu mi s'a întâmplat niciodată până a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

tunci — dar hotărîsem să mă pedepsesc zdravăn, căci laşitatea mea dela început simţiam că trebue răscumpărată.

Bănuesc că bătrânul meu Ahasverus a înţeles jocul la care mă supuneam de bună voie, căci avea un permanent zâmbet de îngăduinţă, pe care îl plimba asupra mea, ca pe o pată de lumină a unei mici lămpi de buzunar.

„Lasă asta, lasă asta — părea să spună zâmbetul lui — eu nu-ţi cer atât de mult. Eu te cunosc şi ştiu că nu eşti nici aşa de rău cum ai vrut să fi adineauri, nici aşa de bun cât vrei să fi acum. Eu sunt pornit la drum lung şi ce vrei să fac eu cu pietrele care mi se aruncă sau cu mâinile care mi se întind, eu care n'am vreme nici să le primesc, nici să le răspund, fiindcă vezi, undeva, tare departe, sunt aşteptat, sunt mereu aşteptat şi trebue să merg într'acolo, chiar dacă ar fi să nu ajung niciodată?"

Zâmbia cu această neîncredere, cu această clătinare din cap şi am înţeles că într'adevăr eu nu pot face nimic pentru el, iar ceilalţi nimic împotriva lui.

Mi-a spus că se numeşte Abraham Sulitzer, spre deziluzia mea, căci pentru integritatea simbolului trebuie să se cheme deschis Ahasverus.

— Cu ce te ocupi? l-am întrebat. Ce faci?

— Ce face un ovreiu? Umblu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Răspunsul i se părea suficient.

Abraham Sulitzer umblă: asta îi e meseria. E negustor de cărți ovrecști. In duzina de valize, cufere și pachete, pe care le târîște după el, duce tot soiul de cărți: biblii, talmuduri, comentarii, istorii hassidice, povești din ghetto, poezii ebraice, literatură idiș...

El face legătura între tipografiile din Germania sau Polonia și cititorii ghettoului moldovean. El cunoaște toate târgurile Bucovinei, în care se mai învață serios carte, toate casele basarabene în care se gândește serios pe un text talmudic, toate sinagogile de mahala în care se mai comentează o problemă de cugetare judaică. El poartă în amintire un catalog general al tuturor manuscriselor și tipăriturilor ebraice, care se află în țară, știe anume în ce târg, știe în ce casă. Inchide ochii și îți poate spune cine anume stăpânește cutare rarisim exemplar din „Megillat Efa" a lui Sabbatai Kohen, lituanianul, carte tipărită la Amsterdam în 1651. Se gândește o clipă și îți spune precis ce rabin, de unde și cum, îți poate da lămuriri despre marea dispută asupra talmudului dela Barcelona din 1240, sau dela Tortoza din 1413...

Le știe pe toate, le are pe toate adunate, sub fruntea lui îngustă, dincolo de ochii aceștia, care clipesc mărunt și căutător.

Cărți, manuscrise, autori și probleme, de care

Muzeul Digital al Romanului Românesc

aud acum întâia dată, cuvinte străniі, nume din alte veacuri, date dintr'o istorie pe care nu o bănuiam — Abraham Sulitzer le poartă cu el, vii, tot atât de vii astăzi în mintea lui, cât erau cu veacuri în urmă, în mintea cui le-a scris şi cugetat. El trăeşte în actualitatea lor, în pasiunea lor permanentă şi zadarnic au trecut peste aceste adevăruri câteva sute de ani, zadarnic s'a schimbat faţa pământului, zadarnic s'au topit în neant atâtea timpuri, aceste vechi lumini tot prezente sunt, aceste vechi patimi tot tulburătoare.

Iar Abraham Sulitzer le poartă pe toate drumurile, în slujba eternităţii lor.

I-am cumpărat o biblie în idiş cu poze pentru bunică-mea şi o istorie nemţească a lui Şapsă Zwi pentru mine.

Aveam impresia că se desparte greu de ele: părea că se întreabă dacă nu le dă pe mâini rele.

2

Viscoleşte crunt. Am încercat dimineaţa să cobor spre Dunăre, fiindcă auzisem că a îngheţat şi aşi fi fost bucuros să trec cu piciorul pe malul drept, dar n'a fost chip să ajung la debarcader. Valuri întregi de zăpadă băteau dinspre port, sus, spre oraş.

M'am hotărît pentru o sindrofie de familie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

Mi-am convocat în jurul teracotei, amândouă bunicile: Mama mare și Baba.

Mama-mare e mama tatei. Baba e a mamei. Mama-mare are vreo 85 de ani, Baba nu cred să fi trecut de 70. Mai tânără este și mai vioaie: are încă amor propriu, vanitate, cochetărie.

A fost foarte frumoasă în tinerețe și o știe. Din splendoarea ei de atunci, au rămas mereu frumoși ochii, albaștri, curați, cu ceva orgolios în sclipirea lor ușor răutăcioasă.

Poartă pălării de mătase și pai, probează de trei ori o rochie și îi dă indicații croitoresei, se uită mult în oglindă și când nu o vede nimeni, se pudrează puțin, foarte puțin. Cum bunicul a fost ceasornicar și giuvaergiu, i-au rămas dela el cercei mari de diamant, un lanț de aur, ochelari de aur, o brățară cu rubin.

Le poartă pe toate cu importanță, vizibil măgulită în amintirile ei de femeie frumoasă.

Mama-mare a intrat dimpotrivă în bătrânețe cu totul resemnată, fără părere de rău, fără vanități întârziate. De când o știu, poartă un singur fel de rochie neagră, dreaptă, simplă, închisă cu nasturi obișnuiți de os. Albă, obosită, calmă — e o bunică dintr'o carte de citire. Vorbește o limbă românească aspră, o limbă de țară, de sat muntenesc. S'a născut aici, în oraș, prin anii regulamentului organic și a trăit mult prin județ. Tatăl ei a lucrat

Muzeul Digital al Romanului Românesc

ani dearândul la o moşie din Gropeni, unde ţinea registrele cu socoteli, iar mai târziu bărbatul ei, bunicul meu dinspre tată, a fost şi el muncitor în port. Ea, mama-mare, a trăit cu Dunărea în faţă. Când o întreb şi când am timp s'o ascult, povesteşte lucruri miraculoase din veacul trecut, despre oraş, despre oamenii oraşului, despre mondenitatea acelor ani. Povesteşte mai ales despre un bal, primul ei bal, care trebuie să fi fost un lucru senzaţional în viaţa târgului. Din câte detalii mi-a dat, bănuesc că a fost pela 1848, poate prin zilele proclamaţiei dela Izlaz. Iată istoria, aliată cronicii mele de familie.

Sunt foarte ciudate deosebirile ramurilor noastre ascendente. Dinspre partea tatei, numărăm cel puţin un veac de viaţă românească, în oraş şi judeţ, trăind cu vecini români, lucrând cu ei, având legături cu ei. Câte zeci de ani înainte, sau câte sute am fost pe aici, izolaţi însă noi în de noi, nu ştiu. Dar la 1828, în catagrafia oraşului, numele străbunicului meu este trecut lămurit. Nu poate fi vorba de asimilare desigur, dar simt în linia aceasta familiară un aer de duritate, ce se datoreşte cu siguranţă Dunării, lângă care patru generaţii dearândul au crescut. Străbunicul acela dela 1828 — Mendel din Gropeni, cum i se zicea — vorbia şi scria româneşte, purta cizme şi surtuc. Cât despre bunicul meu, ţiu şi astăzi minte ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ciudată înfăţişare de barcagiu avea, seara când se întorcea dela docuri, cu cizmele lui grele de tinte şi potcoave, cu mâinile bătătorite, alb din cap până în picioare de praful sacilor cu grâu şi porumb, pe care îl respirase o viaţă întreagă, 14 ore pe zi, din zori până în noapte. Era ceva aspru şi colţuros în el: ceva de barcagiu, de căruţaş, de muncitor cu ziua. Cetia şi el în serile de sărbătoare, din nu ştiu ce imense cărţi ebraice, dar nu punea în lectura aceasta, patima pe care o simţiam cutremurându-l pe celălalt bunic, tatăl mamei. Acela era un intelectual, acesta nu, deşi ştia şi el — se zice — foarte multă carte.

Trăia afară, între vânturi, cu picioarele pe piatră şi pământ, scrutând zarea inundată a bălţii, vorbind tare ca să acopere cu glasul lui vuetul fluviului, sirena vapoarelor, uruitul elevatorului. Un om dela Dunăre.

Familia mamei a ieşit însă mult mai târziu din ghetto. Bucovineni şi moldoveni din nord, au fost cu toţii oameni trăiţi în casă, la lumina lămpii, deasupra cărţilor.

Au viețuit mereu în jurul sinagogilor. De-acolo aduc poate ochii lor negrii, mâinile lungi şi subţiri, paloarea obrajilor. Au o sănătate precară, neliniştită, care rezistă mai mult prin încordarea nervilor, decât prin puterea trupului.

O veste rea, o noapte nedormită, o aşteptare, îi devastează subit: cercuri negre în jurul o-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

chilor, buze albe, ochi calzi. Ciudată sensibilitate de seră — pe lângă care duritatea oamenilor din familia tatei pare o grosolănie. Așa se și explică poate surda neînțelegere, care i-a despărțit totdeauna, unii prea nepăsători, alții prea susceptibili, vigoarea unora părând celorlalți necioplită, iar sensibilitatea acestora părând la rândul ei fasonată.

Neînțelegere între Dunăre și ghettou.

■

Mă gândesc mereu la acel străbunic dela 1828. Trebue să se fi născut prin ultimele decenii ale veacului XVIII. Revoluția franceză, revoluția americană, Napoleon... Mi se pare că e ceva fabulos în existența lui și am încercat să capăt precizări, dela câteva mătuși bătrâne care l-au mai apucat în ultimii lui ani de viață, dar n'am aflat lucru mare.

S'a născut aici și a trăit aici. Muncise cumplit o viață întreagă, aproape un secol întreg.

Intr'o bună zi—trecuse cu mult de 90 de ani—și-a strâns lucrurile, și-a chemat copiii, le-a împărțit ce avea de împărțit, și-a oprit câțiva galbeni, câteva cărți și câteva hârtii, le-a pus pe toate într'o traistă și a spus că pleacă. Unde? In Erez Israiel! Acasă. Cu cine? Singur.

Hotărîrea aceasta a unui om de 100 de ani, mi se pare atât de sălbatecă, încât am pus o mie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de întrebări mamei-mari, ca să înțeleg ce a fost anume la rădăcina acestei fugi. Adevărul este că n'a fost o fugă. Totul era de o simplicitate ultimă. Bătrânul se deșteptase într'o dimineață cu gândul acesta — și gata.

L-au implorat, au încercat să-l țină cu de-asila, s'au luptat să-l facă a primi cel puțin un însoțitor până la Jafa — unul din feciori l-ar fi dus până acolo și i-ar fi căutat casă — totul zadarnic. Era neînduplecat. Le-a dat tot ce avea, și-a pus în spate puținul pe care-l păstrase și a coborît spre port, urmat ca într'o scenă biblică, de feciori, fiice și nepoți, plâns de toți, numai el rece, limpede, împăcat.

Viforos bătrân. A murit la Jerusalim, câteva luni după sosirea lui acolo. Mama-mare pretinde că în noaptea aceea i-a apărut în vis, în haina albă a morților și i-a spus: „Iată, eu am murit. Ai să ai un fecior și ai să-i dai numele meu."

Era în anul 1876. Cu precizarea asta, poate că n'ar fi greu să-i găsim într'o zi piatra de mormânt, dacă cumva i-a pus careva o piatră.

E mult mai probabil însă că mormântul i s'a pierdut fără nume, între alte morminte fără nume.

Nu se găsește în familie nici o fotografie a bătrânului. A refuzat să facă asemenea prostii. Venise de puțină vreme în oraș un neamț cu o mașină complicată și se instalase pe strada

Muzeul Digital al Romanului Românesc

mare în colţ. In drum spre port, spune Mamamare, în ziua plecării, s'au oprit acolo cu toţii, şi l-au implorat pe bătrân să le lase cel puţin atâta amintire: o poză. A scuturat din cap, supărat. Nu.

Dacă aşi avea timp ar fi revelator să urmăresc pe hartă, migraţiunile familici mele. Au fost se pare plecări puţine.

Dacă oamenii din familia mea pot fi ficcare în parte, neliniştiţi, lunatici şi instabili, spiritul lor de grup este mai degrabă lent, sedentar, tenace.

Au fost unii care s'au rupt, au plecat, s'au pierdut. Rădăcinile au rămas însă aici, cu tradiţii netulburate, cu o unitate perzistentă împotriva tuturor evadărilor.

Mi se pare plin de înţeles faptul că toate neamurile noastre sunt adunate strâns în două grupuri compacte, rudele din linia tatei, aici la cotul Dunării, cele din linia mamei, sus în nordul Bucovinei. Deplasările se fac pe o rază foarte mică şi în orice caz, centrul familiar de gravitate rămâne în conştiinţa tuturor neschimbat, căci e deajuns un eveniment familiar — o moarte o naştere, un ceas greu — pentruca toţii să se strângă fericiţi sau alarmati. în căutarea unui cuvânt de ordine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Cu atât mai greu de explicat sunt evaziunile, oricât au fost ele de puține și răzlețe.

Am auzit vorbindu-se despre un unchiu, fugit de tânăr la Viena, în plină iarnă cu sania, în veacul trecut, după o femeie. Vagă istorie de amor și singura cred, într'o familie în care în privința asta oamenii sunt sensuali, dar nu pasionați. Am mai auzit despre un frate al mamii, plecat în America în 1900. E pe undeva într'un album vechiu, o fotografie a lui din acel timp: un cap tânăr, aproape adolescent, o frunte îndrăzneață de pionier și peste toate acestea, nu știu ce umbră, nu știu ce lumină, vestind deatunci înfrângeri viitoare.

A plecat cu câțiva gologani în buzunar și cu o mulțime de nebunii în cap. „Socialist" șoptia lumea bănuitoare. „Nebun" zicea răstit bunicul, care nu voia să audă de nimic, închizându-i băiatului ușa, noaptea când se întâmpla să întârzie în oraș.

Se pare că în anii aceia au plecat foarte mulți, în grupuri mici, din toate părțile țării, spre Alasca, spre California, în căutare de aur, unii, în căutare de năluci alții. Puțin înaintea războiului, o hârtie venită prin legația americană, a adus vestea morții lui undeva, într'un orășel din Texas, unde ajunsese nu știu cum, muncitor într'o plantație.

■

Muzeul Digital al Romanului Românesc

I-am dat Babei biblia cu poze, cumpărată în tren, dela Abraham Sulitzer şi acum ne citeşte cu glas tare mie şi mamei-mari, care nu ştie carte.

E o traducere idiş, destul de ordinară cred; tipăritură populară se vede, pe hârtie proastă, cu gravuri ieftine. Baba citeşte cu nu ştiu ce aer de superioritate adresată mamei-mari şi mie, care suntem din punctul ei de vedere, deopotrivă de analfabeţi, căci pentru ea şi pentru biblia ei, toate cărţile mele franţuzeşti şi nemţeşti nu mă fac mai puţin ignorant.

Am luat-o cuminte dela început dela facerea lumii. O ascult pe Baba şi mi se pare că povestea devine nouă, de un interes aproape reportericesc, nu biblic. Baba citeşte cu aviditate, cu vizibilă curiozitate, întoarce nervoasă foile şi participă la lectură, ca şi cum ar fi vorba aici despre oameni pe care îi cunoaşte, despre vecini de mahala, despre rude apropiate.

Uneori, la pasagiile decisive, se opreşte puţin, clatină din cap şi face cu limba lipită de cerul gurii, un sunet de mirare, regret sau necaz ('ntch, 'ntch, 'ntch) ca şi cum ar vrea să le atragă atenţia lui Abraham, Esterei, Sarei ori lui Jacob, că fac o prostie sau o imprudenţă.

Nu e nimic ceremonios în lectura Babei. Patriarhii n'o intimidează. Sunt şi ei nişte gospodari cu copii şi neveste, cu necazuri şi griji. Şi dacă ea, bunica mea, poate să le pună la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

dispoziţie experienţa ei de femeie bătrână, care a văzut multe şi a trecut prin multe, de ce n'ar face-o?

Cine ştie? or fi având patriarhii ăştia un copil bolnav, care trebue frecat cu oţet aromatic, s'au s'o fi lovit careva la un deget şi are nevoe de nişte frunze de pătlagină sau, mai ştii? i-o fi trebuind vreunei neveste din biblie, puţină sare-de-lămâie să pună la mâncare, că i s'a isprăvit şi băcănia e departe... Se întâmplă — se întâmplă în viaţă — de ce nu s'ar întâmpla în biblie?...

O dimineaţă albă, vastă, de cleştar. Toată noaptea s'a zbuciumat Crivăţul, pe străzi, pela ferestre, pe acoperişuri.

Acum totul e încremenit şi transparent, ca sub un nesfârşit glob de sticlă. Dacă strigi la un capăt al străzii, se aude până la capătul celălalt, mai departe, poate, spre Dunăre.

Am fost însfârşit în port. Troienele de zăpadă, care cri urcau vijelioase în tromboane, spre noi, zac acum învinse, ca nişte fiare imense puse cu botul pe labe. Nişte lei albi, gigantici, pleţoşi, cu coama moale, plecată.

E o lumină totală, ca într'un sâmbure de soare îngheţat. Ceva abstract în liniştea şi strălucirea aceasta fixă.

Numai Dunărea e tulburată şi aspră. Bolo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

vănoasă, cenușie, încremenită în rostogolire are ceva agonic, în calmul ei aparent. S'ar zice că a înghețat val cu val, că pentru fiecare din aceste valuri a luptat, că pierderea fiecăruia a durut-o.

Nimic nu amintește viia, repedea mea Dunăre din Martie, domoala, împărătească mea Dunăre din toamnă. E altceva, cu totul altceva, mai adânc, mai tumultos, mai surd.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

V

După amiază, suntem totdeauna în atelier: desen și modelaj. Merge greu, trebue să o recunosc. Dar e oricum o muncă, pe care aşi putea s'o iubesc, spre deosebire de cursurile propriu zise de dimineaţă, tot atât de mediocre aici, ca la drept sau filozofie. Regăsesc deaceea totdeauna cu plăcere plastilina și lutul în atelier. Știu, n'are absolut nici o valoare ce fac și mă întreb dacă voi izbuti vreodată să realizez ceva în lumea asta de pământ, piatră și ciment.

Ca exerciţiu mintal însă, n'am făcut niciodată nimic mai liniștitor, decât acest joc cu plastilina, material docil și mlădios, dar în acelaș timp având ciudate inițiative, căci uneori mă trezesc ținând între degete o formă pe care n'am căutat-o, un oval cu înclinare grațioasă, un chip colțuros cu linii frânte lapidar, sau mai știu eu ce alte năzdrăvane lucruri zmulse fără voie din indiferența materialului, care ascunde în el atâtea fețe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Şi între timp, cu mâinile ocupate, cu gândul luând parte la micul fenomen ce se desfăşoară sub ochi, am un sentiment de libertate pe care nu cred să-l fi avut vreodată, în cele mai bune zile de vacanţă.

E o detaşare de mine însumi, care este precisă ca o senzaţie fizică.

Seara, când îmi atârn halatul în cui şi mă spăl pe mâini, totul mi se pare limpede şi rânduit, ca într'o casă simplă, bine gospodărită.

Puţin mai idilic să fiu — şi aşi scrie o laudă a uneltelor, o cântare a bucuriei de a lucra. Sunt însă din fericire destul de sensibil la ridicolul expansiunilor mele intime, ca să-mi dau seama cât e de pueril şi diletant entuziasmul meu. Am ceva din naivitatea unui medicinist din anul întâiu, dispus să descopere remediul cancerului. Un arhitect adevărat ar râde probabil cu poftă, dacă ar ceti ce scriu aici.

Se pare că ultimele lecţii ale lui Blidaru, de după vacanţa Crăciunului până azi, au fost formidabile. „Asta nu mai e economie politică", am auzit că urlă specialiştii în cancelaria facultăţii. Poate că au dreptate. Din ce am prins să aflu chiar dela profesor, din ce mi-au povestit alţii, se pare că la drept vorbind cursul lui despre monedă nu mai este un curs de e-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

conomie, ci mai degrabă unul de filosofie a culturii.

Programul meu de şcoală nu-mi iartă niciun ceas Joia şi Sâmbăta, când sunt prelegerile lui Ghiţă Blidaru. Dealtfel, mi-a făgăduit că dacă mă prinde acolo, mă dă pur şi simplu afară: „N'ai ce căuta la mine la curs. Stai şi lucrează, aici, unde te afli. Scurt."

Il văd rar, seara, la el acasă, dar când îl văd rămânem târziu noaptea, de vorbă. N'am descoperit încă o technică bună de conversaţie cu el. Aşi avea să-i spun atâtea şi izbutesc totuşi aşa de greu să-i vorbesc. Uneori îmi fac deacasă, depe drum, şcolăreşte, planul celor ce trebue să-i spun, dar odată lângă el, totul e răsturnat, căci e unul din acei oameni, care fac lege pentru toţi, obligându-te să te supui nu atât argumentelor lor, cât climatului şi stilului lor. Câtă pasiune este în omul ăsta aşa de meted construit, câte furtuni ascunde stăpânirea lui de sine, gândirea lui geometrică. Este până azi, singurul om căruia simt că e obligatoriu să mă supun, fără să am însă prin aceasta sentimentul unei abdicări, ci dimpotrivă al unei împliniri, al unei reîntegrări.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

L-am întrebat zilele trecute, dacă nu crede că arhitectura mă condamnă la preocupări prea particulare, dacă nu mă va izola într'un cerc de probleme cu totul profesionale şi dacă nu-mi va lua, ceeace, oricare mi-ar fi meseria mi se pare deasupra tuturor, esenţial: să fii în legătura cu ceeace se plămădeşte în timpul tău, cu sensibilitatea acestui timp, cu căutările lui, cu sensul lui general.

„Nu — mi-a răspuns — nu poate fi vorba de izolare. Arhitectură sau medicină sau muzică sau economie, toate sunt planetele unui aceluiaş grup solar. Indiferent de ceeace facem şi lucrăm fiecare în parte, noi descifrăm cu toţii aceleaşi directive, care ne sunt comune. Adevărurile şi sensurile de viaţă ale unui timp au o unitate organică, de familie.

„E naiv să crezi că o revoluţie începută într'o parte, într'o disciplină, se poate limita acolo. Istoria se creează dinăuntru, nu din afară, dela centru, nu dela periferie. Grosolănia noastră este că nu prindem decât schimbările vizibile, directe, care angajează imediat viaţa noastră. Ne imaginăm deaceea că o revoluţie se cheamă numai decât şi în primul rând, o răsturnare politică sau economică, ceeace este o naivitate îngerească. Punctul de plecare al unei revoluţii poate să fie în fizică, în astronomie, în matematici, oriunde însfârşit. E de ajuns ca pe un singur plan de gândire sau de viaţă o-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mencască să se schimbe structural ceva, pentruca din acel moment virtual totul să fie schimbat. Toate se leagă în lumea asta: nu există nici fapte, nici preocupări izolate. Toate intră într'un ciclu. De ce ai vrea ca architectura să lipsească din acest lanţ? Lucrează aici liniştit: vrei sau nu vrei, ne vom întâlni până la urmă, tu care faci architectură, eu care fac economie politică, ăsta care face antropologie, ăstălalt care face algebră. Vehiculele sunt altele: drumul e acelaş."

Mi-am amintit de curând, într'o seară, întorcându-mă dela Ghiţă Blidaru, de brutalitatea primei mele convorbiri cu el. Convorbire! dacă se poate spune. Il oprisem să mă plâng că fusesem dat afară dela cursul lui. Ce ritos m'a repezit! Nici n'a vrut să se uite bine la mine. Şi astăzi amintindu-mi, mă înfior de ruşine. Cât am suferit atunci. I-am vorbit despre ziua aceea şi, deşi m'am temut să nu vadă într'asta, nu ştiu ce mustrare îndrăzneaţă, nu m'am putut opri să nu-l întreb:

— Nu vreţi să-mi spuneţi ce s'a întâmplat atunci, de aţi fost aşa de brusc, aşa de retezător?

— Nu mai ştiu, nu-mi mai aduc aminte. Oi fi fost plictisit, oi fi fost supărat. Nu mai ţiu

Muzeul Digital al Romanului Românesc

minte. Dar, drept să-ţi spun, nu-mi pare rău. Nu mi-a plăcut niciodată să fiu prea prevenitor cu oamenii, nici cu cei mai dragi. Mai ales cu ei, nu. Imi spun că din o sută de ghionţi aruncaţi la întâmplare, se vor găsi doi care să cadă bine şi să rodească. Când umblu prin iarbă nu bag de seamă să nu strivesc un fir de iarbă sau să nu calc un gândac. Pământului nu-i place să ai asemenea atenţiii delicate cu el. Calcă, striveşte cât poftesti, — pe urma ta, rădăcinile vor continua să crească, dacă sunt rădăcini. Când umblii pe pământ, umblă pe pământ. Când umblii între oameni, umblă între oameni. Puţin orbeşte. Nu strică. Vei doborî poate unele lucruri — pe cele debile. Dar le vei fertiliza pe celelalte. A mânca „vacă turbată" e un exerciţiu indispensabil. Nu mi l-am cruţat mie şi n'am să-l cruţ nimănui, mai ales atunci când se întâmplă să-mi fie drag.

E un aliment tonic. Scrâşneşti şi mergi mai departe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr-1933-1947

VI

Bag de seamă, răsfoind caetul ăsta (nu mi s'a întâmplat niciodată să-l recitesc, dar asearâ, căutând Leis liaisons dangereuses să i-o dau Margăi, l-am găsit şi l-am deschis cu oarecare curiozitate, ca pe o carte străină), bag de seamă, zic, că n'am scris nimic aici despre ea, despre Marga Stern, de atâta vreme. E puţin ciudat, fiindcă oricum, în ultimul timp, nu mi s'a întâmplat un lucru mai de preţ decât cunoaşterea ei. (Nu ştiu de ce evit să spun „iubirea" ceeace ar fi şi mai simplu şi mai exact, ezitare pe care şi ea a observat-o de câteva ori, fără să mi-o reproşeze desigur, dar cu un început de amărăciune).

Nu cred să fie o simplă întâmplare în această absenţă. Ba cu puţin exerciţiu de memorie, am descoperit, recitindu-mi caetul, un lucru şi mai curios. Observ anume că aproape toate pauzele mari ale jurnalului, coincid cu momentele acute („acut" e prea mult spus) ale iubirii

Muzeul Digital al Romanului Românesc

noastre. De câte ori există o întrerupere de câteva săptămâni în notele mele, caut bine și găsesc sub această tăcere, ceva care o privește pe Marga.

Sunt un „iubit dificil" — cum spune ea — și din fericire ea știe să accepte această dificultate.

Îi cer Margăi să vie, îi cer să plece, o chem câteva zile în șir, pentruca alte ori s'o evit săptămâni dearândul, joc care ar putea fi atroce dacă n'ar fi între noi amândoi, nu știu ce pact tacit de libertate și lene. Îi sunt recunoscător că știe să respecte cu atâta luciditate regulile jocului. Pe urmă, este în ea oarecare obosceală, care îi interzice să fie patetică. Și mai este ceva. Un ușor surâs descurajat, care trebue să fie răzbunarea ei împotriva mea.

Dar iată-mă făcând psichologie — și nu voiam.

Rămâne acest fapt ciudat, că, fără excepție, fiecare moment bun al amorului nostru a fost marcat aici, în jurnalul meu, cu o pagină albă.

Sunt zile, în care o iubesc pe fata asta, cu o simplicitate și o bună credință ce mă odihnesc pe mine și simt că o bucură pe ea. O aștept fără neliniște, fără grabă — cu puțină indiferență poate, dramul de indiferență necesar acestei calme iubiri — și când vine, când o știu aproape, rezemată cu spatele de teracotă, sau strânsă în colțul din dreapta al divanului,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

sau înclinată cu atenție peste umărul meu, deasupra mesei la care lucrez, toate aceste mărunte lucruri, sunt tot atâtea mari bucurii, egale și limpezi.

Se vede că este într'adevăr ceva incompatibil între Marga și jurnalul meu. Sunt prea multe idei generale, prea multe „probleme" aici.

Observ că am căpătat detestabilul obiceiu de a enunța adevăruri categorice. Vorbesc de prea multe ori în carnetul ăsta la plural („noi" suntem așa, „noi" nu suntem așa, destinul „nostru" chemarea „noastră") și însumez în acest „noi" experiențe colective și confuze, pe care altă dată nu le-aș fi lăsat să-mi treacă așa, fără verificare personală.

Marga, care se mândrește a nu avea nici o aptitudine pentru ideile generale, este pentru mine — cu un termen pedant — „rechemarea la individual" (Dacă ar ceti, s'ar îngrozi. Ea, care iartă atâtea, pe asta nu mi-ar ierta-o). Știu eu? poate că și amorul nostru își are „problemele" lui, dar concrete, dar imediate, dela ea la mine, dela mine la ea. Nimic nu distruge mai radical judecățile abstracte și ideile generale decât o iubire, căci iubirea readuce totul la sensibilitatea ta, refăcând și superstiții și certitudini și îndoieli și valori, obligându-te să le trăești, să le verifici, să le creezi din nou. Este în orice iubire ceva *originar,*

Muzeul Digital al Romanului Românesc

un principiu de naştere, de creare dela început a tuturor lucrurilor.

Nu, nu o iubesc cu pasiune pe Marga, ştiu prea bine asta, şi o ştie şi ea, dar e destul să vină într'un moment bun, pentruca să îndepărteze dintr'odată, „întrebările mari" şi să pună în locul lor, o întreagă lume de ecouri intime, vii, imediate, mediocre ca valoare desigur, dar vii, vii.

Ce iubesc cu deosebire în ea, este teribila ei spaimă de abstracţie. Dacă se întâmplă vreodată, din neatenţie, să-i vorbesc despre una din faimoasele mele procese de conştiinţă, fata asta, atât de înţelegătoare altminteri, se închide subit, cu discreţie, dar şi cu hotărîre, refuzând nu numai să răspundă, dar chiar să priceapă. Are o deosebită înclinare spre lucruri, spre obiecte, spre fapte precise, spre oameni exact determinaţi.

Eu, tu, cartea asta, scaunul ăsta, fereastra asta. Ea singură din toată lumea mea — familie, prieteni, cunoscuţi, — ca singură nu mi-a socotit trecerea dela drept la arhitectură, o extravaganţă. Când i-am anunţat faptul, l-a aprobat, aproape fără surpriză. „Foarte bine faci". Are pentru noile mele treburi o atenţie şi un interes care m'au surprins la început. Imi cere lămuriri exacte, vrea detalii, priveşte,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1933-1947

întreabă. M'a obligat s'o duc odată la atelier şi a rămas acolo toată după masa, plimbându-se degajată printre mese, făcând uşor cunoştinţă cu camarazii mei, ca atât de necomunicativă deobiceiu — întrebându-i, reclamând precizii tehnice, punând mâna cu familiaritate pe plastilină, încercând să modeleze. Când vine la mine, dacă mă găseşte lucrând la planşe, îmi interzice să-mi întrerup lucrul, îşi apropie un scaun de masă, se aşează cu genunchii pe scaun şi coatele pe masă şi se uită cu o seriozitate, care mi se pare nespus de copilăroasă. O adevărată vocaţie.

E într'adevăr ceva meted în inteligenţa ei — poate şi ceva limitat în acelaş timp — ceva de bun simţ, de simţ al măsurii. Înţeleg acum decc când am auzit-o mai de mult, cântând pentru întâia oară la pian, am fost mirat de reputaţia ei de bună pianistă. Technic o fi — eu nu mă pricep — dar muzical felul ei de a cânta este cel puţin ciudat. Cânta atunci din nefericire din Chopin, o nocturnă, pe care o făcea de nerecunoscut, liniară, precisă, cu contururi exacte, fixe. Marga nu cântă: schematizează. Numai ascultând-o pe ea, am izbutit să înţeleg pentru prima dată ce poate însemna „construcţia" unei bucăţi de muzică. O vedeam parcă desenată, logic, frază cu frază, ciclu cu ciclu. (Poate de aici vine şi curiozitatea ei pentru architectură). Maniera asta are probabil

Muzeul Digital al Romanului Românesc

nenumărate riscuri muzicale, dar şi oarecari avantagii. E o mare bucurie s'o asculţi cântând din Mozart: e un Mozart lapidar, reliefat, minuţios, ca zimţii unui ferestrău chirurgical, ideal de fin.

De unde ia Marga Stern această liniştе care o pune în directă legătură cu obiectele, de unde deţine ea această salutară opacitate, care o fereşte de visuri şi năluci? Îi invidiez spiritul aplicat, concret, fericit în sănătatea lui aşa de cum se cade. Îi invidiez lipsa de imaginaţie şi rezistenţa la abstracţie. Am faţă de acest spirit bine gospodărit, admiraţia pe care aşi avea-o în faţa unui trup bine clădit, calm în vigoarea şi armonia lui fizică.

Să nu fie mimic judaic în această faţă iubită, nici o tresărire, nici o umbră, nici o întoarcere înăuntru spre straturile rupte ale amintirilor depuse acolo?

Am întrebat-o prostеşte, cum aşi fi întrebat-o dacă n'o doare capul. Mi-a răspuns cu o ridicare din umeri.

„Nu înţeleg ce vrei să spui. Desigur am şi eu melancoliile mele. Când eşti tu urîcios, sau când te iubesc prea mult sau însfârşit când mi se întâmplă ceva rău, cine ştie ce."

Adevărul este că Marga e femeie înainte de a fi evreică. Şi că dacă destinul rassei ar o-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

bliga-o la neliniște și visare tulbure, destinul ei de femeie — mai puternic — o întoarce spre pământ și o leagă de el, o întoarce spre-legile vieții, care sunt surde în ea, în așteptarea trecerii mai departe, prin maternitate. E un calm biologic aici, care se traduce zilnic printr'un foarte tenace simț practic, simț de prevedere și de așteptare.

Recitesc ce am scris mai sus și râd. Scumpă fată. Ce rămâne din tine, din râsul tău cald, din sărutul tău bun și negrăbit, din brațele tale ce mi se împletesc lenește după gât, ce rămâne din tine în scrisul acesta, care te complică, te comentează, te schimbă?

E ceva ascultător în sensibilitatea ei, ceva supus și cuminte, cu înfiorări pe care le stăpânește greu sub o virginitate apărată și împotriva ei și împotriva mea. Îi știu trupul îndurerat de așteptări, îi știu linia șoldurilor arcuită sub rochie, cu atâta lene, cu atâta melancolie.

Nu, nu există întrebări mari, nu există decât certitudini mici, care o privesc pe ea și se luminează în prezența ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

VII

Rândurile scrise zilele trecute aici despre Marga, în legătură cu ceeace numiam ironic „întrebările mari" sunt de o mediocritate înfiorătoare. Dacă nu aşi fi decis odată pentru totdeauna să-mi sancţionez prostiile, aşi rupe foaia, dar a ţine un jurnal ar fi o treabă prea uşoară, dacă ai avea facultatea de a-l modifica în urmă, dregând ceeace din capul locului a fost prost gândit. Nu poţi drege fără să simulezi. Şi asta nu vreau.

Dar mi-a fost ruşine, până la umilinţă, până la desfigurare, de suficienţa acelor gânduri, de platitudinea lor, de sărăcia lor aşa de comodă, mi-a fost ruşine aseară, pe stradă, când, dând colţul, am intrat dintr'odată în plină dramă de revoluţie socială. Precis nu ştiu cum sau întâmplat lucrurile. Fusese o întrunire muncitorească de cartier şi pela sfârşitul ei intervenise poliţia. Oamenii n'au vrut să evacueze sala, sau au evacuat-o prea încet, sau a fost unul

Muzeul Digital al Romanului Românesc

care a strigat vreo neghiobie revoluționară și atunci a început încăierarea. Am trecut prea târziu pe acolo ca să fi prins lupta în toiu — și dealtminteri m'așĭ fi văzut mare lucru, căci bătălia se dădea înăuntru în sală și la uși, prea înguste și puține ca să permită fuga celor ce se îmbulziau.

Acum, era pe sfârșite. Pe cei mai mulți îi ducea între baionete, rupți, sfâșiați. Câțiva erau întinși pe trotuar, sângerând. Era unul care gemea groaznic, cu capul spart, sub un burlan din care picura încet a desgheț. Am simțit că e în mine însumi ceva călcat în picioare, nu revoltă, nu indignare, ci un sentiment intolerabil de neputință în fața durerii, și trebue să recunosc că primul gând a fost pentru „ghinionul" de a fi trecut pe acolo, căci așĭ fi vrut să nu fi asistat la nefericirea asta, să nu fi știut că ea există, să nu fi văzut, să nu fi auzit. Dar odată aici, nu puteam, *nu se putea* să trec mai departe, nu pentrucă m'așĭ fi codit de acest soiu de dezertare, dar pentrucă simțiam cu ascuțime, că nu voi putea să mi-o iert niciodată, că asta va rupe iremediabil un resort dintr'o intimidiate ce va rămâne veșnic rănită, în ascunzișurile ei.

Simțiam că e necesar să fac și eu un gest, care să mă solidarizeze cu nenorociții aceia, să strig — știu eu? — „trăiască revoluția" sau „jos burghezia" sau „vrem mărirea salariilor"

Muzeul Digital al Romanului Românesc

sau însfârşit orice altceva era necesar ca să fiu bătut odată cu ei, luat odată cu ei — deşi în acelaş moment îmi dădeam seama cât sunt de caraghios, de sentimental, de filantrop în bunele mele intenţii. Eram ridicul, fără pereche de ridicul, cu mica mea criză de conştiinţă acolo, în plină stradă, între nişte oameni, care fiecare — bătăuş sau bătut — avea un rost, o chemare, o datorie de plătit. M'am simţit singur, dezarmat, inutil, într'un val de viaţă care trecea pe lângă mine implacabil, aruncându-mă deoparte, la margine, şi luându-i pe toţi ceilalţi cu ea, înainte.

Mi-am regăsit camera deşartă, planşele lipsite de înţeles, cărţile vide. Mâine, poimâine, voi restabili stupidul meu orgoliu de om singur. Şi voi fi iar un intelectual, un biurocrat.

■

Bucuria de a trăi prin forţele mulţimii, ca un copac prin forţele latente ale pădurii, sentimentul de a face parte, de a participa, de a împlini cu viaţa ta, un cerc de viaţă mai mare, ce trece şi prin tine, mai departe spre puterile difuze, obscure, biologice ale speciei...

N'am cunoscut niciodată asta, n'am să cunosc niciodată. „Eu". Tot ce fac, tot ce gândesc, tot ce sufăr, rămâne sub această bară fixă: „eu". Şi am curajul deplorabil de a fi mândru

Muzeul Digital al Romanului Românesc

de această infirmitate, de a-mi socoti fereastra dela care privesc lumea o „poziție", când nu e decât o ascunzătoare, curajul de a crede în singurătatea mea ca într'o valoare, când nu e decât o inaptitudine.

Cât de prost, cât de patetic, mărturisesc acest păcat — nu-mi dau totuși mai puțin seama de realitatea lui. Sunt un copac evadat din pădure. Un copac cu orgoliu — boală care nu ucide violent, ci atacă răbdător, de jos, dela rădăcini, dela întâile resurse ale vieții.

Întâmplarea de eri, care m'a surprins așa de năuc și dezarmat, mi-a lămurit fără cruțare, trista condiție a tagmei de oameni din care fac parte și cărora li se zice intelectuali. Ciudată perversiune: să stai alături de drum, să te uiți la cine trece și la ce se întâmplă și să scoți din drama asta, care te elimină, fiindcă ea n'are ce face cu spectatori, să scoți „idei", trecute pe curat, la catastif. Ași fi prea gentil cu mine, dacă ași spune că asta se numește „conflictul dintre gândire și acțiune", că e vorba de două funcțiuni deosebite, incompatibile, dar în fond egal de justificate. In realitate nu de asta e vorba — prea abstract și bine voitor — ci de o inaptitudine pentru viața cea mare, inaptitudine metodic întreținută, cu lecturi, cu meditații, cu dialectică. Este o diformare înceată, o educație sistematică zi de zi, o atrofiere lentă a reflexelor, a impulsiilor, o anulare

Muzeul Digital al Romanului Românesc

treptată a instinctului de vehemenţă vitală, în stare să te ducă teafăr prin furtuni.

Nu cred că vreun intelectual a făcut vreodată ceva decisiv în istoria oamenilor, atunci când a fost vorba nu de valoarea unei culturi, ci de salvarea speciei pur şi simplu. Ar trebui să recitesc din punctul ăsta de vedere istoria: m'aşi mira să n'am dreptate. Ce să faci cu aceste plante de apartament, incapabile să suporte aerul tare?

Şi există cu siguranţă o circumstanţă agravantă pentru intelectualul evreu, de două ori scos din jocul activ al existenţei, odată ca intelectual şi a doua oară ca evreu.

Ceiam în istoria lui Şapsă Zwi, pe care mi-a vândut-o în Decembrie Abraham Sulitzer, prietenul meu din tren, ceiam că prin anul acela — 1646 — zeci de mii de evrei au fost măcelăriţi în Polonia şi Rusia, sute de comunităţi şi târguri au fost rase depe suprafaţa pământului şi că în timp ce târgurile ardeau, în timp ce sângele vărsat venia năvălitor ca o lavă fierbinte dintr'un vulcan nestins, în sinagogi, printre flacări şi sânge, se discuta asupra câtorva texte talmudice.

Şi istoriograful povesteşte acest lucru atroce cu orgoliu, ca pe un fapt eroic, în vreme ce mie mi se pare o sinistră abdicare dela viaţă, o

Muzeul Digital al Romanului Românesc

anemie vitală compromițătoare, o rușinoasă fugă din biologie.

L-am întâlnit pe Sami Winkler cum nu se putea mai la timp. „Uite omul care îmi trebue“ — mi-am spus bucuros, când i-am recunoscut de departe carura de boxeur, pătrat și masiv, în colț, la Național, unde se oprise un moment, fără treabă. Nu-l mai văzusem dela începutul lui Decembrie, din ziua în care fusesem la cămin și îl surprinsesem în discuție cu S. T. Haim, dușmanul lui de idei.

Imi place Winkler pentru calmul lui puțin greoiu, pentru puterea fizică îndesată pe care i-o bănuesc, pentru aparenta lui mărginire însfârșit, sub care ascunde în realitate atâtea lucruri învățate cu rost, cu metodă, cu aplicație. Mi-a arătat cineva odată, într'o revistă sionistă din străinătate, un raport technic pe care îl prezentase Winkler, în numele delegației din România, la congresul sionist anual dela Basel: problema nu mă interesa, dar am băgat de seamă câtă muncă fusese pusă acolo, cât simț de ordine, ce excelentă știință în a distribui materialul documentar.

„E un birocrat de inimă“ spune răutăcios S. T. H. despre Winkler. S. T. H. e pătimaș și nedrept. Și pe urmă Winkler mi se pare

Muzeul Digital al Romanului Românesc

că valorează nu atât prin ceeace este, cât prin ceeace nu este. Nu este lunatec, nu este metafizician, nu este bântuit de îndoeli, nu are crize de conştiinţă complicate şi otrăvitoare. Să nu fi toate astea şi să fi totuşi evreu, iată o dificultate serioasă. Am impresia că Winkler o învinge uşor.

Mi-am spus aşa dar, revăzându-l, că el va şti să răspundă ultimelor mele răfueli — şi deşi nu am nici gustul nici exerciţiul confesiunii, i-am vorbit despre întâmplarea de zilele trecute, despre tot ce am gândit, cu privire la izolarea evreului, a intelectualului evreu mai ales, izolarea lui de mulţime, inaptitudinea lui pentru social şi în definitiv pentru viaţa.

— Tu care crezi în sionism şi lucrezi pentru ridicarea unei ţări noui, nu te-ai lovit niciodată în conştiinţa ta, de sentimentul acesta sterp al singurătăţii ovreieşti? Nu ţi se pare că efortul colectiv, la care colaborezi, este într'un fel peste firea ovreiului, destinat să trăească în el şi menit să nu poată sparge cercul de fier care îl desparte de lume?

Iartă-mă, îmi dau seama că ceeace spun este prea abstract şi pretenţios, dar urmăreşte-mă totuşi. Am să încerc să fiu mai clar. Uite, mi se pare că într'o întreprindere ca asta, în care e vorba de clădirea unei ţări, aventură pur şi simplu epopeică, dacă te gândeşti bine, într'o întreprindere ca asta zic, nu contează atâta ele-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

mentele ei technice — industrie, economie, finanțe, resurse geografice — ci altceva, un altceva de ordin psihologic, metafizic dacă nu te sperii. Puțină nebunie, oarecare nepăsare de tine, puțină irresponsabilitate chiar. Mă întreb dacă noi nu venim cu prea multe probleme, acolo unde trebue să vii doar cu două mâini bune de lucru. Nu știu, nu sunt informat și nici nu caut să fiu, pentrucă nu prea cred în cifre, dar, fără să fi gândit asupra sionismului, mi se pare că el pornește dela o siluire asupra propriei noastre sterilități, că e o încercare mai degrabă tragică de salvare, decât o întoarcere naturală spre pământ.

M'am simțit zilele trecute așa de caraghios într'o împrejurare care mă confrunta brusc cu viața și cu mulțimea, încât gândindu-mă că există astăzi oameni tineri, ca mine, care și-au lăsat cărțile și s'au dus să lucreze cu târnăcopul, în cine știe ce nenorocită colonie palestineană, mă întreb dacă despărțirea asta este, cum crezi probabil tu, un act de eroism, sau este numai un act de disperare.

— Eu nu cred nimic, mi-a răspuns Winkler. Te ascult și bag de seamă că nu te pricep. E prea multă psichologie aici, și n'am timp de psichologie. Îți declar cu cea mai mare sinceritate, că n'am avut niciodată asemenea nedumeriri.

Am fost totdeauna dumirit — am știut totdea-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

una ce trebue să fac. Mă uit la tine cum te agiți, mă uit la S. T. H. cum se frământă, mă uit la atâția alții și nu înțeleg, zău că nu înțeleg. In ce privește grijile tale despre reclădirea țării, nu știu ce să-ți spun. Poate să ai dreptate, poate nu, habar n'am. Mie lucrul mi se pare firesc, sănătos și clar. N'am nici o îndoială asupra sfârșitului bun, dar nici grabă n'am. Muncesc și aștept.

A tăcut ca și cum ar fi încheiat discuția și pe urmă, după câțiva pași, a adăugat:

— Uite, dacă vrei mai multe lămuriri, vino cu mine Joi seara, la conferința lui Jabotinski. E un sionist dizident care face mult sânge rău conducerii centrale, prin acțiunea lui violentă. Un tip ciudat, ai să vezi. A organizat pe vremuri, în războiu, o legiune ovreiască militară, cu care a luptat pentru cucerirea Jerusalimului. Vino să-l asculți, poate o să te lămurească el.

L-am ascultat pe Jabotinski, și nu m'am lămurit. Dar Winkler avea dreptate: e un „tip". Vorbește retezat, scurt fără căldură, dar cu o animație lucidă, care trădează o vocație de luptător. Foarte puține gesturi, foarte puține surâsuri, sau încruntări. Oarecare asprime în ținută, oarecare lipsă de expresivitate chiar, care nu m'ași mira să fie voită. Multe cifre, multe informații,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

dar fasciculate în câteva idei simple, vehemente în simplicitatea lor. Nu mă pricep în politică sionistă, dar cred că am înțeles în linii mari poziția lui Jabotinski față de conducerea oficială a mișcării.

„Biroul executivei, își închipue — spunea el — că sionismul se poate realiza prin diplomație. El pornește dela un fâpt juridic: mandatul Angliei de a realiza în Palestina un cămin ovreesc. Mie termenul ăsta „cămin" mi se pare vag și neangajant. Eu aș prefera să se spună limpede „stat". Dar să trecem. Așa dar biroul central sionist își închipue că rezemându-se pe acest document juridic, poate trata cu Anglia, poate câștiga teren, dobândi avantagii și realiza treptat obiectivul național și politic al mișcării. Metoda este simplă: ovreii să fie cuminți, iar englezii în schimb vor fi mărinimoși.

„Ei bine, această politică de târgueli și așteptări, mi se pare o sufocare înceată a mișcării. O sinucidere. O acțiune națională care stă atârnată de un document este un început de moarte. Țăria noastră nu o poate face un pact diplomatic, ci un spirit interior de creație. Cu scrisoarea lordului Balfour sau fără ea, cu mandatul Marei-Britanii sau fără el, sionismul este tot atât de mult sau tot atât de puțin. Fără voința de a creea însă, fără puterea de a voi,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

sionismul nu mai este nimic, absolut nimic, de zece ori nimic.

„Dar ce vrei tu să faci? mă întreabă ovreii prudenți, care au auzit unii dela alții, în șoapte că eu vreau să ridic un fel de armată și să pornesc războiu, sau așa ceva. Vrei să dărâmi Marea-Britanie? Vrei să distrugi flota engleză? Vrei să te războiești cu submarinele, torpiloarele și crucișătoarele amiralității?

„Ovreii mei au, după cum vedeți, mult haz. Dar și eu am haz când trebue și iată am să le răspund, că nu știu ce vreau. Nici nu știu, nici curios nu sunt să știu. Nu stau să mă întreb ce o să iasă și cum o să fie. Simt doar că așa nu mai merge și că pivotul mișcării trebue readus din cadrul internațional, în cadrul nostru propriu. Că forțele pe care trebue să le folosim nu pot fi juridice, ci numai spirituale. Că însfârșit cel mai aventuros efort de realizare prin noi, este de o mie de ori mai fertil, chiar când eșuează, de cât cel mai cuminte apel la bună voința străină, chiar când el izbândește."

...Și așa mai departe, două ceasuri. N'a fost un succes. Lume era multă, dar contrariată, speriată chiar de îndrăznelile vorbitorului.

La sfârșit, în stradă, Winkler m'a bătut pe umăr: „Ei?"

N'am știut ce să-i spun. Omul mă interesează,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

problema însă rămâne la fel de neguroasă. Cum se întâmplase să-l găsim în sală şi pe S. T. Haim, ne-am dus toţi trei, într'o cafenea pe bulevard, să stăm de vorbă.

S. T. H. era recruţător.

— Un fascist, asta e. Un fascist pe care n'o să-mi cereţi a-l socoti mai puţin abject, pentru motivul că e evreu. Teoria statului evreu palestinean, creeat printr'un act de voinţă naţională — ce aberaţie! Şi ce sălbătăcie în acelaş timp. Voi nu vedeţi că este tot o maşinărie engleză în afacerea asta, tot o cursă capitalistă, pe care o vor plăti arabii indigeni masacraţi şi proletarii evrei din colonii, exploataţi până la sânge, în numele idealului naţional? Marea Britanie are nevoe de un om de încredere în canalul de Suez ca să i-l păzească, şi atunci inventează basmul cu „căminul naţional evreesc", „Cămin" e o vorbă prea frumoasă. A scornit-o, sunt sigur, un quaker sau un puritan. Iar câteva milioane de evrei sentimentali au luat-o drept bună.

Parcă-l aud pe Jabotinski al vostru: „O ţară nu se clădeşte cu elemente tehnice". Zău? Cu ce atunci? Cu spirit? O fi, dar înaintea spiritului, există geografia şi asta e o treabă exactă pe care n'o ameţeşti cu declaraţii lirice, cum ameţeşti o sală de evrei buni la inimă. Geografia are pretenţiile ei teribile: atâţia kilometrii pătraţi de pământ, atâta munte, atâta

Muzeul Digital al Romanului Românesc

apă, atâta ploaie, atâta secetă. Cum vei coloniza un popor de 15—17 milioane într'o țară de trei județe?

Ce vei face cu indigenii arabi, care și ei au dreptul să moară de moarte naturală, nu numai decât prin exterminare sionistă? Cum vei da viață unor îngrămădiri artificiale de oameni aduși de toate vânturile, și constituiți într'un mecanism așa zis național, cu ignorarea celor mai sângeroase probleme de proletariat, de clasă socială, de economie politică falșificată? Aș vrea să știu dacă a auzit domnul Jabotinski ăsta de conflictele de muncă palestiniene, de proletariatul palestinean, de finanța palestineană. Și aș vrea să știu, cam cum ar voi să le rezolve.

Adică, m'aș vrea să știu. Pentrucă știu și fără să mi-o mai spună el.

Parcă-l aud: *„Orice problemă de luptă, socială este subordonată imperativului național."* Nici Mussolini nu vorbește altfel. Nici contra revoluționarii nemți. Nici Nicolae I, țarul tuturor rușilor.

Unitatea națională evreească este o aberație. Nu cunosc evrei: cunosc muncitori și burghezi. Nu cunosc o problemă națională a Palestinei. Cunosc o problemă economică și technică a Siriei, a Palestinei și a Mesopotamiei, care nu e dealtfel nici cu un dram mai interesantă, decât

Muzeul Digital al Romanului Românesc

problema Cubei, a Indochinei, a Rumeliei orientale. Restul e mit, idilă, păcăleală.

Marxismul lui S. T. H. e incurabil. Nu mai este un sistem de gândire politică, e deadreptul o incapacitate generală de a înțelege viața prin alte forme. Tot ce nu e cifră — nu este pentru el realitate. Pentru fiecare fapt are un document, pentru fiecare probă o contra probă și, dincolo de asta, restul este — cum spune el ucigător — idilă...

M'am temut ca Winkler să nu accepte discuția astfel deschisă și să nu încerce o demonstrație technică. Nu știu dacă ar fi pierdut lupta — deși lupta e grea cu un polemist ca S. T. H. — dar știu bine că ne-am fi pierdut seara. Winkler ar fi produs o serie de cifre, demonstrând viabilitatea unui stat evreu palestinean, iar S. T. H. ar fi produs o altă serie de cifre demonstrând exact contrariul.

Incăodată observ că Winkler, cu toată aparența lui obtuză, prinde când trebue o nuanță și înțelege ușor o situație. I-a răspuns lui S. T. H. transpunând discuția pe un plan care schimba cu totul punctele de vedere.

— N'am să mă cert cu tine pe chestiuni de geografie și economie palestineană — deși aș putea. Nici n'am să-ți arăt cât sunt de ușoare argumentele tale cu arabii și cu evreii proletari. Nu neg realitatea lor, dar există o ie-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

rarchie a realităților — și pe asta tu nu vrei s'o cunoști. Căci între două fapte deopotrivă de adevărate, unul îl poate anula pe celălalt, pentrucă are altă semnificație, alt coeficient. Să lăsăm însă asta.

Întrebarea pentru mine nu este dacă evreii pot realiza un stat palestinean, ci dacă pot face altceva. Înțelegi? Nu șansele întreprinderii contează, ci obligativitatea ei. Dacă nu facem asta, murim. Dacă o facem — zici tu — tot murim. Nu știu. Poate da — poate nu. Și pentru acest „poate", încă merită să pornim la drum. Nu cere unui popor, plecat să ridice o țară, nu-i cere să-și numere banii, să semneze o poliță de asigurare contra accidentelor și să-și rețină telegrafic cameră la hotel... Și pe urmă drept să-ți spun, toată discuția asta mi se pare deșartă. Eu sunt un soldat, un zidar, un minier. Ascult și muncesc. Restul e idilă — dacă-mi dai voie să te citez.

— Nu, nu-ți dau voe. Judeci ca o domnișoară. Dece mă iubești? „Așa." Dece nu mă mai iubești „Așa". Recunoaște, răspunsul tău nu e mai tare. Și tu tot cu „așa" te justifici. Dece ești sionist? „așa."

Aici, am încercat să intervin, deși privirea fulgerătoare a lui S. T. H. făcea riscată orice replică.

— Îi cer iertare lui Winkler că răspund pentru el. Vreau doar să-ți spun, dragă S. T. H., că

Muzeul Digital al Romanului Românesc

acest „așa", de care îți râzi, este totuși cu adevărat un răspuns decisiv. A fi sionist „așa", pentrucă ești, înseamnă a fi sionist în chip firesc, prin destin, cum ești alb, cum ești blond, cum ești brun, a fi sionist cum plouă afară, cum ninge, cum se face zi, cum se face seară... Mi se pare însă că de aici începe drama sionistă. In orice caz, de aici încep îndoielile mele. Fiindcă nu cred că evreul e în stare să trăească direct, prin fenomen natural, un asemenea act de viață colectivă. O spun cu părere de rău — și dealtfel nu o gândesc pentru prima oară. Am sentimentul că mișcarea sionistă e un fapt de desnădejde: o ridicare împotriva destinului. Un tragic efort către simplicitate, către pământ, către liniște. Niște cerebrali, care vor să scape de singurătatea lor. Și cred că în fundul fundurilor, actul sionist ascunde acest sâmbure de tragedie, pe care îl călcăm în picioare, doar-doar l-om uita... N'o să iasă într'o zi la suprafață? Asta e singura întrebare ce se pune pentru mine.

— Nu, a răspuns scurt și sigur de el Winkler.

S. T. H. a tăcut o bună bucată de vreme. Se uita doar, cu oarecare compătimire, când la unul când la altul. Pe urmă a izbucnit.

„Haideți mă, să mergem că ne pierdem noaptea. Nu se poate discuta cu voi. Mituri, superstiții, poezii... Voi judecați, mă? Da, de unde... Voi cântați. Niște tenori, asta sunteți. Puccini,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Giaccomo Puccini — maestrul vostru. Plata, chelner.

■

Nu cred că Winkler vrea să mă convertească la sionism. Se ocupă însă de mine, pentrucă îl intrig puţin. Cu tot calmul lui de om care crede, îndoielile mele psichologice asupra sionismului, îl derutează mai mult decât obiecţiile politice ale lui S. T. H.

M'a căutat aseară, anume pentru ca să mă cheme la o reuniune.

„Vino, mi-a spus. O să cunoşti un palestinean. Un pioner, Berl Wolf.

„In fond, noi discutăm de aici, ca din cărţi, cu idei, cu impresii, cu argumente. Dar ăsta e viu, un om viu. Trebuie să-l cunoşti. I-am vorbit de tine şi i-am spus că te aduc."

M'am dus într'adevăr şi nu-mi explic decc, pe drum, eram atât de neliniştit. Aveam trac. Ii cerusem lui Winkler câteva detalii despre acest Berl Wolf, pe care aveam să-l cunosc şi aflasem, în câteva vorbe, o poveste fabuloasă. La patrusprezece ani, fugit singur din Rusia, în primele zile ale Revoluţiei, hamal într'un port din sud, câteva luni mai târziu, închis la Kiel în 1918, când cu revolta marinarilor, student peste un an la o politechnică engleză,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

trece Atlanticul, rămâne câtăva vreme în Statele-Unite, unde face cu succes gazetărie de scandal, până ce într'o zi, lasă totul şi pleacă în Palestina, simplu lucrător într'o colonie. Rămâne acolo un an, lucrând din zori până în noapte cu târnăcopul, cu sapa... Într'o dimineaţă, la ceasul la care oamenii se pregătesc să plece la câmp, un atac arab. Un glonte îl loveşte în braţul drept, lângă umăr şi îi sparge osul. Dus cu camionul colonici la Tel-Aviv, i se taie acolo braţul. Ciung, nu mai are ce căuta la plantaţie. Se duce la Oficiul executivei sioniste de acolo: „eu vreau să lucrez mai departe, făceţi ceva cu mine, întrebuinţaţi-mă la ceva." L-au trimis în Europa propagandist.

Urcând scările îmi părea rău că am venit. Dacă n'ar fi fost Winkler cu mine, m'aşi fi întors poate din prag. „Cine ştie ce mă mai aşteaptă." O discuţie lungă cu un profet nervos, o altă serie de argumente, un alt şir de neînţelegeri, un nou S. T. H. sionist deastădată şi mult mai intolerant decât celălalt, pentrucă ăsta fără să vrea, va vorbi în numele sacrificiului lui, cu prestigiul tăcut al unui braţ pierdut în luptă. Mă simţiam dinainte umilit în victoria eventuală, pe care ar fi fost posibil s'o repurtez în discuţie.

Şi pe urmă, ce sunt eu?, o maşină de discutat? ce o să-mi spună omul ăsta? ce o să-i spun eu lui? şi cine stă să despartă adevărul lui de al

Muzeul Digital al Romanului Românesc

meu? şi la ce bun tot timpul ăsta pierdut, toate vorbele astea în vânt? la ce bun, dacă pe urmă regăseşti aceleaşi întrebări închise, aceiaşi tristeţe care rezistă? Un argument, o sută de argumente, un milion de argumente, să le ia dracu pe toate.

Am intrat. O cameră mare, goală, cu câteva bănci de lemn şi — pe pereţi — două trei fotografii, imagini palestiniene probabil. Vreo douăzeci de băieţi şi fete nu mai mari de 14—16 ani, cred, ascultau o istorie, pe care le-o spunea un băiat mai mare din mijlocul lor. Vorbiau curent ebraica, ceeace m'a mirat întâiu (nu ştiam că limba asta se poate vorbi aşa, familiar, orăşăneşte) şi pe urmă m'a stingherit. Nu pricepeam nimic şi mă simţiam străin, nechemat. Băiatul mai mare, cel care povestia, ne-a făcut însă un semn de bună primire şi când ne-am apropiat de grup, am băgat de seamă cu uimire că el, copilul ăsta, adolescentul ăsta, el trebue să fie omul nostru, misionarul palestinian, căci în timp ce cu stânga bătea parcă în aer, larg, măsura povestei pe care o spunea, puţin cântând-o, mâneca dreaptă a surtucului, goală din umăr, era trasă pe lângă corp şi vârîtă în buzunar.

Am recapitulat uimit, tot ce îmi povestise pe drum Winkler despre el, am revăzut ca într'un film cu imagini repezi, fuga lui din Rusia, închisoarea din Kiel, trecerea peste At-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

lantic, refugiul spre Haifa, anii de muncă în colonie și mă întrebam unde purta acest om cu obrazul de copil, unde purta el atâtea răni și amintiri...

Când și-a terminat povestea, a venit spre noi, spre Winkler și spre mine, ne-a întins cu simplicitate stânga lui sănătoasă și ne-a întrebat într'o franțuzească încurcată, dacă nu vrem să-l așteptăm o jumătate oră până termină cu copiii.

— Până una alta, intrați și voi în cerc.

M'am codit. Mi se părea jocul ăsta puțin comic, dar mi-am dat seamă că ezitarea mea e și mai comică, intimidat cum păream în fața băeților.

„Ce Dumnezeu, nu sunt chiar atât de bătrân", mi-am spus, și mi-am făcut loc între doi liceeni mărunți.

Prietenul nostru palestineanul, mereu în mijlocul grupului, ne învăța acum un cântec iemenit. El spunea un vers și copiii trebuia să-l repete după el, cu glas tare întâiu vorbindu-l, și pe urmă cântându-l în cor. La început, eu am tăcut, dar el a oprit tot corul după primele vorbe.

— Nu e bine așa: toată lumea să cânte.

M'am roșit simțindu-mă vizat, dar am tăcut și a doua oară. El a insistat însă, din nou, fără enervare, ca un camarad.

— E cineva, care nu vrea să cânte. E supă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

rat. E supărat pe noi se vede — fiindcă altfel de ce n'ar cânta? Să-l rugăm cu toţii — şi să vedeţi că o să cânte.

Nu, nu, numai asta nu. Fac ce vor, cânt dacă vor, mă dau tumba dacă trebue, numai să nu se uite aşa la mine, cu toţii, ca la un elev prost, prins că a copiat şi pus la colţ, ca să-l vadă toată clasa. Am cântat.

De ce n'a fost acolo S. T. Haim să mă vadă? Ar fi râs cumplit. Eu însu-mi amintindu-mi, încerc oarecare jenă, — nedreaptă dealtfel şi pretenţioasă, căci — dece să-mi fie ruşine să mi-o spun? — a fost un ceas bun, un ceas de vacanţă, în care îmi dădeam seama că fac o mie de prostii, irezistibile însă, mai tari decât „spiritul meu critic" mai tari decât spaima mea de ridicol.

Din mijlocul sălii, cu un colţ de păr căzându-i pe frunte (căci ne bătea măsura cu capul) cu un surâs larg luminându-i întreaga faţă de adolescent, omul nostru ne îndemna să jucăm jocul până la urmă. Când a fost să plecăm, uitasem că venisem acolo pentru o desbatere de idei. S'a apropiat de mine şi mi-a strâns încăodată mâna:

— Eu nu mai am ce să-ţi spun. Am vrut să cânţi şi ai cântat. Asta e tot.

Asta e realmente tot. Poţi să cânţi? Eşti salvat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/ramuri/1933-1947

Iată, eu unul nu pot. Eu am pudoare, am simţ critic, simţ al ridicolului, control de mine însumi, şi alte tragice tâmpenii de felul ăsta, pentru care mai am şi stupiditatea supremă de a mă stima. Da, da băiatule, la ce te-ai ascunde după propriul tău condei, uite în chiar momentul ăsta, în care scrii ceeace ţi se pare că este o confesiune şi un proces interior sever, în chiar momentul ăsta, este cineva în tine care te felicită pe sub mână şi te decorează cu „meritul personal“ clasa întâia. Scriu aici lămurit şi cu bună credinţă că sunt un nefericit do bitoc şi în acelaş timp e un glas în mine, care mă consolează clandestin: „eşti un martir, eşti un erou al propriului tău destin, eşti un păstrător al celor mai curate valori de demnitate umană.“

Duplicitate de umilinţă şi orgoliu, care îmi dejoacă toate sincerităţile... Nu e strigăt, pe care să nu mi-l submineze, nu e revoltă împotriva mea, pe care să nu mi-o anuleze cu o mică rezervă ascunsă, cu o scuză dinainte consimţită.

Şi totuşi cred, vreau să cred, sunt convins că neputinţa mea de a cânta cu ei este o infirmitate, nu un titlu de noblete, că neputinţa asta de a reintra în mulţime — în oricare mulţime — de a mă rostogoli în jungla ei, de a mă uita şi de a mă pierde, este o tristă abdicare, o tristă înfrângere.

O, dacă aşi putea să nu mă mândresc cu asta, dacă cel puţin atâta lucru aşi putea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc

VIII

Nu-l mai întâlnisem pe Abraham Sulitzer, bătrânul meu Ahasverus din tren dela acea întâmplare din vacanța Crăciunului. Uite că îl regăsesc acum. E de mirare cât de oportun intră și pleacă oamenii din cercul meu, regisați parcă de un șir dialectic, care îi chiamă și îi îndepărtează, după cum are sau nu mai are nevoe de ei. Viața are potriveli de felul ăsta, pe care literatura nu și le poate permite. Dacă aș fi literat, cred că cel mai greu lucru mi-ar fi să maschez loviturile neverosimile ale realității, îndrăznelile ei, inițiativele ei... (Dar ce caută cugetarea asta aici? Să i-o spun lui Walter. El care e critic și gazetar, are s'o pună cel puțin într'un articol).

L-am descoperit pe Abraham Sulitzer vecin. Locuește la o sută de metri pe stânga, într'o ulicioară ce cade drept pe strada mea. Numai că el pleacă la lucru la 7 dimineața și eu abia aproape de 9, așa că am fi putut trăi două

Muzeul Digital al Romanului Românesc

veacuri unul lângă altul, fără să ne vedem. Eri însă a trebuit să fiu în zori la gară (un pachet trimis acasă prin Lulu) şi la întoarcere, dând colţul, m'am lovit de amicul meu Abraham.

— Te-am văzut săptămâna trecută la conferinţa lui Jabotinski, am vrut să te strig şi pe urmă m'am răzgândit. Ştiu eu? mi-am spus, poate că m'a uitat. Un negustor de cărţi, întâlnit odată în tren..... Dar aşi fi vrut să te întreb dacă ai cetit istoria lui Sapsă Zwi. E o carte care mi-era dragă.

L-am liniştit oarecum asigurându-l că şi pe mine m'a interesat mult. Dar sunt sigur că răspunsul nu i-a plăcut. (Ce e aia „m'a interesat"? O carte ori te dărâmă, ori te ridică. Dacă nu, la ce mai dai bani pe ea?) Abraham Sulitzer gândeşte cu siguranţă asta, dar de spus, nu spune nimic. Zâmbeşte doar, plin de reticenţe şi grăbite amabilităţi. (Ei şi — să zicem că nu ţi-a plăcut... Să zicem, cum zici d-ta, că te-a interesat. Ei şi? Parcă nu e dreptul d-tale? Parcă pot eu să-ţi fac ceva?...)

Ne-am despărţit repede — eram amândoi grăbiţi — dar m'a poftit pentru seara la el — ceeace am primit cu bucurie.

■

Cărţi, numai cărţi, pretutindeni cărţi. Am vă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

zut oameni vorbind cu pisicile lor, cu câinii lor... Abraham Sulitzer vorbeşte cu cărţile.

„Vino tu, deacolo, mă, al treilea din rând, vino aici la tata. Cuminte, mă, că ai să-mi dărâmi tot şirul, şi pe urmă cine le aşează la loc? Tu? Da de unde. Tot eu. Şi pe cine ţipă Roza? Tot pe mine, săracul!"

Domnul Sulitzer exagerează. Roza nevastă-sa, nu ţipă: bombăneşte cel mult.

„Domnule, mi se tânguieşte ea, în aceiaşi moldovenească puţin cântată ovreeşte, ca a lui, am şi eu fraţi, am cumnaţi care sunt negustori. Unul vinde mosoare, altul vinde ghete. Ei şi? Ziua stă la prăvălie şi vinde, seara închide prăvălia — şi s'a terminat. Ia vreunul mosoarele acasă, să stea de vorbă cu ele?

„Cu bărbatul ăsta al meu e o nenorocire. Mi-e mai mare ruşinea de vecine, că se întâmplă să intre vreuna să-mi ceară cu împrumut puţin ceaiu sau puţină sare, că i s'a terminat şi dă de el, om în toată firea, vorbind cu el singur, cu pereţii, cu cărţile. Spune şi d-ta, dacă asta nu e curată nebunie..."

Eu încerc să evit un răspuns precis, ca să nu creez noui conflicte în menajul Sulitzer, dar prietenul meu Abraham asediat de cărţi, la masa lui, timid şi înţelept, îmi surâde peste ochelari, din dosul a două coperţi larg deschise — surâs de complicitate („las'o să vorbească, aşa e ea; aşa-s femeile; pe urmă îi trece"),

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

surâs de copil care a răsturnat borcanul cu dulceață și acum așteaptă sancțiuni.

Mă uit bine la bătrânelul ăsta cuminte, la acest iubitor de cărți, până la manie, până la viciu. Mă uit la acest filosof răbdător, terorizat de cicăleala unei neveste teribile, împotriva căreia n'are altă armă decât un zâmbet ascuns și îmi amintesc deodată de Domnul Bergeret.

Cât de mult îi seamănă acum, între cărți, Abraham Sulitzer! Abraham Sulitzer și Anatole France. Un Anatole France care vorbește idiș. Cât sunt de nepios!

Imi arată o întreagă bibliotecă, plină de surprize. Cervantes tradus în idiș. Molière, Shakespeare. Și mai aproape de noi, Galsworthy, Dostoiewski, Turghenief, Thomas Hardy. Sunt uluit, iar el triumfător. După fiecare volum, pe care mi-l dă în mâini, are un fel de surâs de perfidă modestie, ca al unui amfitrion mândru de vinul străvechiu, pe care ți l-a servit, fără să te prevină de calitatea lui, anume ca să te pună la încercare. De câte ori exclam, uimit de o nouă descoperire, el se înfundă mai rău între coperți, simulând prost o indiferență, care nu-i ascunde decât pe jumătate bucuria. Și când triumful este decisiv, (o ediție ovreiască din Dante, tipărită magnific pe hârtie de pergament, cu litere mari, gravate parcă în lemn), nu mai poate rezista și izbucnește a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

proape furios, luptându-se cu nu ştiu cine.

— Frumos? Frumos, zici d-ta? Frumos ca un căţel? frumos ca o cravată? Nu, domnule, nu e frumos: e cutremurător.

Îi ard ochii încruntaţi — pentru prima oară încruntaţi. Roza tace puţin speriată, neştiind bine ce se întâmplă — eu însumi sunt oarecum stânjenit. (Nu-mi placi, Abraham Sulitzer: te credeam un sceptic serios nu unul amator, cu accese de teroare).

Se îmblânzeşte însă repede şi redevine tolerant. Acum, cu puţin curaj, poate că m'aşi risca chiar viaţa, dacă i-aşi spune — ca să-l încerc —, că nu-mi place ediţia asta, care pe el îl înfioară de emoţie. Nu cred că m'ar omorî: s'ar mulţumi să mă dea afară.

Adevărul este că nu sunt nici eu dispus să glumesc şi că revelaţiile bibliotecii lui îmi deschid o lume, pe care nu o bănuiam. Cultură în jargon? Cultură europeană în jargon? Pentru ce? Pentru cine?

Îl întreb pe Abraham Sulitzer şi deastădată el nu mai este nici emoţionat, nici furios — ci trist.

— Aşteptam să întrebi. Mă miram chiar că întârzii. La urma urmelor d-ta nu ştii mai mult despre noi, decât ştie ultimul băeţoi după stradă, care se ia după evreii cu caftan, când se mai rătăceşte vreunul pe aici, şi strigă după el „oi vei" şi „achichi azoi". Jargon! Nemţească stri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr/1933-1947

cată! Limbă de mahala: asta este pentru d-ta idişul. Dacă ţi-aşi spune că e o limbă, nu frumoasă, nu urâtă, o limbă vie însă, în care s'a suferit şi s'a cântat sute de ani, dacă ţi-aşi spune că e o limbă, în care s'a cugetat despre toate câte sunt în lume, te-ai uita la mine, uite, aşa cum te uiţi acum. Jargon! Hm. E o limbă vie, domnule, cu nervi, cu sânge, cu necazurile ei, cu frumuseţile ei. Cu patria ei, care este ghettoul — adică lumea toată. Imi vine să râd, când îi aud pe sioniştii ăştia vorbind din cărţi, ebraică. Ebraică, ne trebuie nouă? cu dicţionare, cu gramatică, cu filologi, sau cum dracul le-o fi spunând? Săracii de ei... Lasă o limbă sănătoasă în drum şi se duc să caute în morminte o vorbire care a fost şi nu mai este. Dumnezeu să mă ierte, vorbesc şi eu ebraica mea pe care am apucat-o din bătrâni, dar — cum să-ţi spun, eu? — simt că e ceva rece în ea, rece, aspru, gol, de parcă aşi umbla într'o sală de piatră, lungă lungă şi deşeartă, fără un om, fără o plantă, fără o fereastră. Cum să spui în limba asta „mă doare" „mă arde" „mi-e dor de tine?" Şi parcă dacă spui, ajută la ceva? Spune „mă doare" în idiş — şi când ai spus te-a şi durut. E sânge acolo, e cald, e viu...

— Nu mă pricep bine nici într'una nici într'alta, i-am răspuns. Nu ştiu prin urmare, câtă dreptate ai — dar, nu te supăra, nu cred că ai prea multă. Idişul este totuşi un jargon — şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc

asta e grav. O limbă făcută prin schimonosirea alteia. Origina asta nu e umilitoare? Imi vine greu să cred că prin stricarea unei limbi, se poate creea o alta.

— Dar aici te înşeli d-ta şi ţioniştii d-tale. Nu e vorba de o limbă stricată. E vorba de o altă limbă — scurt şi bine.

Idişul e caraghios numai în gura ovreilor bogaţi, care ţin frăulein la copii şi cred că vorbind prost idiş, vorbesc bine nemţeşte. Dar idişul curat, idişul sincer al ovreiului fără ambiţii şi fără frăulein, e o limbă caldă, pătimaşe. Există milioane de ovrei care o vorbesc, milioane care trăesc în ea. Pentru aceste milioane se tipăresc cărţile astea pe care le vezi, pentru aceste milioane se scrie ovreieşte, se traduce în ovreieşte, se joacă teatru ovreesc. E o întreagă viaţă, e o întreagă mulţime, care îşi are elita ei şi această elită, fără diplome, fără universitate, vrea să fie informată, vrea să cunoască, vrea să cugete.

Există romancieri idişişti, poeţi, critici, esseişti şi dacă ai ştii câte formidabile frumuseţi sunt închise în această cultură de jargon, pe care o disprefuieşti fără s'o cunoşti, ai avea probabil multe remuşcări. Nu mai vorbesc de folclorul ghetoului — totul în idiş — folclor în continuă viaţă, mereu creator, cu rădăcini pierdute la periferie, cu cântăreţi anonimi, cu humorişti necunoscuţi, cu eroi, cu legende, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

mituri, de două ori vii, odată prin prezența imediată a vieții de ghetto, iar a doua oară, prin misterul mai depărtat al vieții de sinagogă. Realismul ghetoului, orășănesc, nervos, repezit și misticismul sinagogei se unesc în folclorul ăsta de mahala ovrecască și dau la un loc ceva, pentru care dacă ai ureche și inimă, merită și să trăești și să mori.

— Să mori mai ales, l-am întrerupt, fiindcă de trăit e cam greu. Milioanele de vorbitori de idiș nu le prea văd. Iar mahalaua ovrecască, nici pe ea nu o mai văd. Văd în schimb masse întregi de evrei trecând definitiv la cultura țării în care trăesc: evrei francezi, evrei germani, evrei americani, evrei români. Acum o sută de ani, jargonul era limba lor. Astăzi au uitat-o. Mâine, copii lor nu vor ști nici din amintire, că a existat vreodată. Și de asemenea șubred lucru — cât ar fi el de frumos — vrei să legi o cultură?

— Dumneata uiți că, din fericire, mai există și antisemiți? Și că, slavă Domnului, mai există din când în când și pogromuri. Cu cât te asimilezi în o sută de ani, cu de zece ori atâta de aruncă înapoi o singură zi de pogrom. Și atunci ghetoul săracul, stă gata să te primească din nou.

— De ce ghetoul și nu coloniile palestiniene? Vorbești cu atâta pasiune de ghetto, ca și cum n'ar fi o pribegie, și cu atâta dragoste de jargon,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ca şi cum n'ar fi o limbă de împrumut. Dacă e vorba să ne întoarcem, de ce să nu ne întoarcem la primele începuturi, acolo de unde am plecat acum două mii de ani? Greu e şi aşa şi altfel. Dar dacă e greu, cel puţin să fie odată pentru totdeauna.

— Două mii de ani? D-ta crezi că e ceva din aceşti două mii de ani în ţionism? Crezi că băeţii ăştia a lui Jabotinski care poartă cizme, se salută soldăţeşte, umblă pe bicicletă Sâmbăta şi ştiu să zică în ebraică „dă-mi o ţigare" sau „hai la un match de foot-ball" — crezi că băeţii ăştia au ceva comun cu cei două mii de ani ai noştrii de sânge? Două mii de ani trecuţi prin flacări, prin scufundări, prin rătăciri, vin până la noi prin istoria ghetoului. E o istorie trăită la lumina lămpii. „Noi vrem soare" strigă ăştia. Să le fie de bine — şi să se facă foot-balişti. O să aibe soare destul atunci. Dar lampa asta lângă care am citit atâtea sute de ani, lampa asta e judaismul — nu soarele lor.

— Eşti bătrân, domnule Sulitzer. De asta vorbeşti aşa.

— Nu sunt bătrân! Sunt ovrei — asta sunt.

M'am înşelat puţin. Abraham Sulitzer nu e un domn Bergeret decât ca soţ în raporturile cu madam Roza. Ca intelectual însă, în rapor-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

turile lui cu ideile, devine categoric şi asupritor. Apărând ghetoul, nu este mai puţin intolerant decât Winkler apărând sionismul şi nici decât S. T. Haim înjurându-le pe amândouă. Absolutul este viciul lor comun.

L-am mai vizitat de vreo două ori seara, dar am evitat să discutăm. Citeşte admirabil şi l-am rugat să-mi citească din cărţile lui preferate. Câteva ceasuri admirabile de lectură din Schalom Alechem. Genial tip şi probabil intraductibil. Ce humor trist, ce râs lucid, ce simţ critic acut şi mărunt, toate învăluite în melancolia mizeriei, a spaimei...

Muzeul Digital al Romanului Românesc

IX

A murit Baba. In zece ceasuri, după un acces de anghină pectorală. Chemat prin telegramă, am ajuns la timp, ca să-i mai ţiu vii în mâinile mele, mâinile ei: acele mâini mici, subţiri şi osoase, care nu s'au odihnit o clipă în şaptezeci de ani, căci şi în somn aveau tresăriri de nelinişte.

A murit greu, rezistând până la urmă, suferind cumplit şi dându-şi seama de tot, până în ultimul moment, cu ochii deschişi şi căutători. Necruţătoare luciditate a muribunzilor! Privirea puţin sticloasă, dar atentă prin supremă încordare, nelăsând să-i scape niciun gest, niciun semn, nici o umbră.

Dece atâta împotrivire? Vine moartea, las-o să vină. Primeşte-o.

Aşi fi vrut ca bătrâna asta a noastră să înţeleagă sfârşitul, cu această simplicitate şi să-i surâdă, în semn de prietenie, în semn de bună primire. Aşi fi vrut să-şi aducă aminte de bi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

blia pe care mi-o cetise, de patriarhii prieteni, de nevestele lor împăcate, aşi fi vrut să-şi aducă aminte, de lumânările aprinse Vinerea seara, de tulpanul alb pe care îl purta între sfeşnicele de alamă, să-şi aducă aminte de pâinea pe care o frământase cu mâinile ei o viaţă întreagă, să-şi amintească de toate aceste lucruri simple, de toate aceste bucurii potolite şi să intre în moarte cu aureola lor casnică.

Dece atâta rezistenţă? De ce atâtea întrebări? De fiecare minut părea să se agaţe, cu fiecare părea să se lupte.

Am revăzut agonia bunicului, mai cumplită aceea, căci nu mai era o suferinţă fizică, ci o răfuială cu Dumnezeu, o tragere la răspundere a destinului, un protest ultim, un strigăt.

Dar ea Baba, cu înfăţişarea ei de copil travestit în bunică, ar fi trebuit să moară altfel, mai cuminte, mai uşor...

Ce rău murim noi! Nici atâta lucru n'am învăţat din veacurile de moarte prin care am trecut. Trăim prost, dar murim mai prost, în deznădejde, în luptă. Ratăm ultima şansă de pace, singura şansă de salvare. Tristă moarte evreească a unor oameni, care neviețuind între între arbori şi dobitoace, n'au avut de unde să înveţe frumuseţea indiferenţei în moarte, demnitatea ei vegetală. Cel mai greu păcat judaic — poate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

...Şi atrocitatea doliului evreesc. Veghea de noapte dinaintea înmormântării, clătinarea din cap neîncrezătoare, obosită a femeilor de pază, tânguirea Kadişului.

Un singur lucru frumos: giulgiul alb al morţilor. Ar putea fi ceva regal în această întoarcere în pământ, un fapt solemn, bun, generos. Îl mutilăm însă cu desnădejdea noastră, care e sufocantă. Ni se spune sceptici, dar nu merităm asemenea laudă. Am văzut cum se plânge la o înmormântare ovreească, şi nu ştiu ceva mai despletit, mai lamentabil. Să te agăţi cu atâta încăpăţânare de viaţa asta, să renunţi la tot, numai ca să nu renunţi la ea, s'o înăbuşi cu iubirea ta disperată, şi să te crezi pierdut când ai pierdut-o, ce oribilă neputinţă de a privi cu un cap mai sus.

Cine s'a rezemat odată de un copac, cine s'a gândit vre-o dată cu melancolie la singurătatea lui, nu poate să nu întâmpine moartea cu sentimentul de a fi, orice s'ar întâmpla, deasupra ei, puţin deasupra ei, zâmbindu-i cu îngăduinţă, cu amiciţie, cu o uşoară emoţie de revedere, cu o uşoară înfiorare senzuală.

Doliul nostru e visceral, e tiranic, e lipsit de înţelegere. Mai mult şi mai grav: e lipsit de iubire. Din câte lucruri triviale sunt în sensibilitatea ovreească, doliul ăsta care seamănă cu o descompunere, este cel mai josnic. Cred

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.starransilvania.ro/mdrr1933-1947

însă că l'am deprins aici, în ghetou. Moartea în biblie este un fapt împărătesc.

Durerea mamei mă dezolează. Mă irită chiar, căci aşi voi-o nu resemnată, dar înţelegătoare. Am avut câteva momente de ceartă aproape. „A fost mama mea şi vreau s'o plâng", mi-a spus răstită, apărându-şi dreptul de a jeli. (Am uneori răutăcioasa impresie, că a găsit în plâns o voluptate nouă, şi că o caută într'adins).

Sunt nedrept desigur căci ştiu câtă iubire răneşte fără uitare moartea Babei, dar tocmai asta nu vreau să iert, iubirea aceasta cu drepturi mai tari decât moartea. Iubirea aceasta care se zbate să reţină aici, legată, o umbr trecută dincolo. Nu exista asemenea dreptu nu pot exista asemenea drepturi.

Mai este vorba de încă ceva, care mă neli nişteşte. Am impresia că aici e angajată libertatea mea personală. Nu pot accepta ca într'o zi venindu-mi rândul să mor, să las în urma mea asemenea dureri sălbatice, fără salvare, fără sens. Nu vreau să fiu iubit cu atâta intoleranţă.

Dacă viaţa mea mi-ar cere într'o zi să o dau pentru ceva, pentru o revoluţie, pentru o dragoste, pentru o prostie, gândul că mama ar suferi pentru mine în halul în care suferă azi, ar fi un act de teroare. Are ea dreptul să sufere aşa? Nu e asta o încălcare asupra în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

dreptăţirii mele de a dispune? Nu este asta o piedică în desfăşurarea destinului meu? Nu e o groaznică presiune morală? Se iubeşte prea nedrept, prea apăsător, până la înăbuşire, până la nedemnitate. Sunt prea multe devotamente în familia ovreească, prea multe efuziuni, prea multe renunţări. Un abuz nepermis de copii buni şi de mame gata de sacrificiu. Nici o rezervă, nici o răceală. Asta duce inevitabil spre compromisuri lente. Invidiez demna, stăpânita răceală ţărănească: o sărutare de mâini şi plecarea în lume. Iar moartea când vine, vine şi ea ca o rudă.

Singurul om pe care moartea Babei nu l-a tulburat în casă e Mama-mare. Cu cei 90 de ani ai ei, iat-o supravieţuindu-i celorlalte bunici, cu atâta mai tânără şi mai pasionată de a trăi decât ea. „Dumnezeu nu alege, azi a fost ea; mâine am să fiu eu". Cred că a trăi sau a muri, ei îi e tot una. Mama mare e din gintea tatei, neam în care se moare târziu, de bătrâneţe, la 100 de ani, cu placiditate, fără părere de rău. Moartea lor e bună şi simplă. Se moare însă cu totul altfel în ramura familiară a mamei, şi de această moarte s'a sfârşit Baba. Se moare de cu vreme, prin ardere bruscă, cu agonii scurte, în care simţi zbătându-se pentru ultima oară o căutare fără soluţie. Sănătatea lor e provizorie nervoasă, întreţinută cu permanente efor-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indr/1933-1947

turi, printr'o victorie dificilă de fiecare zi asupra unei biologii obosite. E mai mult o rezistență cerebrală, un act continu de voință. Într'o zi arcul interior care îi susține prin încordare, plesnește subit. E o moarte judaică.

Oamenii din familia tatii n'au cunoscut-o și cred că e într'asta o adevărată lege familiară, căci nu există exemplu de bunic sau străbunic de partea lor, care să se fi sfârșit înainte de 90 de ani. E un sânge tare, pe care nu l-a subțiat talmudismul și nu l-a otrăvit lumina lămpii, serile târzii, în sinagogi. Au trăit lângă un fluviu, au trăit printre vapoare, printre cereale. In intimitatea ei, Baba îi disprețuia. Excesul lor de sănătate i se părea probabil un semn de vulgaritate.

Am coborît de câteva ori în port, dimineață să văd noile remorchere, care au început să vină. E o lumină rece și vie, spălată de vânturi și ploi. Miroase a coajă udă de salcie, miroase a tulpină tânără, răzbind de sub zăpada care s'a dus. Departe, munții Măcinului albaștrii, au crestele încă albe.

Câte o sirenă de vapor chiamă uneori cu un sunet juvenil de mânz care nechează.

Să uităm, bătrânul meu domn, să uităm ce avem de uitat: iată anotimpul se reface.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

X

Lucrul în atelier devine pe fiecare zi mai greu. E o primăvară insuportabil de frumoasă, izbucnită cu violenţă, de parcă ar trebui să răzbune cele cinci luni de iarnă şi cele optzeci de zăpezi pe care le-am suportat. Dimineţile la curs le mai îndur, în speranţa ceasului de libertate dela amiazi, care mă aşteaptă ca o recompensă. Străzile sunt parcă mai largi, casele albe, femeile strălucitoare. E o impresie de nuditate generală.

Intoarcerea în atelier însă întunecă totul, suprimă anotimpul. Lutul e cleios, plastilina miroase greu, aerul are o răceală de pivniţă umedă. Lucrăm cu toţii morocănoşi, certăreţi, fără spor. Am chinuit un ghem de plastilină patru ceasuri şi n'am izbutit să scot nimic, nimic, nimic. Pe seară, a trecut Marga să mă ia la şosea, şi asta cel puţin a răscumpărat totul, căci am umblat mult pe jos, departe spre Băneasa. Am privit câteva aeroplane care făceau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

exerciţii de decolaj şi aterizaj. Marga care nu văzuse până atunci un aeroplan deaproape, s'a bucurat enorm, ca de un spectacol miraculos.

Alerga pe câmp, după umbra avionului, o umbră lată, de pasăre mare, zburând jos, la câţiva metri de pământ, şi striga victorioasă de câte ori izbutia să calce cu vârful pantofului, coada acestei umbre repezi.

Pe urmă, obosită, mi-a căzut în braţe, gâfâind cu tot sângele în obraz şi părul răsfirat în vântul uşor de seară — neavând destulă putere să râdă cât ar fi vrut, dar fericită, cu exuberanţă, gălăgios de fericită.

Se înserа lent, ca o fâlfâire de steag, şi ne-am întors spre oraş obosiţi de a fi respirat atâta.

— Vino să te culci la mine, Marga.

I-am spus asta aşa de simplu, încât a înţeles că nu glumesc. Şi-a retras mâna dintr'a mea fără bruscheţe, dar cu hotărâre. E totuşi o fată virtuoasă — şi împotriva acestui lucru nimeni nu poate face nimic.

Rezistenţa ei morală este mai tare decât cel mai miraculos amurg de Aprilie.

„Rezistenţa morală“ e prea mult spus. In realitate e altceva decât o virtute: e o neputinţă de a pierde. Undeva, în conştiinţa ei de fată senzuală şi iubitoare, e o voce care o întreabă: „şi pe urmă, ce ai să te faci?“ Asta se cheamă prevedere şi se mai cheamă mediocritate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Nu-i pun la îndoială nici pudoarea, nici pasiunea. Numai că amândouă sunt deopotrivă de modeste. Nu destulă pudoare ca să reziste îmbrăţişării. Nu destulă pasiune ca să-i cedeze total acestei pasiuni. Rămâne totdeauna o ultimă rezervă de prudenţă, care opreşte efuziunea unde trebue.

Am văzut oameni jucând la ruletă desfiguraţi de patimă — dar cei mai abjecţi nu mi s'au părut cei care se aruncau nebuneşte în joc, pierzând totul, bani, cuvânt şi viaţă — ci jucătorii timoraţi, care tremurau pentru fiecare jeton, făceau la fiecare cinci minute nesfârşite socoteli şi se opriau din joc din clipa în care atingeau o cifră „rezonabilă" de pierderi. Mediocritatea în viciu, mi se pare cea mai dezonorantă dintre mediocrităţi.

E ceva din această cumpătare fricoasă în ezitările Margăi şi sentimentul că în cele mai bune clipe de înţelegere dintre noi, ea şi-a luat totuşi, cum se zice, „toate măsurile", mă descurajează.

Ştiu că de aici mai departe orice gest viu este exclus, orice spontaneitate retezată.

Aşi dori să fiu un vulgar crai de mahala, berbant până când şi-a sedus iubita şi ingrat după aceia. Scuzele Margăi ar fi maxime şi totuşi insuficiente. Căci nu e vorba de mine, nu e vorba de ce pot da eu în schimb, ci decât poate pierde ea cu nepăsare, cu inimă uşoară,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaroman.ro/mdrr1933-1947

cu totală lipsă de precauţii. Nimeni în iubire nu valorează mai mult decât poate pierde.

■

Sunt obosit de mine, sunt ostenit de ea. Ne vom despărţi. E o fată bună şi va fi o soţie excelentă. Face parte dintr'un neam de neveste.

Nu-mi aduc aminte: există în biblie o iubită, o amantă? Mi se pare că numai mame, surori şi neveste. E foarte frumos, dar puţin înăbuşitor.

Cred că de aici, din această lentă descompunere în prea multe afecţiuni, vine gustul iudeu de solitudine, nostalgia de a fi singur cu tine, ca o piatră. Mă gândesc cu invidie la suprema insensibilitate a obiectelor, la extrema lor indiferenţă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staratransilvania.ro/mdrr1933-1947

PARTEA TREIA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staratransilvania.ro/mdrr1933-1947

I

Din gară, unde îl condusesem pe maistru, care își lua trenul spre Brașov, m'am întors pe jos la schele.

„Cine ar zice că sunt aici cinci ani de muncă..." îmi spusese el pe drum, la colțul Ursului, de unde se mai văd printre vârfuri de sondă, câteva din acoperișurile noastre. Vorbise cu destulă detașare și n'am avut impresia că așteaptă din parte-mi o replică melancolică. Nu e genul lui dealtminteri.

„Într'adevăr cinci ani", am confirmat eu scurt.

În gară, până să vie trenul, i-am rezumat din nou ordinea de lucru pentru săptămâna viitoare, l-am pus să-mi semneze câteva hârtii și am încercat să redeschid discuția asupra vilei Rice, sperând să-i smulg în graba plecării, o dispoziție mai conciliantă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Cel puțin dacă am mai aștepta câteva zile, până se întoarce bătrânul Ralph.

— Nu, niciun ceas de așteptare. Lucrările se continuă cum le-am început. Înțelegi? Te fac răspunzător de orice întârziere și nu primesc nici o scuză. Să se lucreze, chiar dacă plouă. Spune-i acelaș lucru lui Dronțu.

Pe urmă, pentrucă vorbise prea răstit, m'a luat de braț, adăugând cu vocea brusc scăzută:

— Noi lucrăm așa. Rice, dacă nu-i place, n'are decât să dărâme. Dar noi tot așa lucrăm.

Ne-am despărțit înțeleși.

Era încă lumină bună de zi și simțiam nevoia să umblu singur. I-am spus șofeurului să o ia înainte și să-i spună lui Dronțu că am să întârzii la cină.

Cinci ani! Nu mă gândisem niciodată la ei, nu-i numărasem niciodată. Reflecția maistrului îmi revenia acum în minte, ca descoperirea unui lucru cu totul nou. Cinci ani. Îi număr încăodată — sunt cinci ani în cap.

Revăd ziua aceea ploioasă de Martie, când am descins din automobil, în mijlocul Uioarei, maistrul, bătrânul Rice, Dronțu și eu, înconjurați de câțiva copii speriați și pândiți de întreg satul refugiat prin case, dincolo de ferestre și perdele. Rice nu ne prevenise că intrăm într'o zonă de ostilități deschise. Nu știam decât vag, din ziare, despre conflictele Exploa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indr1933-1947

tării miniere Rice S. A. cu ţăranii foşti proprietari ai concesiunilor. In orice caz, eram departe de a şti ce întindere aveau aceste conflicte. Poate că nici Rice nu-şi dădea seama de gravitatea lucrurilor, căci semnase o serie întreagă de cecuri şi avea conştiinţa de a fi rezolvat astfel totul. Americanul acesta osos nu va pierde niciodată groaznicul lui aer de om, care poate spune oricând, oriunde, oricui: „plătesc!"

Era ceva apăsător în acea primă plimbare a noastră prin ţinut, — Rice, calm, cu mâinile în buzunare, maistrul tăcut şi întrebător în această tăcere, Dronţu curios, privind cu nedumerire acea uliţă deşartă, pe care doar câte o găină în panică, o tăia din când în când, semn că totuşi locurile acestea nu sunt cu desăvârşire moarte.

— Hei, mă! a strigat Dronţu la întâmplare, doar l-o auzi cineva.

N'a răspuns nimeni şi plimbarea noastră a continuat în această înţepenită linişte, până mult dincolo de capul satului, de unde începeau să se vadă la vre-o trei kilometri, scheletele primelor sonde.

Cu toată ciudăţenia acestei primiri, cu toată ploaia mărunţă care ne izbia în faţă, cu toate noroaiele acelea de drum desfundat, peisagiul era frumos. Bucăţile imense de pământ negru de curând tăiat în pieptul dealului, bolovanii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mem1933-1947

mari rostogoliți, traversele, trunchiurile retezate de copac, toate erau învălmășite ca după trecerea unui plug gigantic.

Vântul bătea rece și viu, cu o ascuțită aromă de vegetale ude, mai puternică decât mirosul de păcură și cărbune ars.

Dinspre schele se auziau bătăi de ciocan și un uruit subțire, aproape muzical, de ferestrău. Sunetele veniau distincte, prin aerul desghețat de Martie.

Maistrul a aruncat o privire circulară, de luare în stăpânire, și am înțeles de îndată că lucrarea îl interesează. A luat pe loc câteva schițe, a luat câteva fotografii (și azi mă ulucește rapiditatea cu care știe să descopere un punct de vedere interesant pe un teren) și-a notat câteva cifre, a închis toate hârtiile și clișeele în servietă și ne-a spus scurt, în chip de concluzie: „o să vedem".

La întoarcere, în automobil, i-am cerut lui Rice lămuriri despre oamenii din Uioara.

— Nu i-am văzut niciodată, mi-a mărturisit. Ei fug de mine și nici eu nu mă prăpădesc de dragul lor. Le-am plătit terenurile până la un ban, după rapoartele de expertiză. Ce mai vor? Sunt încăpățânați și proști.

— Prunii trebuie să fie pricina, a intervenit în discuție Marin Dronțu.

— Care pruni?

— Prunii. Nu i-ați văzut? Sunt albi din vârf

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

până în rădăcină. Nu știu ce dracu a căzut pe ei: cenușe, scrum de țigare, praf de cărbune, nu știu ce o fi.

— E spăllung, ne-a lămurit Rice. Material întrebuințat la săparea sondei. Am făcut în toamna trecută o primă experiență cu sonda A. 19.

— Și nu se puteau cruța prunii? s'a cam răstit Dronțu spre surpriza noastră.

— Copilărie, domnule. Nu ești se vede prea tare în industrie petroliferă. Astea sunt riscuri inevitabile. Și minime dealtfel. Ce e în definitiv un prun?

— Păi, vezi, de aici vine cearta dumitale cu oamenii din Uioara, că nu știi ce e aia un prun

Mi-am amintit vorba asta a lui Dronțu, de multe ori de atunci, căci n'a fost conflict în regiune, n'a fost proces care să nu fi plecat dela acești prăpădiți arbori, pe care el îi văzuse din prima zi cu ochiul lui de țăran, la cea dintâiu generație de surtucari.

„Mă, frate, chestia asta cu prunii este lată" zice el și acum, când se întâmplă să ne întâlnim pela schele cu vreun om din Uioara-veche, care se uită drept și încruntat la noi, îndesându-și bine căciula pe urechi, anume ca să băgăm bine de seamă că nu ne salută.

Rice nu înțelege nimic. „Oamenii ăștia sunt nebuni" urlă el. „Intr'adevăr nebuni, întărește

Muzeul Digital al Romanului Românesc

maistrul, dar trebue să contezi cu nebunia lor."

Râd şi azi, când îmi aduc aminte de capul bătrânului Ralph în Aprilie, acu cinci ani, sus în biroul lui din Piaţa Rosetti, când maistrul i-a expus propunerile preliminare.

„Se evaluează din nou terenurile concesionate şi se distribue un supliment de despăgubiri. Se deplasează satul Uioara din locul său de până acum, cu câţiva kilometri spre dreapta, până spre albia Ursului şi i se dă o nouă aşezare în acest punct. Se organizează o desăvârşită securitate pentru toate livezile ce se află dincolo de această linie şi se regenerează în măsura în care au suferit până azi de spüllung şi ţiţeiu, punându-se de aici încolo la adăpost de viitoare avarii.

„Actualul teren al satului Uioara se răscumpără din mâna ţăranilor concesionari şi rămâne societăţii pentru toate clădirile necesare în viitor: rafinărie, depozite, birouri, vile pentru ingineri şi funcţionari, drumuri spre sonde şi schele. Satul Uioara este pur şi simplu şters după hartă în locul actual şi reconstruit pe valea Ursului, aşa încât între sonde şi cartierul general al Societăţii, să nu mai fie nimic despărţitor".

„Absurd", ţipa Ralph Rice. „Absurd" ţipau după et toţi inginerii minieri.

Adevărul e că planul maistrului era grav.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Riscurile erau fără îndoială imense, iar şansele discutabile.

In orice caz, Rice le discuta. Cum să uit ceasurile de luptă din biroul bătrânului, unde nopţi dearândul până la trei-patru spre zi, maistrul, enervat de tutun şi cafele, argumenta cu planşe, cu schiţe, cu cifre, în timp ce Rice îl asculta furios şi sumbru, măsurând camera dela un colţ la altul, răcnind din când în când, sau bătând cu pumnul în masă, când simţia că nu mai are replică? Era pasionant şi istovitor.

Statul major de specialişti era indignat că un arhitect, un profan, îşi permite îndrăzneli într'o afacere, pe care nici n'o înţelege, nici nu-l priveşte.

„Dumneata ai fost chemat să te ocupi de construcţiile propriu zise ale exploatării. Să clădeşti o rafinărie, un local pentru birouri şi o serie de vile. Asta e. Ce zor ai de petrol, de spălhung, de sonde?

— Dar puţin îmi pasă de sondele voastre. Scoateţi de acolo petrol, untdelemn sau zer şi mie tot una mi-e. Nu pot însă clădi din petice. Am nevoie de teren şi spaţiu. Şi mai ales nu pot clădi o cetate de industrie, într'un sat de podgoreni. Şi nici la dreapta satului nu o pot clădi, că nu sunt nebun să las între sonde şi cetate un brâu de ţărani, pe care o să-i afumaţi şi o să-i otrăviţi un an sau doi sau zece pe ei şi prunii lor, până ce într'o zi o să se satureţi de

Muzeul Ardelean din Cluj • Biblioteca Universitară ROMÂNIA

Muzeul Digital al Romanului Românesc

fum și o să vă dea foc și vouă și sondelor, cu care vă jucați de-a petrolul.

...Cearta nu se termina decât în zori, fără nici o concluzie, și cu toți combatanții răgușiți.

Fiecare punct al planului a fost câștigat și pierdut de zece ori. Tot ce consimția bătrânul Ralph noaptea, retracta a doua zi cu puteri refăcute. Într'o zi, când lucrurile păreau mai departe de soluție decât oricând, a primit tot, a semnat tot, a cedat tot. La începutul lui Mai am pus prima sapă. S'au împlinit cinci ani.

Cât a fost de greu și cât a fost de simplu! Ce iubesc mai mult în arhitectură este simplificarea progresivă a ideii, organizarea visului. Cu toată precizia planurilor inițiale, e ceva nebulos în orice început de construcție, căci această precizie nu e decât technică și abstractă, iar sentimentul concretului, al realizării, nu vine decât mai târziu, după ce viața a început să colaboreze cu lucrul tău. Nu recunosc în acești cinci ani de muncă, decât scheletul planurilor maistrului. Restul a venit prin surprindere, prin rezistență, prin accident.

„Se deplasează cu câțiva kilometri spre dreapta, satul Uioara, până la albia Ursului". Era ușor de spus. Până la un punct, era chiar ușor de făcut. Dar au intervenit rezistențe cu care nu contam, superstiții, forțe latente, care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933_1947

nu intraseră în niciun plan şi ne-au silit să ţinem seama de ele. Nici Uioara-Nouă nu este exact satul pe care îl proectase maistrul, transplantare a vechii comune, sat de podgoreni izolat de exploatările Rice, nici Uioara-Veche nu este complect înlocuită cu clădiri industriale. Au fost câţiva bătrâni maniaci, care n'au vrut pentru nimic să-şi cedeze locurile vechi şi au rămas prosteşte cu prunii lor în bătaia valurilor de ţiţei şi spăllung, iar dincoace în Uioara-Nouă s'au găsit câţiva tineri zăpăciţi, care n'au mai vrut să ştie de podgorie şi au coborît în vale spre sonde, să lucreze la păcură. Curen dublu şi invers, care schimbă întreaga regiune, tulburând vechi aşezări, precipitând noi procese de formaţie socială — toate prea complicate, ca să se vadă lămurit dcpe acum.

La Tribunale şi Curţi, procesele s'au împuţinat, dar au rămas destule oricum. Rice plăteşte mereu şi se tot judecă. Sunt câteva adversităţi locale, de o tenacitate pe care nimic nu o va putea înfrânge, decât târziu, moartea.

Nu odată se întâmplă să se spargă un geam, două, la rafinărie sau la administraţie. De unde cad pietrele astea? Cine le aruncă? Dece? Deobiceiu ancheta nu merge prea departe. E mai prudent. In douăzeci de ani de aici încolo, totul va fi uitat, irevocabil uitat.

Intre timp, noi clădim. Rafinăria a fost gata abia acum doi ani. Mă simt copleşit astăzi

Muzeul Digital al Romanului Românesc

de gândul că am luat parte la ridicarea ei. Birourile au mers mai ușor, vilele nesfârșit mai lesne. Cred că la anul în vară, vom fi terminat totul. Ne-am mutat mereu cabana și șantierul spre margini, mereu spre marginile acestui mic oraș, care s'a ridicat lângă noi. Cinci ani! N'aș fi spus că au trecut atâția.

S'a schimbat la schele echipa de noapte. De aici, din pragul cabanei, se văd foarte bine lampionele celor care se întorc în sat. N'a plouat de vreo două săptămâni, și noaptea e senină până la albastru. Spre Ploești, cerul e alburiu. Trebue să fi fost călduri teribile acolo. Ziarele vorbesc de 40 grade la București.

Ce ciudat mi se pare țârâitul greerilor, aici, între coșuri de fabrică, sonde, cisterne, ziduri de uzină!

Uneori sare câte o lăcustă dintre pietre și dispare nu știu unde. N'am stârpit încă nici botanica, nici zoologia locului. Iarba crește cu furie, oriunde mai prinde două degete de pământ liber. Zilele trecute, Marin Dronțu a zărit o veveriță pe casă și s'a crucit. („De unde mă, de unde?“)

Este deocamdată ereditatea câteva secole de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaroninvenia.ro/indir 1923-1947

vegetație. Va trece, va trece și asta... Nimic nu rămâne nemodificat, unde descalecă Ralph T. Rice...

Nopțile sunt de aici largi, calme, amicale. Nu mă îndur să mă culc. Citesc puțin, mă plimb puțin și stau mai mult întins pe chaise-longue „la stele" cum zice ironic Dronțu. Era vorba să trec astă seară pe la tinerii Dunton, să facem muzică. Le-au venit discuri noi din Anglia. Dar mi-e lene, mi-e lene.

Cred că Dronțu are o întâlnire de amor în Uioara. O cucerire nouă. „Este niște fete, mă, ca trandafirii". „Ai să ajungi spaima muerilor, Marine". „Păi să ajung, de ce n'așa ajunge? Putere este? Este."

De două ori pe săptămână, dă fuga la oraș, de cumpără pudră și parfumuri pentru „fete și neveste". Are un amor special pentru pudră roz și parfum-tabac. Toată Uioara-nouă miroase a colonie proastă.

Ar fi ușor de stabilit, după miros, care anume sunt casele, pe unde a trecut și a cucerit Marin al nostru.

„Foaie verde-a bobului
Mult ești mic și-al dracului"

Îl aud cum cântă dincolo, la el în odaie și sunt vesel de veselia lui. Peste câteva minute va ieși „gătit", cu culer tare, cu cravată roșie, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc

baston la mână şi-mi va mai spune odată, înainte de plecare:

„Mă, nu-mi pun eu mintea cu Marjoria aia a voastră, după care leşinaţi cu toţii, nu-mi pun eu mintea cu ea, că praf aşi face-o. In trei zile, n'am ce alege. O fac să se ţie scaiu de mine. Da, nu-mi place, cucoane, nu-mi place, că e spălăcită şi are ochii de pisoiu. Bărbaţi sunteţi voi? Fleacuri, neşte fleacuri."

Mi-a trebuit timp ca să-l cunosc şi să-l iubesc pe Marin ăsta. La început, n'am priceput deloc ce caută el în biroul maistrului. Nu ştiu să fi făcut mari isprăvi în architectură. Băiat de inimă, cu studii tocmai atâtea câte i-au trebuit pentru diplomă, era fără îndoială de folos biroului. Mai puţin în atelier, unde nu-i plac calculele şi planşele, şi mai mult pe şantier, unde vede tot, şi face tot. Oricum, mirarea mea n'a fost mai mică, întâlnindu-l în biroul celui mai subţire om, din câţi cunosc.

Mircea Vieru e un cartezian rătăcit în Bucureşti.

Marin Dronţu este un seminarist rătăcit în arhitectură, Seminarist prin fel de a gândi, prin superstiţii, prin încăpăţânări. „Un om dintr'o bucată" cum se zice elogios — elogiu pe care Mircea Vieru trebue să-l deteste, el care

Muzeul Digital al Romanului Românesc

e făcut din o mie de bucăţi, adică din o mie de nuanţe.

Totuşi pe Marin îl acceptă bucuros. Iar Marin (dela care am învăţat să-i spun lui Vieru, „maistre“, căci la început mi-era greu să-i spun altfel decât „domnule“) îl iubeşte cu supunere, ca pe un stăpân. „E un boer“ mi-a spus el cu nu ştiu ce respect înfiorat odată, despre maistru şi cuvântul acesta mi l-a făcut simpatic, căci am înţeles că dacă Vieru e într'adevăr un boer, Dronţu este la rândul lui un ţăran, nu un mahalagiu, cum se sileşte să pară, cu bădărăniile lui, cu humorul lui cam gros, cu cravatele lui tricolore.

Mai târziu când am aflat, dela alţii, istoria celui paraclis, pe care l-a ridicat la el în sat, în Gorj, cu bani adunaţi, zi cu zi, din sărăcie, când am aflat orgolioasa inscripţie pe care a săpat-o acolo în piatră, m'am gândit că este totuşi în el ceva, care îi întrece nemăsurat vocaţia de fante cu succes la „neşte fete mari“, cum spune tot el, mândru de propriile-i cuceriri.

„Paraclisul ăsta l-am ridicat eu Dronţu Marin, feciorul lui Niculae Dronţu, care s'a născut aici în sat şi taică-su aici şi bunic'su tot aici şi neam de neamul lui aici.“

Ajuns surtucar, Marin Dronţu aduce cu el un dispreţ străvechiu pentru ciocoiu. Cred că de aici vine şi grosolănia lui într'adins afectată,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

ca să se vadă că își bate joc de „finețuri și tiriboambe", expresie cu care lichidează el pe vecie tot ce în viață nu se poate spune răspicat și în trei cuvinte. Mă obosește uneori insistența lui de a se recomanda: „eu sunt un opincar, bă". E și într'asta prin exces, o cochetărie. A vorbi corect, lui Dronțu i se pare că e un început de ciocoism. Dezacordul gramatical în limbajul lui este aproape un act filial, prin care arată încăodată și încăodată că el a rămas la brazdă și că își bate joc de toate sensibilitățile noastre. „Este bune merele, este frumoase fetele, este reci vinurile". Când se surprinde vorbind, din neatenție, corect, se îndreaptă imediat. Eleganța lui personală este mitocănia, ușor punctată de un surâs, ca să se vadă că dacă ar voi, el s'ar putea purta și altfel, numai că nu vrea...

La toate astea, se adaugă extraordinarul lui prost gust, de un pitoresc în potriveli, absolut fără pereche. Dacă îmbracă seara o haină neagră, este sigur că va încălța ghete galbene. Dacă cravata îi e albastră, batista îi va fi neapărat roșie. Dacă poartă manta de ploaie, își alege fără greș o pălărie melon. E un prost gust inventiv și viguros. Cred că e un semn de sănătate și de împăcare cu sine. Marin Dronțu n'are îndoieli, nu-și pune întrebări, nu caută secrete. La București are nenumărate „amănți", în fiecare cartier câte una, le duce la cinemato-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

graf, le tratează cu alune americane şi de ziua lor le duce garoafe roşii şi un borcan de cremă Flora. Aici, se culcă cu fetele şi nevestele din Uioara. Când se întâmplă să-l păleasscă vreo tristeţe de amor, îi „zice“ un cântec dela el din Gorj, şi pe urmă îi trece.

Duminică a fost la biserică, în sat, şi a cântat din strană, dăscăleşte. Are o voce caldă de copil mare. Cânta serios, din toată inima, pătruns de solemnitate. La ieşire i-am strâns mâinile şi i-am spus cât de frumos cântase. S'a roşit totul şi pentru întâia oară l-am văzut încurcat de măgulire.

La Câmpina, în gară, aşteptând curierul pe care maistrul mi-l anunţase telefonic dela Braşov, am târît-o la o fereastră de vagon pe Marga cu bărbatu-său. E mereu frumoasă, ceeace îmi face plăcere pentru trecut, — şi ameninţată de o uşoară obezitate, ceeace îmi face plăcere pentru viitor.

Cum îmi răspundea la salut cu aceeaşi atentă înclinare a capului, pe care i-o cunoşteam pe vremuri, mi-am amintit *deodată* că pe fata asta am iubit-o şi m'a surprins ca ceva cu deosebire comic faptul că acum suntem atât

Muzeul Digital al Romanului Românesc

de străini, despărțiți de o fereastră de tren, ca de o margine de lume.

Curierul a venit abia cu trenul al doilea. L-am înjurat teribil. A trebuit să discut două ceasuri politică cu șeful gării.

■

Marjorie Dunton a trecut pela schele dimineața. Eram prăfuit, cu mâinile murdare, cu părul în dezordine și n'am vrut să cobor. Mi-a strigat de jos bună dimineața.

— Te-am așteptat aseară cu noile plăci. Ești un dezertor.

— Am avut de lucru, iartă-mă. Dacă mă primești viu diseară.

— Diseară, nu se poate. Mergem la Nicholson. Phill a promis un bridge. Vino și dumneata.

E îmbrăcată iar în alb. Marin Dronțu are dreptate: albul n'o prinde. Cum e inimaginabil de blondă, — blondul, alb al firului de porumb tânăr, — culorile deschise o fac inexpresivă. In soare, ochii care îi sunt verzi, devin vineți, obrajii își pierd conturul care deobiceiu se umbrește spre colțul buzelor, linia gâtului nu se mai vede în arcuirea fină, pe care i-o cunosc.

Am privit-o multă vreme, cum se depărta,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

sărind fără precauţie după o piatră pe alta, între cărămizi, moloz şi var.

M'am întrebat de multe ori ce fel de viaţă este asta, pe care o duce Marjorie Dunton. Pe bărbatu-său nu-l iubeşte şi nici el pe ea. Cel puţin lucrul acesta este definitiv lămurit între ei. Au câteva pasiuni comune, care le fac menajul plăcut: muzica, înotul, skyul. In plus, mai au ca preferinţi strict personale, el bridge-ul şi ea romanele.

Destul într'o căsnicie între doi oameni aş de inteligenţi. Totuşi îmi vine greu să cred c. din atâta lucru se poate face o existenţă. Cel puţin lui Phill îi rămâne laboratorul rafinărici, unde poate să-şi continue lucrările şi experienţele. Dar Marjorie?

Junele Dogany suferă zadarnic. Nu cred că Marjorie îl va iubi. Nu cred că va iubi vreodată pe cineva. O spun cu oarecare tristeţe, dar şi cu destulă plăcere, căci mă întreb dacă n'aşi suferi puţin, ştiind-o în braţele unui străin. Nu ştiu cum să explic asta, căci n'am aşteptat niciodată nimic peste buna noastră camaraderie.

Acum trei ani, când Duntonii au venit aici, prima întâlnire cu Marjorie, mă intimidase. Mă temeam de ce s'ar fi putut întâmpla. Aveam atâta de lucru şi Dumnezeu ştie, că numai complicaţii amoroase nu-mi trebuiau. Lucrurile s'au

Muzeul Digital al Romanului Românesc

lămurit dela sine. Marjorie e o camaradă excelentă.

Citeam pe atunci „*The Wuthering Heigts*" a Emiliei Brontë. Ţiu minte că i-am vorbit cu aprindere despre carte, despre pasiunile ei, despre halucinanta poezie a eroilor. Ea cunoştea cartea, dar nu-i plăcuse.

— Nu-mi plac cărţile cu febră, mi-a spus. Dacă te interesează surorile Brontë, ţi-o recomand pe Charlotte. E mai simplă, mai „gospodină", mai liniştită.

Mi-a împrumutat Shirly romanul Charlotei Brontë, pe care l-am iubit atâta atunci, la întâia lectură. Era odihnitor, limpede, de oarecare naivitate juvenilă, în care încercam s'o recunosc pe Marjorie Dunton. Am felicitat-o pentru buna ei alegere, pe care mai târziu aveam s'o verific de mai multe ori în literatură şi în muzică.

Odată am întrebat-o dacă n'are de gând să scrie. A râs. „Ce ideie!" Totuşi când îmi trimite iarna vreo scrisoare la Bucureşti, sunt uluit de animaţia cu care ştie să povestească o întâmplare de nimic, să evoace o imagine, să scape cu neglijenţă, între rânduri, o uşoară confesiune.

■

Muncisem toată ziua şi obosit cum eram, n'aşi

Muzeul Digital al Romanului Românesc

fi crezut să stau așa de târziu la Nicholson. Oamenii ăștia au izbutit să crecze aici, în Prahova, la Uioara, o mondenitate veritabilă.

E stilul rassei probabil. La început mi s'a părut oarecum comică stăruința cu care își păstrează maniile mondene în acest colț pierdut. Marjorie se îmbracă fantezist numai diminețile. Ținuta de seară o respectă însă cu pasiune. Bărbații sunt totdeauna la cină în haină neagră. Am încercat să fac o revoluție în favoarea cămășii fără mâneci și cu gulerul deschis — dar am fost învins.

Eva Nicholson mi-a spus odată, în privința asta, un lucru stupid și emoționant:

„Faci rău că râzi de lucrul acesta. Nu e o frivolitate. E ceva mai grav; o chestiune de demnitate; mai mult chiar: o chestiune de salvare. Dacă, pentru motivul că suntem singuri, pentru motivul că nu ne vede nimeni, am ceda azi un detaliu din ce numești dumneata maniile noastre sociale, și mâine altul și poimâine altul, ne-am trezi într'o zi trăind în cea mai groaznică promiscuitate. Ar fi insuportabil. Fără haină neagră și fără rochie de seară, nimeni nu poate fi cu adevărat singur. Singurătatea este un lucru tare delicat și care merită sacrificii."

Trebue să recunosc că, deși nu pricep în totul raționamentul doamnei Nicholson, serile lor așa de stricte sub raportul obligațiilor vestimentare, sunt comode și ospitaliere. Ai o im-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

presie de libertate, de bună stare, de eleganţă simplă.

Marjorie a cântat la pian din Déodat de Séverac, debussystul pe care l-a descoperit de curând. Era amuzant să-l priveşti pe junele Pierre Dogany, ascultând-o rezemat de colţul pianului, vizibil de trist şi de fericit. Ciudat capul lui cu trăsături semite şi mongole în acelaş timp. E într'adevăr frumos băiatul ăsta şi iubirea lui descurajată pentru Marjorie îl face profund simpatic. Marjorie îl priveşte drept cu loaialitate, ca şi cum i-ar spune: „nu-i nimic, Pierre, o să treacă, ai să vezi, că o să treacă". La sfârşitul lui Septembrie trebue să se întoarcă la Buda-Pesta, pentru examene, şi îl simt depe acum umbrit de gândul ăsta.

Am plecat târziu împreună şi i-am condus pe Duntoni acasă. Pe urmă, a mai făcut câţiva paşi cu mine, spre cabană. Mi-a spus câteva versuri din Andrei Ady, pe care n'a vrut să mi le traducă. Ii tremura glasul şi simţiam că e furios pe sine însuşi din cauza asta.

Intrând în cameră, l-am trezit probabil pe Dronţu, care de dincolo, luptându-se cu somnul, nu s'a îndurat să nu-mi strige încăodată:

„Vezi cum îţi pierzi nopţile? O să vă topească Marjoria asta. Şi nu se găseşte unul, care să-i vie de hac. Cică sunteţi bărbaţi..."

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Ce surpriză întâlnirea cu S. T. Haim în cazinou la Sinaia. Pleznise o conductă pe şantier, exact în colţul în care lucrez eu, şi m'am trezit dintr'odată liber pe câteva ceasuri. N'aveam chef nici de vorbă, nici de lectură şi cum Hacker, neamţul dela contabilitatea generală pleca cu Fordul lui spre Predeal, unde are o fetiţă bolnavă, l-am rugat să mă lase în drum la Sinaia.

Neschimbat vechiul meu S. T. H. Blond, mărunt, încârlionţat, cu ochii mobili, abuziv de inteligenţi, cu urechea trează, gata să audă orice, zgomotul unui zâmbet sau bătaia unui puls; cu mâinile agitate, zvâcnind de prea multe gesturi ce se îmbulzesc să fie exprimate. „Are prea multe gesturi şi numai două mâini", spunea pe vremuri Winkler.

Dispăruse cu totul în ultimii ani. Nu-mi aduc aminte să-l fi zărit de mai mult de două-trei ori, la mari distanţe, pe stradă. A lipsit din ţară a umblat mult, a avut câteva istorii de amor, a făcut câteva afaceri fericite. Lucrează acum cu câteva case străine de articole tehnice foarte rentabile cred. Teza lui de matematici la doctorat a stârnit oarecare senzaţie în universitate, dar de atunci sunt trei sau patru ani şi mi se pare că matematicile nu-l mai preocupă.

„Sunt şi cu ca fetele de ovreiu, care cântă cu emoţie Beethoven şi Schumann, până ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc

într'o zi se mărită lasă pianul, uită muzica, se îngraşe şi fac copii".

Am simţit că-mi spune asta, anume ca să prevină întrebarea mea, dar că în realitate nu crede nimic din ce spune. Dealtfel era nedrept cu sine, căci banii, oricât i-ar avea de mulţi, nu i-au alterat cu nimic aerul lui de om liber, în stare să piardă totul şi să ia totul dela început, aerul puţin copilăros şi aiurit, pe care oamenii cu viaţă interioară, îl păstrează în bogăţie, semn că această bogăţie, dacă nu le este indiferentă, în nici un caz nu le este indispensabilă pentru a fi ceeace sunt. Neglijenţa este humorul eleganţei şi nu cunosc intelectual veritabil, care fiind elegant, să nu aibe acest humor. S. T. H. în orice caz îl are. Cămăşile de mătase, hainele de flanelă londoneză, pantofii fini şi masivi, cravata cu desen subţire, de toate acestea nu numai că nu se lasă intimidat, dar le tratează cu bonomie, ca ne nişte fleacuri amuzante.

Ne-am plimbat prin sălile de joc şi prin parc, foarte bucuroşi amândoi de revedere. S. T. H. cunoştea lucrările dela Uioara şi părea bine informat.

— Foarte interesant tot ce a încercat Blidaru acolo. Voi lucraţi pentru noi. Proletarizaţi o întreagă regiune. Ba făceţi un lucru şi mai grav: dizolvaţi antinomia ţăran-proletar. Încă o superstiţie care se duce. Nu există, domnule,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

nu poate exista în lupta deschisă pentru revoluție, o reacțiune rurală. Nu cunosc rurali. Cunosc muncitori și posedanți. Ce muncesc și ce posedă, nu importă. In fabrici sau la câmp, problema de clasă e aceiași.

N'am încercat să-i răspund, dar am surâs regăsindu-l, în ciuda atâtor ani, la fel de tenace în ticurile lui marxiste. I-am spus doar în treacăt că lucrurile nu sunt chiar așa de simple, că dacă ar fi de față la Uioara ar înțelege că procesul e mai complex și mai adânc, că antinomia țăran-proletar nu mi se pare a fi numai o superstiție și că în orice caz, noi suntem departe de a o fi dizolvat, așa că n'are decât să ne felicite. Ași fi vrut să-i vorbesc despre „punctul de vedere al prunilor" la care am fost silit să meditez de atâtea ori, de când am descins la Uioara, dar știam că se va înfuria, și eu nu aveam chef de discuție. Imi făcea prea mare plăcere să mă plimb cu el și nu voiam să-mi stric plăcerea asta. Am trecut la altele — cărți, femei, — și m'am bucurat să văd cât de sensibil și deschis e băiatul ăsta, din moment ce îl scoți din marxism și dialectică. L-am rugat să mă viziteze într'o zi la schele, dar mi-a spus că nu e sigur dacă va veni, fiindcă nu e singur la Sinaia. Era probabil vorba despre o femeie, dar nu i-am cerut detalii. Judecând după ezitarea cu care vorbia, m'ași mira să nu fie un amor la mijloc. El însuși simția

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

se vede nevoie să se explice, căci mi-a spus deodată, cu oarecare oboseală în glas:

— Cărți, amoruri, bani, toate sunt provizorii. M'așI plictisi, fără ele. Eu aștept altceva, altceva... Dar n'a venit încă momentul indicat. Suntem într'un an stupid, an de prosperitate. Aștept criza. Acolo toate cad, toate se răstoarnă. Acum sunt prea mulți bani, prea multe excedente, prea mult optimism. Să-i vedem în 1930, în 1931. Atunci o să se aleagă într'un fel. Până atunci, mă odihnesc. Eu nu sunt nici sentimental, nici martir. N'o să mă duc la Jilava pentru poezie. Ceasul eficace e un ceas de spasm. Acum șase ani, când ne-am cunoscut noi, a fost unul, dar a trecut și l-am ratat. O să revină într'o zi, și pe ăla nu-l mai pierdem.

Se înșera. Soarele incendia ferestrele mari ale cazinoului, într'o lumină violentă de jar. Ne-am gândit amândoi se vede la același lucru. la semnificația acestui roșu de văpaie, căci am ridicat în același timp ochii unul spre altul.

— Cred că te înșeli. Și dacă nu te înșeli, cu atât mai rău.

Erau o mulțime de femei frumoase în parc, o mulțime de rochii albe. Ne-am despărțit prieteni.

S. T. H. are vocația ideilor generale. Le pierdusem obișnuința de multă vreme. Cât să fie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

decând n'am mai susținut o discuție cu argumente, cu probleme, cu principii?

S'ar spune că mă abrutizez. Dar viața e așa de simplă acum, așa de netedă...

Mi-am amintit de cactul meu albastru din 1922. Pe unde o mai fi? Acasă poate, prin sertare, prin lăzi. Am să-l caut într'o zi, deși cred că va fi jenant să-l recitesc. Câte copilării, Doamne, câte copilării trebue să fi scris acolo... Dar poate nu cu totul din vina mea. S. T. H. are dreptate: era un moment de spasm. Așteptam din stradă orientări — și în stradă nu erau decât confuzii, stupidități nebuloase, amețeli. Mă refugiam atunci în probleme de conștiință, obscure și ele, dar consolatoare. Jocul era ușor și-mi da în plus iluzia nu știu cărei superiorități intime. Reduceam totul la drama de a fi evreu, ceeace este poate mereu o realitate, dar nu atât de precumpănitoare, încât să anuleze și nici măcar să depășească dramele și comediile strict personale. Eram cred la doi pași de fanatism. A fost o bună întâmplare, aceea de a-mi fi întrerupt jurnalul. Scriind îmi întrețineam febra. Din ziua în care am aruncat acel caet și am lăsat zilele să treacă în voia lor, fără comentarii, fără refugii, lucrurile s'au așezat cu încetul, simplificându-se, liniștindu-se.

■

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Bătrânul Ralph a sosit Joi din străinătate şi a venit direct dela gară la schele. Avea se vede presimţiri. A făcut un scandal enorm, de a produs panică pe o rază de un kilometru.

Mi s'a spus mai târziu, că la sonde şi în birouri, toată lumea tremura de teamă. „Patronul e furios", trecea vestea din şoaptă în şoaptă. Am avut noroc că era şi Marin Dronţu de faţă, aşa că mi-am putut permite să tac, fără ca tăcerea asta să pară insolentă. Bătrânul nu mai voia să termine. Cum? vila lui? propria lui vilă? a lui care e stăpân? a lui care cheltueşte o avere? vila lui personală să nu fie aşa cum a vrut-o? aşa cum a ordonat-o? Cum ne-am permis? cu ce drept? cu ce îndrăzneală? Să se termine odată debandada asta! Să se termine bătaia asta de joc! Nu mai merge! nu, nu, nu mai merge! Va lua măsuri! Va dărâma tot! va reface tot!

L-am lăsat să vorbească, ştiind că va obosi — şi într'adevăr a obosit. De două zile n'a mai dat pe aici. L-am văzut pela sonde şi mi-a răspuns la salut bombănind. Săptămâna viitoare când vine maistrul, va mai avea un acces de indignare şi pe urmă îi trece.

■

Astăseară, la club, recepţie în onoarea bătrânului Ralph T. Rice. Recepţie de gală la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

Uioara Prahovei! Atâtea fracuri, atâtea rochii lungi de mătase — e aproape neverosimil în ţinutul ăsta cu ţiţei şi pruni. Din tot ce a clădit maistrul aici, clubul îmi place mai mult. Are ceva solemn şi cordial în acelaş timp. E britanic şi e prahovean în egală măsură. Sala de dans şi cea de biliard sunt liniare şi sobre; terasele şi sălile de lectură au un aer de mică grădină interioară. Aproape în fiecare seară, înainte de cină, mă întâlnesc aici cu Phillip Dunton să ne jucăm partida de şah.

La recepţia lui Rice nu mă duc. Suntem încă „en froid", în urma scandalului de Joi, şi pe urmă n'am frac, ceeace e indispensabil. Rămân bucuros la cabană să ascult discurile, pe care mi le-a împrumutat Marjorie. Aşi fi vrut să-l conving pe Dronţu să nu se ducă nici el, dar n'a fost chip.

— Ce? o să mă sperii eu de un american, trei nemţi şi cinci englezoaice? Zici că n'am frac? Lasă, cucoane, că ştiu şi eu ce e aia să fi elegant.

S'a pudrat, s'a parfumat şi cu foarte multă grijă şi-a construit o ţinută triumfătoare: haine albastre deschise, pulover cafeniu, guler tare, papillon cu buline şi ghetre albe. Un moment m'am întrebat dacă Marin ăsta nu este în realitate un humorist, îndeletnicindu-se cu ultragierea voluntară a prejudecăţilor. In felul ăsta, intrarea lui la club, ar fi o lovitură de geniu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Scump băiat! A plecat fericit, învârtindu-şi bastonul lui noduros între degete şi l-am invidiat pentru sănătatea lui de fier, în vecii vecilor inatacabilă.

■

Am lucrat toată ziua pe frânte. Poimâine vine maistrul şi vreau să găsească lucrurile în ordine. Marin Dronţu a venit foarte târziu la schele, obosit de noaptea nedormită şi cum a venit, mi-a spus că are să-mi vorbească.

— La prânz, Marine! acuma n'am timp.

Dar la prânz am rămas să mănânc pe şantier, în grabă, căci îi convinsesem pe oameni să facem doar o pauză de jumătate oră, aşa că Marin nu mi-a putut vorbi. Am înţeles că trebue să fie ceva foarte grav, după aerul lui îngândurat. Făcea ce făcea şi tot pe lângă mine îl găsiam, sucind şi învârtind în sinea lui nu ştiu ce taină, de care voia să fie deslegat.

— Du-te, Marine, şi te culcă! ăi fi bolnav.

A rămas până seara târziu, când a sunat de schimbul al treilea, jos la sonde. Cum şi eu eram foarte ostenit, ne-am dus drept la cabană, să mâncăm ce-om găsi.

— Mă, a vorbit el însfârşit cu un oftat greu, mă, tu una s'o ştii, eu toate le fac; dar de femeia prietenilor nu mă leg. Asta nu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

Nu pricepeam nimic și așteptam să mă lămurească.

— Uite cum a fost: azi noapte băusem vreo două pahare și-am ieșit pe terasă să mă răcoresc. Am găsit-o acolo pe Marjoria voastră. Bărbatu-său era la cărți. „Nu mergi să te plimbi“ am zis eu. „Ba merg“ a zis ea. Și ne-am dus. Când am trecut pela ei pe acasă, ea a zis „hai înăuntru, că mi-e sete, să beau un pahar cu apă“. Am intrat și pă întunerec am dat s'o sărut, și ea n'a zis nimic. Pă urmă ne-am culcat și ea zicea că să nu-i boțesc rochia. Pă urmă ne-am întors la club, și bărbatu-său era tot la cărți.

Marin Dronțu a tăcut și mă privește așteptând un răspuns, un semn. Câteva clipe tac și eu neștiind ce trebue să fac. Sunt atâtea de făcut...

Primul gând e să mă ridic, să alerg până jos la vila Duntonilor și s'o întreb pe Marjorie. Ridicul. Marin Dronțu nu minte niciodată, în materie de femei.

Dar ar trebui să-l mai întreb pe el să spună, să vorbească tot, să povestească până la urmă cu detalii. Să mă ridic dela masă, să mă plimb agitat prin cabană, să dau o fugă până la junele Dogany, să-i spun lui Dronțu că e un porc.

Am ridicat capul.

— Bravo, Marine. Și pentru atâta lucru te

Muzeul Digital al Romanului Românesc

frământi tu o zi întreagă, mă? Te-ai culcat cu ea, halal de tine.

— Care va să zică nu eşti supărat?

— De ce, să fiu? Ce mi-e mie? Neam? Nevastă? Iubită? Treaba ei şi a ta. Hai mai bine să mâncăm.

Am băut o sticlă de vin şi Marin a zis nişte cântece de foc.

— Lasă mă, că aşa este toate. Neşte dămuri. Mă consola.

■

Continuăm lucrările. Vizita maistrului a pus lucrurile la punct. Întrevederea lui cu Rice a fost totuşi mai gravă decât o aşteptam.

Contasem pe o ceartă de cinci minute. A durat un ceas. Maistrul a plecat dela direcţie, trântind uşa, şi a venit deadreptul la schele, unde a rămas cu noi până seara, alergând dela un colţ la altul, revizuind totul, scrutând totul. L-am simţit încruntat şi toată lumea a lucrat în tăcere, cu îndârjire. Era parcă un consemn tacit de solidarizare cu el. Cred că a înţeles.

Bătrânul Ralph a venit şi el pela ceasurile patru cu o faţă lungă, consternată. I-a dat târcoale lui Vieru, neştiind cum să redeschidă vorba, dar acesta se încăpăţânase să nu-i uşureze cu nimic penitenţa. Până la urmă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

bătrânul a trebuit să-şi ia inima în dinţi: a retractat totul, a cerut pe ocolite scuze şi s'a legat să nu se mai amestece aici.

Noaptea, maistrul a dormit cu noi, la cabană. Am stat târziu de vorbă, cu vin şi tutun, toţi trei. Se auziau de departe bubuituri scurte, larg răspândite apoi pe toată valea, ca şi cum fiecare sunet s'ar fi fărămiţat în mii de cioburi mărunte. Este o sondă care a răzbit de vreo două zile la Steaua-Română. Parcă ar fi fost undeva în noapte, o respiraţie de animal prizonier.

Aseară, m'a căutat la cabană Pierre Dogany. Am fost surprins, căci nu venise niciodată până atunci.

Bietul băiat! Simte că s'a întâmplat ceva, dar nici nu ştie precis ce, nici nu are curajul să bănuească.

Dacă aşi fi sigur, că are în suferinţa lui destulă libertate de spirit, i-aşi povesti şi, cu puţină inteligenţă, ar trebui să fie consolat.

Ne-am dus împreună spre sonda Stelei să privim cum se lucrează. Erau făclii multe, ca la un fel de ciudată retragere cu torţe. Umbrele oamenilor creşteau imense în jur, până departe pe dealuri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Mi-a vorbit despre plecarea lui, care se apropie și se silia să pară indiferent.

— În definitiv dece pleci dumneata? Crezi că ai o universitate mai bună la Budapesta, decât la București?

— Nu știu dacă e mai bună. E universitatea mea însă.

— Te credeam evreu.

— Sunt maghiar. Evreu, desigur, dar și maghiar. Tata a optat pentru România. Treaba lui. S'a născut la Satu-Mare vrea să moară la Satu-Mare. Votează, plătește dări, citește ziare din București. Pe mine toate astea nu mă interesează. Nu sunt ale mele, nu le pricep. Eu am crescut cu Andrei Ady. Rămân cu el. Am impresia că m'aș înăbuși dacă n'aș trăi acolo, în atmosfera aceia, cu oamenii aceia. Și dacă n'ar fi părinții, pe care trebue să-i văd în vacanțe, dacă n'ar fi mai ales altceva — a tăcut, a ezitat... — cred că aș rămâne mereu acolo. Trebue să înțelegi: sunt amintirile mele, e limba, e cultura mea.

— O cultură care, după câte am auzit, nu te revendică chiar cu atâta bucurie cu câtă o revendici d-ta.

— Așteptam obiecția. Mă și miram că nu-mi amintești că la Budapesta, în universitate, e numerus-clausus. Desigur, nu e plăcut. Uneori, e umilitor. Dar când iubești ceva cu adevărat, iubești cu ce e bun și cu ce e rău la

Muzeul Digital al Romanului Românesc

un loc. O să treacă și asta, într'o zi. Nici dumneata n'ai fi altfel.

Ne-am întors spre casă, pe drumul Ursului. La Duntoni, era încă lumină și Dogany a tăcut brusc. S'a despărțit repede, cu un salut grăbit. Un moment, am vrut să-l strig din urmă și să-i spun ceva, nu știu bine ce, ceva care să nu-l lase așa de singur.

Marjorie a trecut azi pe la schele. Purta o rochie verde de fular și o eșarfă albă.

Eram groaznic de ocupat, dar am rămas anume mai multă vreme de vorbă, ca să nu mă creadă supărat. Se rezemase de niște bârne, cu brațele lăsate moi dealungul trupului, cu genunchii ușor îndoiți, de se vedeau desemnându-se rotunzi sub rochie Are oasele fine și lungi. Vorbia cu multă animație și foarte serioasă dar mi-era imposibil să-mi dau seama despre ce, căci deși mă siliam s'o urmăresc sau cel puțin să par atent, gândul meu trecea alături. Marin Dronțu s'a apropiat de noi, dar ea a continuat să-mi vorbească, fără nici o schimbare, deloc surprinsă, deloc încurcată. El a tușit de vreo două ori, s'a învârtit când pe un picior, când pe altul și pe urmă s'a îndepărtat, ridicând plictisit din umeri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

„O face pe nebuna" mi-a spus mai târziu.

Nu aşteptam vizita profesorului şi telegrama prin care îmi anunţa sosirea a fost o adevărată surpriză.

„Insfârşit capitulează" mi-am spus. L-am rugat de atâtea ori să vie la Uioara şi de fiecare dată a refuzat cu violenţă.

„Ce faceţi voi acolo e o barbarie, un atentat. Nimic nu s'a făcut mai artificial în România dela 1848."

De când am început lucrările exploatării Rice, multe rezistenţe au căzut. Singură, rezistenţa lui Ghiţă Blidaru a rămas neclintită. Vieru nu spune nimic, dar cred că în sinea lui suferă de această dizidenţă, pe care o suportă cu atât mai greu, cu cât este de ordin strict intelectual. Dacă „profesorul Ghiţă" — cum îi spune el — ar fi un tehnician în materie, cred că obiecţiile lui l-ar necăji mai puţin. Unei cifre i se poate oricând opune alte zece. Dar adversitatea profesorului împotriva lucrărilor dela Uioara, trece dincolo de argumentele tehnice şi economice. El gândeşte din „punctul de vedere al prunilor" punct de vedere în care ar fi gata să recunoască axa întregii sale cugetări.

„*Oriunde se dezbate o luptă între un fapt*

Muzeul Digital al Romanului Românesc

de viață și o abstracție, eu sunt de partea vieții împotriva abstracției."

Maistrul e dezolat de tăria acestei poziții, inatacabilă, căci transcrie problema pe un plan și pe o scară de valori, cu care el n'are nici o legătură.

„Ce mă scoate din sărite în profesorul Ghiță este metafizica. Într'o chestiune în care sunt în joc atâtea fapte și lucruri concrete, bani, pietre, petrol, lucrări de drenaj, de canalizare și de construcție, el intervine cu probleme de conștiință. Eu gândesc în concret, el în metafizic."

— „Concret, concret! răspunde disprețuitor profesorul. Nu există decât un singur lucru concret: omul."

Cearta asta durează de mai bine de cinci ani, din ziua în care afacerea Rice a fost încheiată. Ghiță Blidaru a refuzat demonstrativ să ne viziteze la Uioara, refuzând astfel să ia cunoștință de ceeace pentru el este mereu o „crimă organizată".

„Însfârșit capitulează" mi-am spus cu prea multă grabă primindu-i telegrama. M'am pripit. Departe de a capitula, e decis să formuleze public critica împotriva lucrărilor noastre.

Cursul lui de anul ăsta va trata despre economia românească și deformările ei europene. Lecția de deschidere se va ocupa anume cu cele două Uioare-veche și nouă —, ca punct de

Muzeul Digital al Romanului Românesc

plecare al întregului curs. Pentru asta a venit aici: să-şi ia oarecari informaţii directe.

Nu m'a lăsat să-l însoţesc în plimbările lui prin sat. Mă bănuia de complicitate cu Vieru.

— Tu rămâiu la schele şi vezi-ţi de treabă. Eu umblu singur.

Pe seară a venit să mă ia dela lucru. Eram în bocanci, salopetă, cămaşe fără mâneci şi fără guler. Se pare că m'am înegrit teribil în ultimele săptămâni, de soare.

— Ai un cap de pietrar, mi-a spus el. Imi face plăcere să te văd.

Un cap de pietrar... Nu ştiu. Mă simt însă liber, împăcat, gata să primesc lucrurile ce vin şi trec, să aştept dezlegarea lor cu supunere, să le privesc fără spaimă, să le pierd fără deznădejde. Mă gândesc la marile mele probleme personale de pe vremuri şi nu le pricep. Nu le pricep şi pace bună.

Viaţa este simplă, viaţa este imens de simplă.

A plouat două zile la rând şi drumul dela cabană spre Uioara veche e plin de noroiu. Am făcut un foc împărătesc în sobă şi am cetit în amândouă serile, până după miezul nopţii. Miroase a toamnă — şi nu suntem decât la începutul lui Septembrie. Azi dimineaţă, se înseninase puţin şi am crezut că se îndreaptă

Muzeul Digital al Romanului Românesc

vremea, dar pe urmă ploaia s'a deslănțuit din nou, mai puternică.

Pe la cinci, am primit o vizită care m'a uluit. Marjorie Dunton, în manta de ploaie, cu capul gol, udă, zgribulită și gălăgioasă. (N'o mai văzusem în ultimile zile. O singură dată, Miercurea trecută, mi se pare, am întâlnit-o spre Prahova. Ea era cu Dronțu, care părea teribil de încurcat, așa că le-am spus doar în treacere bună ziua).

— Am venit să te scot din vizuine.

I-am căutat o pătură uscată, pantofi de pâslă, un halat de casă și am instalat-o lângă foc, să-și usuce părul, care de ud ce era, încetase să mai fie blond.

Am făcut ceai și am silit-o să-l bea cu mult coniac.

Pe urmă am vorbit de una, de alta... I-am spus că plec în două-trei zile la București.

— Știu. Anul trecut tot pe vremea asta ai plecat.

Imi place felul ei de vorbă net, fără pauze, fără căutări, puțin băcțesc.

Mai târziu a venit și Marin dela schele, deloc mirat că o găsește la mine. Am condus-o amândoi acasă și de câteva ori, unde noroiul era prea mare, am luat-o pe sus, „la groapa cu furnici".

Ea cânta, învârtind triumfal basca pe care i-o dădusem să și-o pună în cap.

It's a long way to Tipperrary
It's a long way to go...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistarampa.vania.ro/mdrr1933-1947

II

„*Der Querschnitt*" pe Noembrie are un lung studiu despre Mircea Vieru cu fotografii, machete şi reproduceri. Un capitol special pentru lucrările dela Uioara.

Succesul aşa dar, succesul definitiv, inatacabil, trecând dincolo de orizontul Bucureştilor. Cine ar fi spus, cu ani în urmă, că va veni aşa de repede?

Când m'a dus profesorul prima dată la el, l-am găsit în cel mai grav moment al carierii. Nu lipsia mult să renunţe la luptă. Dacă nu s'ar fi ivit din senin Ralph T. Rice, Vieru ar fi fost un om terminat. Nici azi nu pricep cum a suportat atâtea.

Nu deschideam ziar să nu găsesc o informaţie, o perfidie, o farsă. Pretutindeni, la rubrica ecourilor, la „viaţa veselă", în revistele de humor, în caricaturi, la „chestia zilei", pre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

tutindeni Mircea Vieru, numai Mircea Vieru, în fiecare zi Mircea Vieru. Toate gafele îi erau atribuite, toate prostiile le spunea el, toate păcălelile le suporta el. In vară, în revista dela Cărăbuş, Tănase cu o mistrie şi o cărămidă în mână, spunea un cuplet, în care explica toată „chestia". Se râdea teribil şi eu însumi îmi minte că m'am amuzat atunci. Mai târziu, am aflat că Vieru nu plecase în vara aceea din Bucureşti, anume ca să nu se spună că evită a fi văzut. Ce clipe crunte trebue să fi trăit, el atât de orgolios, atât de susceptibil în cele mai mărunte lucruri, atât de copil în supărări şi răzbunări.

Propunerea profesorului de a mă recomanda lui, ca să mă primească în atelier, o acceptasem mai mult din curiozitate. Student în anul II, nu mă aşteptam la cine ştie ce isprăvi personale într'un birou de arhitectură, în care nici cunoştinţele elementare nu le aveam pentru a mă orienta în lucrările curente. Dar mă interesa omul, omul acesta care deschisese atâtea atacuri, se angajase în atâtea lupte, îşi născocise atâtea adversităţi. Avea împotriva lui presa, confraţii, şcoala, oficialitatea, ministerele, tot Bucureştii, toată România, toată planeta.

— O să-l cunoşti pe cel mai detestat locuitor al pământului, îmi spunea profesorul urcând scările cu mine, spre atelier.

Cel mai detestat locuitor al pământului! Blond,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ochi albaştri-verzi, surâs deschis în plină lumină, ţinută modestă, cu tresăriri neaşteptate de orgoliu, mâini nervoase, voce scăzută, egală, care nu urcă niciodată, deşi îţi dă atât de des impresia de vehemenţă, prin accent, prin fel de a puncta cuvintele, prin tăceri...

Fiorosul Mircea Vieru semăna jumătate a liceean, jumătate a botanist-amator. Abia mai târziu, cunoscându-l, mi-am dat seamă că violenţa lui despre care se vorbia atâta, nu este imaginară, ci dimpotrivă foarte precisă, foarte ascuţită. E o violenţă de intelectual, o violenţă obiectivă în lumea valorilor, în lumea ideilor, ceeace nu are absolut nimic de aface cu bunătatea lui personală, cu nesfârşita lui generozitate. Vieru este violent, cum numai oamenii buni pot fi, violent cu dezinteresare, cu pasiune, cu libertate. Acum înţeleg foarte uşor acea otrăvită vâltoare din 1923, care trebuia cu orice preţ să-l suprime.

Când imediat după războiu, Mircea Vieru strecura în studiile lui de architectură şi urbanistică, oarecari insolenţe de gândire, lucrul acesta îl făcea mai degrabă simpatic. „Al dracului Vieru", gândiau camarazii lui de breaslă, vag admirativi, vag neîncrezători.

„Arhitectura nu e o afacere privată între un om cu bani şi unul cu diplomă. Arhitectura este o problemă de viaţa socială. Toate libertăţile sunt posibile, numai libertatea pros-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tului gust, nu. O casă prost gândită este un atentat la liniștea publică".

„Al dracului Vieru"!

Dar când dela acest humor de generalități, Mircea Vieru a trecut la fapte precise, la exemple directe, citând nume și lucrări, punând în cauză oameni și opere, nu numai idei și opinii, istoria s'a schimbat. Se clătinau câteva siguranțe personale — și asta era foarte grav.

Vreo trei ani, omul ăsta n'a făcut altceva decât să denunțe. Nu se ridica o construcție, mai mare, căreia să nu-i facă procesul, în public, în scris. Amănunțit, cu fotografii, cu detalii, cu cifre, cu nume, urmăria pas cu pa tot ce se făcea, verificând, contestând, atacând Propriile lui lucrări nici nu-l mai interesau Il pasiona în arhitectură numai orientările, erorile, locurile comune, falsele revoluții. Încetase să fie un arhitect și devenise un pamfletar. Câte concursuri n'au fost tulburate de intervenția lui inoportună, câte concesionări n'au fost puse în primejdie de el, câte aranjamente artistice n'au căzut din indiscreția lui! Se mai râdea și acum, pe ici pe colo, de îndrăznelile lui, de extraordinară lui vervă polemică, dar se râdea galben. Căci nimeni nu știa la ce se poate aștepta din partea acestui omuleț blond, nervos și intolerant, care își cheltuia puținii lui bani, tipărind reviste de artă și critică, pe care le scria, le corecta, le administra singur, is-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.vanau.ro/mdr/1933-1947

tovit de muncă, dar îndârjit de pasiune.

Nedumerirea a fost maximă când a apărut pamfletul lui „*Pompierismul academic și pompierismul revoluționar.*" Până atunci toată lumea știa că Vieru e „modernist". Acuma nu mai știa nimeni ce este. Toate surprizele erau posibile și nici o formulă nu te punea la adăpost. Blidaru dispunea de liniștea ta, de libertatea ta, de micile tale aranjamente. Trei ani s'a ocupat el nestingherit cu această poliție artistică, răspândind panică și provocând surde dușmănii, care deocamdată nu aveau cum să se arăte, dar care așteptau cu răbdare momentul bun. Momentul acesta n'a întârziat prea mult. Intâia imprudență a lui Vieru a fost semnalul. Căci era cu adevărat o imprudență din partea lui, să accepte în acel timp lucrările din parcul inginerilor. I se dădea dintr'odată pe mână ridicarea unui întreg cartier de oraș. Recunosc că întreprinderea era amețitor de frumoasă pentru omul acesta, care toată viața lui nu visase decât să poată construi odată ceva mare, larg, nou, dela început, pe unica lui răspundere, după unica lui voință. Dacă ar fi fost mai prudent, ar fi înțeles însă că ceasul acela nu-i îngăduia asemenea noroc. Un om pândit de atâtea răzbunări, nu avea dreptul la liniștea de a creea. Un Vieru arțăgos putea fi tolerat atâta timp cât era sărac. In ce să-l fi lovit? In inteligența lui? în pasiunea lui de a lupta? în bucuria lui de a nu po-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

seda nimic, care să-l condamne la compromis, la frică, la prudență? Dar un Vieru angajat într'o mare lucrare, un Vieru pe cale de a realiza o operă de mari proporții, un asemenea Vieru, devenia din primejdios, primejduit. Mai ales primejduit. In prima zi, în care fostul pamfletar călca pe șantier, în prima zi, soarta lui trebuia lichidată: erau palme vechi de întors, atacuri de plătit, violențe de răzbunat.

Ce a fost, Doamne, ce a fost! Nu numai articole de gazetă, nu numai discuții de cafenea, nu numai scrisori anonime consorțiului care îl angajase pe Vieru. Pe acestea toate le-ar fi învins poate el singur, care știe să scrie, să discute și să și semneze. Dar întruniri cetățenești de cartier protestând împotriva „sluțirii Capitalei noastre, prin cedarea irresponsabilă a unui întreg parc de construcții unui cârpaciu pretențios".

Dar interpelări la Cameră, dar telegrame la ministerul artelor, dar manifestații „spontane" la Primăria Capitalei, dar dezertări colective dela lucru.....

Țiu foarte bine minte acele placarde imense atârnate de un cărucior, pe care îl trăgea pe Calea Victoriei și pe Bulevardul Elisabeta un măgăruș, repede ajuns popular.

„*Bucureșteni! veți răbda voi ca în această Capitală a României întregite, primul venit să*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramnicu.ivan.ro/mdr1933-1947

facă experienţe riscate pe seama oraşului vostru? Veţi îngădui voi sacrificarea celui mai pitoresc colţ al cetăţii lui Bucur?"

Nu-l cunoşteam în acel timp pe maistru şi toată istoria aceasta mi-ar fi fost indiferentă, dacă n'aşi fi avut din instinct un început de simpatie pentru omul care întrunise acea unanimitate de duşmănii. Urmăriam din ziare mersul afacerii şi am fost serios mâhnit în ziua în care am cetit că „*însfârşit bunul simţ triumfând, contractul arhitectului Mircea Vieru a fost reziliat şi lucrările din parcul Inginerilor întrerupte, spre satisfacţia generală*".

L-am cunoscut câteva luni mai târziu, în toamnă.

Era un birou deşert. Prietenii dezertaseră câte unul, clienţi nu se vedeau, vara trecuse fără lucrări, iarna venia fără proecte. Vieru scria un memoriu-pamflet, în care „punea la punct" trista afacere a contractului reziliat. Noaptea scria, pentruca dimineaţa să ne citească febril, cu gesturi, cu izbucniri. Se războia cu tot universul: cu guvernul, cu parlamentul, cu primăria Capitalei, cu partidul liberal, cu poporul român. Când găsia o expresie tare, se lumina: „am să le arăt eu". Ce o să arăte şi cui o să arăte — era greu de spus.

Un singur om rămânea mereu lângă el, înfuriindu-se de furiile lui, suferind de înfrân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

gerile lui: Marin Dronțu. Purta bâtă și își scosese permis de armă. Ținea cu tot dinadinsul să împuște pe vreunul din „golanii" care scriau la gazetă împotriva maistrului și dacă nu a făcut-o, cred că a fost numai din dificultatea alegerii: nu știa cu care să înceapă. Au fost însă câteva bătăi suspecte noaptea, din care au ieșit câteva capete sparte și nu m'aș mira să fi fost pe acolo mâna lui Dronțu. Și astăzi, când îl întreb, râde misterios. „Nu știu, n'am văzut".

Mai erau însă și zilele de renunțare, când Vieru își pierdea și febra și gustul de luptă, când se plimba prin atelier obosit, când totul i se părea vid, fără sens, fără valoare, când planșele îl dezolau, polemica îl plictisia, oamenii, dușmani sau prieteni, îi erau tot una.

„Într'o zi o să închidem prăvălia" spunea cu indiferență, ostenit, după zeci de cafele și sute de țigări fumate nervos până la carton.

Uneori, venea pe la noi Ghiță Blidaru și intrarea lui de om viforos îl scutura pe maistru din apatie. Găsiau totdeauna un subiect de ceartă, căci nu există fapt sau idee, asupra căreia acești doi oameni, care se cunosc de atâta vreme, să se poată înțelege. Aparițiа profesorului era întotdeauna înviorătoare. După plecarea lui, revenia cheful de muncă, revenia îndrăzneală de a înjura soarta și de a spera în ea.

„Lasă, mă, că o să le arăt eu".

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Şi, uite, că le-a arătat. In primăvară, cerul l-a trimis pe Rice, care nu avea ce e dreptul un cap de trimis ceresc, dar avea bani mulţi, şi un dram de scrânteală, adică exact ceeace îi trebuia ca să se poată înţelege cu Vieru. Iar acum, după aproape şease ani, *Der Querschnitt* prezintă la Berlin lucrările unui mare architect dela Uioara-Prahovei.

Am stat azi noapte târziu de vorbă cu Marin Dronţu la un pahar de vin şi ne-am amintit de toate câte au trecut.

„Unde sunt, mă, ăia de-l înjurau, unde sunt, că-i mănânc!"

Ce mă apropia mai mult atunci de maistru, era cred orgoliul lui rănit. Eu însumi aveam atâtea umiliri intime de vindecat, încât vecinătatea acestui om lovit din toate părţile, mi se părea stimulatoare. Avea sclipiri de mânie şi desgust, care răzbunau totul ca o flacără, ca un vârf de cuţit. Păstrez din amintiri, din obligaţii creditare probabil, o inevitabilă simpatie pentru omul însingurat, pentru omul învins. Singura durere, pe care o înţeleg direct, din instinct, fără explicaţii, este durerea descurajării.

Trăisem şi eu în otrava difuză a ostilităţii, ştiam şi eu ce se cheamă o înjurătură peste umăr, un pumn aruncat în trecere, o uşă trântită provocător.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

Le cunoscusem pe toate zi de zi, respirasem mereu atmosfera adversității, care te oprimă de pretutindeni, anonimă, încăpățânată, fără început și fără sfârșit. Astăzi, în amintire, drama asta îmi pare puerilă și exagerată. Atunci însă, cu experiența primilor lamentabili ani de universitate, suferiam de apăsarea ei. Fiecare om întâlnit putea fi un dușman, fiecare mână întinsă putea fi o lovitură.

Nici spre Blidaru n'am venit fără teamă. Scandalurile din facultate, bătăile de stradă, tensiunea acelui an de dușmănie, îmi întrețineau ca pe o rană veșnic deschisă, conștiința păcatului de a fi evreu. Duceam cu mine acest sentiment până la obsesie, până la manie, și acum îmi dau seama că era un abuz în neliniștea mea, abuz, care pe străini trebue să-i plictisească de moarte. Naivitatea oamenilor care au de ascuns ceva — o crimă, o rușine, sau o dramă — este de a se închipui suspectați. In realitate, există o formidabilă doză de indiferență în lume, indiferență care ți-ar da dreptul să crăpi în pace, fără ca să bage cineva de seamă. In cât îi privește pe evrei, eroarea lor este de a se observa prea mult și mai ales de a se crede observați. Mi se părea pe atunci că orice privire îndreptată asupră-mi, este o întrebare. Mă simțiam urmărit de o permanentă somație. Simțiam nevoia stupidă, comică, urgentă, de a mă denunța: sunt evreu. Altfel,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

știam că mă voi înăbuși în compromis, că voi cădea din minciună în minciună, că voi mutila tot ce este în mine dor de adevăr. Nu odată am invidiat viața simplă a evreilor din ghetou, care purtau o pată galbenă, umilitoare poate ca ideie, dar comodă și tranșantă. Căci ei terminau odată pentru totdeauna, cu oribila comedie de a-și rosti numele, ca pe un denunț.

N'am stat niciodată de vorbă cu cineva fără să mă întreb cu teamă dacă știe sau nu știe că sunt evreu și dacă, știind acest lucru, mi-l iartă sau nu mi-l iartă. Faptul mi se părea o adevărată problemă, de care suferiam și care mă încurca până la absurd. In privința asta mă decisesem de mult să renunț la orice abilitate și să clarific din capul locului chestiunea, mărturisind totul cu bruscheță, neîntârziat, ceeace pare a fi de multe ori un semn de orgoliu agresiv, dar nu este în fapt decât unul de orgoliu înjunghiat.

Cu Vieru, am încercat deaccea din chiar prima zi să mă explic asupra acestui lucru, dar el a retezat convorbirea dela primele cuvinte.

— Nu mă interesează, dragă. E o chestiune personală a dumitale și te rog să ți-o păstrezi. Vrei să-ți spun dacă sunt antisemit? Nu știu. Nu cunosc chestia, nu mă interesează, nu mă poate interesa. Un lucru însă îți voi spune: orice judecată globală despre o categorie de oameni mă înfioară. Eu nu sunt mistic. Am oroare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de adevăruri generale. Eu nu pot judeca decât dela caz la caz, dela om la om, dela nuanță la nuanță.

Am crezut că vrea să fie amabil. Mai târziu însă, cunoscându-l, mi-am dat seama cât fusese de sinceră declarația aceasta dela început, care nu era anume potrivită pentru mine, ci răspundea unei gândiri statornice. Am verificat-o pe urmă nu numai în atitudinea lui Vieru față de antisemitism — chestiune la urma urmelor de amănunt pentru el — dar în atitudinea lu de artist, de critic, de arhitect.

Mi se pare că era în primul an al lucrărilor dela Uioara, când a venit acolo într'o bună zi cineva să-i ceară un răspuns la o anchetă din „Universul" despre „specificul național." Răspunsul îl mai păstrez și astăzi, decupat.

„Specificul național" există fără îndoială. In artă, el este întrunirea tuturor locurilor comune. Gradul de specificitate indică astfel și gradul de platitudine. Deaceea a creea înseamnă mereu depășirea acestui specific.

Un artist este el însuși — sau nu e nimic. Dar a fi el însuși însemnează a trăi adevărurile sale, a suferi de experiențele sale, a inventa stilul său. Toate acestea nu se făptuesc însă decât prin renunțarea la facilitate, iar cea mai funestă dintre facilități o constituie așa zisele valori specifice care se formează prin sedimentarea mediocrității colective și pe care le gă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

seşti de-a gata. Specificul naţional este în definitiv ceeace rămâne dintr'o cultură, după ce i-ai luat efortul personal de gândire, experienţele de viaţă individuală, izbânzile singurătăţii creatoare. Asta este".

Au urmat două săptămâni de înjurături, polemici şi revolte, la care Vieru n'a răspuns nimic. Dar dela Berlin, unde plecase să facă o comunicare la Institutul de conjunctură, profesorul Ghiţă i-a telegrafiat ritos:

„Cetit ancheta din Universul. Eşti un sinistru dobitoc". La asta a răspuns:

„Sunt poate un dobitoc sinistru. Nu sunt în niciun caz un dobitoc specific. Am şi într'asta stilul meu personal".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

III

Eri, lecţia de deschidere a profesorului. Atmosferă de mare eveniment, cu un înfiorat aer de festivitate şi încordare, ca într'o arenă, în care dintr'un moment într'altul, trebue să se dezbată ceva decisiv. Zgomotul pupitrelor care se ridică şi se lasă, vocile care se strigă dela un colţ al sălii la altul, saluturile explozive de revedere, feţele cunoscute, feţele străine, — totul învălmăşit, confuz, vibrând de curiozitate şi nerăbdare.

Vieru singur, în băncile din fund, enervat, bătea toba cu degetele pe bancă. Mă temeam să nu fie recunoscut, ceeace ar fi făcut oarecare senzaţie plictisitoare în timpul lecţiei, în care avea să se vorbească atâta de el.

Marin Dronţu lipsia. „Nu viu, mă. Mie îmi face rău. Uite, recunosc că nu pot fi obiectiv când e vorba de maistru. Eu nu sunt critic

Muzeul Digital al Romanului Românesc

şi nu mă pricep într'asta. Îl iubesc pe maistru şi cred în steaua lui. Peste asta ce vrei să-mi spună lecţia lui Ghiţă Blidaru? Orice o spune, dacă o avea dreptate, dacă n'o avea, pe mine o să mă amărească. Şi n'am chef să fiu amărât."

In fond, lecţia profesorului, — deşi el o anunţa violentă — n'a fost violentă. Se vedea bine că e numai pragul unui întreg sistem de explicaţii şi încadrări mult mai vaste decât cazul particular al Uioarei.

Transcriu din notele, pe care am izbutit să le iau în grabă:

„Să fim bine înţeleşi: nu e vorba să punem aici în cauză valoarea lucrărilor arhitectului Vieru la Uioara. Ele reprezintă poate un fapt de geniu. E de discutat însă semnificaţia lor în raport cu spiritul românesc şi, pentru lecţia noastră, în raport cu economia românească. Întrebarea mea este dacă cineva are dreptul de a avea geniu împotriva necesităţilor pământului pe care trăeşte. Mai precis: dacă cineva prin fapta sa individuală poate interveni în procesul latent al forţelor de viaţă colectivă, spre a le modifica, impunându-le un obiectiv străin lor, deşi eventual superior. În fapt, acest argument al superiorităţii este cu totul fals, atunci când e vorba de două structuri. O ploaie nu este superioară unui burlan, şi niciun burlan nu este superior unei furculiţe. Nu poţi stabili o scară de valori între fenomene distincte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Crima unui tigru imbecil care ar râvni să devină infuzor, n'ar fi mai mică decât crima unui infuzor de geniu care ar tinde să devină tigru. Şi într'un caz, şi într'altul, este o trădare, o degradare, şi nu e nicăeri scris că din punctul de vedere al vieţii, degradarea infuzorului este mai puţin tragică decât a tigrului.

La Uioara, în cinci ani, un om îndrăzneţ, a substituit unei aşezări de podgoreni, o aşezare de industriali. In virtutea cărei socoteli? In virtutea unei prejudecăţi, după care un coş de fabrică are drepturi mai tari decât un butuc de viţă. Ei bine, această judecată e monstroasă. Nici coşul de fabrică, nici butucul de viţă, luate de unul singur, nu însemnează nimic. Ele nu prind sens decât încadrate într'o familie, într'o structură. Dincolo de această structură, ele rămân simple şi moarte, abstracţii. Abstracţie coşul de fabrică la Uioara şi nu mai puţin abstracţie butucul de viţă la Manchester.

Această ignorare a legilor specifice de viaţă, această ignorare a formelor specifice de trăire, este o pervertire ale cărei rădăcini istorice ar trebui urmărite departe de tot, prin tot secolul al XIX-lea, spre izvoarele revoluţiei franceze şi mai departe spre izvoarele reformei. Cursurile noastre din anii trecuţi au schiţat cadrele mari ale problemei. Imi propun să studiem anul ăsta, în această lumină, câteva aspecte speciale ale economiei româneşti, desfigu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

rată de paşoptism şi de liberalism până la sufocarea celor mai elementare orientări locale...."

A fost o lecţie frumoasă şi Vieru a trebuit s'o recunoască. M'am plimbat cu el după curs. „Hotărît, nu mă voi înţelege niciodată cu profesorul Ghiţă. E un seminarist, un teolog. Un om care e fericit când se poate supune la ceva, nu importă la ce. Cu o mie de moldoveni ca el şi cu o mie de munteni tot ca el, nu mă mir că aici a stăpânit veacuri de-arândul cine a vrut: şi turcii şi ruşii şi fanarioţii. Toată viaţa lui e făcută din supuneri. „Supuneri la realităţi" cum zice el. Supunere la tot ce te depăşeşte. Eu unul, în ziua în care aşi crede că prin simpla mea condiţie de om, sunt condamnat să fiu depăşit, m'aşi împuşca. Eu sunt un om liber, sau nu mai sunt nimic. Liber să gândesc, liber să stabilesc valori şi să fixez ierarchii. Lumea se poate înţelege prin discriminări critice şi prin cercetări severe. Şi dimpotrivă se poate întuneca definitiv prin renunţări la gândire şi prin refugiu la intuiţii mistice."

Intre Ghiţă Blidaru şi Mircea Vieru este o întreagă istorie de rezolvat, o întreagă cultură de înţeles. Dacă n'ar fi pitorescul personal al fiecăruia, capul de faun blond al lui Vieru, capul de lup viforos al lui Ghiţă Blidaru, dacă n'ar fi vieţile lor atât de vii şi de diverse, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

pasiuni, cu lupte, cu amoruri, ce personagii de dialog platonician ar face aceşti doi, ce stâlpi opuşi de teoremă! „Drama istorici româneşti moderne", jucată şi susţinută de doi eroi. Nimic mai schematic şi totuşi nimic mai just.

Grosolan vorbind, cultura românească n'a depăşit încă stadiul problemelor de conştiinţă, pe care i le punea la 1860 apariţia drumului de de fer. Cu apusul sau cu răsăritul, cu Europa sau cu Balcanii, cu civilizaţia urbană sau cu spiritul rural, întrebările sunt mereu aceleaşi.

Le formula cu naivitate Vasile Alecsandri, — le formulează cu spirit critic Ghiţă Blidaru şi Mircea Vieru. Tipul rural şi tipul urban rămân totuşi singurele categorii mereu valabile în cultura românească. Cred că se pot stabili filiaţiuni foarte sigure într'unul sau altul din aceste două sensuri, oriunde, în literatura românească, în politică, în muzică, în jurnalism... Nici o dificultate pentru Vieru. Este tipul urban prin excelenţă. Unul din acei europeni, din care carteziamismul, revoluţia burgheză şi civilizaţia citadină, au izbutit să facă o nouă naţiune peste toate graniţele continentului.

„Cred într'o identitate umană. Cred în valori universale şi permanente. Cred în demnitatea inteligenţii."

Sunt convins că aceste trei scurte propoziţiuni îl rezumă pe Vieru în tot ce gândeşte fundamental. L-am întrebat odată dacă războiul,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mem1933-1947

din care s'a întors cu două răni prost închise, nu i-a dat peste cap certitudinile lui intelectuale.

„Nu. Aşi putea spune, dimpotrivă. Am luptat cu seriozitate, fiindcă îmi place să fac orice cu seriozitate. Dar am ştiut mereu câtă valoare avea treaba asta. După a doua rană, m'am trezit într'o noapte la un post de ambulanţă, trântit pe targă, într'un colţ, lângă un caporal neamţ, rănit şi el, care nu avea mai mult de 19 ani şi care mi-a spus că aşteaptă să se termine războiul ca să poată pleca la Paris, unde voia să pregătească o teză, despre raporturile dintre Goethe şi Stendhal. Am vorbit toată noaptea despre asta şi ne-am ajutat amândoi să reconstruim din memorie, harta peregrinărilor lui Beyle prin Europa dela 1812 la 1840. A doua zi dimineaţă, urma să ne despărţim pe totdeauna, eu spre un spital, el spre altul, amândoi spre moarte poate — dar deocamdată în acea noapte, problema noastră cea mai urgentă asta era. Din doi ani de război, întâlnirea aceasta a fost cel mai frumos lucru."

Pe cât mi-e de lesne să-l văd pe maistru trăind între hotarele acestei gândiri liniare, cu aşa de simple legi, pe atât mi-e de greu să înţeleg nu gândirea lui Ghiţă Blidaru şi nici viaţa lui,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indr1933-1947

dar gândirea şi viaţa lui la un loc. Mi se par atât de contrazicătoare!

Omul acesta, care a trecut prin biblioteci, prin universităţi, prin metropole, se îndârjeşte să rămână în cugetarea lui, un plugar. „Nici nu sunt altceva" îmi spune. Se poate. Se poate să nu fie decât un plugar. Dar în aceiaşi seară am ascultat la el, al doilea concert brandenburghez de Bach, la patefon, şi, pentru ca trădarea să fie complectă, *Les folies francoises* a bătrânului Couperin. Are o înţelegere pentru artă de o fineţe, care merge până la cele mai uşoare nuanţe, până la cele mai subţiri umbre. Şi în susi acest Breughel, unic tablou din camera lui de lucru, ce caută în casa unui plugar din Vâlcea, cum nu ostenește a-mi aminti că este?

Ghiţă Blidaru trăeşte astfel într'un cadru, pe care gândirea lui îl refuză, trăeşte cu valori de care se dezice, se bucură de victorii, pe care le contestă.

„Europa e o ficţiune" o spune de şease ani în universitate, la curs, dar el n'a încetat un moment de a iubi spiritul acestei ficţiuni. Căci Breughel acestei ficţiuni îi aparţine şi Bach deasemeni şi Couperin nici vorbă.

Totuşi, după ce a trecut prin toţi şi i-a iubit pe toţi, Ghiţă Blidaru se întoarce invariabil la butucul de viţă, în numele căruia vorbia deunăzi la facultate.

Rămâne mai departe neînţeles pentru mine,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/num/1933-1947

prin ce miracol omul acesta gândește totuși, fără efort, fără simulare, ca un țăran. Viziunea lui de viață pare să se deschidă spre atâta cer și atâta pământ cât se vede între coarnele plugului. De mai mult nu are nevoie. El crede în legi de viață care se fac și se desfac deasupra capului nostru, crede în ierarchii pe care nimeni nu are dreptul să le spargă, crede în stăpânirea fără control a pământului asupra omului. „Ești ceeace pământul tău te obligă să fii și nimic mai mult."

In ce mă privește, obosit de a fi crezut prea mult în dreptul meu de a spune vieții *„eu"!* cum i-aș fi spus *„stai"!* — gândirea aceasta de lene, de supunere, de renunțare, a fost și o lecție de modestie și o chemare la pace.

Dar mă întreb cum nu se revoltă propriul său orgoliu, pe care îl bănuesc imens, cum nu protestează dorul lui de aventură, cum nu se ridică instinctul lui de vehemență, de luptă, de pribegie și cum se resemnează toate a sta supuse sub renunțarea unei inteligențe, care a început sacrificiul prin sine însăși?

Căci inteligența aceasta, care are atâtea flacări eâte trebue pentru un început de revoluție, pare decisă a le opri mereu sub cenușe, pentru a muri într'o zi cu simplicitatea unei minți de țăran, care n'a trecut niciodată mai departe de linia securei lui, cu care a tăiat iarbă șeaptezeci de ani, din optzeci.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1933 1947

IV

L-am întâlnit pe Phillipe Dunton, la Exploatare, în Piaţa Rosetti. Venise cu câteva rapoarte pentru Rice şi se grăbia să nu piardă trenul de 2 pentru întoarcere. Ne opriserăm pe scară să ne strângem mâna.

— Şi Marjorie ce mai face?

— Citeşte şi stă la sobă. E un frig teribil la Uioara. A îngheţat ca în plină iarnă. Dar n'ai văzut-o pe Marjorie săptămâna trecută aici? A fost şi ea la lecţia de deschidere a lui Ghiţă Blidaru. A venit anume: zicea că nu poate să lipsească. Era vorba de Uioara, nu-i aşa?

N'am apucat să-i răspund. Mai avea numai cinci minute până la tren. Mi-a strigat din josul scării:

— Vino într'o duminică la Uioara. Marjorie o să se bucure.

Aşa dar a fost săptămâna trecută aici. Altă dată ar fi năvălit în atelier, de dimineaţă şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc

mi-ar fi strigat din prag: „Te confisc! Eşti al meu până la orele 22 şi 17 minute."

...Şi minciuna asta stupidă a lecţici de deschidere, la care nici n'a fost. Nu e stilul dumitale, Marjorie, minciuna.

Şi în adulter aşi fi pus rămăşag că vei rămâne sportivă, simplă, fără laşităţi.

Înţeleg acum şi durerile de inimă ale lui Dronţu, care nu se simţia capabil să suporte lecţia profesorului Ghiţă, de teamă să nu fie prea aspră pentru maistru.

Azi, la birou, i-am spus lui Marin, în treacăt: „A fost eri Phillipe Dunton. M'am văzut cu el la Exploatare."

Câteva secunde, bunul meu Marin a stat la gânduri: să audă sau să nu audă ce-i spun? A optat pentru surzenie.

— Cine mi-a luat ecberul? a zbierat din senin. Eri l-am lăsat aici şi acuma nu mai e. Parcă umblă stafii. E nemaipomenit. Nu se poate lucra în casa asta.

Pe măsură ce zbiera, îşi dădea el singur seama cât e de falsă izbucnirea şi pentrucă nu mai ştia cum să termine, zbiera şi mai tare.

Pe urmă a tăcut dintr'odată, îmbufnat, sumbru. Icnia din când în când, ridica din umeri, înjura de toţi sfinţii.

La plecare s'a luat după mine şi m'a ajuns din urmă, pe stradă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

— Nu mergi să luăm o ţuică.
— Ba merg.
— Haidem.
Şi mai încolo, pe drum, fără nici o legătură.
— Arză-le-ar focul de muieri. Numai ele, mă, numai ele face ale mai mari buclucuri.

■

Lungă scrisoare dezolată dela junele Dogany. Lucrurile nu merg deloc bine la Budapesta. Universitatea e din nou închisă, au fost scandaluri mari, bătăi de stradă, arestări. El însuşi a fost lovit destul de rău la cap.

„Toate ar fi bune şi pe toate le-aşi îndura, dacă cel puţin aşi izbuti să rămân. Joi trebue să mă prezint cu actele mele la secretariatul facultăţii, pentru o nouă verificare. Voi fi menţinut? voi fi eliminat? Tata mă ameninţă că-mi taie pensiunea, dacă nu mă întorc la Satu-Mare. Dar nu pot, nu pot. Ce vrei să fac acolo, într'o ţară care nu e a mea? Dar este Ungaria ţara mea? Da, de o mie de ori da, orice ar spune tata şi oricât ai râde dumneata. Un singur om m'ar înţelege, dacă ar trăi: Andrei Ady. I-aşi scrie şi sunt convins că m'ar înţelege."

I-am răspuns „Dragă Pierre Dogany, rămâi unde te afli. Va trece, vei uita. Ce ţi se întâmplă dumitale acum, mi s'a întâmplat şi mie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromanului.ro/mdr1933-1947

cu şease ani în urmă. A trecut şi într'o zi voi uita. Te-au bătut? Nu e nimic. Au să te mai bată de zece ori, şi pe urmă vor obosi. Dacă râd de d-ta? Da, mărturisesc că râd şi că fervoarea d-tale maghiară mi se pare comică. Asta nu înseamnă că nu te înţeleg. In locul d-tale aşi face acelaş lucru. In locul d-tale, am făcut acelaş lucru.

Astăzi, totul e aşezat, cuminte, şi amical. Mi se întâmplă să-mi amintesc de disperările mele trecute şi să nu le înţeleg. Mi se par ruşinos de copilăreşti.

Sileşte-te să nu suferi. Să nu te laşi adică pe seama plăcerii de a suferi. Există o mare voluptate în perzecuţie şi a te simţi nedreptăţit este probabil una din cele mai orgolioase bucurii intime. Fii atent aici şi nu-ţi îngădui asemenea orgoliu. Incearcă să primeşti cu oarecare humor tot ce ţi se întâmplă. Gândeşte-te cât am fi de ridiculi dacă ne-am alarma de fiecare ploaie care ne udă. Crede-mă, ceeace ţi se întâmplă dumitale acum, oricât ar fi de trist, nu e mai mult decât o ploaie".

4

Am încercat să-mi amintesc de unde îl cunosc pe Arnold Max şi mi-a fost cu neputinţă să-mi aduc aminte. Nu mai ţiu minte nici unde, nici în ce împrejurări l-am văzut întâia oară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1933-1947

Mi-am făgăduit de atâtea ori să-mi controlez relaţiile şi bag de seamă că sunt incapabil să pun ordine în privinţa asta. E intolerabilă lenea cu care rabd să se îngrămădească în jurul meu diverse cunoştinţe şi amiciţii, care la început nu sunt nici calde nici reci, nici albe nici negre, dar care într'o zi, fără să ştiu, devin obligatorii, exigente, sufocante.

Am stat într'o seară să cuget la diversele mele legături cu diverşi oameni şi m'am înspăimântat aflând cât de multe sunt prietenii mele inutile, fără necesitate, fără interes. Te trezeşti pur şi simplu înconjurat de dramă şi comedii, care au crescut în umbra indiferenţii tale şi care dela un moment dat încep a avea drepturi asupra ta şi împotriva ta. De ce? cum? când? e prea târziu ca să mai afli şi în orice caz e prea târziu ca să mai îndrepţi ceva.

Ar trebui o vigilenţă neiertătoare, de fiecare ceas, pentru a tăia din rădăcini toate tentativele de cordialitate, căci mai curând sau mai târziu, vei deveni victima lor. Visez o viaţă redusă la câteva legături sever alese, trei-patru, atâtea câte îmi sunt absolut necesare, atâtea câte răspund exact obligaţiilor mele interioare. Restul ţinut la distanţă, în zona bine păzită a salutului scurt pe stradă, de unde nici o efuziune, nici o confesie, nici un sentimenta-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mem1933-1947

lism nu trebue să treacă dincoace spre tine. Întâia concesie, întâia slăbiciune, e fatală.

Uite-l pe acest Arnold Max. Mi-a stricat toată după masa de eri, ducându-mă cu el în lung și în lat pe străzi, ca să-mi povestească nesfârșitele lui probleme de artă și de viață.

„Interesant tip". Dar eu nu sunt, domnule, un romancier și să-i ia dracul pe toți tipii „interesanți", că n'am ce face cu ei.

Încă un om cu febră și ăsta. La 33 de ani pare de 22, mic, slab, cu capul lui de viezure speriat, cu mantaua de ploaie fluturând în vânt, cu buzunarele pline de hârtii (note dela spălătorie, versuri, începuturi de poeme, scrisori de amor, manifeste moderniste). M'ar interesa să știu după ce logică se construesc în conversație asociațiile lui de idei.

„Salutare... Bine că te întâlnii, vino Joi seară la Costaridi, vine toată lumea... Știi, am descoperit un mare romancier; cel mai mare romancier, e formidabil... Leon Trotzki. Episodul cu mortul din Finlanda în *Mein leben* e de Dostoiewski, absolut Dostoiewski... Imbecilul ăla de Costaridi mi-a vorbit iar de Moréas al lui. Nu mai poți respira de câți pompieri s'au îngrămădit în generația asta. Auzi, d-ta, Moréas... Eu ți-o spun limpede: Tardieu s'a curățat. Urmează o combinație Herriot și pe urmă vine revoluția socială... Mie mi-a spus

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

odată Stănescu că el poartă ciorapi de 300 de lei perechea.

Vorbește enorm, cu o stranie volubilitate nervoasă în care simți bâlbâindu-se zece gânduri deodată, zece idei, zece amintiri. Nu duce nimic până la capăt, își lasă gândurile să alârne după el, ca niște hârtii rupte, se agață de primul cuvânt, se lasă târât de întâia imagine.

Am impresia că vorbește din spaima de a tăcea, din spaima de a nu se trezi singur.

— La ce te gândești tu, când ești singur?

— Cum când sunt singur?

— Adineauri, de exemplu, înainte de a mă întâlni pe mine. Umblai pe stradă — nu? și nu aveai pe nimeni lângă tine. Erai singur, prin urmare. Ei bine, la ce te gândiai?

Se oprește o clipă în loc, ca să-și amintească.

— Stai puțin... La ce mă gândiam... Nu știu.

Arnold Max, omul-căruia-nu-i-se-întâmplă-nimic. Nu iubește, nu merge la teatru, nu iese în lume, nu-l interesează oamenii, nu-l interesează cărțile. Nici o femeie în viața lui, nici un prieten, nici un fapt, nimic, nimic. Un pustiu cu temperament, un pustiu cu probleme.

Scrie mereu, corectează, adaugă, șterge. Mă întreb dacă și-a ascultat vreodată, liniștit, răbdător, propriile sale versuri. N'are timp. Trebue să le scrie. Trăește cufundat în ele, înă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromanaia.ro/mdr1933-1947

bușit, asediat. Din senin, în mijlocul vorbei, scoate din nu știu ce buzunar o hârtie cât o carte de vizită, din care citește jumătate ceas, cu un fel de furie sau de entuziasm, în stare să devore totul, poem și hârtie. Dacă-l ascult sau nu — îi e tot una. El citește mai departe cu nu știu ce rece iluminare, gata să înfrunte un ocean de indiferență. Propria lui indiferență în primul rând, care e mai tare decât pasiunea pentru poezie, pe jumătate simulată spre a da un sens groaznicului vid în care trăește și de care fuge.

Este o poezie de om singur, tulbure, amețită cu neașteptate izbucniri de melodie curată, dureros de simplă pentru acest om complicat. Din tot ce a scris, îmi plac cele „cinci basme pentru voce mică". Restul e obositor și întortochiat. Are talent, știu, are talent, toată lumea o spune, dar vreau o viață fără otrăvuri, fără artificii, fără probleme, o viață de „bună ziua", „bună seara", „pâinea e albă", „piatra e tare", „plopul e înalt".

Am zărit-o pe Marjorie Dunton într'un tramvai. Cred că nu m'a văzut. A mai fost și Joia trecută odată. (O adusese Hacker dela contabilitate cu automobilul și am aflat asta chiar dela el). „Spune-i salutări, dacă vă întoarceți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

împreună diseară," „Nu, mi-a răspuns Hacker, mă întorc singur. Doamna Dunton rămâne astă noapte în București."

Vineri, la atelier, l-am pândit într'una pe Dronțu. „Ai dormit bine astă noapte, Marine?"

Stupidă întrebare.

■

M'a căutat la atelier Sami Winkler, ca să-mi ceară o scrisoare de recomandație pentru Ralp T. Rice.

— Nu cumva vrei să te faci minier?

— Nu e vorba de mine. Sunt câțiva băeți pe care îi pregătim să plece în Palestina. Și ar trebui să aibe câteva luni de practică într'o rafinerie. M'am gândit că tu le-ai putea înlesni intrarea la Exploatare. Fără salariu, se înțelege.

L-am condus pe Winkler în Piața Rosetti și i l-am prezentat bătrânului Ralph. Cred că se va face.

Ne-am întors pe urmă amândoi spre atelier.

— Nu te supăra Winkler și iartă-mă că te întreb. Ți-ai trecut teza?

— Nu. Am părăsit-o de mult. Nu mă mai interesează. Mai am de stat doi-trei ani și pe urmă plec. Mă fac agricultor într'o colonie oarecare.

— De ce agricultor? De medici nu e nevoe acolo?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

— De medici, poate da, dar de diplome nu. Voi lucra pământul undeva, într'o colonie şi când o fi nevoe de un medic, voi face pe medicul. La un pansament tot mă mai pricep eu.

Ceeace spune Winkler e foarte serios. De patru ani lucrează din primăvară până în toamnă, la o fermă din Basarabia, organizată de sionişti pentru pregătirea pionierilor.

— Fără să mă laud, sunt un foarte bun plugar.

Imi spune asta cu simplicitate, fără bravură, aproape indiferent, caşi cum nimic n'ar fi mai firesc.

— Explică-mi, te rog, de ce pleci? In 1923 ar fi fost de înţeles. Dar acum, când lucrurile s'au calmat? Am impresia că în cinci ani toate s'au schimbat. E mai multă siguranţă, mai multă bunăvoinţă, mai multă înţelegere. Se poate respira, se poate sta de vorbă.

— Posibil. Dar eu plec, nu fug. Plec nu pentrucă aici ar fi rău şi acolo bine, ci pur şi simplu pentrucă nu pot trăi nicăeri în lume, decât acolo. Eu sunt un sionist, nu un transfug. Vezi, în 1923, în plin scandal antisemit, sionismul era la apogeu, iar astăzi, când în lume e linişte şi prosperitate, sionismul se află în criză. Eu prefer însă acest sionism în criză, pentrucă este al unor oameni hotărîţi, în timp ce acel sionism din 1923 era al unor oameni speriaţi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

Seară la Costaridi. Lungi desbateri despre neliniște, nevroză modernă, Gide, generația războiului, Berdiaëf... Sunt uimit cu câtă vervă se poate vorbi despre neliniște, la cafea. In 1923, pe timpul caetului meu verde, aşi fi fost probabil pasionat de discuție. Incerc astăzi o jenă foarte precisă față de orice problemă globală, neliniște, destin, criză... E un abuz de termeni, care mă descurajează.

Iată-l pe Radu Şiriu, spătos, sportiv, roz şi bucălat, declarând fără ridicol, ca într'un roman rusesc.

— Nu știu nimic, nu înțeleg nimic: sunt în criză.

Cum nu se înăbuşe în prostul gust al unei asemenea declarații? „E trivial" observ pentru vecini.

— Da, trivial, prinde replica din colțul opus, Pârlea D. Ştefan. Da, e de prost gust. Ei şi? De asta ne arde nouă? Să fim delicați, să fim spirituali, să fim sceptici? Cultură de bune maniere: mi-e silă. Să nu te doară, pentrucă nu şeade bine. Să nu zbieri, pentrucă „ce-o să zică vecinii?" Să nu trăeşti pentrucă nu e gentil. Lăsați, oameni buni, stupiditățile astea. Am avut zece generații de sceptici, care s'au uitat mereu în oglindă, sub pretext că au spirit critic. Eu vreau să dăm în mama lor toate eleganțele astea şi să trăim. Furtunos, fără bun gust,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromana.ro/ndr1933-1947

fără selecție, fără nazuri, dar cu strigăte personale, cu drame autentice.

Pârlea mă privește drept, cu o violență abia stăpânită. Și-a șters nervos ochelarii, ca să mă vadă mai bine, și ochii îi scapără de fulgere de mult adunate pentru zdrobirea mea. Frumoasă frunte: orgolioasă, înaltă, provocătoare, luminată de sclipirea ochilor, cărora miopia le dă un supliment de intensitate. Uite o adversitate, la care țin ca la o prietenie. Nu mi-o explic, n'o înțeleg, dar din prima zi am simțit în omul ăsta o rezistență, pe care nimic nu o doboară. Și când toate simpatiile sunt atât de facile, nu e puțin lucru să câștigi fără trudă o dușmănie serioasă, una pe care să poți conta în zile bune, o dușmănie aspră de om sănătos.

Dealtminteri, e singurul pentru care vorbele acestea vagi — criză, neliniște, autenticitate — au un înțeles viu. Esseul lui din „Gândirea" — „*Invocație pentru o cât mai urgentă năvălire a barbarilor*" — lămuria pentru prima oară putința unei poziții spirituale, dela care să se poată spune cu oarecare îndreptățire: „noi ăștia tinerii, care am venit după războiu." Pentru mine, Pârlea gândește prea liric, iar eu pentru el trebuie să fiu prea sceptic. Aș vrea numai să-l fac a înțelege că nu e posibil să fii disperat și să ții conferințe la Fundație despre disperare, să fii neliniștit și să conversezi despre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

neliniște. Aşi vrea să-i spun că lucrurile acestea dacă sunt adevărate, sunt o dramă şi că dramele se trăesc, nu se discută. E în firea lui Pârlea nu ştiu ce demon retoric, care îl împinge spre manifest, lucru de care sunt cu desăvârşire incapabil eu, care n'am răfuieli decât cu mine însumi. Să discuţi până la două de noapte la Mişu Costaridi despre „anxietate" şi pe urmă să te duci la culcare, e o comedie supremă. Păcat că Pârlea n'are humor.

S. T. Haim (bun prieten cu Pârlea — de când?) şi-a plasat micul cuplet marxist:

„O generaţie de „neliniştiţi"... Nostimi sunteţi, amicilor. Altundeva e cheia voastră. Sunteţi o generaţie de proletari fără conştiinţă de clasă. Slujbele s'au rărit, bursele sunt mici, toate locurile sunt ocupate. Aţi rămas pe din afară şi atunci, ca să nu vă pierdeţi timpul, făceţi metafizică. Într'o zi, o să înţelegeţi că statul democrat şi burghezia nu vă mai poate încadra — şi atunci o să veniţi spre revoluţie. Să vedeţi cum se topesc acolo neliniştile".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revista.ansilvania.ro/mdr 1933-1947

V

Abia seara ieşind dela birou, mi-am amintit că e 10 Decembrie. Eram cu Marin Dronţu şi am luat-o pe jos spre Calea Victoriei. Ningea somptuos, cu fulgi imenşi, ca într'un ajun de an nou, şi era într'adevăr pe stradă o forfoteală festivă, o rumoare cordială de Duminică frumoasă. La Capşa, în colţ, ne-a tăiat drumul cortegiul studenţilor coborând dinspre Universitate.

„Ce-o mai fi şi asta?" s'a mirat Dronţu. „Zece Decembrie" ne-am amintit amândoi deodată şi am râs. Trebue să recunosc că toată manifestaţia avea un aer de petrecere, un aer de început de vacanţă, fără gravitate, jumătate glumă, jumătate entuziasm. Ne-am oprit, ca toată lumea, la marginea trotuarului să primim defilarea.

„Jos ji-da-nii" Jos ji-da-nii".

Strigătul se transmitea dela coloană la coloana, silabă cu silabă, într'un fel de lungă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

şi şerpuită scară sonoră. Era frumos: mă întreb dacă nu e ridicol s'o spun, dar zău că era frumos. O mulţime de băieţi tineri, — cei mai mulţi din anul întâiu de sigur — o teribilă voe bună, o atmosferă de recreaţie într'o curte de liceu. Nimic grav.

Ne-am amintit de primul 10 Decembrie, Dronţu cu chef, eu cu o umbră de amărăciune.

— „Mă, ce-am pocnit în ziua aia, mărturiseşte el.

— Te pomeneşti că tu ai fost ăla care m'a pălmuit.

— Te pomeneşti. Unde s'a întâmplat asta?

— In sala mare dela drept.

— Nu, n'am fost acolo. Noi, dela arhitectură ne-am dus la medicină, că la noi nu erau ovrei destui.

E aproape înduioşat. Aşi fi nedrept dacă nu l-aşi înţelege: sunt amintirile lui de juneţe. Şi ale mele, — dar mai puţin vesele. In orice caz, e grotesc să mă revolt acum de aceste lucruri moarte. Nu mai e nimic grav, nimic agresiv. Acest „jos jidanii" de azi este aproape inocent, aproape simpatic.

Ne-am plimbat până târziu şi ne-am istorisit nenumărate lucruri de atunci. Marin mi-a vorbit măgulit despre isprăvile lui.

— Mă, aveam atunci un retevei, ce nu s'a văzut. Fugiau ovreii de mine, dela o poştie. La medicină devenisem celebru. „Dronţu dela

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

arhitectură". Cine mu mă ştia? Mă mir că nu auziseşi de mine... Nebun eram, mă!

Nu e ciudat că mă găsesc astăzi în bună prietenie cu trişlii eroi ai caetului din 1923?

N'aşi putea spune exact cum s'au stabilit aceste păci succesive, care ne-au dus pe unii spre alţii. In orice caz, primul nostru an de facultate, ne aruncase în colţuri opuse, iar ziua de azi ne găseşte adunaţi la un loc. Nu e puţin.

E alt ceas care bate, alte întrebări care se pun. Scandalul în universitate era foarte frumos, dar insuficient. Cu atâta lucru, nu se face o viaţă. Nici viaţa lor, care duceau o „luptă de revendicări." Nici viaţa noastră, care duceam una de „probleme interioare".

Bag de seamă, ca după o potolire de furtuni, că vânturile ce ne băteau erau aceleaşi şi că naufragiul în care ne scufundam era comun. „Huligani" e un strigăt simplu şi care rezolvă multe. Aproape tot atât de simplu ca „jos jidanii". Să nu fi fost decât atâta lucru în mica noastră dramă?

De pe atunci bănuiam că mai e ceva. Astăzi o ştiu cu certitudine. Nu e vorba de Marin Dronţu, haiduc prin vocaţie. Dar e Pârlea. Marin Dronţu lovind cu ciomagul, nu e interesant. Manifestantul pur şi simplu. Cazul e mai grav pentru Pârlea şi cu gândul la el mă întreb dacă a fi huligan, este totdeauna

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1933-1947

mai comod decât a fi victimă. N'am nici o îndoială că Pârlea ăsta a suferit serios în vâltoare. Nihilismul lui politic, inocentele lui revolte, formidabilele lui imprecații sunt poate puerile ca gândire, dar nu valoarea lor interesează, ci sinceritatea cu care le trăește, drama prin care le trece. Nici vorbă, când îți dă cineva cu parul în cap, ți-e tot una dacă a fost un bandit sau un erou și eu n'am să duc delicatețea până acolo, încât să prefer a muri de un revolver cu idei, în locul unui revolver analfabet.

Dar socotindu-mi situația personală la fel de proastă, îmi pot permite să meditez puțin la agresorul meu. Ei bine, în cazul în care el se numește Ștefan Pârlea nu-l invidiez de loc. Dacă scandalurile studențești au fost pentru mine o tragedie, nici pentru el n'au fost altceva. L-am provocat într'o seară să vorbească despre rolul lui în mișcare. Mi-a răspuns cu voită brutalitate.

— Nu-mi pare rău de ce a fost. Imi pare rău de cum s'a terminat: în indiferență, în uitare... A sparge geamuri, e un lucru excelent. Orice faptă violentă este o faptă bună. Că „jos jidanii" e o dobitocie, de acord! Dar ce importanță are asta? Totul este să poți zgudui ceva în țară. Incepe cu ovreii — dacă altfel nu se poate — dar sfârșește sus, într'un incendiu general, într'un cutremur care

Muzeul Digital al Romanului Românesc

să nu cruțe nimic. Aveam pe atunci ambiția asta, aveam mai ales nădejdea asta. Dar să știi că eu unul n'am terminat. Mă sufoc, dacă nu începe altceva.

Ștefan Pârlea poate gândi liric, cu simboluri, cu mituri, dar tumultul acesta nu e pentru el mai puțin o cugetare politică. Cine mă asigură că ideile sau cifrele lui S. T. Haim sunt mai aproape de adevăr, decât iluminările lui Ștefan Pârlea? Mă reconfortează în băiatul ăsta totala lui incapacitate pentru scheme. El gândește printr'un fel de iureș, care dărâmă, răstoarnă, îmbrățișează, fără metodă, fără criterii, după ritmul acceselor lui de frenezie. Urmăresc în vocabularul lui perzistența câtorva termeni, pe care nu i-a precizat suficient nici în scris, nici în vorbă, dar care au nu știu ce valoare magică pentru el. I-ar fi probabil greu să spună exact ce înțelege prin „năvălirea barbarilor" pe care o tot invoacă, sau prin „sâmburele de foc" despre care spune că îl avem cu toții latent în noi, dar că e nevoe să-l creștem până la proporțiile unui incendiu. Toate acestea sunt atât de vagi, atât de inconsistente, atât de ridicole uneori... Totuși, Ștefan Pârlea le duce până la act, până la cele mai răspicate acte. Plecarea lui din Universitate de exemplu, pe care toată lumea o socotia o imensă ușurință, căci cu puțină răbdare ar fi fost în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

câţiva ani conferenţiar, plecarea aceasta nu putea fi numai atâta.

„Singurul lucru pe care-l pot face pentru Universitate, este să-i dau foc" se zice că i-ar fi scris decanului în scrisoarea de explicaţii.

Chiar dacă fraza e exactă, încă nu mi se pare gravă. O imprudenţă de băiat tânăr. Un om sărac trebue să-şi răscumpere faţă de sine însuşi sărăcia, trântind la vreme câteva uşi Altfel nu va învăţa niciodată să deschidă î viaţă porţile mari. Dezertarea lui Pârlea de catedră era desigur o prostie, dar mi-am spu că e una salutară. Putea în orice caz fi.

A fost cu totul altceva. Căci după asta au urmat altele şi dacă pentru prima se puteau găsi scuze, pentru celelalte era greu. Mărturisesc că n'am priceput nimic din aventura lui dela domenii. Sub-archivar la ministerul de domenii? Fie. Fie, deşi e stupid să accepţi asemenea meserie, subalternă, prost plătită şi mizeră, când laşi în drum o carieră de profesor sau când refuzi un loc de redactor la o mare gazetă. Dar odată aflat aici, să continui experienţele tale de mutilare, mi se părea copilăros, cabotin.

In Septembrie a fost trecut pe tabloul de înaintări: urma să i mărească leafa şi să fie mutat în direcţia centrală. A refuzat. A înapoiat pur şi simplu casierului diferenţa de bani şi a declarat că nu primeşte peste 3300

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.ro/mdrr1933-1947

de lei nici o para mai mult. „E nebun“ s'a spus trei zile la minister, unde vestea trecea din birou în birou, din om în om. Secretarul general l-a chemat la el în cabinet, anume ca să vadă cum arată la față „omul care refuză bani.“

— „D-ta ești în toate mințile, domnule?

— Cred că da — a răspuns fără alte explicații Pârlea.

Dar a izbucnit seara, între noi, când i-am reproșat că fac experiențe „pour épater les burgeois“.

„Ai refuzat 1200 de lei și ai uluit în schimb un întreg minister, adică vreo 600 de oameni. 2 lei de cap. Niciodată nu s'a cumpărat mai ieftin o reputație“.

— Sunteți niște caraghioși .Ce voiați să fac? Să primesc azi o mie de lei mai mult și peste un an, altă mie? Să fiu azi sub-archivar, mâine archivar, poimâine archivar șef, supra-archivar, archivar-general? De asta am fugit de unde am fugit? Nu înțelegeți că fiecare slujbă acceptată în statul ăsta e o complicitate ? Fiecare succes în cultura asta, o abdicare? Eu vreau să dărâm. Vreau să pun foc. Și pentru asta trebue să-mi păstrez mâinile libere. Nu vreau să am nimic de păstrat, nimic de pierdut, nimic de apărat. Nimic care să mă întârzie în ziua în care o fi să vie marele tăvălug. Accepți o catedră cu gândul să poți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

lucra și într'o zi te trezești că cei 15.000 de lei pe care ți-i dă, ți-au devenit indispensabili, că ți-ai creiat cu ei necesități, că ți-ai impus obligații. Cresc obișnuințele în jurul tău ca ciupercile și te sufocă, te paralizează, te fac prudent, te fac laș, te îmbătrânesc. Marea perfidie a ordinei în care trăim e să facă din fiecare din noi un servitor inconștient al el. Și ne cumpără ieftin, pe nesimțite. Mă uit la voi și mă înspăimânt, mă, înțelegeți? mă înspăimânt. Aveți cu toții situațiile voastre, micile voastre situații, micile voastre chestii, micile voastre aranjamente. Mi-e silă, mă, mi-e silă de anii voștri pierduți. Aș vrea să vă crească burta mai repede, să vă cadă părul mai în grabă, ca să se termine și cu voi. Focul cel mare vine fără voi, n'are ce face cu voi, n'are ce arde în voi...

Ce mi se pare interesant în problematica lui Pârlea este că ea descinde din mișcarea dela 1923. Așa dar, pe urma acelor ani nu rămân numai câteva capete sparte, câteva cariere făcute și o lungă serie de compromisuri antisemite, ci mai rămâne un spirit de revoluție, un germene de răsturnare sinceră a lumii în care trăim. Acest sâmbure de revoluție nu se putea vedea din nefericita noastră cameră dela căminul din Văcărești, iar amintirile mele triste nu sunt poate unica mărturie valabilă pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

înțelegerea acelor ani. Nu-mi poate desigur nimeni reproșa nimic, căci nimeni nu-mi putea cere atunci exerciții de obiectivitate morală, spre a dizerta asupra rațiunilor superioare, pentru care eram bătut cam de două ori pe săptămână, în medie. A fi persecutat nu este numai o nefericire fizică, ci mai ales una de ordin intelectual, căci faptul acesta te diformează cu încetul și îți atacă înainte de orice simțul măsurii. Nu e timpul să-mi fac astăzi reproșuri de a nu-i fi înțeles la timp pe bătăușii mei. Ar fi un exces de obiectivitate și întârziat și grotesc. Dar mă bucur că vremurile s'au întors astfel, încât să pot medita cu liniște la justificările bătăilor primite. Situația de martir dealtfel nu mi-a convenit niciodată integral, deși recunosc în mine suficiente înclinări pentru această îndeletnicire, deosebit de judaică.

Pârlea reprezintă câmpul advers, în care multă vreme n'am putut privi nimic și n'am putut înțelege nimic, din cauza nesfârșitelor rețele de sârmă ghimpată ce ne despărțiau. E așa de comod și mai ales așa de consolator să-ți socotești adversarii răi și imbecili, încât în lamentabila mea disperare de atunci, era singurul suport posibil, ultimul orgoliu nedărămat. E mult de atunci. Mai mult chiar decât relativ puținii ani trecuți. Apele tulburi s'au limpezit în ce aveau superficial agitat și s'au tulburat mai tare în ce aveau profund

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

furtunos. Oamenii s'au ales, ideile s'au sedimentat şi ele, prostiile s'au strâns laolaltă, adevărurile au început să se precizeze. E mai multă ordine în totul. Ar fi poate timpul de scris istoria mişcării antisemite. Mai exact spus, „comedia umană" nu istoria propriu zisă, adică oamenii şi gândurile lor, nu faptele goale, pe care le ştiu şi care n'au nimic nou de revelat. Sunt convins că după ce aşi da deoparte imbecilii, după ce aşi face partea scandalagiilor de profesie, partea agenţilor provocatori, partea nu mică a lui pierde-vară şi a lui gură-casca, după ce aşi identifica pe rând brutalitatea, prostia şi intriga, ar mai rămâne ceva care poate fi o dramă sinceră. L-aşi întâlni atunci pe Ştefan D. Pârlea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

VI

Cursul lui Ghiță Blidaru a devenit un fel de mică „problemă de stat". Vineria trecută, un deputat majoritar a interpelat guvernul la cameră dacă va tolera ca universitatea să se transforme într'un centru de perturbări politice.

„Autoritatea de stat nu poate fi tulburată, domnule ministru, sub masca teoriilor generale" (Ziarele de seară au reprodus în „manșetă" această frază).

In fapt, nu s'a întâmplat nimic grav. Au fost doar câteva lecții despre legiuirile economice liberale din 1921. Lecții foarte calme prin ținută, foarte violente prin cifre și concluzii. Pornind dela legea minelor a lui Vintilă Brătianu, Blidaru a refăcut procesul liberalismului român. Partidul e alarmat, guvernul plictisit. Vintilă Brătianu ar fi făcut scandal la ultimul consiliu de miniștri. „Să înceteze, domnilor, să înceteze."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Blidaru n'a încetat deloc. Pentru săptămâna viitoare a anunțat o cercetare a proectului de stabilizare și a mecanismului împrumuturilor ce se pregătesc. Ce e ciudat în tot acest război, este că în timp ce ziarele sunt sub cenzură și deci orice opoziție exclusă, un profesor de economie politică poate să atace deschis, fără putința de a fi oprit, orice vrea.

Situația profesorului Ghiță este excelentă. Iș' face cursul, își urmează programul, și nimic mai mult. In acelaș timp însă, catedra lui a devenit ultimul refugiu al anti-liberalismului. Se înghesue la curs un întreg public de incinte. Blidaru, neschimbat, conversează cu studenții lui. I-s'au propus cu discreție câteva misiuni în străinătate: prezidența delegației economice la Paris sau eventual o mică legație undeva prin vecini. Le-a refuzat pe toate. „Să vedem, mai târziu, în vacanța mare. Deocamdată, trebue să-mi termin lecțiile".

Mi-e greu să pricep pasiunea lui pentru politică. N'are ambiții personale de împlinit, nu are lupte de câștigat. Nu este în nici un caz un luptător. E un leneș de geniu, care nu va călca niciodată înaintea vieții, ca s'o întâmpine, ci o va aștepta să vină la el.

Dacă am învățat ceva dela Ghiță Blidaru, a fost tocmai această lipsă de agresivitate în fața existenței. Lenea lui e o lene de plantă, o lene

Muzeul Digital al Romanului Românesc

de copac. Viaţa se face şi se desface, furtunile vin şi trec, moartea creşte undeva în umbră, armonios. Am credinţa că nimic nu-l va surprinde vreodată pe Blidaru, nu-l va descumpăni, nu pentrucă ar fi sigur de sine, ci pentru că este sigur de pământul pe care umblă, de cerul sub care se află.

„Neliniştî? De unde luaţi voi neliniştî în lumea asta plină de certitudini? Simplul fapt al soarelui care se ridică şi apune nu ajunge pentru pacea noastră?"

Lemnar să fi fost, tăietor de piatră, barcacagiu pe Dunăre, plugar în Vâlcea, n'ar fi gândit altfel de cum gândeşte astăzi. E singurul om pe care îl cunosc şi împotriva căruia simt că soarta nu poate nimic, fiindcă e singurul să primească această soartă, supunându-i-se bucuros, oricare ar fi ea.

Cu formidabila lui lene, cu voluntara lui lipsă de iniţiativă („eu n'am nimic de făcut cu viaţa, viaţa are totul de făcut cu mine"), acest Blidaru ar fi în stare să rateze toate ocaziile mari, să piardă toate rendez-vous-urile decisive, pe care norocul sau nenorocul i l-ar fixa. Va găsi totdeauna o carte de deschis în ultimul ceas, o femeie de iubit. Nu există lucruri urgente pentru el. Mi-a spus-o de nenumărate ori. Fiecare bucurie îşi are anotimpul ei, fiecare durere pe al ei. Să aşteptăm trecerea anotimpurilor. Inutil să alergi, căci nu vei a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

lerga mai repede decât iarna, care vine și te va ajunge. E o toamnă pentru fiecare speranță, e o primăvară pentru fiecare desnădejde. In această cursă nu poți veni nici prea târziu, nici prea devreme: vii totdeauna la timp, fie că vrei, fie că nu vrei.

Nu știu peste câte dureri reprimate, peste câte morți ascunse, peste câte căutări fără răspuns, se ridică liniștea lui Ghiță Blidaru. L-bănuesc însă. Sunt în el nesfârșite renunțări la inteligență, la orgoliu, la victorie, la aventur Fiecare dintre noi este un om baricadat în sine, dar cei mai mulți ne silim să întărim aceste baricade, să izolăm redutele noastre interioare, în timp ce el conlucrează cu viața spre a le dărâma, predat înainte de luptă, învins înainte. Invins? Nu. Propriul său învins, cel mult.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

VI

Am fost la Uioara să văd cum stau lucrurile. Rice ne plictiseşte într'una, la fiecare accident de calorifer, de ascensor sau de lumină. Maistrul voia să aibe un referat dela faţa locului.

Aşi fi vrut să stau la cabană, unde, când se face foc ca lumea, nu e frig deloc. Dar Duntonii nu m'au lăsat cu nici un preţ. Marjorie mă aştepta în gară cu Eva Nicholson.

„Sunt fericită că ai venit" mi-a spus. Pe urmă, în sanie, a tăcut tot timpul. Eva mă întreba de toate şi eu îi răspundeam cu destulă voie bună, dar am avut impresia că Marjorie nu ascultă nimic. Era neînchipuit de gravă, în costumul ei albastru de ski, care îi dă acest imposibil aer de adolescentă. La colţul Ursului, i-a cerut vizitiului să oprească şi mi-a arătat din cap sondele înzăpezite, în depărtare.

— Vezi, ce pustiu....

Mie, peisagiul mi s'a părut mai mult calm, decât pustiu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

După masă, am lucrat la rafinerie și am făcut o plimbare la sonde, să văd ce ar fi de făcut pentru liniștea bătrânului Ralph. Alarma lui e neserioasă. Mici fleacuri inevitabile.

Am stat mult de vorbă seara cu Marjorie. Regăsesc surâsul ei serios, tâmplele luminate de blondul părului, mâinile tinere și vii, dar ascultând parcă de cineva, care le-a spus să stea cuminte. Tot ce îmi place mai mult în fata asta este mersul, ținuta, felul ei de a se rezema de perete, lenea ușoară cu care se a șează în fotoliu, tresărirea parcă speriată c care se ridică. E un ciudat amestec de stâr găcie și siguranță în toate mișcările ei, în felu. ei de vorbă, în atenția cu care te ascultă, în râsul ei loial.

Mi-a vorbit despre ultimele cărți citite, mi-a cântat diverse lucruri la pian, mi-a expus o mică lecție de ski și m'a făcut judecător între ea și Phillipe, să decid cine coboară mai repede din Uioara la colțul Ursului.

— Facem mâine dimineață un concurs, am propus eu.

— Nu, mâine dimineață e alt program pentru dumneata. O surpriză.

Surpriza a fost o plimbare la cabană. Am găsit totul în ordine, curat, ca și cum n'aș fi lipsit niciodată. Pe căminul de zid două fotografii înrămate: a lui Marin Drontu și a mea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Între ele, o fotografie mică, în care abia am recunoscut o Marjorie de astă vară, în sandale şi rochie de tenis.

— Cine a pus pozele astea aici?

— Eu. Vin uneori la cabană să citesc. Nu ştiu, mi se pare mai frumos aici. Parcă nu mai sunt singură. Spun unui om dela rafinărie să-mi facă din timp foc în sobă şi pe urmă viu să stau un ceas, două. Uite, acolo în dulap, e ceai, rom şi zahăr. Nu-ţi poţi imagina cât mă bucură să fac gospodărie aici, la voi. Şi ia te uită ce frumoşi sunteţi amândoi, dumneata şi Dronţu, cum vă priviţi din fotografii.

Râde. Se apropie de cămin şi duce un braţ după stâlpul din stânga, cum l-ar duce după gâtul unui bărbat.

E cald, apa de ceai sforăe în ceainic, butucul de stejar uscat trozneşte în foc. Ferestrele sunt albe de zăpadă şi am impresia că suntem amândoi tare departe, într'un bordei de munte, surprinşi de o avalanşe, care ne-a tăiat toate drumurile de întoarcere. Un moment, mă întreb dacă n'am să mă ridic dela locul meu şi n'am să mă duc spre Marjorie s'o iau în braţe şi s'o sărut. Ne privim multă vreme unul pe altul, ca în jocurile de copii, când pui rămăşag să nu clipeşti. Închid ochii şi mă întreb fără răspuns: da? nu? da? nu?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

PARTEA PATRA

1931

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

I.

Lungă noapte cu Maurice Buret la „*Coupolă*". In faţa bokurilor noastre deşearte de 1 franc 25, defilează o întreagă umanitate, zâmbete, strigăte de surpriză, scurte scene familiare, amoruri, trădări, drame... Spectacolul îmbată încet, prin trecerea insensibilă a timpului.

„*Coupola*" nu e o cafenea, este un continent, şi Maurice Buret nu e un privitor, este un explorator. Observă totul până la cele mai vagi detalii, înţelege spectacolul, îl organizează. Are o intuiţie fără greş. Dintr'un grup în aparenţă banal, ochiul lui va descoperi după minime indicii, toate pasiunile posibile şi va surprinde sub luminile indiferente ale globurilor electrice, micile semne imperceptibile care ascund într'un consumator de cafenea o viaţă intimă, cu cine ştie ce comedii sau cataclisme înecate într'un zâmbet fără expresie. Femeia adulteră, amanta nefericită, tânărul pederast debutant, blonda anglo-saxonă, castă deocamdată, şi buimăcită de

Muzeul Digital al Romanului Românesc

luminile Parisului, aventurierul adolescent, cinicul cărunt, bruna femeie fatală în căutare de femei sau de cter...

Fiecare om întâlnit poate fi un erou, ficcare gest un început de dramă. Dela masa noastră, Maurice Buret urmăreşte răbdător desfăşurarea filmului şi îi notează momentele decisive. Nimic în această imensă sală, nimeni în această agitată mulţime, care să scape vigilenţii lui. Spectacolul e complex, dar ordonat. Un surâs pornit dela a treia masă din stânga primei coloane şi aruncat oarecum în van, nu va fi totuşi pierdut pentru Maurice care i-a urmărit traiectoria şi a descoperit în colţul opus, personagiul căruia i se adresează.

Geografia „Coupolei" Maurice Buret o cunoaşte, pentrucă a construit-o. Vechiu băutor al bokului de seară, el şi-a plătit cu 1 franc şi 25 un post de observaţie, dela care a descifrat noapte cu noapte misterele cartierului şi ale populaţiei lui. Această populaţie se împarte pentru Maurice în cupluri, familii, societăţi, aşa încât dela o masă la alta, dela o boxă la altă boxă, dela etaj la parter şi dela parter la terasă, există un întreg şir de reţele şi raporturi, care dau unitate, ordine şi logică acestei lumi ameţitoare în tumultul culorilor, al luminilor şi al vocilor.

Câte aventuri au circulat pe aici, Maurice Buret le-a cunoscut. Uncle bănuite numai, altele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

surprinse într'un strigăt sau o paloare, altele însfârşit pândite metodic dela zi la zi, dela eveniment la eveniment. Are o singură mare pasiune acest băiat, dar ascuţită: curiozitatea.

(Tot curiozitatea l-a adus spre medicină desigur, căci în afara gustului de a provoca şi primi confesiuni, nu ştiu ce altceva a făcut din el un medic).

A observa este pentru el o voluptate, care o întrece cu mult pe aceea de a trăi. Lui personal nu i se întâmplă nimic, care să-l preocupe altfel, decât ca o experienţă în plus. Propria lui viaţă nu trebue să fie în fond pentru el decât un alt spectacol, asemănător acestei vaste „*Cou pole*" prin care oamenii vin şi trec, într'o cursă a cărei deşertăciune o răscumpără numai ascunsa bucurie de a privi şi înţelege.

Din cei câţiva Maurice Buret, pe care îi cunosc (căci omul ăsta are suficiente resurse pentru patru-cinci personagii reuşite), cel mai interesant este acest Maurice dela „Coupolă", cu hainele lui gris convenabil şifonate, cu pălăria nici nouă, nici veche, cu ghetele drese, dar nu prea bune, ţinută ştearsă de trecător banal, pierdut în mulţime, nici urât nici frumos, fără nimic aspru, insolent sau seducător în înfăţişarea sa, care i-ar da dreptul să umble toată viaţa, fără să întoarcă nimeni capul după el, un om între o mie, între o sută de mii, instalat în faţa unui pahar, dincolo de care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

cortina se ridică spre un teatru cu eroi involuntari, jucând în faţa acestui martor vigilent şi perfid.

„O vezi pe bruna aceea patetică, de lângă oglindă? mă întreba acum vreo două săptămâni. Are un precis cap de „goussă". M'aşi mira să nu deteste bărbaţii şi să nu iubească femeile. Ori aşteaptă o amantă ori îşi caută o amantă. Ia priveşte ce cap speriat, ce cap de catastrofă, face."

Peste vreo două seri, Maurice şi-a completat „fişa" de observaţii.

„Hotărît „bruna patetică" îşi caută o parteneră. Ce zici de blonda din dreapta. Nu, nu cea dela masa mare. Uite întâia, a doua, a treia, da, a treia pe dreapta. Drăguţă, nu? Şi-au surâs de vreo două ori astă seară. N'ar fi o pereche rea, să ştii."

Diagnosticul a continuat în serile următoare. Mica blondă a devenit — nu ştiu pentru care motiv — în limbagiul lui Maurice, „blonda Aline" iar schimbul de surâsuri şi invitaţii între cele doă mese progresa vizibil. Mă îndoiam totuşi de rezultat. „Bruna patetică" era singură şi din partea ei n'ar fi fost poate nici o dificultate, dar numita Aline se afla regulat într'un cerc numeros de fete şi băieţi.

— Te înşeli, Maurice. Dumneata inventezi pretutindeni romane. Ai spiritul detectiv.

— Se poate să mă înşel. Menţin însă că e o pereche posibilă şi cu şanse de a se face.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

N'am mai dat pe urmă câteva zile pela „Coupolă". (Am lucrat între timp câteva schiţe pentru maistru şi i le-am trimis la Bucureşti. S'ar putea să începem într'adevăr în vară lucrările dela Havre pentru Exploatarea Rice. Nu e încă decis, dar este probabil). Am lipsit deci câtva timp din Montparnasse. Azi noapte, intrând la „*Coupolă*", primul lucru pe care l-am băgat de seamă, nu fără o sinceră tresărire de surpriză, au fost cele două fete — „bruna patetică" şi „blonda Aline" — convorbind amândouă singure la aceiaşi masă, cea dintâi sumbră şi pasionată, cealaltă supusă cu o evidentă înfiorare.

Maurice la locul lui obişnuit, îşi degusta victoria cu modestie, dar nu fără un vag surâs de triumf. Avea cred un soiu de sentiment patern, o mândrie de autor, faţă de acest cuplu amoros, pe care îl prevăzuse dela cele dintâi indicii.

— Eşti fericit, orgoliosule.

— „Fericit" e prea mult spus. Sunt bucuros că mi-am verificat o observaţie. E un succes de laborator, dacă vrei.

N'am nici un chef pentru exerciţii de psihologie. Şi dacă aşi avea, exemplul lui Maurice Buret m'ar lecui radical.

In ce mă priveşte, singura calitate certă pe care o recunosc oamenilor este indiferenţa lor,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

ceeace constitue nu numai o politeţe supremă, dar o garanţie de securitate şi de linişte. Nu m'a dezolat niciodată aşa zisa dramă a neputinţii de a ne cunoaşte unul pe altul şi gândul că doi oameni pot vieţui laolaltă fără a înţelege nimic din ce se petrece esenţial în sufletul celuilalt, gândul acestei impenetrabile singurătăţi la care suntem prin firea noastră condamnaţi, departe de a mă îndurera, mă bucură. El satisface în mine o veche nostalgie după o sănătoasă, solidă şi certă ignoranţă, singurul lucru durabil în această lume, în care adevărurile sunt instabile şi riscate. Să nu cunoşti cu sinceritate, e un început de salvare. O spun fără ironie, cel mult cu un grăunte de exagerare, tocmai pentru a dezaproba mai sever experienţele psichologului Maurice Buret.

„*Ça fait toujours une petite experience*" spune Maurice Buret despre ultimul lui succes dela „*Coupolă*". Experienţe, mereu experienţe, numai experienţe. Viaţa pentru băiatul ăsta n'are alt merit decât de a putea fi observată. Duce mereu cu el un registru invizibil, în care notează cu băgare de seamă o mulţime de concluzii sistematice. Fiecare om are fişa lui, fiecare sentiment capitolul lui. „*Du jardinage*"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

numeşte el exerciţiul acesta, „grădinărit" pentru care posedă tot ce-i trebue.

— Eşti un cartezian, bietul meu Maurice, unul din cea mai nefericită speţă.

— A? nu ştiam. L-am cetit pe Descartes în liceu şi l-am uitat.

Îi citesc din „*Discours de la méthode*" câteva rânduri. Le ascultă interesat.

— Într'adevăr se potrivesc .Dar nu Descartes e maestrul meu. Prea abstract. Pe mine mă interesează anecdota şi numai prin anecdotă adevărurile. Eu nu sunt un filozof. Sunt numai un om curios. Cel mult — şi asta numai ca să-ţi fac dumitale plăcere — cel mult un psiholog.

Îl văd neregulat. Se întâmplă să lipsească două-trei săptămâni şi să pice într'o bună dimineaţă, din senin, cu o vastă recoltă de evenimente, descoperiri, senzaţii. Operează pe mai multe fronturi, între care nu permite nici o confuzie. Trăeşte în câteva cercuri, pe care nu le amestecă, întreţine câteva prietenii, pe care le izolează cu grije una de alta, cultivă câteva amoruri bine păzite.

— Vezi, bunul meu amic, viaţa ar fi imposibilă, dacă n'am organiza-o cum trebue. N'am decât un singur pat şi există o mie de femei frumoase, n'am decât un singur număr de telefon şi sunt o mie de conversaţii intere-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/indir1933-1947

sante. Trebue foarte mult tact, ca să alegi just, să procedezi rapid şi să rişti puţin.

Cu relaţiile şi amorurile lui Maurice Buret, s'ar putea fără îndoială ocupa trei vieţi de om. El le duce pe toate trei şi le ţine o foarte severă contabilitate. E în primul rând viaţa lui universitară, de laborator şi clinică, foarte serioasă.

De doi ani de când a trecut concursul de internat, a tipărit câteva rapoarte şi studii, care fac autoritate. Există deci un Maurice Buret, „tânăr savant" sobru, aspru şi închis. In calitatea aceasta, are un amor „complex" cu o tânără asistentă „brună şi pasionată" cu care s'a culcat prima oară din entuziasm, după o lungă discuţie tecbnică asupra sărurilor de aur.

Există pe urmă un al doilea Maurice Buret, monden şi facil, un Maurice parizian, instruit, inteligent şi galant, bine primit în mondenitatea diplomatică şi cu foarte mare succes în saloanele mari. In această de a doua calitate, amorurile sunt mai multe şi mai variate, dela adulter la inocenţă, dela iubire fatală, la mică idilă.

Vine însfârşit la rând, moralistul Maurice Buret, regisor al primilor doi, observator şi critic, cetitor de cărţi, judecător de oameni, căutător de cazuri psihologice interesante. Este varianta, pe care am cunoscut-o eu întâiu şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromana.ro/mdrr1933-1947

pe care o prefer. Nu-l oboseşte această navigaţie continuă între câteva psichologii? Judecând după excelenta lui sănătate, nu.

— Eşti un maestru, Maurice.

— Să nu exagerăm. Orice joc e complicat, când nu-l cunoşti şi dimpotrivă e foarte simplu când îl ştii. Eu îmi cunosc jocul — asta e tot. Ştiu totdeauna ce vreau şi ştiu unde să găsesc ceeace vreau. Imi trebue un amor cinic? Bruna Christine se află totdeauna între 5 şi 7 la laborator, unde poate fi găsită. Vreau di contră un mic ceas sentimental? Alba Alic Vignac răspunde la Central 14-99. Simt nc voia unei convorbiri tumultoase, cu imprecaţii metafizice? Robert Grevy e la redacţie în fiecare noapte dela 12 la 2. Mă interesează problemele sociale? Bertrand e totdeauna informat. Vreau însfârşit să pun oarecare ordine în toate istoriile astea, să le clasific, să le gust, să le judec? dumneata eşti aici să-mi dai replica cea mai exactă.

— Dar e monstruos ce spui. Unde eşti dumneata în toate aceste experienţe? Care eşti dumneata? Cinicul? Sentimentalul? Scepticul? Mă tem că nu eşti mimic. Trăeşti prin reflexul celorlalţi. Eşti ceva foarte artificial: eşti raisoneurul comediei.

— Nu-mi displace rolul şi îl accept — minus compasiunea pe care mi-o oferi. Căci sunt încântat de technica mea de a trăi. Ea constă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir/1933-1947

în a cere fiecărui om exact ceeace îți poate da. Gândește-te bine la toate dramele pe care le cunoști, și vei vedea că ele pornesc fără excepție dela o exigență deplasată. Toată filozofia mea se reduce la un precept, pe care ți-l recomand călduros: „e inutil să călărești un viței, în speranță că va deveni armăsar."

Cel mai „tare" lucru în Maurice Buret nu este totuși pasiunea pentru psichologie, ci înainte de orice, lipsa lui de sensibilitate morală. Mai mult chiar: simpatia pentru viciu, curiozitatea pentru deformări. Personal este un băiat sănătos, ordonat și cu un tenace simț a ceeace se cuvine, simț de echilibru pe care l-a moștenit din familia lui de burghezi provinciali. E un breton, dintr'o ginte de negustori și marinari.

Asta nu-l împiedică să caute și la nevoe să provoace, diverse „cazuri scandaloase". Două luni a iubit-o pe Germaine Audoux — spre uluirea mea, — căci a fost unul din cele mai lungi amoruri ale lui, și nimic nu justifica asemenea constanță față de o fată nu urâtă poate, dar în niciun caz frumoasă. Am aflat secretul într'o zi, în care Maurice își complectase capitolul Germaine cu toate datele necesare: este eteromană.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

„Nu-ți imaginezi cât e de instructiv. La clinică n'am întâlnit decât cazuri de intoxicări grave, iar în manuale numai generalități. Fără Germaine, eterul ar fi fost o abstracție. Cu Germaine este o dramă".

Aşi vrea să izbucnesc: „dar ce eşti dumneata, domnule, o maşină de înregistrat drame? un detectiv? un agent secret psichologic? un amator de suflete?" Mă opresc însă la timp. Singurul sentiment pe care Maurice Buret incapabil să-l priceapă este indignarea.

E probabil cel mai inteligent om pe care l-ai cunoscut, fiindcă este numai inteligent. Nimic altceva: nici moral, nici imoral, nici bun, nici rău. Inteligența îi ține loc şi de sensibilitate. Sunt emoții, sunt nuanțe, pe care trebue să le simți. El le înțelege. Nu are instincte, nu are reflexe: se orientează prin luciditate. Mă întreb ce s'ar face el într'o mare pasiune, care devastează, consumă, doboară... Copilărie! Asemenea pasiune nu riscă să înfrunte asemenea oameni. Maurice Buret ar fi în stare să pună ordine într'un ciclon.

Pretutindeni el e în căutarea punctelor de reper. Într'o mulțime de oameni, sau într'o simfonie, într'un peisagiu sau într'o carte, prima lui grije e să stabilească nordul şi sudul. Pe urmă, îşi permite să devină aventuros, căci cunoaşte drumurile de întoarcere. (*„S'égarer est*

Muzeul Digital al Romanului Românesc

un plaisir délicieux, a condition que la route de Paris ne soit pas trop éloignée").

Pentru moment, Maurice se ocupă cu afacerea Robert Grevy — Jacques Bertrand. „E un cuplu obligatoriu" a înscris în carnetul lui imaginar la rubrica lui Robert, în ziua în care i l-a prezentat pe Jacques.

— Dar Bertrand nu e homosexuel, obiectez cu scandalizat.

— Va fi. Are toate calităţile.

— Şi Robert Grevy?

— A fost. I-au rămas toate nostalgiile.

Robert Grevy e însurat. Nevastă-sa, Suzanne, care ştie oarecari lucruri din trecutul lui, nu-l pierde din ochi. E o soţie aprigă şi atentă.

„Câtă vreme Suzanne e de faţă, nu e nimic de făcut", observă foarte just Buret. Apoi decide: „Suzanne trebue să plece pentru câtăva vreme".

Marţi, dejun în familia Grevy.

— Dece mă priveşti aşa, Maurice, întreabă surprinsă Suzanne.

— Cum te privesc?

— Nu ştiu bine; îngrijorat parcă.

— O, nu e nimic. Am avut impresia că ai tuşit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Da, mă însecasem.

— Vezi bine prin urmare că nu e nimic. Mi se părea o tuse suspectă.

— Suspectă zici?

— Vai cum te alarmezi? Imprudent cu că-ți atrag atenția. Acum n'ai să-mi mai dai pace. Sunt convins că te și vezi tuberculoasă.

— Nu, Maurice, — dar oricum — dacă zici...

— Știi ce? Treci mâine pela spital să facem o radiografie. Vei fi liniștită.

Peste trei zile, Suzanne pleacă în Savoia cu recomandația de a sta o lună la soare pe chaise-longue. Evident placa radiografică arăta două-trei leziuni.

Maurice Buret râde modest.

E un corupător? Nu. Nimic comun cu Gide, nici viciul, nici prozelitismul și nici neliniștea, mai ales neliniștea, nu. Oamenii — pierderea sau salvarea lor — îl interesează puțin pe Buret.

„Eu nu mă îngrijesc decât să-mi variez cât mai mult peisagiile psichologice de care dispun. Am impresia că Robert și Jacques pot da împreună ceva foarte reușit. Încerc prin urmare să le facilitez apropierea, să le atenuez asperitățile, să le lămuresc propria lor vocație. E un travaliu modest, de culise."

Îl ascult pe Maurice Buret și fac serioase eforturi să nu mă scandalizez. Odată pentru totdeauna trebue să înțeleg că omul ăsta nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc

are scrupule morale şi că deci trebue ori acceptat în totul, ori refuzat în totul, ceeace mi-e mult mai greu.

Patronul lui spiritual (dacă „spiritual" e un termen posibil pentru el) nu este Gide, ci Laclos, iar ambianţa morală în care trăeşte seamănă enorm cu atmosfera din *„Les liaisons dangereuses* care nu este perversă, ci numai libertină, pentrucă nu viciul primează, ci gustul inteligenţii de a inventa pretutindeni jocuri variate.

■

Numai după o absenţă mai îndelungată (una din acele misterioase evadări, din care se întoarce cu surprinzătoare reportagii personale), numai după câteva săptămâni de lipsă, îmi dau seamă de valoarea prieteniei lui Buret. Aduce cu el sentimentul îndrăzneţ că totul e posibil în viaţă, că toate femeile sunt de cucerit, toate uşile de deschis. Ciudat lucru: prevăzător cum îl ştiu, metodic şi reflectat în tot ce face, îţi dă totuşi impresia că trăeşte cu spontaneitate.

— Şi spontaneitatea o simulezi, bătrânul meu Maurice.

— Nu simulezi: organizez. Imi organizez spontaneitatea. Dumneata mă crezi un cinic, dar sunt un entuziast. Numai că entuziasmul meu este sistematic.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

O convorbire de un ceas cu el e un examen personal de claritate. Trebue găsit un termen pentru fiecare nuanță, un corectiv pentru fiecare confuzie. „Totul se poate defini" crede el cu încăpățânare și nu-și iartă nici un cuvânt impropriu, nici o distincție incomplect exprimată. Nu l-am auzit niciodată judecând ceva, o femeie, o bucată de muzică, un tablou, prin jumătăți de impresie. Imi va spune totdeauna precis ce îi place și ce nu, despărțind cu strictețe o nuanță de altă nuanță.

In tovărășia lui viața devine liniară, proporțiile juste, orizonturile limpezi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

II

Birourile Ralph T. Rice din Bulevardul Haussman, sunt abia o agenţie modestă, pe lângă sediul din Piaţa Rosetti dela Bucureşti. Câteva odăi, câteva mese de scris, o mică arhivă în curs de organizare. Nu ştiu precis ce vrea să facă bătrânul Ralph aici: un simplu birou de desfacere sau o adevărată societate anonimă. Depinde de hotărârea lui, dacă vom începe sau nu lucrările dela Havre. (Eu aşi prefera în orice caz Dieppe, care mi se pare comercialmente mai comod, iar din punctul de vedere al terenului de construcţie, nesfârşit mai deschis, mai încăpător. I-am trimis destule schiţe maistrului care ve decide). S'ar putea până la urmă să renunţe la tot. Nu e timpul să se facă investiţii mari într'o afacere care oricum, în cele mai fericite condiţii, n'ar deveni rentabilă, decât în câţiva ani. La sfârşitul lui 1929, când exploatarea Rice S. A. începea să realizeze planul mai vechiu al bătrânului Ralph de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1933-1947

a organiza o secțiune franceză, întreprinderea părea posibilă. Astăzi, în 1931, ea este cel puțin riscată, dacă nu aventuroasă. Petrolul suferă de o criză pe care numai agricultura o egalează. Rice este în afaceri un om îndrăzneț, dar nu un jucător de bursă.

Dealtfel, maistrul n'a luat niciodată prea în serios „expediția în Franța" cum glumiam noi în birou, dar pe deoparte i-ar fi plăcut să poată clădi aici, iar pe de altă parte nu avea nici un motiv să-l descurajeze el pe Rice. În plus se bucura să ne dea lui Dronțu și mie, posibilitatea de a pleca din țară pe câte un an. Am tras la sorți și am eșit cu cel dintâiu.

— Bine: anul ăsta te duci dumneata, anul viitor Dronțu.

Zilele acestea s'a împlinit anul. L-am așteptat pe Marin să-mi ia locul, dar n'a mai venit. Mi-a scris o scrisoare de exact patru rânduri, primele pe care le primesc dela nunta lui.

„Nu pot să viu. Om însurat, am prea multe bucluciuri. Rămâi sănătos acolo. Mi-e dor de tine, mă, și aș vrea să te văd. Marjorie îți trimite salutări. Are să-ți scrie și ea într'o zi".

Marjorie are să scrie... Nu, Marjorie n'are să scrie, o știu și eu, o știe și Marin.

Deci încă un an aici.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

La Exploatare, în Bulevardul Haussmann, îl întâlnesc câte odată pe Pierre Dogany. Își face doctoratul de drept public și economic aici. S'a luptat cât s'a luptat la Budapesta și când a văzut că nu mai merge, a plecat. Are intenția însă să se întoarcă acolo îndată după teză. E decis să rămână ungur cu orice preț, cu orice efort. Mă și plictisește excesul lui de zel. Am impresia că regretă scrisoarea, pe care mi-a trimis-o acum doi ani la București. Nu-mi iartă faptul că-mi amintesc atât de bine deziluziile lui maghiare. Ar vrea să nu mi se fi plâns niciodată de persecuțiile suportate, să nu se fi denunțat niciodată, oprimat, gonit, contestat în ce are mai violent maghiar. Mie mi se pare excesiv acest devotament cu deasila.

M'a invitat la facultate săptămâna trecută, să-i ascult o lucrare la seminarul de drept internațional al lui Lapradelle. Vorbia despre latura juridică a afacerii optanților și cum Lapradelle a fost avocatul consilier al ungurilor la Haga, toată ședința a fost un rechiziloriu contra tezei românești. Mă simțiam prost și deși elementele tehnice, cifre, date, statistici, îmi lipsiau, simțiam nevoia unei replici. A dat-o, spre bucuria mea, un student român din sală, care, după ce Dogany și-a terminat referatul, s'a instalat la catedră și a vorbit de-acolo, jumătate oră încheiată, cu niște flacări în ochi și o febrilitate în

Muzeul Digital al Romanului Românesc

gesturi, cum nu s'a văzut probabil niciodată în această rece sală de curs.

M'am apropiat de el la ieşire să-l cunosc.

Mi s'a recomandat şi am aflat că îl chiamă Saul Berger. Aproape mi-a fost necaz de facilitatea simbolului, prea evident, ca să nu se impună, dar prea melodramatic pentru mine: doi evrei luptându-se unul cu altul pentrù două victorii care nu sunt decât două abstracţii. Destin, inevitabil destin.

Blidaru mă întreabă în ultima scrisoare, când am de gând să mă întorc în ţară. Şi-a oprit prin „Casa corpului didactic" un loc de construcţie la Snagov şi ar vrea să-i clădesc eu o vilă.

I-am răspuns prin avion:

„Nu ştiu când mă întorc, dar oricând m'aşi întoarce, vila eu o clădesc şi nimeni altul. Veţi aştepta, domnule profesor, veţi trebui să aşteptaţi. E o prea mare bucurie, ca s'o pierd."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ro/1933-1947

III

Maurice Buret s'a întors eri din Normandia, unde a avut la Oizy-sur-Glaive un ramplasament de 25 de zile. E fericit de recolta cu care se întoarce, atât de fericit încât a renunţat la micul zâmbet de modestie, cu care deobiceiu îşi scuză victoriile. A dat la Oisy două lovituri, amândouă frumoase şi mi le istoriseşte acum animat dar metodic, pe capitole numerotate.

1) Doctorul Sibier.

2) Registrul de Incasări.

1) Doctorul Sibier este medicul pe care l-a înlocuit.

Pleca în sudul Franţei pentru vacanţă şi atunci a cerut dela Paris, un intern, care să-l înlocuească.

Intâmplarea i l-a trimis pe Buret.

„Din capul locului, povesteşte Maurice, am înţeles că nu e un tip oarecare. Avea în casă două tablouri, un Braque şi un Marie Lauren-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

cin, ceeace la Oizy nu este numai un act de curaj, dar unul de provocare. Parizian, 36 de ani, inteligent — ce caută omul ăsta aici, într'o gaură de provincie, într'un târg de 8000 de oameni, singur, fără relaţii, fără amintiri, fără aşteptări? L-am întrebat pe şofeur, am întrebat-o pe infirmieră, i-am întrebat pe diverşi bolnavi veniţi la consultaţie. Nimeni n'a ştiut să mă lămurească. Am recurs atunci la mijloace de investigaţie personală şi am deschis sertarele de jos ale biroului. Nu-mi lăsase cheile, dar m'am servit foarte uşor de cuţit. Am găsit un teanc de scrisori fără prea mare interes, câteva poze banale şi însfârşit... un jurnal intim. Vreo 600 de pagini. Le-am citit pe toate în două nopţi. Ei bine, este extraordinar. Am zis, ex-tra-or-di-nar, şi menţin. Ai să citeşti şi dumneata şi ai să vezi.

— Cum? ai luat caetele?

— A, nu. Ce sunt eu un brigand? Le-am cetit doar şi am transcris pasagiile esenţiale. Oricum, serile nu prea aveam ce face. Le-am transcris şi pe urmă le-am pus la loc în sertar. Cu două zile înainte de înapoierea doctorului, am chemat din târg un lăcătuş să repare broasca stricată. Nimic suspect în definitiv, totul în ordine.

2) Doctorul Sibier s'a întors la Oizy seara pe la 10, eu trebuia să plec a doua zi în zori. I-am predat registrul de încasări în care erau trecute consultaţiile şi banii primiţi. I-am nu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mărat 18 hârtii de o mie şi câteva hârtii de o sută. I-am numărat 18, deşi nu erau decât 17. O mie rămăsese în portofelul meu. Nu mă întreba de ce. Mă amuza să fac asta, lăsând deoparte consideraţia că o mie de franci este o mie de franci.

— Putea să te prindă.

— „Să mă prindă"! Ce urât te exprimi. Vrei să spui că putea să observe, o mică eroare în socoteli. Posibil, dar n'a observat.

— Mai are timp.

— Evident. Aştept pe azi, mâine o scrisoare dela el.

— Şi ce ai să faci?

— Nu ştiu deocamdată. Depinde de scrisoare.

Intr'adevăr scrisoarea doctorului Sibier a venit. „Am impresia că s'a strecurat o mică eroare în calculul nostru. Nu ştiu bine şi crede-mă îmi vine greu să te plictisesc pentru atâta lucru, dar nu-mi ies o mie de franci la socoteală. Nu cumva am omis ceva, sau dimpotrivă am notat o cifră de două ori?"

Maurice a răspuns imediat. Nu ştie dacă a fost vreo eroare dar dacă a fost vreuna, atunci el e răspunzător, aşa încât e gata să trimeată imediat suma care lipseşte. „Nu interesează cât, 1000 sau 10.000 de franci, nu va fi prea scump pentru a păstra o încredere care mi-e mai scumpă decât orice."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

In 18 ore, a primit un răspuns telegrafic.

„Nu trimite nimic, nu lipseşte nimic. Nici un moment n'a fost vorba de dumneata. Mii de scuze."

„Iată ce se cheamă o solidă bună creştere" a conchis Buret, fluturând telegrama doctorului.

Deşi cunosc absoluta absenţă morală în care trăeşte, am încercat din nou să capăt explicaţii. Maurice Buret nu e un desfrânat doar şi nici un impulsiv. Ceeace face, face cu toată liniştea şi pe întreaga lui răspundere. Vreau să ştiu deci dacă în actele lui nu intră realmente nici un alt criteriu decât al securităţii personale. E jenant să vorbeşti despre „conştiinţă", dar mă interesează să aflu cum funcţionează mecanismul interior al acestui băiat, sistemul lui de reflecţii şi convorbiri intime, unde fiecare ne judecăm, ne absolvim sau ne condamnăm pe noi înşine.

— O, funcţioncază excelent. Ca un bun plămân, ca un bun stomac. Am o conştiinţă în stare să digere cele mai grave crize. Asta, pentrucă nu mă păcălesc pe mine însumi şi nu schimb într'o problemă morală, ceeace nu este decât o problemă tehnică. Ai jucat vreodată foot-bal? Eu am jucat. Cunoşti în orice caz principiul general: să introduci balonul rotund în poarta adversarilor, respectând însă anumite reguli. Cea mai importantă, e să nu atingi min-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

gea cu mâna. Perfect. Dacă vrei să joci foot-ball, trebue neapărat să accepți această regulă și să i te supui. Dacă nu accepți, nu joci. E simplu. Dar una e a respecta o regulă și alta este *a crede* în ea. Că atingi sau nu atingi mingea cu mâna, acest fapt *în sine* nu are absolut nici o valoare, nici o semnificație. El capătă un sens numai în cadrul jocului. Un moralist inițiat în foot-ball, n'ar întârzia însă să decreteze natura transcedentală a lovirii cu mâna. Ei bine, acest lucru este o afacere, la care nu „marchez". Vezi noțiunea de „păcat" este pentru mine o abstracție. Nu există „păcat." Există doar „lipsă de tact."

N'am fost decât de vreo două ori la Buret acasă, pe vremea în care locuia cu maică-sa în apartamentele din Rue Vouillet. In amândouă rândurile, am avut impresia că îl stinghereșc. Inchidea cu precauție ușile și mă conducea grăbit prin coridor, spre odaia lui. O singură dată am zărit printr'o ușe întredeschisă o doamnă pe care am salutat-o încurcat, neștiind dacă trebue sau nu să mă prezint. El i-a spus doar în treacăt cu neglijență: „nu e nimic, un prieten" — și a trecut mai departe.

El care vorbește despre atâtea, nu mi-a vorbit mai nimica despre familia lui. Există o zonă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

de intimităţi, care rămâne închisă. Despre femei, despre cărţi, despre prieteni, cele mai copioase conversaţii. Dar niciun cuvânt despre ceeace rămâne dincolo, stratificat, inalterabil, tenace, în spiritul familiei lui de bretoni transplantaţi la Paris, unde n'au încetat să fie bretoni. Cu aparenta lui cordialitate, cu teribila lui discreţie, cu pasiunea lui pentru conversaţie şi „documente", Maurice Buret rămâne totuşi un om închis, stăpânit şi rezervat. Nu l-am surprins niciodată într'un moment de depresiune sau de bucurie, care să-l facă a vorbi liber, imprudent poate, dar liber, fără control, fără reticenţe. Ceeace se cheamă „necesitatea de a te dărui" pentru Maurice Buret este un lucru complect străin. El nu are efuziuni. Are cel mult simpatii deliberate. Undeva în viaţa lui intimă, funcţionează un oficiu de cenzură, care verifică fiecare cuvânt, suspectează orice elan, readuce la rece orice entuziasm. Un cerc de fier păstrează inatacabile secretele lui strict personale.

Mi-a spus săptămâna trecută din senin: „M'am mutat de acasă. Locuesc singur acum. Am decis, de acord cu mama să ne despărţim".

Eram surprins. Mai puţin de vestea, pe care mi-o comunica, decât de faptul că mi-o comunică.

— De ce?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaroms.vanatoru.ro/mdrr1933-1947

(Îl întrebam din politeţe, ca să nu-l las fără replică, dar nu credeam că are să răspundă. De altfel, eu n'am nici un talent să solicit confesiuni. Mi-a răspuns totuşi spre surprinderea mea, cu explicaţii şi amănunte).

— Nu ştiu cum s'a întâmplat. Simţiam dela un timp că nu mai merge. Era o presiune tăcută, care impieta lent nu asupra faptelor mele, dar parcă asupra gândurilor mele. Cine spune că e liber în casa părinţilor lui, se înşeală.

Vezi, cu tata cred că aşi putea uşor trăi împreună. El este un om rece, iar mie îmi e indiferent. Nu cred să fi vorbit vreodată cu el mai mult de cinci cuvinte la rând. Nu mă interesează, nu-l iubesc, nu mă iubeşte. Cu mama însă e nesfârşit de greu. Ne iubim şi asta e intolerabil. Eu pot suporta foarte bine o adversitate, dar nu suport o mare afecţiune. Adversitatea mi se opune şi mă defineşte. Iubirea din potrivă e conciliantă, gata de tranzacţii sentimentale, gata de false supuneri. Iubirea în familii mai ales, unde legăturile sunt vechi durabile şi nevăzute. I-am explicat toate acestea mamei. Nu ştiu dacă a înţeles, dar în orice caz a primit. Am încheiat un tratat de bună înţelegere: ne vom vedea de două ori pe săptămână."

Fără prezenţa fizică a lui Maurice Buret, fără surâsul lui modest şi atent, fără inteligenţa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

lui care simulează aşa de uşor sensibilitatea, uneori emoţia, el ar fi un personagiu oribil. Claritate, ordine... E deajuns pentru a face un om? Dumnezeu ştie cât am umblat după această ordine, câte umbre am răpus pentru această claritate. Nu este însă o victorie prea secetoasă, prea aridă?

Transcriu din Descartes ca să mă răzbun.

„...*ne recevoir jamais aucune chose pour vraie que je ne la connusse evidemment être telle, c'est-à-dire éviter soigneusement la précipitation et la prévention et... ne comprendre rien de plus en mes jugements que ce qui se présenterait si clairement et si distinctement à mon ésprit que je n'eusse aucune ocassion de la mettre en doute.*

Săracă lege.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

IV

In Bulevardul Haussmann, la Rice, mă aştepta un personagiu senzaţional: Philip Dunton. Nu m'am putut opri să-l îmbrăţişez, — efuziune care l-a buimăcit puţin, căci rămăsese cu pipa în gură, neaşteptându-se la asemenea explozie de entuziasm.

— Iartă-mă, Phill, dar îmi face atâta plăcere să te văd...

Vine deadreptul dela Bucureşti şi nu ştiu prin ce resort întors de memorie, apariţia lui deşteaptă dintr'odată o mie de imagini deacolo, oameni, străzi, ziare, cinematografe, cafenele, totul, tot ce s'a stins aici, încet, prin suprapunerea atâtor imagini recente. Philip Dunton e un băiat meticulos, care vorbeşte rar (tic pe care îl are, sunt convins, dela şah, unde îi trebue un sfert de oră de meditaţie pentru fiecare mişcare). L-am asediat cu întrebări şi nu ştie la care să răspundă întâiu.

Va rămâne câteva zile aici în aşteptarea bă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

trânului Ralph, care şi el trebue să pice dela o zi la alta. Pe urmă, nu ştie exact ce va face. In nici un caz nu se mai întoarce la Uioara, unde nu mai are ce lucra. Va încerca să obţină un concediu de un an dela Exploatare, ca să plece în America, să-şi pună la punct câteva experienţe, şi observaţii personale de laborator. Poate să tipărească acolo lucrarea, pe care în schemă a terminat-o la Uioara. După un an va pleca oriunde îl va trimite Rice. Oriunde: el ar prefera în Rusia.

Am dejunat împreună, eu nerăbdător să-l ascult vorbind, el domol şi potolit cum îl ştiu de totdeauna. Ardeam de dorinţă să-l întreb despre Marjorie, dar mi-era teamă să nu deschid o rană prea bine ascunsă. Teamă inutilă. Mi-a vorbit despre Marjorie când şi-a adus aminte de ea, fără nici un efort şi mai ales fără jenă. Ceeace s'a întâmplat, i se pare lui a fi fost extrem de simplu. S'au despărţit foarte buni prieteni. El a asistat la cununia ei civilă, iar în schimb mai târziu, peste trei săptămâni, ea l-a condus la gara.

„Nici nu mi-am închipuit vreodată că aşi putea avea dificultăţi cu Marjorie. E într'adevăr inteligentă şi, vezi, ăsta e singurul lucru care a făcut posibilă căsnicia noastră timp de atâţia ani. Mai mult nu-i puteam cere. Stiam că într'o zi are să plece şi multă vreme m'a preocupat doar întrebarea cu cine are să plece.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Când am venit la Uioara şi te-a cunoscut, mi-am spus că ai putea să fi dumneata. Te urmăriam cu destulă curiozitate şi vrei să mă crezi? cu destulă simpatie. Nu s'a întâmplat însă nimic, nu ştiu dece. Pe urmă când a apărut Pierre Dogany, am crezut că va fi el. Mărturisesc că numai la Marin Dronţu nu m'am gândit. Când mi-am dat seama, am râs: mi se părea grotesc. Acum însă pe măsură ce a trecut timpul, observ că a fost o întâmplare fericită. Bietul Pierre Dogany avea marele dezavantagiu de a o iubi pe Marjorie, dar ei nu-i trebuia să fie iubită, ci să iubească. Pe Dronţu îl iubeşte. Ar fi trebuit s'o vezi, ieşind la braţul lui dela primărie: strălucia.

E o bună camaradă. Cred că n'am s'o uit niciodată şi nu jur că într'o zi nu mă voi întoarce în România s'o văd şi să vorbim de câte au trecut.

Bătrânul Ralph T. Rice a venit de vreo două zile şi mi-a adus răspunsul maistrului la raportul meu. In teorie, punctul meu de vedere e acceptat. Dacă se va lucra, se va lucra la Dieppe. Avantagiile de teren sunt evidente, iar dezavantagiile comerciale în raport cu Havre nu există. Dar se va lucra? Greu de spus, pentru moment. Rice e mai degrabă înclinat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr/1933-1947

să spună „nu". Criza l-a speriat serios. Mai mult decât criza, l-a speriat starea de spirit din România.

„Lipseşti numai de un an, mi-a spus, dar dacă te-ai întoarce acum, cred că multe lucruri nu le-ai mai recunoaşte. Nu ştiu: se întâmplă ceva acolo, fierbe ceva în ascuns".

O decizie definitivă asupra soartei exploatării în Franţa, nu va lua decât mai târziu, spre toamnă, când speră să posede elemente de judecată mai exacte. Pare însă depe acum decis să restrângă mult dimensiunile întreprinderii aşa cum fuseseră plănuite la început. Va face poate o reţea de mici depozite de distribuţie şi vânzare, în toată Franţa, şi va încerca să impună în lumea automobilelor esenţa şi uleiul Rice. Destul de puţin, pentru ce avea pe vremuri intenţia să facă.

Am încercat să ştiu mai precis de unde vine alarma bătrânului, deobiceiu atât de calm şi voluntar. L-am chestionat îndelung, dar n'a ştiut să-mi dea informaţii. Nici Philip Dunton, mult mai placid şi mai sceptic cu „gravele evenimente", nici el nu ştia prea mult.

Se pare că la Uioara au fost în ultimul an câteva momente dificile: câteva greve parţiale, nu serioase, dar repetate, câteva mici ciocniri între lucrători şi direcţie, o serie de tratative încordate cu privire la salarii. În plus, eternele răbufniri ale oamenilor din Uioara-nouă, cu pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

vire la eternii lor pruni, ori de câte ori răzbate o nouă sondă şi se abate vreun nou val de spulung. Atâta lucru însă parcă tot nu e destul, ca să clatine liniştea unui bărbat de specia lui Ralph Rice. Trebue să fie altceva, mai din adânc. Am să-i scriu maistrului, să-l întreb.

Am impresia că lucrurile europene se văd prost dela Paris. Observ cu surprindere, şi nu pentru întâia dată, decând sunt aici, că Parisul e un prost post de supraveghere al continentului. Sunt prea multe certitudini aici, prea multe deprinderi solide de gândire, iar în Europa sunt prea multe convulsiuni şi descompuneri, pentru ca peisagiul să nu fie falsificat, dacă îl priveşti dinspre Paris. Ar trebui introdusă o „cotă de neliniste" în problemele pe care le rezolvăm pe ţărmul Senei. Securitatea e o rea ambianţă de gândire.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ro/1933-1947

V

Am văzut în rue la Boëtie câteva pânze de Chagall. Ce tumult! Florile sunt albe, de vis, dar sub ele din umbră se desprind capetele ostenite ale amanților cu frunțile palide, cu mâinile lungi, cu privirea ca un fum. Totul, culorile, pomii, cerul, totul pare trecut prin alte lumini decât ale zilei, prin alte umbre decât ale nopții. De unde vin aceste plante străine, acești arbori stingheriți de nemișcare? Soarele e difuz, stins, ca sub povara câtorva oceane suprapuse.

Dinspre ce munți coboară acest car cu fân, albastru ca în pozele de scos, neverosimil și solemn? E un anotimp obosit, cu lumini amintite, cu câmpuri visate, cu ferestre ce se deschid înăuntru. Pe alocuri, iarba e de un verde brutal, cu un exces de culoare și cu un efort de viață, care trădează o disperată nostalgie după soare.

Timiditatea evreului în fața câmpului deschis

Muzeul Digital al Romanului Românesc
fov.stirileprotv.ro/mcr1933-1947

Stângăcia lui în faţa plantelor, rezerva lui în faţa animalelor! Dintre singurătăţi aceasta este cea mai grea. E atât de dificil să te apropii cu simplicitate de un pom, când n'ai trăit niciodată lângă el.

Chagall iubeşte iarba, fânul, arborii, dar nu ştie cum să-i iubească. E prea multă fervoare în această iubire şi pe urmă prea multă tristeţe. Sunt elanuri oprite, sunt efuziuni care n'au curajul să meargă până la capăt, sunt strigăte care se împiedică de un zâmbet. Humor! Poate. Dar mai ales incapacitatea de a evada, de a renunţa la tine, de a te rostogoli printre pietre şi burueni, de a trage oblonul de seară peste prăvălia ta cu probleme intime şi a intra în plin soare, fără amintiri, fără nostalgii.

Sinagoga mea din copilărie avea geamuri mici, albastre şi roşii la ferestre. Lumina tablourilor lui Marc Chagall de acolo vine. Ţin foarte bine minte cei doi lei de bronz, care proptiau din dreapta şi din stânga tablele lui Moise. Îi revăd întocmai în desenele lui Chagall. E o nouă zoologie, trecută întâiu prin aur, prin bronz, prin ţesături, un folclor de ornamente. Chagall descinde din această veche tradiţie de sinagogă. E un talmudist sătul de abstracţii, un hassid care a ieşit la câmp, unde va privi tulburat pasul leneş al boilor, va simţi mirosul pământului ud, va urmări zborul scurt al vrăbiilor, dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

nu va uita, nu va izbuti să uite clătinarea eternă a cititorului din sinagogă, deasupra cărţilor deschise.

Am revenit în rue la Boëtie cu Maurice Buret. E un bun privitor de pictură, dar Chagall nu-i place. L-am simţit în faţa tablourilor ostil, ostilitate obligatorie, pentru un om care în toată viaţa lui nu şi-a îngăduit decât emoţii sever măsurate. In autobuz, la întoarcere, mi-a explicat:

— Nu-mi place tumultul. Pe dumneata te emoţionează poate, pe mine însă mă contrazice. Simboluri greoaie, visuri neterminate, imagini confuze, ce vrei să fac cu ele? Simt ceva crispat aici, care mă neliniştește, mă incomodează.

— Eşti un om comod.

— Sunt. E ruşinos? Orice om singur e un om comod, orice om care îşi respectă propria lui demnitate. Sunt într'adevăr un om comod şi nu vreau să fiu la discreţia tuturor acceselor de lirism, din viaţă, din cărţi sau tablouri. Nu-mi suport propriile mele leşinuri, decc le-aşi suporta pe ale altora? Viaţa nu e posibilă decât între oameni stăpâniţi, care îşi controlează ideile, îşi verifică sentimentele şi îşi păstrează pentru ei crizele interioare. Sunt un francez. Mai mult, sunt un breton. N'am înţelegere pentru teutoni şi pentru iudei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromana.ro/mdrr1933-1947

— Antisemit?

— Da. Nu în politică, dar în psihologie fără îndoială. Trebue să înțelegi și să nu te superi.

— Dragă Maurice, am cunoscut în cariera mea de evreu, atâția antisemiți furioși, încât dumneata care ești în materie de antisemitism numai un diletant, un amator, departe de a mă supăra, îmi faci plăcere.

— Mulțumesc pentru amabilitate, dar te previn că nu o merit. Fiindcă, primejdios sau nu, eu rămân totuși un antisemit. Sau, ca să vorbesc exact, rămân un adversar al câtorva ticuri de sensibilitate și de psihologie judaică. E un spirit evreesc agitat, convulsiv și febril, pe care îl detest. Este o anumită optică ebree, care schimbă proporțiile lucrurilor, tulbură simetria lor, atacă realitatea lor. Inclinarea spre vis, pe care o lăudai la Chagall, iată ce denunț în primul rând. Eu sunt un om de veghe. Nu-mi plac oameni treziți numai pe jumătate. Chagall al dumitale umblă pe hotarul dintre somn și trezie, ceeace îl descalifică pentru artă. Un evreu clar e un fenomen. Marea majoritate sunt somnambulici.

— Ar trebui poate înainte de a-ți răspunde, să ne înțelegem asupra termenului „claritate". Există un singur fel de a fi clar, crezi? Clar poate fi și un notar și un poet, dar mi-se pare că nu e tot una.

— Se poate. Eu optez însă pentru claritatea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

notarului. Acela gândește pe cea mai pură linie de tradiție franceză: un cuvânt pentru fiecare ideie.

— Ei și? Asta e cel mult un merit de stil, nu unul de viață. Claritatea poate fi stearpă, iar tumultul poate fi fertil. Sunt lucruri care se creează în învălmășeală, la mari temperaturi, acolo unde ochiul înghețat al clarității nu mai rezistă. Sunt lucruri care se înțeleg cu sângele, sau nu se înțeleg deloc.

— Protestez, protestez cu energie. E o gravă eroare anatomică, ceeace afirmi dumneata. Organul cu care omul înțelege este capul. Sângele servește la alte treburi. Aberația asta cu „sângele gânditor" este teutonă, slavă sau indee. Un francez n'ar spune-o niciodată. Un anglo-saxon cu atât mai puțin. Văd cu durere că devii patetic, ceeace este sinonim cu evreu. Păcat: sunt în primejdie de a pierde un prieten.

Iată-mă așa dar apărând drepturile tumultului spiritual împotriva lucidității. Ștefan Pârlea, dacă ar ști, ar jubila. Pentru el eram un monstru sceptic. Pentru Maurice Buret, deviu dimpotrivă un metafizician.

Există cred în spiritul iudeu o luptă mereu deschisă între biologie și inteligență, luptă de extreme, pe care nimeni dintre noi nu le-a împăcat. Deaceea putem fi pentru unii monstruos de lucizi, iar pentru alții monstruos de patetici. Se va găsi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

mereu un Ştefan Pârlea, să ne denunţe spiritul critic. Se va găsi mereu un Maurice Buret, să ne deteste spiritul tragic. Ar trebui găsită linia de mijloc, dar e greu de găsit, şi, odată găsită, e greu de păstrat. Ne angajăm cu imprudenţă, cu patimă, pe un drum sau pe altul, exces pe care îl plătim mai târziu, cu oboseala noastră şi cu adversitatea celorlalţi.

Naiv, Maurice Buret, care îşi imagina a-mi spune lucruri noui. Mi le-am denunţat de câte ori mai sever? Este în mine un personagiu care iubeşte tensiunea, vâltoarea, tumultul, marile vânturi dezlănţuite. Şi este un altul care iubeşte ideile reci, distincţiile precise, rezerva, aşteptarea. Intre aceşti doi oameni acordul e dificil, dar toate eforturile mele personale sunt în căutarea acestui acord, care trebue încheiat şi menţinut.

„Antisemitismul" lui Maurice Buret nu este în fond decât o rezervă psichologică, singura formă de antisemitism posibilă în Franţa. In acelaş sens pot fi eu anti-francez, sau, mai just vorbind anti-cartezian. Este o definire de poziţii intelectuale, nu o adversitate. Există între spiritul evreu şi între valorile franceze, o zonă de izolare pe care timpul o poate desigur atenua, iar trecerea generaţiilor o poate suprima, dar care la prima luare de contact se dovedeşte foarte serioasă. A străbate această zonă de răceală, este o problemă de ordin individual, fie-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

care având de învins dificultăţile propriului său temperament.

In ce mă priveşte, cred că drumul nu mi-ar fi greu, dacă el ar trece prin Montaigne şi Stendhal.

I-am spus lui Maurice Buret:

„Nu ţi-a fost niciodată silă de inteligenţa dumitale? Nu ţi s'a părut niciodată că e obositoare, prezumţioasă, insuficientă? Că după ce ai discutat tot, ai limpezit tot şi ai înţeles tot, a rămas dincolo de lucruri o umbră sau o lumină, până la care n'ai ajuns?

„Ce îţi reproşez dumitale şi spiritului francez este excesul de memorie. Prea le ţineţi pe toate bine minte, prea le aveţi pe toate sub control, ca într'un laborator, în care fiecare eprubetă închide o formulă, o serie de reacţiuni cunoscute, o serie de certitudini limitate. Orizontul acesta e sterp. Sigur, dar sterp.

„Viaţa dumitale este fără mister şi eu mă întreb cum nu te plictiseşti trăind-o. Ea în orice caz trebue să se plictisească groaznic în tovărăşia dumitale. Eşti un om fără surprize. Dumneata zici „un om cu tact". Fie. Nu vei răcni niciodată, nu vei sparge niciodată nimic, nu vai înbrânci pe nimeni. Politeţea este metafizica dumitale.

„Te supraveghezi ca pe un edificiu public.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1933-1947

Poliția este vocația dumitale. Ai etaje și apartamente interioare pentru fiecare sentiment sau gând, ai scări și ascensoare care te duc precis dela o gândire la alta. Ești portarul acestei clădiri: controlezi cine intră și cine pleacă, închizi ușile, stingi lumina, faci ordine. Îți crești cu atenție plantele de apartament, le tai ramurile care îndrăznesc să crească neregulat, propteşti tulpinele care se îndoaie, retezi coroanele ce se ridică prea înalt. Nu suporți pădurile, te simți bine numai în parcuri. Iar dumneata ești propriul dumitale parc.

„Aș vrea să știu dacă n'ai întrezărit niciodată umbra morții dincolo de micile certitudini, pe care le cultivi... Dacă nu te-a înfiorat vreodată sentimentul că ceeace faci este mărunt, inutil, vid, că toate aceste „experiențe" sunt deșearte, că viața trece peste capul dumitale... Aș vrea să știu dacă nu te-a cuprins niciodată dorul absurd și urgent de a lăsa toate baltă și a te duce la întâmplare, unde s'o nimeri, predându-te în seama norocului, care să facă din dumneata ce o voi...

Ești un om sănătos și echilibrat, dar ești prea sănătos. Îți lipsește un mic punct de dezechilibru, fără de care viața nu se deschide niciodată în fața noastră dincolo de zările imediate. Îți lipsește un simț mai puțin exact decât văzul, dar mai esențial decât el: „simțul tragicului".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

VI

S. T. Haim e la Paris de două zile. A descins în Rue Daunou, în acel mic şi strălucitor hotel unde îmi promit în visurile mele somptuos, să locuesc cândva. Are valiza plină de etichete multicolore, o valiză care a înconjurat de câteva ori Europa. A mai fost la Paris în ultimele luni, dar nici odată singur. E o femeie în viaţa lui fără îndoială, dar acest vorbăreţ S. T. H. devine închis şi sumbru ori de câte ori este vorba despre asta.

Am umblat mult împreună, dela Luvru până la Abesses pe jos şi deacolo am urcat spre Place du Tertre.

Mi-era teamă să nu-i displacă acest cartier, pe care îl iubesc între toate.

— Nu-ţi poţi imagina ce impresie de oraş provincial îţi face Parisul, dacă vii din Europa. Ai senzaţia că te-ai rătăcit într'o gară, unde trenurile exprese nu opresc. Miroase a 1924, a 1928 cel mult. Şi noi suntem în 1931.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Nu numai Berlinul sau Viena, unde încordarea este maximă, dar Bucureștii chiar sunt mai vii, mai actuali. Când treci granița la Bâle, spre Paris, ceasornicul înaintează cu oră, iar timpul dă înapoi cu câțiva ani. Ai să vezi și tu la toamnă când ai să pleci. Ai să găsești în Europa, oriunde, o fierbere care aci nu se simte, și nici nu se bănuește.

— Nu știu dacă voi pleca la toamnă.

— Ba vei pleca. Lucrările dela Dieppe nu se mai fac. Vei vedea.

— De unde știi?

— Nu știu. Văd. Văd timpurile care vin și înțeleg ce se poate și ce nu se poate.

Am aflat cu surprindere că bătrânul Ralph Rice îl cunoaște pe S. T. H. și încă foarte bine. Au avut amândoi o convorbire de două ore, sus, în biroul din Bulevardul Haussmann. S. T. H. a lucrat în ultimul an pentru exploatarea Rice, la Berlin, unde dispune de informații și posibilități comerciale, pe care bătrânul Ralph le prețuește.

Mă amuza capul speriat al bătrânului, ascultându-l pe S. T. H., care măsura biroul în lung și'n lat, descriind în aer cu degetul arătător, scări grafice de catastrofă.

„S'a terminat, domnule, s'a terminat. Puteți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

închide prăvălia .Mergem spre revoluție, cum te văd și cum mă vezi. Germania nu mai ține, Austria nici vorbă că nu, extremul Orient trozнește. Nu mai e o criză de 7 sau 11 ani, din alea despre care scrie în cărțile de economie; este un naufragiu general. Pot să ți-o demonstrez cu cifre, dar nu vreau. Am mai multă încredere în mirosul dumitale de om de afaceri. Vii din Europa: spune-mi? N'ai simțit o aromă de dinamită, gădilându-ți nările cu care te-ai dus să miroși petrol?

Bătrânul Ralph își privia încruntat călimara de parcă ar fi fost acolo, pe masa lui, prima doză din dinamita pe care o evoca S. T. Haim.

■

L-am prezentat lui Maurice Buret. Sătul de discuții sociale, căci avusese câteva cu mine și cu Rice, S. T. H. a fost admirabil. Din momentul în care nu se mai ocupă de destinele universului, e un băiat cu humor.

Am fost toți trei la concertul Colonne. In program „*Horace victorieux*" a lui Honegger, liniar, grav, concis, cu un înșelător aer de simplicitate, care triumfa asupra celor mai ascunse dificultăți. Am ieșit de acolo refăcut, limpezit, „Ordinea domnește în lume — am reflectat în mine însu-mi, — devreme ce asemenea victorie este posibilă".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ro/ndr.1933-1947

Ne-am continuat seara în Montmartre, unde descoperiserăm mai demult un miraculos vin de Anjou .S. T. H. era de o vervă de zile mari. Povestia dedesupturi despre scandalul Oustric, din care făcea un întreg roman cu femei, cu aventuri, cu lovituri de bursă, cu lovituri de alcov, toate regisate genial şi expuse precipitat ca într'un film. Ştie o sumedenie de lucruri şi mai ales ştie să le pună în legătură, puţin abracadabrant, dar logic şi greu de combătut. Explicaţiile lui au ceva de Ponson du Terrail, melodramatic şi senzaţional, dar dacă nu just, cel puţin plauzibil.

— Cu aptitudinile pe care le ai, vei termina la Intelligence Service.

— E singura meserie care m'ar interesa. Singura într'adevăr, dacă n'ar fi altceva mai decisiv, mai tulburător. Să faci poliţie în stil mare, e desigur pasionant. Dar e puţin, e sărac. Este o meserie de raporturi, de legături, de subordine. Mie îmi trebue altceva. Am să v'o spun la ureche, ca să nu ne audă vecinii.

S'a aplecat peste masă şi a silabisit confidenţial: „*ab-so-lu-tul*".

„*Rien que ça*"? a întrebat Buret.

Nu l-am văzut pe S. T. H. de patru zile. Azi dimineaţă deschid ziarul şi observ în pagina

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/mdrr1933-1947

treia: *Mari arestări de comuniști în România*. Numele lui S. T. Haim iese dintre rânduri cel dintâiu. Sunt înmărmurit. Am telefonat la hotel. Da, este exact: S. T. H. a părăsit Parisul în ziua de 12. Azi suntem în 18. Destul timp pentru ca să fi ajuns la București și să fi fost arestat.

Am scris în țară după vești, lui Pârlea și lui Marin. Nu înțeleg ce putea fi. Era atât de sigur de el, atât de calm în fond. Mi se pare că e ceva de roman polițist aici. Gândul că omul cu care numai acum câteva zile mă plimbam la Paris, se află astăzi la București între baionete, mă neliniștește. E un alt curs de viață o altă ordine de lucruri, o altă logică. Cum? Am mers alături de el, am stat cu el la masă, am discutat, am fumat, am băut, și n'a fost nimic în el care să indice apropierea căderii? nici un semn care să anunțe măcar pe de parte că undeva în acel ceas i se hotărâște soarta?

Mi-e cu neputință să accept această indiferență a lucrurilor și mă urmărește fiecare amănunt al serii noastre, ca și cum fiecare ar ascunde un fragment de explicație. Costumul lui gris, cravata albastră cu puncte albe, țigările Chesterfield pe care le cumpărase în drum, dela debitul de lângă Chatelet....

■

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revista.ansilvania.ro/rdr/1933-1947

Nici un răspuns dela Pârlea, niciunul dela Marin. In schimb un plic de băcănie, cu adresa scrisă de o mână grăbită. Deschid: e dela S. T. H.

„Iţi aduci aminte ceasul de spasm de care vorbiam odată. A venit".

Are o memorie extraordinară. Eu uitasem.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr/1933-1947

PARTEA CINCEA

Muzeul Digital al Romanului Românesc

I

Pe Şerban-Vodă în sus, de unde încep a se rări casele, automobilul provoacă oarecare senzaţie, ca într'o mahala de provincie. Se văd capete curioase la geamuri, se aud porţi deschizându-se în urmă noastră, se iau pâlcuri de copii după noi.

„Mergeţi spre crematoriu?“ l-a interpelat pe pe şofeur o femeie proptită în pragul casei. „Mergem la dracu să te ia“, i-a răspuns el furios de gropile în care tocmai intrasem.

Maidanul se deschide pe stânga, trist, murdar, cu lăzi sparte, vechituri, cutii de tinichea, movile de gunoi arzând mocnit. Pe alocuri, un petec de iarbă, care a rezistat începutului de Noembrie, un pom pe jumătate desfrunzit, un dulău fără treabă.

...Poate că e o greşeală vizita aceasta. Ce am să-i spun? ce are să-mi spună? Nimic nu mă dezarmează mai complect decât o situaţie solemnă, căci vorbele obişnuite mi se par să-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ro/1933-1947

race, iar vorbele mari mă stingheresc. De trei zile de când am căpătat biletul de liberă trecere, nu mă pot gândi la altceva decât la momentul revederii.

Fiecare gest mi l-am imaginat de zeci de ori şi de fiece dată mi se părea când excesiv, când insuficient. Cutia de ţigări pe care i-o duc, mă încurcă şi ea: nu ştiu cum să i-o dau. Aşi vrea să găsesc gestul scurt şi pe trei sferturi neatent, cu care întinzi cuiva tabachera să se servească. Aşi vrea să-i pot strânge mâna simplu, cum i-aşi strânge-o pe stradă, să-i dau impresia că nimic nu s'a schimbat, că întâlnirea noastră aici nu este excepţională, că apariţia lui între baionete nu este o catastrofă...

— Stai!

Şoferul a frânat brusc, zgâlţâindu-ne pentru o ultimă oară. „Am ajuns", îmi spune şi îmi arată cu degetul departe o linie imaginară, dincolo de care nu se văd decât vreo trei vârfuri de baionetă.

— Jilava?

— Da. E sub pământ.

Clopotul care sună, strigătul repetat al santinelelor („caporal de schimb"... „caporal de schimb!"...) controlul hârtiilor, ochiul bănuitor al ofiţerului de serviciu, totul e simplu, totul e suportabil, numai această poartă mică de lemn şi fier din fundul gangului de piatră, numai acest prag peste care va păşi curând, în câteva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvan.ro/mdrr1933-1947

minute, în câteva secunde, vechiul meu S. T. Haim, numai acest prag este apăsător și înfiorător. Mi-e cu neputință să-mi abat privirea din acest punct. Pașii se aud de dincolo, depărtați, străini, din altă lume. Iată, se va deschide acum poarta. În clipa asta... Ar trebui să găsesc un zâmbet, cu orice preț un zâmbet.

Fericit S. T. H.! A izbucnit pe poartă furtunos ca totdeauna, blond, agitat, nerăbdător și cu toată fața luminată. S'a oprit un moment în prag să mă caute la douăzeci de metri, din colo de bară. În câți pași a fost lângă mine într'unul singur cred.

Vorbește repede, vioi, grăbit, cu ochii, cu mâinile, cu colțul de păr ce-i cade mereu pe frunte, cu toată ființa lui, pusă parcă la o formidabilă presiune interioară și exultând acum de bucuria expoziei.

— Dacă ai ști ce frumos e aici! Oameni mă, primii oameni pe care îi cunosc. Câteva secole de închisoare sunt dincolo de poartă, ce zic? câteva mii de ani. Și încă nu sunt destui, pentru ce pot duce oamenii ăștia în spinare, fără să crâcnească. Mi-ar fi rușine cu cei 12 ani ai mei de recluziune, să mă vait. Dacă n'ar fi fost avocații și mama, nici n'aș fi făcut recurs. Că oricum, tot acolo ajung. Pe noi de aici nu ne scoate nici consiliul de revizie, nici casația. Eu cu asemenea glume nu mă amăgesc. Dar vine o casație mai mare decât toate — și să

Muzeul Digital al Romanului Românesc

știi că vine repede. Nu știu cum o fi pe Calea Victoriei, dar aici în cazemate miroase grozav a revoluție. Nu râde. O simt, o simt precis, fizic. Nu e noapte să nu mă culc cu gândul că dimineața s'ar putea să găsim porțile vraiște. Poate că întâia zăpadă nu ne mai prinde aici.

Absurda lui certitudine mă uluește. Nu, n'am să-l iau de umeri și n'am să-l scutur, ca să se trezească. La ce bun? E mai bine să creadă și să aștepte, chiar dacă ceeace așteaptă nu e decât o lamentabilă umbră, scornită de o fantezie care își urmărește zborul dincolo de zarea păzită cu mitraliere și puști.

Rămâi cu bine, S. T. H. Zece minute au trecut și ceasul Jilavei este mai exact decât ceasul istoriei. El măsoară cu minute și secunde, tu măsori cu decenii și veacuri.

Am trecut pela „Central", unde eram sigur că-l voi găsi pe Ștefan Pârlea. Nu se mișcă de aici din zori până după miezul nopții. Are în fund pe dreapta, lângă bar, o masă pe care toată lumea o știe proprietatea lui. La minister nu se mai duce de mult. A demisionat ca să fie liber. Liber pentru ce? Nu știu. Liber pentru „seara cea mare". Aș fi vrut să-i spun că noua lui ținută de nihilist — pletos și neîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

grijit — e o copilărie. Mi-era teamă însă că va izbucni, cu vechiul lui strigăt: „dumneata să taci! dumneata ești un estet!“

L-aș ocoli bucuros, dar e singurul care îmi poate spune mai lămurit, care este situația lui S. T. H., de ce a fost arestat, de ce condamnat și care îi sunt pe viitor șansele. La dosarul lui se află un raport al poliției germane, care l-a identificat la Berlin, trei luni înainte de arestare, la o întrunire comunistă de cartier unde a luat cuvântul. Se mai află mărturia unui funcționar superior, care l-a auzit discutând în Orient-Express, cu glas tare „importante secrete de armament“. In plus câteva depoziții, câteva aluzii, câteva presupuneri. Totul e vag, inconsistent, fără seriozitate. E drept însă că este vorba de S. T. Haim, revoluționar disponibil la orice oră din zi și din noapte. N'ar fi de mirare să fi fost prins cu nitroglicerină în buzunarul vestei. E omul capabil să ducă după el o bombă, ca pe o umbrelă și s'o lase foarte placid la garderobă: „pune te rog bomba asta la numărul meu; atenție însă să nu facă explozie.“

Pe Pârlea îl enervează întrebările mele.

„De ce l-a arestat? De ce l-a condamnat? Fleacuri, prostii. L-au arestat pentrucă trebuia să-l aresteze. Eri pe el, azi pe mine, mâine pe toți. Numai așa se face o revoluție: cu oameni treculi prin pușcărie E vinovat? nu-i vinovat? Ii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://static.muzeulromanului.ro/mdrr/1933-1947

dă 5 ani? îi dă 55 de ani? Treaba lui. Pentru noi nu există decât o singură întrebare: plesnește statul ăsta ori nu plesnește?

— Nu te știam comunist.

— Și nici nu sunt. Ce e aia? comunist, reacționar, stânga, dreapta... Superstiții, domnule, sferturi de idei. Există doar o lume veche și una nouă. Atât. O lume care crapă și una care se naște. O să stau eu acuma să-l bocesc pe S. T. Haim? N'am timp. Scurt. Noi umblăm cu toții prin noapte, de-avalma, unul cade, altul nu, fiecare după cum-i scris. Când s'o face zi, o să ne numărăm.

Nici aici în cafenea, între două pahare de șpearte de bere, dominând cu vocea lui de bariton toate mesele din prejur și intimidându-i pe auditorii tineri speriați, nici aici Pârlea D. Ștefan nu este ridicul. Are o frunte inspirată și un pumn decis. Când vorbește, privirea lui trece de cei care îl înconjoară, parcă și-ar face loc spre nu știu ce nevăzute ținte. Sunt câțiva adolescenți care îi fac o permanentă gardă, cu toții stânjeniți de hainele civile, pe care le poartă primele lor haine civile de când au părăsit liceul. Fumează mult și prost, când cu un vădit exces de bravură, când cu o tresărire de frică, trădând amintirea recentă a closetului în care își aprindeau pe ascuns țigările. Circulă printre ei diverse foi de pamflet, pe care le citesc cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc

aviditate, comentând cu glas tare, recitând versuri, proclamații, manifeste. Se tutuesc cu toții, se cunosc cu toții, fără să-și fi dat mâna, fără să se fi văzut vreodată. Între 1 și 2, la ora prânzului, agitația crește brusc. Toată lumea e în căutarea celor 26 de lei necesari pentru „menu". Monedele trec dela o masă la alta, asvârlite amical sau cu o înjurătură. Fetele sunt mai puține, câte una pierdută în mijlocul unui grup de băeți, mici zâne plictisite, în trench-coat, cu capul gol, cu țigara stinsă la jumătate. Greu de definit identitatea lor: poate studente, poate dansatoare de revistă, poate fete de stradă pur și simplu.

Iată una care seamănă suprinzător cu Louise Brooks, în Lulu. Toți băeții o strigă pe nume — Vally — și ea le răspunde tuturor cu același zâmbet drăguț și plictisit. Poartă un pulover verde strâns băețește cu o centură și în cap un rest de bască tot verde, care îi descoperă trei sferturi din capul ei rotunjit de breton. A trecut pela masa noastră și l-a salutat pe Bologa, cu un vag gest de salut, ducând degetul la cozorocul unui imaginar chipiu. M'a întrebat în trecere: „n'ai o țigară". I-am întins pachetul meu de regale, din care a scos una, strâmbându-se nu știu de ce.

— Semeni cu o eroină de Wedekind.

— Știu. Lulu.

— De unde știi?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://statistici.ivanlu.ro/mdrr1933-1947

— Mi s'a mai spus.

A trecut mai departe, cu pasul ei nu lonеș, dar neholărât, indiferent.

Am aflat de ce s'a strâmbat Vally luând regala oferită. La „Central" nu se fumează decât „funcționare", țigări de 50 de bani, cu tutunul negru. „Regala" e o țigară burgheză. Poeții, revoluționarii, oamenii liberi, oamenii de imaginație, vizionarii, fumează numai tutun proletar. Bietul meu pachet de 30 de lei era o insolență, o provocare. Strâmbătura fetei care seamănă cu Lulu a lui Wedekind, voia să spună lestul de lămurit: „am înțeles cu cine am de face".

Mai sunt și alte reguli de conduită la „Central". Să nu saluți decât cel mult cu un deget și în nici un caz, dacă porți pălărie, să n'o scoți din cap. Să nu spui nimănui „dumneata". Să nu te prezinți nimănui. Toată lumea se cunoaște aici, din oficiu. Nu e timp de politeți, mincinuni, mofturi. Suntem obosiți — nu-i așa? — suntem sătui. Oamenii bogați, oamenii importanți, oamenii cu burtă se pot maimuțări cât vor. Au și timp, au și chef de glumit. Noi nu.

E o continuă fierbere la „Central" și în acelaș timp un apăsător aer de plictiseală, de inutilitate. Băeții ăștia sunt pasionați sau simulează pasiunea, sunt descurăjați sau simulează

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

descurajarea. Sunt câțiva foarte tineri, agresivi, gălăgioși, cu exeme de pubertate pe frunte, juni incendiatori fără ocupație deocamdată. Printre ei, ici-colo, un cap frumos de adolescent. Sunt deasemeni câteva perechi de bărbi și mustăți recente, într'adins neîngrijite, sumbre, profetice. (Ar trebui observată abundența bărbilor în perioadele de neliniște socială, în anii de revoltă sau de descompunere. Este primul refugiu în mister la îndemâna oamenilor).

Odată intrat la „Central", e greu să pleci. Te ține aici lenea, gândul nesincer că aștepți pe cineva, când în realitate nu aștepți pe nimeni, plictiseala de a umbla pe stradă, indiferența... Ușa circulară dela intrare se învârtește într'una introducând aceiași tipi, care vin și pleacă, pentru ca să se întoarcă după cinci minute, la masa dela care s'au ridicat. E ceva toropitor, somnoros, desfăcut în aer, un gust de cenușe, o amintire de scrum.

Uneori izbucnește o ceartă de idei sau de palme la vreuna din mese, ceeace trezește pentru o clipă lenea tuturor, până ce mica senzație se pierde în rumoarea imposibilă de totdeauna.

Este un basarabean bărbos, de vreo 20 de ani, despre care se spune că e fiu de fierar și geniu. A tradus din Alexandru Blok și se trezește din când în când recitând un vers din „*Sciții*" ca o chemare de trâmbiță.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

Am găsit-o pe Vally singură, rezemată cu spatele de bar, și privind cu ochii întredeschiși, ca printr'un fum gros de țigare, nu știu ce. (Se privește foarte mult în vag la „Central"). E o fată frumoasă și bretonul ei lins îi păstrează un aer de cuminţenie, pe care ţigara nu-l înlătură cu totul. M'am apropiat de ea și i-am făcut o propunere care a surprins-o.

— Nu mergi pe stradă să te plimbi?

La început părea că nu înţelege. („Pe stradă? De ce?") In prag s'a oprit încăodată, nehotă·ât㠎. Ploua.

— Sper că nu te sperie doi stropi de ploaie.

Și-a ridicat fără grabă gulerul trench-ului, i-a vârât mâinile în buzunar și a pornit-o înainte, cu un mic gest eroic, înfruntător de vijelii.

Veche plăcere de a umbla prin ploaie! Strălucirea asfaltului ud, pâlpâirea depărtată a reclamelor luminoase, graba trecătorilor, sunetul alarmat al claxoanelor de taxi, căderea largă, generoasă, cuprinzătoare a ploii pe acoperișuri... Am mers o bună bucată de vreme fără să ne vorbim. Îi auziam bătaia pasului pe asfalt, puţin prea apăsat și energic pentru ea, dar antrenat la mers ca pentru o cursă de câţiva kilometri. Purta o manta de cauciuc subţire, pe care picăturile de ploaie cădeau cu sgomot exagerat, ceeace îmi dădea o impresie de fur-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

tună, deşi nu era decât o foarte de treabă ploaie.

— „De ce vii dumneata la „Central?“

Nu mi-a răspuns imediat. Continua să meargă, puţin aplecată înainte, ca să-şi ferească obrazul de bătaia ploii. Într'un târziu a vorbit.

— Pentrucă e ieftin. 26 de lei dejunul.

— Şi pentru motivul ăsta rămâi toată ziua acolo? Am impresia că eşti studentă.

— Da. Oarecum. Sunt cu frecvenţa în anul trei şi cu examenele în primul. Dar mă plictisesc, mă plictisesc de moarte... Mi-e greu să stau singură acasă. De ce mă apuc îmi iese prost, mă plictisesc, mi-e silă.

— Şi „Centralul“ te amuză.

— Mă amuză!... Nu... Adică, nu ştiu. Nu pot să plec de acolo, asta e. Ori de unde aşi veni, ori unde m'aşi duce, trec pe acolo. Deschid uşa să văd ce mai e nou şi mă încurc în vorbă cu unul cu altul. Şi uite aşa trece vremea.

Vorbeşte cu o voce albă, indiferentă, cu nu ştiu ce ton de neatenţie, care vine ori dintr'o imensă plictiseală, ori dintr'o la fel de imensă oboseală.

— N'ai încercat niciodată să pleci de-acolo?

— Ba da, dar n'am reuşit La urma urmelor mă simt bine, aşa cum sunt. Tu crezi că faci mare ispravă, dacă nu vii la „Central“?

— De ce-mi spui „tu“? Mă cunoşti de trei zile. Nu ştii nici cine sunt, nici ce vreau.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

— N'are nici o importanță. Îți spun „tu", pentru că m'am obișnuit să spun „tu" oricui. Cred că ești destul de inteligent, ca să nu te superi.

— Merci pentru încredere. Dar e vorba de dumneata, nu de mine. Nu-ți face rău abuzul de intimități? „Dumneata" și „dumneavoastră" nu e numai o politețe; este o armă de apărare personală.

— Foarte subtil, dar nu pricep. „Tu" e mai scurt și mai simplu. „Armă de apărare personală". Ești nostim, zău. Ce vrei să apăr eu?

Am umblat mai departe, fără să vorbim. Mai îrziu, am oprit o mașină.

— Unde mergem?

— „Nu știu. Unde vrei.

Am luat-o în brațe și nu s'a împotrivit deloc. S'a lăsat sărutată și m'a sărutat dar fără convingere, nepăsătoare, absentă, cum ar fi fumat. Un moment m'am gândit s'o duc la mine, dar șoferul o luase spre Calea Victoriei și mi-era lene să-i spun să întoarcă. Am lăsat-o la „Central". Din prag, mi-a trimis salutul ei militar, cu degetul la acelaș închipuit chipiu. Flutura un fel de surâs, care nu spunea nimic.

Am revenit eri la „Central" din curiozitate și am rămas toată seara. Nu aveam nimic altceva de făcut, era prea devreme, ca să mă întorc acasă, era prea urât afară, ca să mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc

plimb. Cinci minute, încă cinci, încă cinci. A venit unul şi mi-a cerut 26 lei, altul o ţigare, altul 3 lei pentru un ziar. Mi se părea că-i cunosc pe toţi şi poate că într'adevăr îi cunoşteam după stradă, din tramvai sau mai ştiu eu de unde.

„Ar trebui să plec" mi-am spus de câteva ori, dar mi-era lene să mă ridic. Vally, în trecere dela o masă la alta, mi-a trimis peste umăr un salut de recunoaştere. „Tot aici?" A trecut mai departe, fără să aştepte răspuns la vorba pe care o aruncase la nimereală.

In grupul lui Ştefan Pârlea se vorbia despre „descompunere". Băeţii urmăriau discuţia, cu o atenţie concentrată, de parcă ar fi urmărit fiecare în intimitatea lui fazele acestei descompuneri. Cum îi priviam predându-se discuţiei ca unui stupefiant, palizi unii, violenţi şi încordaţi alţii, aşi fi vrut să lovesc cu pumnul în masă, ca să-i trezesc. „Trebue puşi pe fugă — gândiam eu — trebue scoşi urgent de aici; singuri n'o să plece niciodată". Ca într'un început de somn, cu care te lupţi ostenit, mi-era însă cu neputinţă să mă ridic dela locul meu. „Oblomov" am reflectat, aducându-mi aminte de lenea eroului slav. „O cafenea plină de Oblomovi. Şi eu, între ei, pe cale de a deveni unul în plus."

Am plecat târziu în grup. Pe stradă, se despărţia pela colţuri când unul, când altul, con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tinuând spre mahalale, în grupuri mai mici, dezbaterea care nu se mai sfârșia. M'am trezit dincolo de Lipscani cu un tip, care mergea lângă mine.

— Locuești spre parcul Carol?

— Da... oarecum...

Mi-era penibil să merg alături de un băiat pe care nu-l cunoșteam și căruia n'aveam ce-i spune. Am încercat de câteva ori să leg câteva vorbe, fiindcă mi-era insuportabilă tăcerea, dar n'a mers deloc. Nici eu nu găsiam mare lucru, nici el nu avea chef să răspundă.

La Sfinții Apostoli, am luat-o la stânga, cu gândul că el va continua drumul înainte pe Antim. A dat însă colțul odată cu mine. Am făcut o ultimă încercare, pe strada Emigratului, prea mică și necunoscută, pentru ca și drumul lui să ducă pe acolo, odată cu al meu. M'a urmat. Eram furios pe el și ași fi vrut să mă opresc deodată și să-l întreb scurt încotro merge. M'am stăpânit însă, căci nu mai aveam oricum decât vreo două sute de pași până la poartă, unde i-am întins grăbit mâna, gest care l-a surprins, căci a întârziat să mi-o dea pe a lui, lăsându-mi astfel salutul pe jumătate neterminat.

— Cum?... Te duci?

— Da. Noapte bună.

Rămânea pe trotuar, în fața porții, rezemat de felinar, cu mâinile în buzunare, dezorientat

Muzeul Digital al Romanului Românesc

parcă subit, ca în urma unui tren pierdut. Am făcut câţiva paşi în curte, nehotărît, dacă trebue sau nu să mă întorc. Aveam un sentiment vehement de uşurare, pe care un glas în mine îl rezuma fără ocol: „dă-l dracului". Dar în acelaş timp simţeam că ceeace fac eu „nu se face". Aveam o senzaţie obscură de jenă, care prevedeam că n'o să-mi dea pace. Mă cunosc doar. Nu sunt incapabil de anumite mici infamii, pentru a-mi apăra liniştea mea personală, dar, odată comise, gândul lor mă perzecută ca un fir de praf în ochi.

M'am întors plictisit spre el, şi l-am întrebat răstindu-mă:

— Dumneata ce faci aici? De ce nu te duci la culcare?

A ridicat din umeri şi a zâmbit (probabil de naivitatea întrebării).

— Unde locueşti?

— Hm! Unde se nimereşte.

Primul meu gând a fost acesta: „ce bine trebue să fie acuma sus, în odaia mea; singur în pat, să te întinzi cât vrei, să aprinzi lampa depe noptieră, să citeşti". Mi se părea că nici odată n'aşi fi fost mai fericit să fiu singur decât acum.

— Hai, să dormi la mine.

Am luat-o înainte, înjurându-l în gând cu toată furia, şi înjurându-mă pe mine însumi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

pentru ghiminonul ăsta picat din senin. Ne-am dezbrăcat tăcuți, eu furios, el indiferent.

Ce lucru ciudat un om necunoscut. Un om necunoscut care doarme lângă tine. Îi aud răsuflarea, cum i-aşi auzi întreaga viață, cu procesele ei ascunse, cu palpitarea sângelui în țesuturi, cu miliardul de mici descompuneri și arderi, ce se adună obscure ca să-l creeze și să-l mențină.

N'am să dorm. Inutil să închid ochii, inutil să mă înfurii, n'am să pot dormi. E mai bine să-mi accept insomnia și să mă resemnez a rămâne treaz. El e ostenit. Ce i s'a întâmplat astăseară, i se întâmplă probabil în fiecare seară. Nimic care să-l turbure deci, nimic care să-l neliniștească.

Un om necunoscut doarme lângă mine, ca o piatră, lângă o altă piatră.

E primul om care intră în viața mea, fără să bată la uşe. Pe toți câți îi cunosc, îi cunosc pe temeiul unui pact subînțeles de singurătate. „Iată eu sunt ăsta, tu eşti ăstălaltul; atâta îți pot da eu, atâta îmi vei da tu; ne-am strâns unul altuia mâna și ne-am legat prin aceasta să punem în tovărăşie câteva lucruri, câteva idei, câteva amintiri — restul rămâne închis, restul rămâne în noi și, cum suntem bine crescuți, nu vom păși niciodată dincolo, nu vom deschide

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

niciodată porţile noastre închise". Pactul e precis, părţile sunt definite: eu, tu.

Un singur om necunoscut doarme lângă mine şi am senzaţia că e o întreagă mulţime, care a intrat cu el. Nu mi-a spus nimic, nu i-am spus nimic, dar simt că nu mai am nici ce-i spune, nici ce-i ascunde.

■

„Revoluţie... Poate da. Într'o lună, în două, în trei —, spun băcţii dela „Central". Ştefan Pârlea precizează: „de Sfântul Gheorghe o să funcţioneze spânzurătorile". Se înşeală poate asupra datei şi asupra instrumentelor. Nu se înşeală însă asupra atmosferei, care e sufocantă.

De unde vin băcţii ăştia lunateci, fără casă, fără rost, cu capetele goale, cu mâinile goale, cu identitatea neprecisă, cu aşteptările dibuitoare!

Dorm astăzi aici, mâine dorm dincolo, poimâine nu mai dorm deloc. Viaţa se trece dela o masă la alta, în căutarea unui pol, în căutarea unei ţigări, în căutarea unui pat. Dintre ei, uneori, îşi face loc cu coatele, câte unul care îşi descoperă o chemare, un mesagiu de comunicat tuturor, un adevăr absolut. După o zi sau două, după o săptămână sau două, se pierd din plictiseala lor sau a celorlalţi.

„O să vă punem la zid". Am auzit vorba asta

Muzeul Digital al Romanului Românesc

de o sută de ori, de o mie de ori. La fiecare colț de stradă întâlnesc un răzbunător.

Pe cine o să pun la zid? Deocamdată nu sunt limpede fixați. „Pe burghezi, pe bătrâni, pe burtoși, pe sătui.“ Totul e confuz, surd, învălmășit. Cu toții sunt descurajați și febrili. Așteptarea îi obosește, așteptarea asta, care nu se mai satură, care nu se mai termină, care consumă ceasuri, zile, ani și rămâne mereu flămândă, așteptarea fără țeluri, fără termene, fără obiect, o așteptare pură și simplă, făcută numai din nervi și tensiuni.

— Trebue să pleznească, trebue neapărat să pleznească...

— Ce?

— Totul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaromaniaromanesc.ro/ro/1933-1947

II

Am fost cu maistrul și cu profesorul Ghiță la Snagov să vedem parcela profesorului. E un mic parc de construcții al casei corpului didactic, în care Blidaru și-a rezervat pe vremuri vreo 200 de metri pătrați, cu gândul să-și construească mai târziu o vilă. Nu pare deloc dispus s'o facă acum. Locul e fericit plasat, în partea opusă Bucureștilor, cu o deschidere de perspectivă ușor ridicată deasupra lacului, ceeace ne-ar îngădui o terasă superbă. Aș vrea să construesc casa, numai pentru bucuria acestei terase. Și maistrul și eu am încercat să-l convingem, dar profesorul pare hotărît să nu înceapă nimic.

„Nu insistați, vă rog, nu insistați. Am sentimentul că nimic nu e mai ridicul astăzi, decât să construești ceva — nu importă ce. Știu precis că mâine se va cutremura pământul și eu astăzi mă pun să-mi ridic casă. Spuneți și voi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

dacă nu e comic. Nu se poate. Acuma e timp de dărâmat, nu de clădit."

Locueşte mereu în aceiaşi casă din 1923. Toate sunt cum le-am cunoscut întâiu, geamul lung, dreptunghiular fără perdele, patul de campanie, cărţile, micul Breughel din perete... El însuşi, în haina lungă de casă, sub bătaia aceleiaşi lămpi de birou, pare a fi rămas neschimbat. Vorbeşte rar, despicând lucrurile, verificând toate ipotezele, dându-şi singur replica, respingându-şi singur obiecţiile. Calm şi stăpânit cum e, cine ar spune cât de arzătoare sunt problemele care îl preocupă? Am adesea, asultându-l, impresia că mă aflu în faţa unui chimist, care, cu o fiolă de ecrazită în mână, dizertează asupra calităţilor explozive ale corpului. Şi omul acesta rece, e cel mai pasionat şi mai tumultuos om.

I-am amintit întâile noastre convorbiri aici, cursul din 1923 despre „evoluţia noţiunii de valoare", indignarea specialiştilor, uluirea noastră a studenţilor... Am scos din bibliotecă un atlas geografic şi am deschis harta Europei să însemnăm cu creionul centrele de criză care verifică astăzi prevestirile lui de pe vremuri.

El mi-a luat creionul din mână şi i-a dus vârful spre mijlocul hărţii: Viena.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

„Aici e nodul. De aici o să crape totul. Observă cum dintr'o chestiune în definitiv mărunță, ca Anschlussul, se creează un punct de rezistențe cu totul disproporționate. Toată lumea se angajează în jocul ăsta, toată lumea pontează și cu cât deznodământul este mai fatal, cu atât încordarea e mai disperată. Pe urmă, când s'o destrăma, se destramă totul."

Aplecat peste hartă, părea un general urmărind fazele unei lupte neangajate, dar inevitabilă.

Cum nu este prea mult de lucru în atelier, mă duc aproape regulat la cursul lui Ghiță Blidaru. Căderea lirei în Anglia, alimentează de trei săptămâni lecțiile cu o vivacitate de roman-foileton. Dela o prelegere la alta, o nouă serie de certitudini monetare se prăbușește. Profesorul primește buletinul dezastrelor, cu o seninătate de aprecieri tehnice, sub care nu mi-e greu să ghicesc satisfacția de a urmări etapele descompunerii generale. Nu cred dealtminteri că îl interesează fenomenul monetar în sine, ci numai ca simptom al lichidării și ca element al ei. O monedă tare însemnează în orice caz o axă de valori, care garantează prin reflex stabilitatea tuturor valorilor, pe orice plan s'ar găsi ele, de economie sau de cultură. Stabilitate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

provizorie evident, dar deocamdată reală. Dimpotrivă, o inflație monetară provoacă simultane inflații, pe toate planurile de viață, pe al psichologiei colective în primul rând. (Germamania revoluționară nu se datorește în bună parte anilor de inflație? Întrebare de pus lui Blidaru).

Am impresia uneori la cursul profesorului, că suntem adunați într'un fel de mic cartier general ideologic, al unui imens război mondial și că așteptăm din ceas în ceas telegramele catastrofelor, pe cenușa cărora visăm un nou pământ.

Pentru moment, în adânc, straturi vechi se desprind insensibil. Ghiță Blidaru are auzul fin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1933-1947

III

Prima telegramă dela Uioara nu arăta să fie prea gravă. „Oamenii dela sonda A. 19 refuză să lucreze". S'a mai întâmplat. Mi se părea numai ciudat că se telegrafiază, când sunt atâtea fire libere de telefon. La Exploatare, în Piaţa Rosetti, însă toată lumea era calmă.

După masă, s'a încercat să se capete legătura cu Uioara, dar a fost imposibil. Oficiul Câmpina a răspuns timp de un ceas invariabil: „Uioara nu răspunde. Probabil firele deranjate". Era foarte plauzibil, dar lucrul mi se părea suspect. „Dacă l-aţi preveni pe bătrânul Ralph", am propus eu cu jumătate gură. Au râs. „Unde vrei să-l găsim? Ar trebui să-l căutăm prin toată Europa. Şi pe urmă, n'o să-l deranjăm pentru orice fleac."

Seara pela 7, a năvălit la Exploatare Hacker dela contabilitate. Venia direct dela Uioara, cu două cauciucuri pleznite, cu motorul înfierbân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

tat, gata să ia foc, cu pare-brizul sfărâmat, cu capota pe jumătate smulsă din încheieturi. Noi eram la atelier și am fost imediat chemați în Piața Rosetti. Pe drum, maistrul era liniștit și palid.

La dreptul vorbind, știrile aduse de Hacker erau mai puțin disperate decât propria lui înfățișare. Avusese imprudența să treacă prin Uioara-Nouă, unde oamenii îi făcuseră o mică manifestație cu pietre, ceeace într'adevăr nu este serios. Primejdia mare ar fi fost în Uioara-Veche, la sonde și la rafinărie, dacă ar fi fost. Dar acolo deocamdată nu era decât un început de grevă, mai enervată decât deobiceiu.

„Mi-e frică pentru rafinerie, spunea Hacker. S'au strâns cu toții pe acolo, în grupuri mari și discută. Cei dela rafinărie mai lucrau, când am plecat eu, dar cine știe ce s'a mai întâmplat între timp? Cel puțin dacă ar rămâne oamenii dela uzină, ca să avem lumină. Numai de întuneric să ne ferească Dumnezeu. Cred că nici nu așteaptă altceva țuicarii din Uioara-nouă. Firele de telefon tot ei le-au rupt."

Toată noaptea am așteptat vești. Nu dela Uioara, cu care orice comunicație era exclusă, dar dela ministerul de interne și dela prefectura Prahova, La Exploatare era o fierbere groaznică. Marjorie venise și ea cu Marin, foarte îngândurată dar și foarte stăpânită. Ținea cu tot dinadinsul să plece imediat la Uioara, cu ma-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

şina lui Hacker, pe care spunea că o va conduce singură.

Maistrul părea absent. O singură dată mi-a spus: „Aşi fi trist dacă ni s'ar distruge Uioara."

■

Ziarele de dimineaţă sunt alarmate şi confuze. Nimeni nu ştie exact ce se întâmplă. Dela Exploatare au plecat pentru tratative doi directori însoţiţi de un delegat al ministerului muncii şi precedaţi de câteva plutoane de jandarmi. Lucrurile s'ar putea fără îndoială aranja, dacă ar fi numai un conflict de muncă. Este numai atât? Nu cred.

Oricât de vagi sunt informaţiile pe care le avem până acum, se pare că la Uioara sunt două mişcări distincte, deşi învălmăşite în aceeaşi flacără. Este întâiu mişcarea lucrătorilor dela sonde, rafinărie şi uzină, toţi din Uioara-veche şi este apoi mişcarea podgorenilor din Uioara-nouă. Primii au revendicări de salariu, ceilalţi n'au niciun fel de revendicare, în afară de dorinţa de a coborî spre vechea Uioară şi a pune la pământ totul. Revolta sondelor şi revolta prunilor.

La „Central" e un entuziasm unanim. Pe calea Victoriei o rumoare de război. Vine! vine! vine! Cine vine? Revoluţia, evident.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1933-1947

Ştefan Pârlea părea transfigurat azi dimineaţă vorbindu-mi.

„Mă, simt că a venit timpul nostru, Simt că ieşim din mediocritate. Prin sânge, prin flacări, dar ieşim. Altfel nu se putea, altfel ne închirciam. Când te sufoci într'o casă inundată de gaz aerian, nu stai să deschizi ferestrele: le spargi."

Am încercat să plecăm în ascuns la Uioara naistrul, Dronţu şi eu, cu Fordul lui Hacker, care oricum nu mai are mult de pierdut. A fost însă peste putinţă. Ne-au întors jandarmii dela Câmpina înapoi.

Ce s'a întâmplat dincolo? Nimeni nu ştie. Umblă cele mai sinistre svonuri. Că podgorenii din Uioara-nouă au pus foc rafinăriei, că au golit cisternele inundând cu păcură întreaga linie interioară, că i-au baricadat pe americani în birouri, că i-au atacat cu pietre pe jandarmi, că jandarmii au tras, că sunt 60 de morţi...

Un ceas de spasm! un ceas de spasm! Parcă aud glasul lui S. T. H.

Vieru e deprimat. A crezut în durabilitatea lucrurilor dela Uioara şi acum izbucnirea ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

aşteptată a dezastrului îl dezorientează. Sunt atâţia ani de muncă ce se duc într'o noapte, într'o clipă. Dacă ştirile despre incendiu se confirmă, atunci ce va rămâne pe urma construcţiilor lui? Câteva planşe, câteva fotografii...

Ghiţă Blidaru triumfă fără orgoliu. Cred că şi fără bucurie. A venit la atelier să-l vadă pe maistru şi m'a surprins expresia lui de încordare.

— Ai învins? l-a întrebat Vieru încercând să râdă.

— Din nefericire încă nu. Cu un incendiu nu faci o revoluţie. Ce se întâmplă acum la Uioara este desigur în ordinea naturală a lucrurilor. Zece ani au vorbit sondele şi acum vorbesc prunii. Glasul lor vine mai de departe şi deaceea era obligatoriu să se facă auzit. Dar să nu ne înşelăm. Deocamdată e insuficient. Noi avem de ars o întreagă istorie, nu trei sonde. Rămân de distrus atât de multe lucruri, încât Uioara nu termină nimic. Suntem la început.

■

O apariţie senzaţională la Exploatare: Eva Nicholson. A venit singură, într'o maşină de două locuri şi pleacă peste două ceasuri înapoi. Poartă un training, peste care a aruncat o manta albă de cauciuc. E palidă, calmă şi foarte ostenită, dar complect lipsită de emoţie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

— Am venit să cumpăr vată, tinctură de iod și bandaje. E nevoie acolo. N'am putut lua dela Ploești, unde ași fi fost suspectă.

— Cum, doamnă, te-ai aliat cu răsculații? a întrebat-o cineva dela direcție.

— Nu sunt răsculați: sunt răniți.

Totuși, lucrurile la Uioara nu sunt chiar atât de grave. Eva Nicholson ne-a liniștit. În primul rând nu s'a distrus nimic, sau aproape nimic. S'a jefuit pe ici pe colo și s'a făcut scandal. Jandarmii au tras. Muncitorii s'au încuiat în uzină și rafinărie. Dacă în 24 de ore nu ies de acolo, jandarmii vor trage iar. Până în trei zile, totul va fi lichidat.

Liniște. Bătrânul Ralph T. Rice a sosit eri Ultimul buletin dela Uioara anunță evacuarea tuturor clădirilor. Se triază pentru moment „instigatorii" și se face instrucția. E posibil să se reia lucrul săptămâna viitoare la sonde și rafinărie. La uzina electrică, a și început lucrul, cu echipe reduse. Comunicatul ministerului de interne vorbește de 4 morți și câțiva răniți ușor. Se șoptesc însă lucruri groaznice.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

IV

Am încercat de câteva ori să lucrez, dar totul mi se pare de prisos. Eşti pe o corabie care se îneacă. La ce bun să-ţi mai păstrezi postul de veghe? Dezastrele nu se organizează — ele se suportă.

Niciodată nu mi s'a părut mai intolerabilă camera mea, cărţile mele, hârtiile mele. Am crezut mereu că singurele înfrângeri şi singurele victorii, care decid în viaţă, sunt cele pe care le pierzi sau le câştigi singur, faţă de tine. Am crezut mereu în dreptul de a pune între mine şi lume, o uşă închisă, a cărei cheie să rămână în păstrarea mea. Iat-o dată de perete, această uşe. Toate porţile vraişte, toate intrările libere, toate refugiile descoperite.

A fi singur este o demnitate pierdută. Poate un viciu lecuit. Ne vom aminti de obligaţiile noastre de specie şi vom trăi deavalma, peste capul fiecăruia, strivindu-i pe unii, salvându-i pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.ro/mdrr1933-1947

alții, la întâmplare, reintegrați într'o ordine zoologică, din care am evadat unul câte unul. Cine știe? poate că un teren, care nu a dat decenii dearândul decât plante selectate, crizanteme și tuberoze, are nevoie, pentru a-și regenera forțele creatoare, de o furioasă izbucnire de buruieni, urzici, măselăriță, lauri sălbatici. E timpul plantelor amare.

Am jucat prea mult pe tabloul luciditățiI și am pierdut. Va trebui să-mi obișnuesc ochii cu întunericul ce se lasă. Va trebui să cuget la somnul firesc al tuturor lucrurilor, pe care lumina le ordonează, dar le și obosește. Viața nu începe decât în întuneric. Puterile ei de germinare nu sunt decât obscure. E o noapte pentru fiecare zi, este o umbră pentru fiecare lumină.

Nimeni nu-mi va cere să primesc aceste umbre cu bucurie. E destul că le primesc.

Să te predai ploilor și vânturilor, să te supui nopții care vine, să te pierzi în mulțimea care trece, nimic mai odihnitor. Nu voi încerca să-mi mai caut drumul, care duce spre mine. Dar nici nu pot aștepta să se desprindă din neant, zări care încă nu se văd. Disperarea e un entuziasm, pe care l-am reprimat din vreme, știind cât de apăsător este într'o sensibilitate de evreu. Nu mă voi întoarce la nălucile de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

care m'am despărțit. „Seara cea mare" vine? N'are decât. Dar până va veni, îmi rămâne un lung sfârșit de zi, pentru ceeace am iubit și încă iubesc.

Voi clădi casa dela Snagov. Neapărat. La nevoe, împotriva voinții lui Blidaru. Trebue să fac o casă liniară, simplă, cu ferestre mari, cu terasa dreaptă, o casă pentru soare.

I-am vorbit profesorului îndelung și, fără să fie convins, va consimți. I-am cerut deplină libertate de alegere și de lucru. Mi-a făgăduit că nu va trece pe acolo, până ce nu-l voi chema.

Toma Bologa vorbește mereu de un mare incendiu istoric, ce se apropie. Cu atât mai bine. Voi avea ce să ofer acestui incendiu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mnr:1933-1947

PARTEA ŞEASEA

Muzeul Digital al Romanului Românesc

I

Mă duceam spre atelier, să-l văd pe maistru. De când am început lucrările la Snagov, îl întâlnesc rar. M'am decis să nu mai viu în oraş decât odată pe săptămână, Sâmbăta. Altfel va fi greu să termin până în Septembrie.

In colţ, spre Bulevardul Elisabeta, era un grup de băeţi în uniforme, care vindeau ziare. „Misterele Cahalului! Moarte jidanilor!"

Nu ştiu de ce m'am oprit. Deobiceiu trec liniştit mai departe, fiindcă strigătul ăsta e vechiu, aproape familiar. De astă dată, am rămas surprins locului, ca şi cum abia în acest moment, aşi fi înţeles pentru prima oară sensul acestor silabe. E ciudat. Oamenii ăştia vorbesc despre moarte şi anume despre moartea mea. Iar eu trec neatent pe lângă ei, cu gândul la alte lucruri, auzindu-i doar pe jumătate.

Oare de ce o fi atât de uşor să se arunce pe o stradă românească strigătul de „moarte!", fără ca nimeni să întoarcă măcar capul? Mi se pare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

că moartea este totuși un lucru destul de serios. Un câine strivit sub roțile unui automobil — și încă e deajuns pentru o clipă de tăcere. Dacă cineva s'ar instala în mijlocul drumului, pentru ce să ceară — știu eu? — „moartea viezurilor", cred că tot ar deștepta oarecare uimire printre trecători.

Dacă mă gândesc bine, grav nu este faptul că trei băeți se pot așeza la un colț de stradă ca să strige „moarte jidanilor", ci că strigătul lor poate trece neobservat, fără rezistență, ca un clopot de tramvaiu.

Mi se întâmplă uneori, când sunt singur acasă, să încep a auzi deodată tic-tacul ceasornicului. A fost mereu lângă mine și a bătut desigur mereu, dar din neatenție sau din obișnuință, nu l-am auzit. Se pierdea, odată cu multe alte zgomote mărunte și vechi, într'un fel de tăcere, care suprimă rumoarea lucrurilor ce te înconjoară. Din această nemișcare se desprinde brusc, bătaia dințată a ceasornicului, cu o violență și cu o energie pe care nu i-o bănuiam. Tic-tacul lovește scurt, în bătăi retezate, ca niște pumni mici de metal. Nu mai este un ceas, este o mitralieră. Zgomotul lui acoperă totul, umple odaia, ciocănește nervii. Îl ascund în dulap — răzbate și deacolo. Îl înăbuș sub perna — sunetul continuă, depărtat și vehement. Nu există alt leac, decât resemnarea. Trebue să aștept. După câtva timp,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nu știu prin ce miracol, atacul încetează, roțile se liniștesc, secundarul se îmblânzește. Nu se mai aude nimic: tic-tacul a reintrat în tăcerea generală a casei, s'a topit în vacarmul insensibil al tuturor obiectelor.

Se întâmplă exact acelaș lucru cu acest străvechiu strigăt de moarte, care umblă mereu pe străzile românești, dar care nu se aude decât în răstimpuri. Ani dearândul trece pela urechea omului de treabă, indiferent, grăbit, preocupat de alte gânduri, ani dearândul, fluturâ și se agită pe toate drumurile — și nimeni nu-l aude. Intr'o bună zi, din senin, iată-l brusc trezit din tăcerea care-l învăluia, iată-l răzbind din toate ascunzișurile, de sub toate pietrele.

Din senin? Exagerez. Trebue pentru asta un timp de oboseală, de enervare, un timp de așteptări extenuate, un timp descurajat. Atunci, vocile care nu se auziau, se aud.

La Snagov, pe șantier, pe schele, între oameni care lucrează, între pietre, ciment și bârne, nu există probleme. Problemele încep, de cum mă întorc în oraș.

S'a întâmplat ceva în ultimele luni. S'a spart nu știu ce invizibil resort care menținea așteptarea. Văd numai oameni osteniți, întâlnesc numai oameni predați. Revoluția trebuia să vină

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

şi n'a venit. Episodul celor două Uioare a fost un scurt moment de izbucnire, o scurtă flacăre.

Se spunea:

„Aici se sfârşeşte totul — de aici începe totul". Iată nu s'a sfârşit nimic, n'a început nimic.

Sfântul Gheorghe a trecut de mult. Spânzurătorile pe care le visa Pârlea, de ziua sfântului, n'au intrat în funcţiune. Toate soroacele se dovedesc mincinoase, toate scadenţele se amână.

Trebue făcut ceva pentru nervii care nu mai rezistă, trebue deschisă o nouă fereastră acestor aşteptări sufocate.

Sunt câţiva băeţi care strigă pe stradă „moarte jidanilor". Nu e rău pentru moment.

■

E aşa de greu să urmăreşti dela zi la zi, încordarea progresivă a ostilităţilor. Te trezeşti deodată încolţit din toate părţile, fără să ştii nici cum, nici când. Mici fapte răsleţe, mici gesturi fără însemnătate, mici ameninţări aruncate în vânt. Astăzi o ceartă în tramvaiu, mâine un articol de gazetă, poimâine un geam spart. Toate par întâmplătoare, fără legătură, pe jumătate glumeţe. Intr'o bună dimineaţă, simţi că nu mai poţi respira.

Ce este mai greu de înţeles, e că nimeni, absolut nimeni, nu are în povestea asta nici o vină.

■

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Un moment groaznic la atelier. M'am certat cu Dronțu.

Ne ciorovăiserăm. Nu e pentru prima oară, căci el e un om care le spune verde pe toate și nici eu nu-mi aleg zece ceasuri cuvintele. De-obicciu terminăm repede, el cu o înjurătură, eu cu alta — și pe urmă ne strângem mâna în semn de pace.

De astă dată, nu știu din ce ne luaserăm. Cred că era vorba de sticla cu tuș, pe care o ascunsesem eu nu știu unde și de care Marin avea neapărat nevoe. Ne-am îmbrâncit puțin, în glum desigur, ne-am cam răstit unul la altul și făr să-mi dau seama când, me-am trezit față în față, furioși deabinelea. Marin mă privia cu niște ochi, pe care nu-i recunoșteam. O clipă, o singură clipă, m'am gândit că glumește și că dintr'un moment într'altul îl va pufni râsul. Ași fi vrut să-i întind mâna, dar din fericire n'am avut timp să schițez niciun sfert de gest, căci el a izbucnit:

„Nu umbla cu ovreisme! Eu sunt oltean. Cu mine să nu vorbești ovreește".

Am pălit. Nu mai era nimic de făcut; totul între noi doi, amintiri, prietenie, tovărășie de lucru, totul cădea dintr'odată. Simțiam cu violență că omul din fața mea, devenise pe loc și total străin, așa cum se zice, unii oameni albesc într'un singur minut. Devenise așa de străin, așa de îndepărtat și de inaccesibil, încât

Muzeul Digital al Romanului Românesc

a-i răspunde, mi s'ar fi părut un lucru la fel de nebun ca a sta de vorbă cu o bucată de piatră.

Ar trebui să fiu trist. Mă şi mir că nu sunt. E ca şi cum aşi fi primit un glonte în umăr — şi acum aştept să mă doară. Şi nu mă doare.

Am ciudata impresie că Marin Dronţu este un nume străin, dintr'o carte. Nu mi-am închipuit vreodată că se poate uita un om, aşa de profund, aşa de brusc, aşa de absolut.

Am dormit liniştit, fără vise. Toată ziua am lucrat.

A fost Marjorie la Snagov. Eram pe schele şi şi când am văzut-o de departe, în alb, am tresărit, de parcă aşi fi revăzut cu ani în urmă la Uioara, imaginea Marjoriei Dunton. Am invitat-o în odaia mea, la o sută de paşi de construcţie, lângă lac. Abia acum îmi dam seama cât de bine seamănă încăperea asta cu vechea noastră cabană de pe vremuri.

Marjorie vine din proprie iniţiativă.

„Ce s'a întâmplat eri a fost atroce. Marin mi-a povestit totul. E absurd. Doi oameni serioşi ca voi... Trebue să înţelegi. Un moment de enervare, un moment de neatenţie. Nu se rupe o prietenie de zece ani pentru atâta lu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

cru. Nu-i aşa că înţelegi? Spune-mi că înţelegi!

— Scumpă Marjorie, înţeleg. Am înţeles din primul moment.

— Nu-i aşa că o să vă împăcaţi?

Am ridicat din umeri.

— Evident, ce Dumnezeu! Ai spus-o singură: nu suntem copii.

Seară pe lac, cu Marjorie şi cu Marin. Am fost stingheriţi o bună bucată de vreme. Ne-am strâns mâinile fără explicaţii. E mai simplu.

De pe lac, se vedea foarte frumos casa lui Blidaru, din care în întuneric nu se mai desprindeau decât zidurile drepte. Schelele, căruţele cu var, mormanele de piatră dispăruseră în umbră. Mă odihneşte casa asta numai privind-o. Aşi vrea s'o termin târziu, cât mai târziu.

Tăcuserăm prea mult şi Marjorie a înţeles aceest lucru. I-a cerut lui Marin spre vâsleaşcă spre mal.

— Sunt obosită, băeţi. Hai, luaţi-mă pe sus. Ţineţi minte? Ca la Uioara.

Dacă ţinem minte... Am luat-o „la groapa cu furnici" şi Marjorie aducându-şi aminte un gest din acea trecută zi de Septembrie, şi-a scos pălăria din cap şi fluturând-o ca pe un steag, a prins să cânte ca atunci:

It's a long way to Tipperrary,
It's a long way to go.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr-1933-1947

Imi dădeam foarte bine seama că nu era decât un efort de a readuce între noi umbre trecute, dar asta nu m'a împiedecat să tresar la chemarea unei emoţii pe care o recunoşteam.

Când i-am condus spre autobuz, Dronţu mi-a spus, cu oarecare lene, cu oarecare silă, şi cu un accent de tristeţe, care răscumpăra multe:

— Mă, viaţa e o porcărie. Ne sileşte să facem o mulţime de mizerii şi nici nu ne întreabă. O porcărie, să ştii. N'are nimeni nici o vină.

Intr'adevăr, nimeni nu are nici o vină. Toate sfârşesc aici, într'o zi sau alta. Ştiu aşa de bine, din amintiri, din sentimentul adânc al inutilităţii oricărui efort, ştiu aşa de bine că lucrurile nu se pot întâmpla altfel...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

II

A plecat Sami Winkler. In bluza lui de lucrător, cu capul gol, cu micul sac de călătorie prins de umeri, părea la fereastra vagonului de clasa treia, un escursionist pornind în munți pentru două zile.

L-am întrebat glumind:

— Nu este un echipament prea sumar pentru un făcător de istorie?

— Nu. Este exact ce îmi trebue. Restul a rămas aici.

— A fost greu?

— Destul de greu. De asta am și tăiat-o scurt. E mai simplu să te desparți de toate lucrurile grămadă, decât de fiecare în parte.

Era singur în gară. Rudelor le interzisese să vină, iar tovarășii de drum erau plecați înainte la Constanța, unde trebuiau să-l aștepte pe vapor. Joia viitoare vor fi la Haifa.

— Și pe urmă?

A răspuns cu o deschidere de braț, care voia să cuprindă probabil un răspuns prea mare pen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

tru un singur cuvânt: „totul", „viața", „victoria", „pacea"... Era foarte liniștit, fără emoție, fără grabă.

Au trecut pe lângă noi doi băeți care vindeau o gazetă cuzinstă, „luați dommilor, e contra jidanilor". Am surâs amândoi de oportunul lor strigăt. Simbolurile vin uneori cu facilitate.

Winkler i-a strigat pe cei doi băeți și le-a cumpărat o gazetă.

„Tot nu aveam de citit nimic pe drum".

Într'adevăr nu și-a luat nicio carte cu el, niciuna. E adevărat că nu l-au interesat niciodată prea mult cărțile.

Ne-am strâns mâinile. Aș fi vrut să-l îmbrățișez, dar mă temeam de tulburarea pe care ar fi adus-o accastă efuziune în stăpânita noastră despărțire. Ne-am strâns mâinile.

■

Aș vrea să învingă, dar mi-e greu să cred în victoria lui. Aș vrea să găsească între portocalii lui palestinieni, pacea pe care fiecare o căutăm unde ne-a fost scris; S. T. Haim la Jilava, Abraham Sulitzer pe drumuri și în cărți, Arnold Max în poezie, eu pe șantier, clădind. Vaporul care-l duce spre Haifa, va despica printre valuri un drum suic poate o nouă istorie iudeie. Duce el spre o pace iudeie? Nu știu, nu cred, nu îndrăznesc să cred.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Două mii de ani nu se pot totuşi suprima cu o plecare. Ar trebui uitaţi, rana lor arsă cu fierul, melancolia lor retezată cu coasa. Sunt însă cu adevărat prea mulţi, pentru a ne rupe de ei. Trăim mereu cu amintirea lor tulbure, venind de departe şi mărginind cu un cerc de negură orizonturile viitoare. Foarte rar, străbate prin ceaţa lor o lumină dintr'o istorie de arme, de victorii, de regate. Se mai poate face cu atâta lucru o istorie?

■

Winkler are foarte multe lucruri de cucerit — şi le va cuceri. Dar are unul de pierdut şi pe acesta nu ştiu dacă va izbuti să-l piardă. Are de pierdut obişnuinţa de a suferi, are de pierdut vocaţia pentru durere. Este o aptitudine prea dezvoltată, un instinct prea sigur, ca să cedeze în faţa unei vieţi oricât de simplă. Această rădăcină amară rezistă tuturor anotimpurilor şi niciodată nu va fi prea târziu ca să-şi dea fructele ei triste, în cea mai calmă vară a sufletului tău păcălit de o linişte mereu înşelătoare. Vei regăsi într'o zi un ceas de spaimă şi vei învăţa iar, ceeace mereu ai învăţat şi mereu ai uitat: că de oriunde poţi evada, numai dint tine, nu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

III

Aşi vrea să pot reproduce textual, stenografic, convorbirea pe care am avut-o aseară cu Mircea Vieru.

Venise să mă vadă la lucru. Casa lui Blidaru îl interesează şi pe el. Il interesează mai ales construcţia mea, prima pe care o fac singur. Nu vrea să-mi comunice nicio obiecţie. Ţine foarte mult să mă vadă ducând totul la sfârşit, pe unica mea răspundere — ceeace pe deoparte mă încântă, dar pe de altă parte mă intimidează. Nu ştiu bine, dacă sunt cu adevărat pe drumul cel bun. Uneori, totul mi se pare însufleţit, limpede, articulat. Alteori, dimpotrivă, totul e inert, rece, schematic. L-am chemat pe profesor, dar n'a vrut să vină.

— Nu. Vezi-ţi de treabă, fă ce vrei, lucrează cum vrei. Aşa ne-a fost vorba. Când ăi fi gata, mă vei chema. Deocamdată este casa dumitale.

Dela schele, m'am dus cu Vieru să cinăm pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc

şosea, spre Bucureşti. Iată cinci săptămâni încheiate, de când n'am trecut dincolo de Snagov.

— Nu te mai vezi deloc în oraş. De ce?

— Pentrucă mi-e silă. Mă otrăveşte enervarea deacolo. La fiecare colţ de stradă, un apostol. Şi în fiecare apostol, un distrugător de ovrei. Mă oboseşte, mă deprimă.

Nu mi-a răspuns. A rămas o secundă pe gânduri, ezitând, puţin jenat, ca şi cum ar fi vrut să schimbe vorba. Pe urmă, probabil după o scurtă deliberare intimă, mi s'a adresat, cu acel gest de hotărîre pe care îl au oamenii când vor să-şi ia „o piatră depe inimă".

— Ai dreptate. Totuşi există o problemă evreească şi ea trebue rezolvată. Un milion opt sute de mii de evrei nu se pot suporta. Dacă aşi avea putere, aşi încerca eliminarea câtorva sute de mii.

Cred că nu mi-am putut opri o tresărire de surpriză. Singurul om, pe care l-am crezut cu desăvârşire incapabil de a fi antisemit, era el, Mircea Vieru. Aşa dar şi el... A băgat de seamă tulburarea mea şi s'a grăbit să se explice.

— Să ne înţelegem. Eu nu sunt antisemit. Ţi-am mai spus-o şi mentin. Dar sunt român. Şi, în calitatea aceasta, tot ce mi se opune, îmi este primejdios. Există un spirit evreesc iritant. Impotriva lui trebue să mă apăr. In presă, în finanţe, în armată, pretutindeni îi simt apăsarea. Dacă organismul nostru de stat ar fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc

rezistent, puţin mi-ar păsa. Dar nu e. E păcătos, coruptibil şi slab. Şi deaceea trebue să lupt împotriva agenţilor de descompunere.

Am tăcut câteva secunde, ceeace l-a mirat. Aşi fi putut să-i răspund ceva, din politeţe, ca să întreţin convorbirea, dar n'am izbutit.

— Te surprind?

— Nu. Mă deprimi. Vezi, eu cunosc două feluri de antisemiţi. Antisemiţi puri şi simplii — şi antisemiţi cu argumente. Cu cei dintâi mă mai pot înţelege, căci totul între ei şi mine este limpede. Cu ceilalţi însă, e greu.

— Pentrucă ţi-e greu să le răspunzi?

— Nu. Pentrucă e inutil să le răspund. Vezi, dragă maistre, greşeala dumitale începe exact de unde încep şi argumentele dumitale. A fi antisemit, este un fapt A fi antisemit cu argumente — este însă o pierdere de vreme, o păcăleala. Căci nici antisemitismul dumitale, nici antisemitismul românesc, nu au nevoe de argumente. Să zicem că aşi putea să le răspund acestor argumente. Ei şi? Crezi că am lămuri ceva. Gândeşte-te că toate învinuirile posibile împotriva evreilor din România, sunt numai fapte locale, în timp ce antisemitismul este universal şi etern. Antisemiţi nu sunt numai românii. Antisemiţi sunt germanii, ungurii, grecii, francezii, americanii — toţi, absolut toţi, în cadrul lor de interese, cu metodele lor, cu temperamentul lor. Şi antisemiţi n'au existat numai

Muzeul Digital al Romanului Românesc

acum după războiu, ci şi înainte de războiu, nu numai în veacul ăsta, ci şi în veacul trecut şi în toate veacurile. Ce se întâmplă acum în lume e o glumă, prin comparaţie cu ce se întâmpla la 1300.

Ei bine, dacă antisemitismul este într'adevăr un fapt atât de perzistent şi de general, nu este inutil să-i cauţi cauzele specific româneşti? Astăzi cauze politice, eri cauze economice, alaltăeri cauze religioase — toate sunt prea multe şi prea particulare, ca să explice un fapt de o asemenea generalitate istorică.

— Eşti abil dumneata, m'a întrerupt Vieru. Nu cumva pentrucă antisemitismul o fi etern, vrei să-l scoţi inexplicabil? Şi pe evrei inocenţi?

— Doamne fereşte! Nu numai că antisemitismul mi se pare explicabil, dar evreii mi se par singurii vinovaţi. Aşi voi doar să recunoşti că esenţa antisemitismului nu este nici de ordine religioasă, nici de ordine politică, nici de ordine economică. Cred că este pur şi simplu de esenţă metafizică. Nu te speria. Există o obligaţie metafizică a evreului de a fi detestat. Asta este funcţia lui în lume. De ce? Nu ştiu. Blestemul lui, destinul lui. Dacă vrei, treaba lui.

Nu o spun. te rog să crezi, nici cu orgoliu, nici cu înfruntare. O spun dimpotrivă cu tristeţe, cu oboseală, cu amărăciune. Dar cred în implacabilitatea acestui fapt şi am conştiinţa că nici dumneata, nici eu, nici nimeni nu poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir/1933-1947

schimba nimic de aici. Dacă am putea fi exterminaţi, ar fi foarte bine. Ar fi în orice caz simplu. Dar nici asta nu se poate. Obligaţia noastră de a fi mereu în lume, o verifică atâtea mii de ani, care ştii că nu au fost cruţători. Şi atunci trebue să accepţi, — iată eu accept — această alternanţă de masacru şi pace, care este pulsul vieţii evreeşti. Individual, fiecare evreu se poate întreba cu panică ce are de făcut. Să fugă, să moară, să se sinucidă, sau să se boteze. Chestie de aranjament personal, în care intră nesfârşite dureri desigur, pe care dumneata, om simţitor, nu le ignorezi — dar nimic mai mult totuşi decât o „chestie de aranjament personal". Colectiv însă, nu există decât o singură cale: aşteptarea, supunerea la destin. Şi nu cred că asta înseamnă o dezertare din viaţă, ci dimpotrivă o reintrare în biologic, cu conştiinţa că viaţa continuă peste toate morţile acestea individuale, care şi ele tot un fapt de viaţă sunt, după cum fapt de viaţă este căderea frunzelor pentru copac, uscarea copacului pentru pădure, moartea pădurii pentru flora pământului.

— Eşti încăodată abil, mi-a replicat el. Deplasezi cu totul discuţia. Nu te supăra, dar pe mine nu mă interesează problema neamului ovreesc. Treaba lui, cum bine spuneai. Pe mine mă interesează pur şi simplu soluţia proble-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mir-1933-1947

mei evreeşti din România. Nu din punct de vedere metafizic, unde refuz să te urmăresc, ci din punct de vedere politic, social şi economic, ori cât te-ai speria dumneata de asta. Eu pretind că primejdia ovreească din România este o realitate — realitate care trebue înţeleasă şi încercuită ,cu tact, cu moderaţie, dar şi cu hotărîre.

Dumneata îmi răspunzi vorbindu-mi despre pogromurile dela 1300. Ei bine, asta înseamnă o fugă de discuţie, căci una era antisemitismul acela, fenomen religios, şi alta este aşa zisul meu antisemitism, fenomen politic şi economic. Nu există absolut nicio relaţie între una şi alta. Sunt plane distincte. Mă mir că faci cu bună voie asemenea confuzii logice. Să ne întoarcem mai bine la ceeace se cheamă limpede „chestia evreească" în România. Există un milion opt sute de mii de evrei în România? Ce faci cu ei? Asta e.

— Să ne întoarcem dacă vrei, cu o mică, foarte mică observaţie pentru confuziile mele logice. Imi dai voe?

Ţi se pare într'adevăr atât de deosebit ca semnificaţie antisemitismul de azi de cel de acum 600 de ani? Religios atunci, politic astăzi, crezi că ele sunt într'adevăr două fenomene fără raport? Vai cât te înşeli. Gândeşte-te bine şi spune-mi dacă nu sunt la drept vorbind

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.ro/mdrr1933-1947

două fețe ale aceluiaș lucru. Desigur, antisemitismul din 1933 este economic, iar cel din 1333 era religios. Dar asta pentrucă ordinea esențială a veacului aceluia era religia în timp ce ordinea acestui veac este economia. Dacă mâine, structura socială se va centra nu pe religie, nici pe politică și nici pe economie, ci — să zicem — pe apicultură, evreul va fi detestat din punctul de vedere al creșterii albinelor. Nu râde, că așa e. Ceeace se schimbă în antisemitism, ca fenomen etern, este planul pe care se manifestă, nu însă și cauzele lui prime. Punctele de vedere, da, ele sunt altele, mereu altele: esența fenomenului este însă aceeași, mereu aceeași. Și ea se cheamă, oricât ai protesta, obligația judaică de a suferi.

— Nu te supăra, te rog nu te supăra, dar refuz să răspund. Esențe, cauze prime, metafizică — nu primesc nimic din toate acestea. Te chem la ordine. Eu sunt un gânditor: dumneata te arăți a fi un vizionar. N'o să ne înțelegem dacă continui.

— O să ne înțelegem și mai puțin, dacă nu continui. Uite îți fac pe plac și vin la argumentele dumitale. Să vezi că abia acum se încurcă lucrurile. Ceeace dumneata numești „argumente" nu sunt în realitate decât „scuze". Dumneata nu ești antisemit pentrucă crezi în anumite primejdii ovreești, ci crezi în aceste primejdii ovreești, pentrucă ești antisemit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Observă te rog, că asta seamănă puțin cu istoria oului și a găinii. Ce a fost întâiu? oul sau găina? Antisemitismul sau primejdia ovreească? Talmudism, prietene, talmudism.

— Fie și talmudism, dacă vrei. Ascultă-mă totuși. Și ca să nu mai discutăm cu idei generale, să luăm un exemplu concret. Spuneai adineauri că există în România un milion opt sute de mii de evrei. De unde deții cifra asta?

— Cum de unde? O știu. Se știe.

— „Se știe" e cam vag. De unde se știe? Cine a fixat-o? Cine a controlat-o? Nimeni, evident. După socotelile evreilor, ei nu sunt decât vreo 800—900 de mii. In niciun caz un milion. După versiunea autorităților, fisc, primării, liste electorale — sunt puțin peste un milion: câteva zeci de mii mai mulți. Dumneata zici însă deodată, simplificând controversa, un milion opt sute de mii. De ce? Nu cumva pentrucă acest plus de șapte-opt sute de mii satisface sentimentul d-tale antisemit, preexistent oricărei cifre și oricărei primejdii?

— Faci rău că abuzezi de argumentul ăsta. Eu n'am desigur mijlocul să precizez câți evrei sunt. Să zicem că nu sunt decât un milion. Ei și? Ți se pare că fiind un milion, n'ar fi destui ca să fie primejdioși?

— Vezi, scumpe maistre, e rândul d-tale să fii abil. Căci nu de asta e vorba. Nu de câți sunt ei, ci de câți crezi d-ta că sunt. De ce d-ta,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ro/ndr/1933-1947

care în arhitectură și în critică, ești atât de riguros cu fiecare dată, cu fiecare afirmație, de ce d-ta atât de server cu propria d-tale gândire și cu propria d-tale conștiință, atunci când e vorba de știință sau de artă, în momentul în care e vorba de evrei, devii dintr'odată neglijent și grăbit, acceptând cu ușurință o aproximație de 90 la sută, când în orice altă ordine de idei, o aproximație de 0,01 la sută te-ar înspăimânta? De ce probitatea dumitale intelectuală, pe care de atâtea ori am socotit-o și prea aspră și prea riscată, căci ți-ai jucat pentru un adevăr minim, o situație materială capitală, de ce această probitate nu mai funcționează aici, în discuția noastră despre evrei?

N'a răspuns nimic câteva clipe. S'a ridicat dela locul lui, a făcut câțiva pași pe terasă, s'a oprit în fața mea, a vrut parcă să spună ceva, s'a răzgândit și pe urmă și-a continuat plimbarea pe terasă, măsurat, pe gânduri. În cele din urmă, a vorbit, foarte calm, fără bruscheța obișnuită a replicilor lui.

— Ai avut dreptate adineauri. E foarte greu să ne înțelegem. Toate astea se pot tălmăci și răstălmăci în o mie de chipuri. Pentru un fapt există zece, pentru zece o sută. Pentru un argument cinci, pentru cinci, cinci sute. Și nu se mai termină.

— Vezi, dacă refuzi explicațiile metafizice.

— Nu, lasă gluma. Adevărul e că noi nu sun-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr/1933-1947

tem statisticieni. Dacă am fi, ar fi simplu ca bună ziua. Am spune: există atâția români și atâția evrei. Atâția evrei buni și atâția evrei primejdioși. Și am fi deplin edificați. Dar cum nu-i putem nici număra, nici judeca pe toți, trebue să ne mulțumim cu anumite indicații, cu anumite intuiții. Eu știu bunăoară că în România există doi bancheri evrei, care dispun de oamenii noștri politici, de forțele noastre publice, de aparatul nostru de stat. Ei bine, am sentimentul că aceste două exemple exprimă o întreagă mentalitate evreească dominatoare și intolerantă. D-ta îmi ceri cifre, când e vorba de o intuiție? Ce suntem noi? oameni care numără, sau oameni care gândesc?

— Nici una nici alta de astă dată. Suntem oameni care simțim. Ai spus-o singur: „am sentimentul că...“ Vezi, aici suntem de acord. E vorba de un sentiment, nu de o judecată. Deaceea mi se pare de prisos discuția. Ține minte că eu am încercat s'o evit. Dar m'ai invinuit de metafizică. Sunt așa de convins că acest sentiment al dumitale, această „intuiție“ dacă preferi, este inatacabilă, încât știu dinainte că toate argumentele, bune sau rele, vor cădea. Ași putea opune celor doi bancheri evrei, de care vorbiai, douăzeci, două mii, două sute de mii de mesericași evrei nefericiți, mizerabili, zbătându-se între pâinea zilnică și foamea zilnică. Ei și? Ți-ar zdruncina asta intuițiile? Doamne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

fereşte! Nu vezi că ceeace dumneata numeşti „intuiţia“ şi ceeace eu numesc „antisemitismul“ dumitale, îşi alege anume exemplele care îl pot alimenta şi le ignorează pe cele care îl pot contrazice.

A fost totdeauna în sensibilitatea românească ceva care a îndemnat-o să ne numere dezertorii şi să ne nesocotească morţii şi răniţii. Din rea credinţă? Nu. Sunt convins că nu. Din neîncredere, din bănuială, din obişnuinţa unui vechiu sentiment de repulsie.

Crede-mă, nu-ţi reproşez nimic. Cu mâna pe inimă ţi-o spun: nu-ţi reproşez nimic. E aici o fatalitate împotriva căreia nu este nimic de făcut. Intâmplător, argumentele dumitale sunt injuste. Ar putea fi excelente — şi tot acolo am ajunge. Cred cu multă linişte, cu o foarte tristă linişte, că în toate acestea nu e nimic de făcut. Că oricâtă bunăvoinţă ar pune unii şi oricâtă bună credinţă ceilalţi, cauza este dinainte pierdută. Mi-e penibil să vorbesc despre mine însumi, dar aici unde am ajuns, e bine să vorbim fără rezerve. Uite, sunt convins, că într'o zi, dacă va fi nevoe, voi muri în prima linie pe un front românesc. Eroism? Nu, desigur. Cred însă că nu sunt poltron, şi că nu sunt făcut să fug dintr'un loc în care se dezbate ceva decisiv. Că oriunde, în viaţă, în războiu, în iubire, voi rămâne să-mi împlinesc destinul. Atâţia ani de prietenie şi de cunoaştere, îmi dau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indri1933-1947

dreptul să-ți spun asta cu simplicitate. Ei bine, crezi că acest ceas din urmă va dovedi ceva? Că așa sau altfel, nu voi rămâne mereu străin, mereu suspectat, mereu ținut deoparte?

Nu, nu, crede-mă, toate sunt tot una și dealtminteri asta, sentimentul acestei zădărnicii face și singura mea consolare.

A tăcut iar, mult, pe gânduri. Nu-mi mai dădeam seama dacă mă urmărise în tot ce spusesem sau dacă, absent, își continuase propriile-i reflexii. Pe urmă mi s'a adresat, cu oarecare obosceală.

— Mă descurajezi. Nu știu de ce, dar am impresia că fiecare poartă pe care o închizi, deschide alte zece. Hotărât, mi-ar fi greu să-ți răspund. Ne-am pierde tot mai mult de sâmburele chestiunii. De sâmburele dramei, dacă vrei, ca să-ți fac plăcere. Ești cu prea multă pasiune evreu și eu sunt cu prea multă stăpânire român, ca să ne înțelegem. In discuție, bine înțeles, căci altfel, în viață, dă-mi voie să nu fiu atât de sumbru ca dumneata și să-ți spun că cu evrei ca dumneata, pacea va fi oricând posibilă. Mai mult chiar decât pacea: iubirea.

— „Cu evrei ca dumneata..." Am mai auzit vorba asta. „Dacă toți evreii ar fi ca tine...". E o amabilitate așa de veche. Și așa de umilitoare. Sunt obosit, crede-mă.

— Obosit și intolerant. Nu mă lași să ter-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

min, nu mă lași să mă lămuresc. Recunoaște că nu ești un convorbitor comod. Eu cred cu încăpățânare că dezolarea dumitale „metafizică" aduce prea multe complicații într'o chestiune practică, grea poate, dar rezolvabilă. Faptul că o cred este un început de soluție. Ar rămâne să o mai crezi și dumneata — să o mai credeți și voi — și treaba ar fi făcută.

— Ai spiritul ingenuu.

— Ai spiritul tragic.

Am aprins amândoi țigări, am încercat să schimbăm vorba, ceeace n'a mers — și ne-am despărțit târziu în noapte, puțin jenați, cu o strângere de mână într'adins călduroasă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staatransilvania.ro/mdrr1933-1947

IV

Conferința lui Pârlea D. Ștefan la Fundație despre *„Valorile de aur și valorile de sânge."* Imens de multă lume, în balcoane, pe scări, pe treptele tribunei. Pârlea și-a făcut loc cu greu până la catedră. Era palid și decis, strivit parcă de apăsarea mulțimii, dar izbucnind câte odată într'un gest atât de violent și de direct, încât răsuflarea tuturor părea agățată de brațul lui deschis, pentru nu știa ce chemare.

Nu știu ce a spus. Am încercat de câteva ori să mă scutur din înecul în care ne pierdeam cu toții sub valul vorbirii lui, pe jumătate șoptită, pe jumătate strigată, am încercat să găsesc o singură insulă în acest naufragiu, să opresc o clipă năvala de întrebări, somații și tunete, să reții un gând, o judecată, o direcție. Totul părea covârșitor, urgent, iremediabil, ca într'un cutremur, în care nici o zecime de secundă nu-ți mai rămâne pentru a-ți aduna gândurile. Nu-l mai recunoșteam pe omul care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

vorbia. Era o privire de departe, o prezență tulbure, din somn, un braț din legendă.

M'au trezit târziu aclamațiile, strigătele, tunetul de aplause. Din galerii, venea un cântec pe care îl recunoșteam:

Căci străinii și jidanii
ne tot sug, ne sug mereu.

Evident.

■

Un ceas de spasm, un ceas de spasm... O lume care moare, o lume care se naște... Istoria care se împarte în două... un ev mort... un ev viu...

Să nu vă speriați, bătrânii mei domni. Nu veți pierde nimic, nici ce ați crezut, nici ce n'ați crezut, nici capul, nici banii, nici micile voastre certitudini, nici micile voastre îndoeli. Toate rămân pe loc, toate vor fi cum sunt. Există întâmplător un strigăt care revine la timp, ca să calmeze marile indignări și să cumințească marile revoluții. Există o moarte ieftină, care se cere mai ușor decât moartea voastră scumpă. Există un neam de oameni gata să plătească la timp pentru voi, pentru sătui, pentru flămânzi, pentru albi, pentru roșii, pentru slabi, pentru grași. Nu spuneți că e un neam de bancheri? Să plătească deci.

■

Nu, nu, nu, de o mie de ori nu. Nu trebue

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

să redau dela capăt caetul din 1923. Dacă nu-mi retez imediat gustul meu de martiragiu — sunt pierdut.

Știu: e nesfârșit mai ușor să-mi adun deziluziile și să trăesc din jarul lor, să mă cufund în apele stătătoare, în apele calde ale tristeții, să cred în orgoliul acestei tristeți — e mult mai ușor decât să rămân de veghe, înțelegător cu ceilalți și aspru cu mine. Voi sta de pază, chiar dacă va fi paza ultimului meu ceas.

(„Paza ultimului meu ceas" este încă prea retoric. Apreape un strigăt. Iubitul meu amic, oameni care strigă sunt destui. Tu încearcă să vorbești sau să taci).

L-am întrebat pe Pârlea:

„Nu ți-e teamă că vei sfârși din nou cu câteva capete și geamuri sparte? Nu te întrebi dacă nu vei ajunge iar la un scandal antisemit, fără să treci dincolo? Nu crezi că „revoluția" ta este un cuvânt prea nou pentru o mizerie prea veche?"

S'a încruntat și mi-a răspuns:

— Mă e secetă și eu aștept să vină ploaia. Iar tu stai deoparte și-mi spui: „Ploaia bună o fi și bine ar fi să vie. Dar dacă vine cu grindină? Dacă vine cu furtună? Dacă-mi strică semănăturile?" Ei bine eu îți răspund: nu știu cum va veni ploaia. Vreau doar să vină. Atât. Cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.ivanuflo.ro/mdrr1933-1947

grindină, cu furtună, cu trăznete, dar să vie. Să strice, să înece, să dărâme, dar să vie. Din potop, tot o să scape unul, doi. Din secetă, nu scapă nimeni. Dacă revoluția cere un pogrom — facă-se pogrom. Nu e vorba de mine, de tine, de el. E vorba de toți. Cine crapă și cine nu, puțin îmi pasă, chiar dacă cel care crapă sunt eu. Nu-mi pasă decât de un lucru: că e secetă și că trebue ploae. Dincolo de asta, nu vreau nimic, nu aștept nimic, nu întreb nimic.

I-așI putea răspunde. I-așI putea spune că o metaforă nu ajunge totuși pentru un măcel. Că dispoziția platonică de a muri, nu egalează hotărîrea foarte serioasă de a omorî. Că n'a existat dealungul vremurilor nici o mare porcărie istorică, pentru care să nu se poată găsi un tot atât de mare simbol, spre a o acoperi. Că prin urmare s'ar cădea să fim atenți cu marile certitudini, cu marile porunci, cu marile „secete", cu marile „ploi". Că puțină, foarte puțină descurajare, m'ar strica celor mai violente efuziuni ale noastre.

I-așI putea răspunde. La ce bun? Am simpla, împăcata, inexplicabila senzație că tot ce se întâmplă este în ordinea normală a lucrurilor și că aștept un anotimp, care va veni și va trece — pentrucă a mai venit și a trecut.

■

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

„Tu eşti un om primejdios, îmi spune Pârlea. Prea lucid pentru noi. Nouă ne trebue o generaţie de oameni, care să se fi săturat de a tot fi inteligenţi. O mână de oameni capabili să calce în strâchini."

Pârlea nu glumeşte. Ca orice misionar, nu suportă poziţiile de aşteptare, de observaţie. — M'a zgâlţâit de câteva ori: „răspunde, domnule, alb sau negru? da ori ba?" Intoleranţa oamenilor inspiraţi e cumplită. O credeam un defect evreesc, dar m'am înşelat: este un defect de fervoare. S. T. Haim pe vremuri, nu-mi reproşa altceva decât Ştefan Pârlea astăzi: lipsa voluntară de entuziasm. Dacă le-aşi spune că şi eu am nălucirile mele, nu m'ar crede. Deosebirea între noi este doar că ei îşi stimulează propriile lor febre, în timp ce eu mi le supraveghez.

Voi rezista mereu invitaţiilor la fervoare şi le voi rezista cu atât mai îndârjit, cu cât sunt mai pline de ispită. E o prea mare voluptate aceea de a te lăsa în voia valurilor, pentru ca să nu fie suspectă.

Norocul meu a fost de a creşte lângă Dunăre, unde cel din urmă barcagiu, mânuind lopata, mânueşte un instrument de continue verificări. Nu cunosc barcagii inspiraţi, ci numai atenţi. Două duzini de intuiţii nebuloase, nu fac pe Dunăre nici cât un sfert de hotărâre limpede.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Dacă nu m'ar speria o prea lungă meditație intimă, aș încerca să precizez în ce măsură sunt eu un om dela Dunăre înainte de a fi orice altceva. Acolo e patria mea. Mi-a fost totdeauna greu să spun aceste două vorbe, cu simplicitate: „patria mea". Am fost de mic deprins să mi se bănuească buna credință și cum sunt sensibil la propriul meu ridicul, n'am stăruit în a face afirmații, pe care nimeni nu era dispus să le primească.

Noi, românii... Era aproape inevitabil în liceu, la lecția de istorie, povestind un război, să întrebuințez acest plural de persoana întâia: *noi românii...* („care români?" mi-a strigat odată unul din bancă, interzicându-mi pe multă vreme să mă solidarizez cu istoria lui Ștefan cel Mare). Ocoliam cu precauție termenii, pentru care aș fi putut fi bănuit de prefăcătorie, deși era o vârstă la care cuvintele solemne fac oricui plăcere. Țară, patrie, neam, eroi, un întreg vocabular interzis. Ca exercițiu intelectual, n'a fost rău, căci am fost astfel obligat de timpuriu să-mi supraveghez vorbele și să le cer a spune exact ceeace trebue. Dar, oricâtă consolare îți dă sentimentul nedreptății care ți se face, jocul nu e totdeauna vesel. O umbră de teroare cade peste toate amintirile mele de școală și de copilărie.

Astăzi îmi scrutez cu destulă asprime eventualele mele dispoziții de a mă simți persecutat și nu-mi prea iert accesele de paletism,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

dar mi-ar fi greu să uit prima noapte de gardă, la regiment, cu ani în urmă, când mi s'a comunicat că postul numărul 3, dela adjutantură, nu-mi poate fi încredinţat. („Există ordin special pentru ovrei" explica puţin jenat sublocotentul). Aşa dar, în conştiinţa lor, eu, dacă nu eram un trădător dovedit, eram în orice caz unul posibil. Un ordin „special" suprima dintr'odată viaţa mea pe acest pământ viaţa părinţilor mei, viaţa bunicilor şi a străbunilor mei, un ordin „special" ştergea cu un număr de înregistrare aproape două veacuri de amintiri într'o ţară, care fără îndoială nu era „patria mea" de vreme ce puteam s'o vând într'o noapte de gardă.

Scriind, am impresia că mă înduioşez asupra „tristei mele soarte", cum s'ar zice, ceeace nu e deloc intenţia mea. E bine să-mi amintesc din nou că m'am decis odată pentru totdeauna, să nu fiu un martir, rol prea grav pentru mine. Imi explic doar aici sincera mea inaptitudine pentru anumite cuvinte mari, pentru anumite noţiuni festive. Imi va fi probabil totdeauna imposibil să vorbesc despre „patria mea română", fără un sentiment de pudoare bruscată, căci nu-mi pot cuceri cu deasila un drept, pe care nu mi l-au putut cuceri timpul răbdător, buna credinţă neluată în seamă, sinceritatea tăgăduită. Dar voi vorbi despre o patrie a mea şi pentru ca voi înfrunta şi riscul de a fi ridicol, iu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

bind ceeace nu mi se dă dreptul să iubesc. Voi vorbi despre Bărăgan şi Dunăre, ca de ceva care îmi aparţine nu juridic şi abstract, prin constituţii, tratate şi legi, ci trupeşte prin amintiri, prin bucurii şi prin tristeţi. Voi vorbi despre un spirit al acestui loc, despre o anumită inteligenţă specifică acestui climat, despre luciditatea pe care am deprins-o aici din lumina albă a soarelui de şes şi despre melancolia pe care am descifrat-o în peisagiul Dunării, care se leneveşte la dreapta oraşului, în baltă.

E timpul să mă opresc. M'am înduioşat de tot şi am devenit retoric. Vom relua mâine, mai puţin sentimental.

■

Este în sensibilitatea românească o regiune morală, în care mă simt acasă: Muntenia. E postul de observaţie în cultura ţării, postul de control, de verificare, de judecată. Moldova e mai fertilă, dar şi mai confuză: resursele ei de creaţie sunt nesfârşit mai complexe, dar inegale, învălmăşite, tumultoase. Spiritul muntean are o răceală în care recunosc cu bucurie jocul puţin steril dar ordonator al inteligenţii. E mai mult metal dincoace de Milcov.

In ostilitatea lui Pârlea cred că nu este numai dezacordul român-evreu, ci şi opunerea moldo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

vean-muntean. I-am spus-o şi asta l-a făcut să râdă. „Iată-te acum şi valach.“ Am primit gluma fără supărare şi am acceptat să meditez serios asupra ei. Dacă Valachia însemnează nu atât un despărţământ geografic, cât unul psihologic, şi dacă un neam valach nu există, ci numai un climat valach, atunci da, eu sunt în ordinea valorilor româneşti, un valach, un muntean. Învălmăşeala gândirii lui Pârlea, obscurităţile acestei gândiri, salturile ei, naivităţile ei generoase, toate vin dintr'o sensibilitate despletită, lirică, retorică, cu care S. T. H. fălticencan, poate simpatiza direct, dar care în lumina de zi a şesului dunărean, apare ca un fel de zadarnică alergare după umbre ce nu există.

Nu voi înceta desigur niciodată să fiu evreu. Asta nu e o funcţiune din care să poţi demisiona. Eşti sau nu eşti. Nu e vorba nici de orgoliu, nici de jenă.

E un fapt. Dacă aşi încerca să-l uit ar fi de prisos. Dacă ar încerca cineva să mi-l conteste, tot de prisos ar fi. Dar nu voi înceta deasemeni niciodată să fiu un om dela Dunăre. Şi ăsta tot un fapt e. Că mi-l recunoaşte sau nu mi-l recunoaşte cine vrea sau cine nu vrea, treaba lui. Exclusiva lui treabă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Dificultatea nu stă și n'a stat niciodată, în recunoașterea juridică a situației mele, chestiune de amănunt, care nu mă privește pe mine, fiindcă eu n'am revendicări și nu-mi recunosc drepturi. (Mă gândesc la un meeting al sălciilor din balta Brăilei, revendicându-și dreptul de a fi sălcii). Eu știu ceeace sunt și dificultățile dacă există, nu pot fi decât în ceeace sunt eu, nu în ceeace scrie în registrele statului. Liber statul să mă decreteze vapor, urs polar sau aparat fotografic, eu nu voi înceta prin aceasta să fiu un evreu, un român și un dunărean. „Prea multe lucruri deodată" șoptește vocea mea antisemită (căci am și eu o voce antisemită, cu care conversez în orele de meditație). Desigur, prea multe. Dar toate adevărate. Nu spun că aliajul lor este scutit de disonanțe, nu pretind că pacea lor este imediată. Dimpotrivă, știu că acest acord este lent, că această viețuire împreună are greutăți, interioare, intime. A discuta despre soluția politică a problemei ovreești, este pentru mine ceva cu totul deșert. Mă interesează o singură soluție și anume cea psihologică, cea spirituală. Cred că singurul chip, în care se poate lămuri ceva în această foarte veche durere, este să încerc a rezolva eu, de unul singur, pentru propria mea viață, nodul de adversități și conflicte ce mă leagă în viață românească. Și nu cred că această însingurare este o fugă, o lipsă de solidaritate cu ai mei,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mem1933-1947

ci dimpotrivă, căci nu se poate ca experiența unui singur om, care acceptă și trăește cu sinceritate o dramă, să nu lămurească pentru toți ceilalți un îndreptar. Mi se pare mai urgent și mai eficace să realizez în viața mea individuală acordul valorilor judaice și al valorilor românești, din care această viață este făcută, decât să obțiu sau să pierd nu știu ce drepturi civice. Aș vrea să cunosc bunăoară legiuirea antisemită care va putea anula în ființa mea faptul irevocabil de a mă fi născut la Dunăre și de a iubi acest ținut.

A avut cineva mai multă nevoe de o patrie, de un pământ, de un orizont cu plante și animale? Tot ce este abstracție în mine, a fost corectat și în bună parte lecuit de o simplă priveliște dunăreană. Tot ce este febră a fost liniștit, a fost ordonat. Nu știu cum aș fi fost dacă m'aș fi născut în altă parte. Sunt numai convins că aș fi fost altul. Gustului meu judaic pentru catastrofe intime, fluviul i-a ridicat împotrivă exemplul indiferenței lui regale. Complicațiilor mele interioare, i-a opus simplicitatea peisagiului. Și nesiguranței, neliniștii, i-a arătat jocul valurilor efemer și etern.

Simbolul e ieftin. Dar, ieftin sau scump, nu e mai puțin consolator.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

V

Am stat aseară foarte târziu la Snagov, până ce s'a terminat totul, lustruitul parchetelor, ștersul geamurilor, fixarea broaștelor în uși. Am așteptat să plece oamenii unul câte unul și am rămas singur în prag, cel din urmă.

E casa pe care am visat-o. O casă pentru soare. Când se face seară, umbra i se culcă pe întinsul lacului, ca o umbră de plantă.

Ghiță Blidaru a trecut fără o vorbă prin toate încăperile. Ne-am oprit pe terasă, de unde dimineața de Septembrie se deschidea până departe, dincolo de lac, albă în soarele potolit de toamnă și ușor ostenită parcă de propria sa splendoare.

Eram fericit că nu-mi spune nimic și înțelegeam după tăcerea lui, că se recunoaște acasă.

Este o bucurie să clădești și este una mai mare să te desparți de ce ai clădit.

Ne vom uita, alba mea vilă dela Snagov, tu pentru a-ți primi în fiecare zi soarele prin ferestrele tale largi, eu pentru a ridica alte ziduri, bune și ele de dat uitării.

Iată aici ni se despart drumurile: ești ceeace mereu am visat să fiu — un lucru simplu, curat și calm, cu o inimă egală deschisă tuturor anotimpurilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ERRATA

La pag.	Rândul	In loc de:	A se ceti:
96	12	despre una	*despre unul*
159	16	am târît-o la o fereastră	*am zărit-o la o fereastră*
166	26	Blidaru	*Vieru*
186	7	Blidaru	*Vieru*
250	14	ve decide	*va decide*
289	22	Bologa	*Pârlea*
313	13	Toma Bologa	*Ştefan Pârlea*
326	25	un drum suie poate o nouă istorie	*un drum ce suie poate către o nouă istorie*
343	1	să redau dela capăt	*să reiau dela capăt*